

e-ISSN: 2651-4672

UŞAK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
UŞAK, TÜRKİYE

USAK UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Cilt/Volume:15 Yıl/Year: 2022

Sayı/Issue:2 Aralık/December 2022

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü

Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Adına

Prof. Dr. Murat Kemal KARACAN Enstitü Müdürü

Editör

Prof. Dr. Mehmet Hilmi ÖZKAYA

Editör Yardımcısı

Dr. Emre ŞAKAR

Alan Editörü

Prof. Dr. Aynur B.BOSTANCI

Prof. Dr. İsmail BAKAN

Prof. Dr. M. Murat ÖNTUĞ

Prof. Dr. Yusuf CAN

Doç. Dr. Beyhan PAMUK

Doç. Dr. Emre Vadi BALCI

Doç. Dr. Özlem AVCI

Doç. Dr. İbrahim DELEN

Doç. Dr. Mahmur AVCI

Doç. Dr. Mustafa TAYTAK

Doç. Dr. Özgür AY

Redaktör

Arş. Gör. Tuğba Nur BEYRET COŞKUN

Mizanpaj Editörü

Arş. Gör. Gülbike YILDIRIM

Dizinlenme

Eğitim Bilimleri İndeksi Araştırmacı ASOS İndeks

Türk Eğitim İndeksi İSAM

SOBİAD

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Birol ERKAN, İskenderun Teknik Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Mehmet ÖZ, Hacettepe Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Murat ÖNTUĞ, Uşak Üniversitesi,

Türkiye Prof. Dr. Saim SAVAŞ, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Prof. Alejandro GARCÍA-SANJUAN, Huelva Üniversitesi, İspanya
Prof. Andre Prera Moshe VERISSIMO, Lizbon Üniversitesi, Portekiz
Prof. Dimitris J. KYRTATAS, Thess Üniversitesi, Yunanistan
Prof. Orlin SABEV, Bulgaristan Bilimler Akademisi, Bulgaristan
Prof. Richard Candida SMITH, Kaliforniya Üniversitesi, ABD
Prof. Dr. Erol DURAN, Uşak Üniversitesi
Prof. Dr. Hacer TOPAKTAŞ, İstanbul Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Nurgün KOÇ, Karabük Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Salih ERKEK, Uşak Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Selda GÜNER, Hacettepe Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Nuri KARAKAŞ, Ege Üniversitesi, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Tolga KARGIN, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Aralık 2022 Hakem Kurulu

Prof. Dr. Emre ÜNAL – Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr. Erol DURAN – Uşak Üniversitesi
Prof. Dr. Neşe ÇEĞİNDİR- Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Ercan ÖZEN – Uşak Üniversitesi
Doç. Dr. Ferruh KAHRAMAN – Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Nazım BAYRAKDAR – Uşak Üniversitesi
Doç. Dr. Seda GÜZEL – Selçuk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üy. Arzu KALAFAT ÇAT – Karabük Üniversitesi
Dr. Öğr. Üy. Bahadır DEMİR- Ankara Üniversitesi
Dr. Öğr. Üy. Bahadır KARAKOÇ – Samsun Üniversitesi
Dr. Öğr. Üy. Derya ÇETİN – Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Dr. Öğr. Üy. Derya TATMAN – Pamukkale Üniversitesi
Dr. Öğr. Üy. Dr. Öğr. Üy. Deniz AKDAL – Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Dr. Öğr. Üy. Durmuş YILDIRIM – Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Dr. Öğr. Üy. Gülşah SARI – Aksaray Üniversitesi
Dr. Öğr. Üy. Kıyasettin ARSLAN – Akdeniz Üniversitesi
Dr. Öğr. Üy. Mehmet HATİPOĞLU – Afyon Kocatepe Üniversitesi
Dr. Öğr. Üy. Musa GÜN – Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üy. Saliha ESEN – Uşak Üniversitesi

Dr. Öğr. Üy. Seda KARA KILIÇARSLAN – Kırıkkale Üniversitesi

Dr. Öğr. Üy. Veysi BAYDAR – Karabük Üniversitesi

Dr. Barış DEMİREL – Kırıkkale Üniversitesi

Dr. Mustafa KARATAŞ – İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

Düzenleme ve Koordinasyon

Dr. Emre ŞAKAR

Adres: Uşak Üniversitesi, 1 Eylül Kampüsü, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

sosyaldergi@usak.edu.tr

Publisher and Editor in Chief

Usak University Institute of Graduate Studies Prof. Murat Kemal Karacan Director of Institute

Editor

Prof. Mehmet Hilmi ÖZKAYA

Assistant Editor

Dr. Emre ŞAKAR

Section Editor

Prof. Aynur B.BOSTANCI

Prof. İsmail BAKAN

Prof. M. Murat ÖNTUĞ

Prof. Yusuf CAN

Assoc. Prof. Beyhan PAMUK

Assoc.Prof. Emre Vadi BALCI

Assoc. Prof. İbrahim DELEN

Assoc. Prof. Mahmur AVCI

Assoc. Prof. Mustafa TAYTAK

Assoc. Prof. Özgür AY

Assoc. Prof. Özlem AVCI

Reductor

Res. Asst. Tuğba Nur BEYRET COŞKUN

Layout Editor

Res. Asst. Gülbike YILDIRIM

Indexing Databases

Eğitim Bilimleri İndeksi

Araştırmacı

ASOS İndeks Türk Eğitim İndeksi

İSAM SOBİAD

Publication Board

Prof. Birol ERKAN, Iskenderun Technical University, Turkey

Prof. Mehmet ÖZ, Hacettepe University, Turkey

Prof. Murat ÖNTUĞ, Usak University, Turkey

Prof. Saim SAVAŞ, Usak University, Turkey

Prof. Alejandro GARCÍA-SANJUAN, Huelva University, Spain
Prof. Andre Prera Moshe VERISSIMO, University of Lisbon, Portugal
Prof. Dimitris J. KYRTATAS, University of Thess, Greece
Prof. Orlin SABEV, Bulgarian Academy of Science, Bulgaria
Prof. Richard Candida SMITH, University of California, USA
Prof. M. Salih ERKEK, Usak University, Turkey
Prof. Erol DURAN, Uşak Üniversitesi, Turkey
Prof. Hacer TOPAKTAŞ, Istanbul University, Turkey
Prof. Nurgün KOÇ, Karabuk University, Turkey
Assoc. Prof. Nuri KARAKAŞ, Ege University, Turkey
Assoc. Prof. Selda GÜNER, Hacettepe University, Turkey
Asst. Prof. Tolga KARGIN, Usak University, Turkey

Volume 15 / December - 2022 Referee Board

Prof. Emre ÜNAL – Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Erol DURAN – Uşak Üniversitesi
Prof. Neşe ÇEĞİNDİR- Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Assoc. Prof. Ercan ÖZEN – Uşak Üniversitesi
Assoc. Prof. Ferruh KAHRAMAN – Dokuz Eylül Üniversitesi
Assoc. Prof. Nazım BAYRAKDAR – Uşak Üniversitesi
Assoc. Prof. Seda GÜZEL – Selçuk Üniversitesi
Asst. Prof. Arzu KALAFAT ÇAT – Karabük Üniversitesi
Asst. Prof. Bahadır DEMİR- Ankara Üniversitesi
Asst. Prof. Bahadır KARAKOÇ – Samsun Üniversitesi
Asst. Prof. Derya ÇETİN – Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Asst. Prof. Derya TATMAN – Pamukkale Üniversitesi
Asst. Prof. Öğr. Üy. Deniz AKDAL – Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Asst. Prof. Durmuş YILDIRIM – Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Asst. Prof. Gülşah SARI – Aksaray Üniversitesi
Asst. Prof. Kıyasettin ARSLAN – Akdeniz Üniversitesi
Asst. Prof. Mehmet HATİPOĞLU – Afyon Kocatepe Üniversitesi
Asst. Prof. Musa GÜN – Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Asst. Prof. Saliha ESEN – Uşak Üniversitesi

Asst. Prof. Seda KARA KILIÇARSLAN – Kırıkkale Üniversitesi

Asst. Prof. Veysi BAYDAR – Karabük Üniversitesi

Dr. Barış DEMİREL – Kırıkkale Üniversitesi

Dr. Mustafa KARATAŞ – İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

Arrangements and Coordination

Dr. Emre ŞAKAR

Address: Uşak Üniversitesi, 1 Eylül Kampüsü, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

sosyaldergi@usak.edu.tr

Editörden

İnsan ve toplumu ilgilendiren konular sosyal bilimlerin ilgi alanına girmektedir. Kısacası sosyal bilimler dünyanın ve yaşamın insani ve toplumsal yönlerini inceleyen bir anlayışı barındırmaktadır. Geçmişimizi öğrenmek için Tarih'e, içinde yaşadığımız mekân ve doğa için Coğrafya'ya, toplumsal yapı ve değerlerimizi öğrenmek için Sosyoloji'ye ihtiyaç duyarız. Bu haliyle sosyal bilimler bütün bölümleri ile merkezinde insanın olduğu toplumun ihtiyaçlarına cevap verecek bilim dallarını barındırmaktadır.

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi olarak 15 yıldır sosyal bilimler alanındaki çalışmalarını bilim dünyasına ve toplum hizmetine kazandırmanın mutluluğunu yaşamaktayız. Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü bünyesinde sosyal bilimler alanında yılda iki kez (Haziran – Aralık) e-dergi formatında yayımlanan ulusal hakemli dergimizde Tarih, Edebiyat, Coğrafya, Arkeoloji, Psikoloji, Sosyoloji, Sanat Tarihi, Eğitim, Eğitim Bilimleri, İngiliz Dili ve Edebiyatı, İktisat, Maliye, Felsefe, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri, İşletme ve Güzel Sanatlar gibi sosyal bilimler alanında yazılan Türkçe ve İngilizce özgün/çeviri makalelere yer verilmektedir. Dergimizin Aralık 2022 sayısında 9 özgün makale yer almaktadır.

Bilimsel çalışmalarıyla, bu sayının hazırlanmasına katkıda bulunan makale yazarlarına, makaleleri inceleyerek hakemlik yapan değerli akademisyenlere, yayın kuruluna ve yayın aşamasında emeği geçenlere teşekkür ediyoruz. Sonraki sayılarda tekrar buluşmak dileğiyle...

Prof. Dr. Mehmet Hilmi Özkaya

Editör

Bu makale benzerlik taramasına tabi tutulmuştur.

Araştırma Makalesi/ Research Article

AKIL VE ZEKÂ OYUNLARINA YÖNELİK VELİ TUTUM ÖLÇEĞİ

Mehmet ÇALIŞKAN*

Prof. Dr. Ayfer Şahin**

Öz

Günlük yaşantımızın içinde yer alan ve bir parçası olan oyun, çocukların ve yetişkinlerin öğrenmelerini destekleyen bir araçtır. Çocuklar oyun oynadıkları süreçte zekâlarını da aktif olarak kullanmaktadırlar. Zekâ; bireylere ait farklılıkların temelinde yer alır. Oyunun doğrudan zekâ ile icra edildiği bir alan olan zekâ oyunları ise zekânın ve oyunun iç içe olduğu bir oyun etkinliği olarak adlandırılabilir. Zekâ oyunları, gerçek problemleri de kapsayan, her türlü problemin oyunlaştırılmış halidir. Zekâ oyunları ve Zekâ Oyunları dersi ile kazandırılmak istenilen beceriler müfredatta çok önemli bir yere sahiptir. Ancak bazen bu dersle ilgili yeterli bilgiye sahip olunamadığı için dersin önemi kavranamamaktadır. Dersle ilgili önem verilmemesi sonucunda da seçmeli ders olarak bu dersin seçilmesi için öğrenciler, aileleri ya da öğretmenleri tarafından yeterince yönlendirilmemektedirler. Bu çalışmada öğrenci velilerinin zekâ oyunlarına yönelik tutumlarını belirlemek amaçlanmıştır. Bu çalışmanın evrenini Kayseri ili merkezinde yer alan Millî Eğitim Bakanlığına bağlı ortaokullarda eğitim görmekte olan 5, 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinin velileri oluşturmaktadır. Bu çalışmada, öğrenci velilerinin seçmeli zekâ oyunları dersine yönelik tutumlarını ölçmek amacıyla 18 maddelik bir ölçek geliştirilmiştir. Ölçek 5'li likert tipinde bir ölçek olup alınabilecek en yüksek puan 90, en düşük puan 18'dir. Ölçek 123 veliye açılımlı faktör analizi için ve 201 veliye doğrulayıcı faktör analizi için uygulanmış ve toplam 324 veliden veri toplanarak geliştirilmiştir. Ölçek dört faktörlü yapıya sahiptir. Ölçekteki birinci faktör "Zekâ Oyunlarına Yönelik Velilerin Tutumları", ikinci faktör "Zekâ Oyunları Dersine Yönelik Velilerin Tutumları", üçüncü faktör "Zekâ Oyunları Dersinin Çocukların Gelişimine Etkisi", dördüncü faktör "Zekâ Oyunları Dersinin Çocukların İletişim Becerisine Etkisi" olarak adlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Zekâ, oyun, ölçek geliştirme

PARENT ATTITUDE SCALE TOWARDS MIND AND INTELLIGENCE GAMES

Abstract

Play, which is a part of our daily life, is a tool that supports the learning of children and adults. Children actively use their intelligence in the process of playing games. Intelligence; lies at the root of individual differences. Intelligence games, which are an area where the game is performed directly with intelligence, can be called a game activity where intelligence and game are intertwined. Intelligence games are the gamified version of all kinds of problems, including real problems. Intelligence games and the skills to be acquired with the Intelligence Games course have a very important place in the

* MEB, Türkiye, calkanmehmet613@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-4259-9694>

** Prof. Dr., Ahi Evran Üniversitesi, Türkiye, ayfersahin1@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-9903-1445>

curriculum. However, sometimes the importance of the course cannot be grasped because there is not enough information about this course. As a result of not giving the necessary importance to the course, students are not sufficiently guided by their families or teachers to choose this course as an elective course. In this study, it is aimed to determine the attitudes of students' parents towards intelligence games. The universe of this study consists of the parents of 5th, 6th, 7th and 8th grade students studying in secondary schools affiliated to the Ministry of National Education located in the city center of Kayseri. In this study, an 18-item scale was developed to measure the attitudes of students' parents towards the elective mind games course. The scale is a 5-point Likert-type scale, with the highest possible score being 90 and the lowest score being 18. The scale was applied to 123 parents for exploratory factor analysis and to 201 parents for confirmatory factor analysis and was developed by collecting data from a total of 324 parents. The scale has a four-factor structure. The first factor in the scale was named as “Attitudes of Parents towards Intelligence Games”, the second factor as “Attitudes of Parents towards Intelligence Games Lesson”, the third factor as “Effect of Intelligence Games Lesson on Children's Development”, and the fourth factor as “The Effect of Intelligence Games Lesson on Children's Communication Skills”.

Keywords: intelligence, game, scale development

1. GİRİŞ

Günlük yaşantımızın içinde yer alan ve bir parçası olan oyun, çocukların ve yetişkinlerin öğrenmelerini destekleyen bir araçtır. Yetişkinlerin hayatında oyun, gündelik yaşamda fırsat buldukça yapılan bir aktivite iken çocuklar için tüm gün yapılan, vazgeçilmezleri olan bir aktivitedir. Çocuklar için oyun yaşamdır ve yaşam oyundur. Yetişkinler için ise rahatlamalarına yardımcı olan bir araçtır. Çocuklar için oyun, öğrenme ve uğraş arasında farklılık yoktur. Çocuklar doğuştan oyuncudur (Aksoy ve Çiftçi, 2019). Oyun çocuklarda kendini ifade etme, yeteneklerinin farkına varma, dil, akıl, sosyal, duygusal ve motor becerilerini gelişiminde önemli role sahip bir olay olarak ifade edilebilir (Egemen, Yılmaz ve Akil, 2004). Çocuklar oyun oynadıkları süreçte zekâlarını da aktif olarak kullanmaktadırlar (Çalışkan, 2022).

Zekâ; bireylere ait farklılıkların temelinde yer alır. Sargın ve Taşdemir'e göre (2020) zekâ, kavramlar ve algılar yoluyla nesnelere arasındaki ilişkiyi anlamlandırma, soyut düşünme, akıl yürütme ve zihnimizle gerçekleştirdiğimiz bu işlemleri belirli amaçlar doğrultusunda kullanabilme becerileri olarak tanımlanmaktadır. Zekâ uzun yıllardır üzerinde çok düşünülen ve çok durulan kavramlardan biridir. Oyunun doğrudan zekâ ile icra edildiği bir alan olan zekâ oyunları ise zekânın ve oyunun iç içe olduğu bir oyun etkinliği olarak adlandırılabilir.

Zekâ oyunları; belirlenmiş bazı kuralları olan, belirlenmiş bir hedefe sahip veya kazanıp kaybedeni belirleyen bazı durumları olan, şans faktörünün minimuma indirildiği, uzamsal düşünme yeteneğinin, psikomotor becerilerinin, hafıza ve dikkat gücünün, temel matematik becerilerinin ve bilişsel stratejilerin kullanılmasının gerekli olduğu oyunlardır (Erdoğan, Çevirgen ve Atasay, 2017). Zekâ oyunları sayesinde çocuklar bir taraftan oyun oynayıp eğlenirken bir taraftan da problem çözme becerisi kazanırlar. Çünkü Zekâ oyunları, gerçek problemleri de kapsayan, her türlü problemin oyunlaştırılmış halidir (MEB, 2013). Milli Eğitim Bakanlığı' da bu kazanımları öğrencilere kazandırmak amacıyla 2012-2013 eğitim öğretim yılından itibaren seçmeli ders olarak müfredata eklemiştir.

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Zekâ Oyunları dersinin genel amacı; öğrencilerin zekâ potansiyellerini tanıması ve geliştirmesi, problemler karşısında farklı ve özgün stratejiler geliştirmesi, hızlı ve doğru karar vermesi, sistematik bir düşünce yapısı geliştirmesi, zekâ oyunları kapsamında bireysel, takım halinde ve rekabet ortamında çalışma becerileri geliştirmesi ve problem çözmeye yönelik olumlu bir tutum geliştirmesi olarak açıklanmıştır (MEB, 2013). Bu cümleden de anlaşıldığı üzere zekâ oyunları dersinin amacı öğrencilerde sadece akademik kazanımlar sağlamak değildir. Öğrencilere gündelik hayatta karşılaşılabilecekleri problemlerle de mücadele etme becerisi kazandırılmak istenmektedir.

Zekâ oyunları ve Zekâ Oyunları dersi ile kazandırılmak istenilen beceriler müfredatta çok önemli bir yere sahiptir. Ancak bazen bu dersle ilgili yeterli bilgiye sahip olunamadığı için dersin önemi kavranamamaktadır. Derse gerekli önem verilmemesi sonucunda da seçmeli ders olarak bu dersin seçilmesi için öğrenciler, aileleri ya da öğretmenleri tarafından yeterince yönlendirilmemektedirler. Bu çalışmada öğrenci velilerinin zekâ oyunlarına yönelik tutumlarını belirlemek amaçlanmıştır. Geliştirilen ölçekle elde edilecek verilerle okullarımızda ve dolayısıyla da toplumumuzda yeterince önem verilmediği düşünülen zekâ oyunlarının daha iyi tanıtılması ve velilerin bu dersle ilgili daha bilinçli hale getirilmesi sağlanabilir. Bu anlamda ölçeğin literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Alan yazın tarandığında zekâ oyunları ile ilgili velilerin tutumlarını ölçmek için hazırlanmış olan ya da uyarlanan ölçme araçlarının sınırlı sayıda olduğu ve daha kapsamlı bir ölçme aracının bu konuda daha başarılı bir ölçme ve değerlendirme imkânı sunacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda ortaokullarda seçmeli ders olarak okutulmakta olan Zekâ Oyunları dersine ve zekâ oyunlarına yönelik velilerin görüşlerinin belirlenebilmesi amacıyla bir zekâ oyunları veli ölçeğine ihtiyacın olması sebebiyle planlanan bu çalışma da zekâ oyunlarına yönelik bir tutum ölçeğinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu anlamda, geliştirilen ölçeğin literatüre alternatif bir katkı sunması beklenmektedir.

YÖNTEM

Çalışma da velilerin zekâ oyunlarına yönelik tutumlarını ölçmek amacıyla geliştirilen “Akıl ve Zekâ Oyunlarına Yönelik Tutum Ölçeği”nin hangi aşamalarda gerçekleştirildiği, çalışmanın evren ve örnekleminin özellikleri aşağıda sunulmuştur.

Evren ve Örneklem

Bu çalışmanın evrenini Kayseri ili merkezinde yer alan Millî Eğitim Bakanlığına bağlı ortaokullarda eğitim görmekte olan 5, 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinin velileri oluşturmaktadır. Bu veliler arasından kolay ulaşılabilir durum örnekleme ile belirlenen ve gönüllülük esasına göre seçilen 201 veliden veriler toplanmıştır. Kolay ulaşılabilir örnekleme; zaman, para ve işgücü açısından var olan sınırlılıklar nedeniyle örneklemin kolay ulaşılabilir ve uygulama yapılabilir birimlerden seçilmesidir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün ve Karadeniz, 2012). Bu çalışmada bu örneklem tekniğinin tercih edilmesinin nedeni araştırmacılardan birinin görev yaptığı ilde ve daha kolay ulaşabileceği okullardaki öğrenci velilerinin örneklem grubuna dâhil edilmesidir. Toplanan ilk verilerde öğrenci velisi sayısı 123 olmuştur. Daha sonra ölçme aracının yapı geçerliliğini sağlamak amacıyla aynı yolla 119 kadın ve 82 erkek olmak üzere toplam 201 veliden yeniden veri toplanmıştır. Toplamda örneklem grubunda 324 veli yer almaktadır.

Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında araştırma sorularına yanıt vermek amacıyla hangi istatistiksel tekniklerin yapılacağına karar vermek amacıyla öncelikle kayıp değerler ve uç değerler incelenmiştir. Veri setinde kayıp değer olmadığı görülmüştür. Olumsuz madde (S6) ters kodlanmıştır. Uç değer incelemesi yapılmıştır. Tek değişkenli uç değerler için ölçeklere ve alt boyutlarına ait puanlar Z standart puanına çevrilmiş ve -3 ile +3 aralığı dışında kalan değerler veri setinden çıkarılmıştır. Çok değişkenli uç değerler için Mahanalobis puanı hesaplanmış ve değeri 0.01’den küçük değerin olmadığı görülmüştür. Uç değerler temizlendikten sonra 214 kişiden oluşan veri setindeki 13 kişiye ait veri, veri setinden çıkarılmış ve 201 kişiye ait veri ile analizlere devam edilmiştir.

Ölçme Aracının Geliştirilmesi

Ölçme aracı geliştirilirken izlenen aşamalar aşağıda sırasıyla açıklamaktadır.

Madde Havuzunun Oluşturulması

Ölçme aracında yer alacak maddeler belirlenirken yurt içinde yurt dışında konuya ilişkin yapılan çalışmalar incelenmiş ve ölçek maddeleri yazılmıştır. Ölçekte beşli likert tipi kullanılmıştır [Tamamen katılıyorum (1), Kısmen Katılıyorum (2), Kararsızım (3) Katılmıyorum (4), Kesinlikle Katılmıyorum (5)].

Bu çalışma kapsamında zekâ oyunlarına yönelik velilerin tutumlarını ölçen bir ölçeğin olup olmadığı alan yazında araştırılmış ve mevcut ölçeklerin yeterli düzeyde kanısına varılmıştır. Daha sonra araştırmanın amacı ve problemi biçimlendirilmiştir. Araştırma için bir madde havuzu oluşturmak amacıyla yeniden alan yazın taranmış, 4 öğretmen ve 12 öğrenci velisinden zekâ oyunları ile ilgili görüşleri alınmış ve 26 maddeden oluşan bir madde havuzu oluşturulmuştur.

Uzman Görüşünün Alınması

Oluşturulan taslak form Kırşehir Ahi Evran Üniversitesinde görev yapan bir profesör, Erciyes Üniversitesinde görev yapan bir doçent, 4 sınıf öğretmeni, 1 akıl ve zekâ oyunları öğretmeninin görüşleri alınarak ölçekte gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Ölçeğe faktör analizi yapılmış ve faktör yükü .32’den düşük olan 8 madde çıkarılmış ve son haliyle 18 maddelik ölçek elde edilmiştir. Bu maddelerle doğrulayıcı faktör analizi yapılmış ve sonrasında ölçeğe ait Cronbach Alfa değeri belirlenerek geçerli ve güvenilir olduğu saptanmıştır.

Ölçek 5’li likert yapıda olmak üzere puanlamalar “Tamamen Katılıyorum” , “Kısmen Katılıyorum”, “Kararsızım”, “Katılmıyorum”, “Kesinlikle Katılmıyorum” şeklinde sıralanmaktadır. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 90 iken en düşük puan 18’ dir.

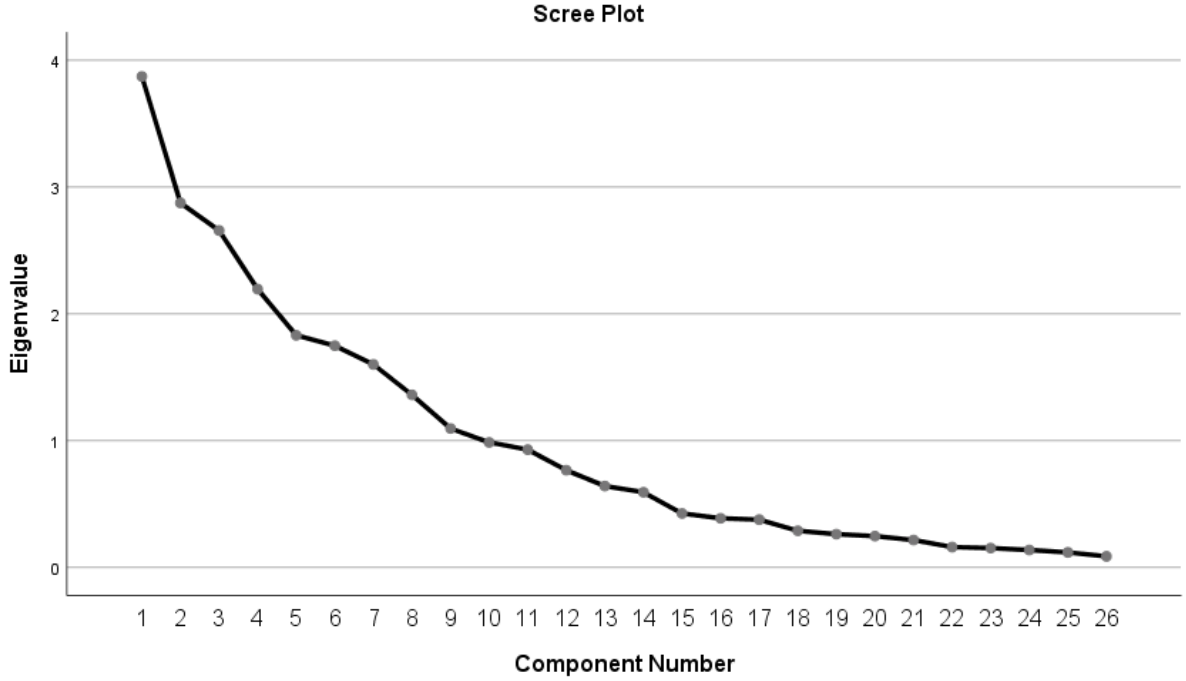
BULGULAR VE YORUM

Birinci Aşama: Açımlayıcı Faktör Analizi

Araştırma kapsamında araştırma sorularına yanıt vermek amacıyla hangi istatistiksel tekniklerin yapılacağına karar vermek amacıyla öncelikle kayıp değerler ve uç değerler incelenmiştir. Veri setinde kayıp değer olmadığı görülmüştür. Olumsuz maddeler (S20 ve S23) ters kodlanmıştır. Uç değer incelemesi yapılmıştır. Tek değişkenli uç değerler için ölçeklere ve alt boyutlarına ait puanlar Z standart puanına çevrilmiş ve -3 ile +3 aralığı dışında kalan değerler veri setinden çıkarılmıştır. Çok değişkenli uç değerler için Mahanalobis puanı hesaplanmış ve değeri 0.01’den küçük değerin olmadığı görülmüştür. Uç değerler temizlendikten sonra 123 kişiden oluşan veri setindeki.3 kişiye ait veri, veri setinden çıkarılmış ve 120 kişiye ait veri ile analizlere devam edilmiştir.

Araştırma kapsamında “Zekâ Oyunları Veli Ölçeği” geliştirilmiş, deneme uygulaması sonucunda yapı geçerliğini incelemek amacıyla Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) yapılmıştır. Yapılan AFA sonucuna göre KMO testi .558 olarak hesaplanmıştır ve örneklem büyüklüğünün yeterli olmadığını göstermektedir. Barlett’in küresellik testi sonucu verilerin çoklu normallik varsayımını karşıladığını göstermektedir (p < .01). Bu durumda ölçeğin deneme uygulamasından elde edilen verilerin faktör analizi yapmak için uygun olduğu sonucuna varılmıştır.

Faktör analizi sonucunda öz değeri 1’den daha büyük 9 faktör bulunmuştur. Ancak Scree Plot ile birlikte değerlendirildiğinde dördüncü faktörden sonra grafiğin yatay bir seyir izlediği görülmüştür. Yapılan faktör analizi sonucuna göre elde edilen Scree Plot Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1. Ölçeğe ait ilk Scree plot

Buna göre ölçek dört faktörlü olarak değerlendirilmiştir. Analiz dört faktörlü olarak tekrarlandıktan sonra binişik olan ve faktör yük değeri .32'nin altında olan maddeler belirlenmiştir. Binişik olan ve faktör yük değeri düşük olan toplam 8 madde (sırasıyla 7, 14, 15, 16, 6, 23, 5, 24. maddeler) veri setinden teker teker çıkarılarak analiz tekrar edilmiştir.

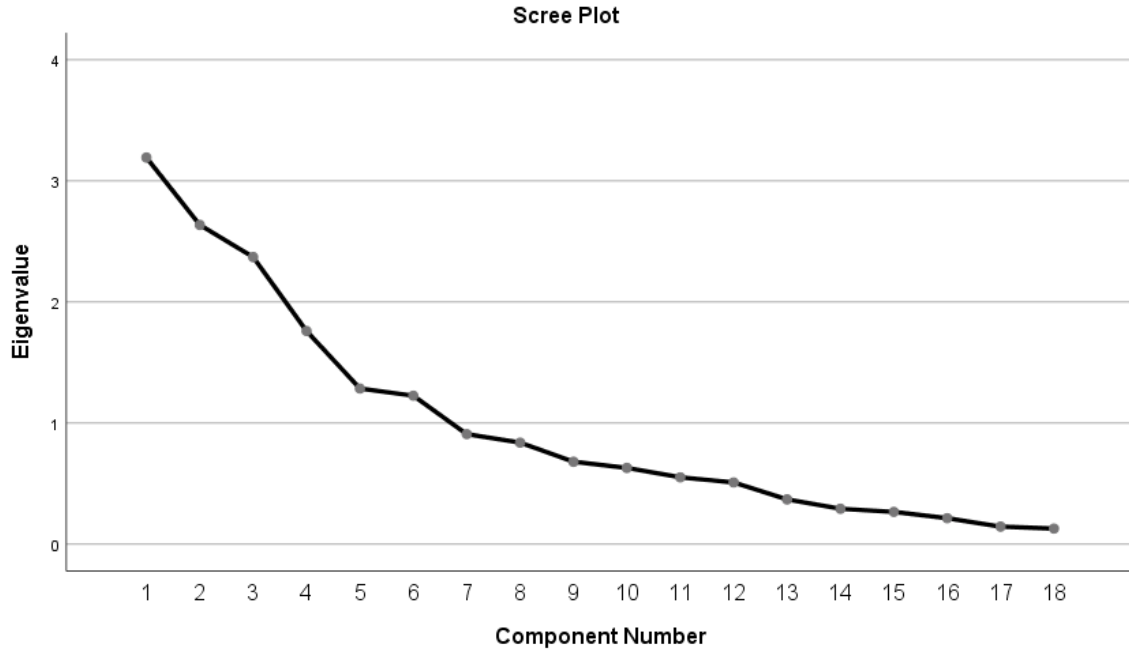
Yapılan analiz sonucuna göre KMO değeri .554 olarak gerçekleşmiştir. Barlett'in küresellik testi ise çok değişkenli normalliğin sağlandığını göstermektedir ($p < .01$). Ortaya çıkan dört faktör birlikte varyansın %55.32'sini açıklamaktadır. Birinci faktör %17.16'sını, ikinci faktör %13.47'sini, üçüncü faktör %13.37'sini ve dördüncü faktör %11.32'sini açıklamaktadır. Maddelerin faktör yük değerleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Ölçekte yer alan maddelerin faktör yük değerleri

	Faktör			
	1	2	3	4
S26	.735			
S18	.727			
S17	.698			
S19	.635			
S22	.595			
S20	.562			
S21	.466			
S25	.442			
S13		.893		
S11		.850		

S12	.840	
S2		.865
S1		.797
S3		.674
S4		.588
S8		.913
S10		.842
S9		.390

Tabloya göre birinci faktörde 8, ikinci faktörde 3, üçüncü faktörde 4 ve dördüncü faktörde 3 olmak üzere ölçekte toplam 18 madde yer almaktadır. Maddelerin faktör yük değerleri .390 ile .893 arasında değişmektedir. Ölçeğin son haline ait Scree Plot Şekil 2’de verilmiştir.

Şekil 1. Ölçeğin son halinin Scree Plotu

Ölçeğin ve faktörlerin güvenilirlik düzeyini belirlemek amacıyla Cronbach’ın α katsayısı hesaplanmıştır. Cronbach’ın α değerleri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Ölçeğin geneline ve alt boyutlarına ait Cronbach’ın α güvenilirlik katsayıları

	Ölçek Toplam	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	Faktör 4
α	.651	.726	.845	.717	.663

Tablo 2’ye göre ölçeğin genelinden elde edilen α güvenilirlik katsayısı (.651) güvenilirliğin düşük düzeyde olduğunu göstermektedir. Ölçekler için .70 kabul edilebilir bir değer olarak kabul edilmektedir. Bu anlamda düşük güvenilirlik elde edildiği görülmektedir. Ölçeğin alt boyutlarından elde edilen güvenilirlik katsayıları ise .663 ile .845 arasında değişmektedir. Dördüncü faktör hariç güvenilirliklerin yüksek olduğu ifade edilebilir.

İkinci Aşama: Doğrulayıcı Faktör Analizi

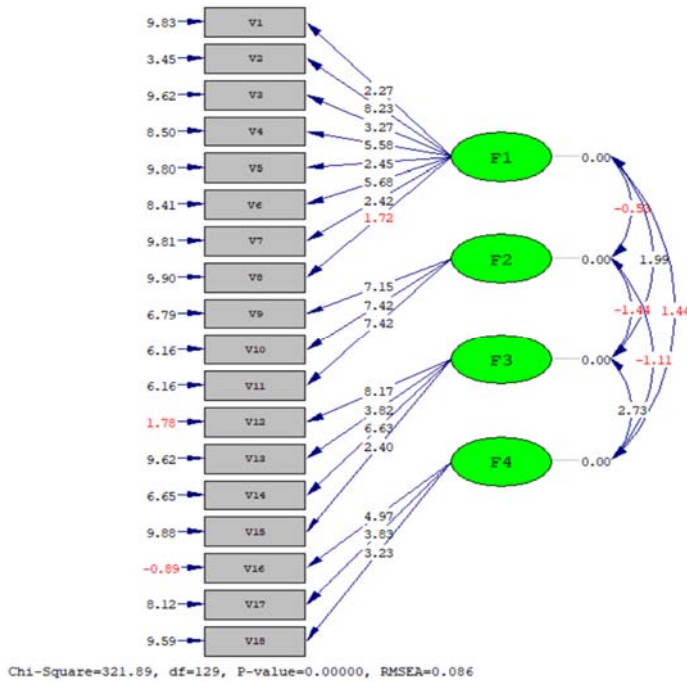
Birinci aşamada elde edilen faktör yapısı ile güvenilir sonuçlar elde ettikten sonra, ölçeğin yapı geçerliğine kanıt sağlamak için doğrulayıcı faktör analizi uygulamaya karar verilmiştir. Dolayısıyla, 18 maddelik ölçek yeni bir örnekleme uygulanmıştır.

Araştırma kapsamında 201 kişiye ulaşılmış ve ölçek için yapı geçerliğine kanıt elde etmek amacıyla Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) yapılmıştır. Comrey ve Lee (1992) 201 örneklem büyüklüğünü yeterli olarak nitelendirmektedirler. Diğer bir ölçüt de KMO testi sonuçlarıdır. Araştırma kapsamında hesaplanan KMO sonuçları Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. Ölçek için hesaplanan KMO ve Bartlett’in küresellik testi değerleri

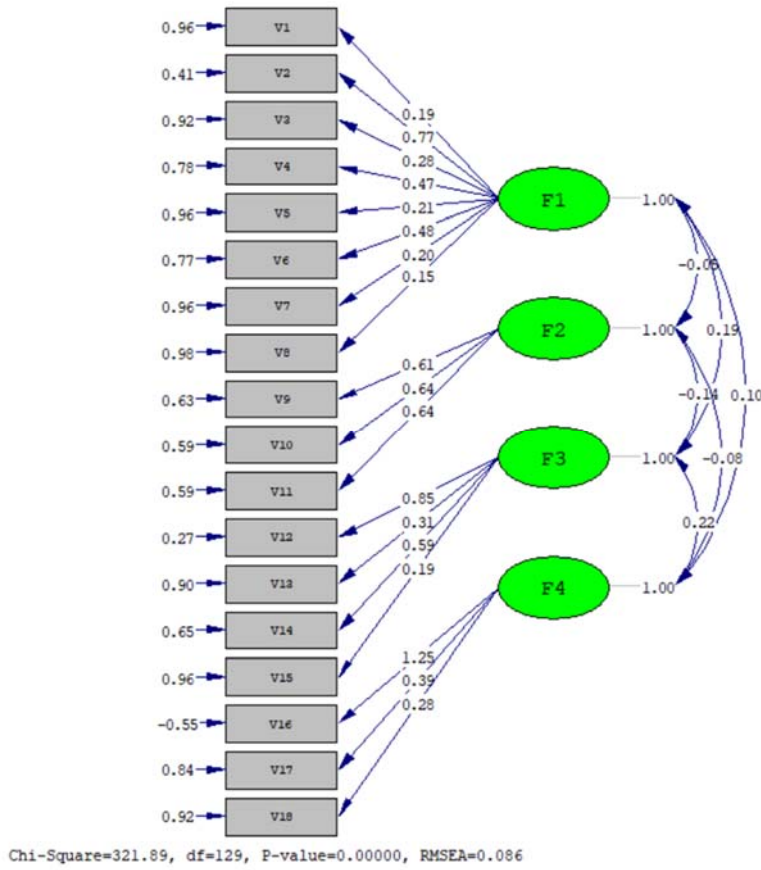
KMO	p
.548	.000

Leech, Barrett ve Morgan’a (2005) göre KMO değerinin .50 ve üzerinde olması örneklem büyüklüğünün orta olduğunu göstermektedir. Ayrıca Bartlett’in küresellik testi sonucuna göre veriler çok değişkenli normal dağılım göstermektedir ($p < .05$). Yapılan DFA sonucu t değerleri Şekil 3’de verilmiştir.

Şekil 3. Ölçek için DFA t değerleri

DFA’da ilk olarak t değerleri incelenmiştir. T değerinin 1.96’yı aşması .05 düzeyinde, 2.56’yı aşması ise .01 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. T değerlerine göre 8. madde hariç tüm maddeler en az .05 düzeyinde anlamlıdır. Bu gizil değişkenlerin gözlenen değişkenleri genel olarak doğru bir şekilde açıkladığını göstermektedir. Daha sonra standartlaştırılmış çözüm değerleri incelenmiştir. Bu değerler Şekil 4’de verilmiştir.

Şekil 4. Ölçek DFA standartlaştırılmış çözüm sonuçları

Şekil 4’de maddelerin solunda yer alan değerler hata varyanslarını göstermektedir. Madde 1, 3, 5, 7, 8, 12, 15 ve 18’in hata varyansları yüksek, diğer maddelerin ise düşük olarak değerlendirilebilir. Değerler .27 ile .98 arasındadır. DFA’da uyum iyiliği indekslerini de incelemek gerekmektedir. Uyum iyiliği değerleri ile ilgili değerler Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4. Ölçek DFA sonuçlarına ilişkin uyum iyiliği değerleri

İndeksler	Maddelere İlişkin Değerler	Mükemmel Uyum	İyi uyum
χ^2	321.89		
sd	129		
p	0.0		
χ^2 /sd	2.50	$\chi^2 /sd \leq 3.00$	$3.00 < \chi^2 /sd \leq 8.00$
RMSEA	0.086	$0 \leq RMSEA \leq .05$	$.05 < RMSEA \leq .08$
RMSEA (.90 GA)	0.075-0.098		
SRMR	0.089	$0 \leq SRMR \leq .05$	$.05 < SRMR \leq .10$
GFI	0.85	$.95 \leq GFI \leq 1.00$	$.90 \leq GFI < .95$
AGFI	0.80	$.90 \leq AGFI \leq 1.00$	$.85 \leq AGFI < .90$
CFI	0.63	$.97 \leq CFI \leq 1.00$	$.95 \leq CFI < .97$

NFI	0.52	.95 ≤ NFI ≤ 1.00	.90 ≤ NFI < .95
NNFI	0.56	.97 ≤ NNFI ≤ 1.00	.95 ≤ NNFI < .97

Kaynak: Hu ve Bentler, 2004; Jöroskog ve Sörbom, 1993; Kline, 2005; Steiger, 2007; Sümer, 2000; Tabachnick ve Fidell, 2001’den derlenmiştir.

Tablo 4 incelendiğinde, ölçekte yer alan maddelere ait uyum iyiliği değerlerinin tablonun solunda, alınan ölçüt değerlerin ise tablonun sağdaki iki sütununda yer aldığı görülmektedir.

χ^2 .01 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bu uyumun olmadığı anlamına gelmektedir ancak örneklem büyüdükçe χ^2 anlamlı çıkabilmektedir. Bu yüzden χ^2 nin serbestlik derecesine bölümünden elde edilen 2.50 değeri mükemmel uyumu göstermektedir. Benzer şekilde SRMR de iyi uyumu göstermektedir. RMSEA iyi uyumun hemen üzerinde değer alırken, diğer uyum iyiliği değerleri iyi uyum göstermemişlerdir. Bütüncül bir değerlendirme yapıldığında ölçeğin maddelerinin genel olarak kabul edilebilir uyumu gösterdikleri ifade edilebilir. Ölçek bu haliyle kullanılabilir olarak değerlendirilmiştir.

Ölçeğin ve alt boyutlarının güvenilirliğini belirlemek amacıyla Cronbach’ın alpha katsayısı hesaplanmış ve Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5. Ölçek ve alt boyutlarına ilişkin güvenilirlik değerleri

	Toplam	F1	F2	F3	F4
α	.528	.496	.624	.519	.577

Tablo 5 incelendiğinde ölçeğin toplamından elde edilen güvenirlığın .528 olduğu görülmektedir. Güvenirlığın düşük olduğu ifade edilebilir. Boyutların güvenirlikleri de .496 ile .624 arasında değişmektedir ve genel olarak düşük oldukları ifade edilebilir. Bütüncül bir değerlendirme yapıldığında ölçeğin maddelerinin genel olarak kabul edilebilir uyumu gösterdikleri ifade edilebilir. Ölçek bu haliyle kullanılabilir olarak değerlendirilmiştir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada, öğrenci velilerinin seçmeli zekâ oyunları dersine yönelik tutumlarını ölçmek amacıyla 18 maddelik bir ölçek geliştirilmiştir. Ölçek 5’li likert tipinde bir ölçek olup alınabilecek en yüksek puan 90, en düşük puan 18’ dir. Ölçek 123 veliye açımlayıcı faktör analizi için ve 201 veliye doğrulayıcı faktör analizi için uygulanmış ve toplam 324 veliden veri toplanarak geliştirilmiştir. Ölçek dört faktörlü yapıya sahiptir. Ölçekte ki birinci faktör “Zekâ Oyunlarına Yönelik Velilerin Tutumları”, ikinci faktör “Zekâ Oyunları Dersine Yönelik Velilerin Tutumları”, üçüncü faktör “Zekâ Oyunları Dersinin Çocukların Gelişimine Etkisi”, dördüncü faktör “Zekâ Oyunları Dersinin Çocukların İletişim Becerisine Etkisi” olarak adlandırılmıştır. ölçeğin toplamından elde edilen güvenirlığın .528 olduğu görülmektedir. Güvenirlığın düşük olduğu ifade edilebilir. Boyutların güvenirlikleri de .496 ile .624 arasında değişmektedir ve genel olarak düşük oldukları ifade edilebilir. Ölçekte yer alan maddelere ait uyum iyiliği değerleri χ^2 .01 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bu uyumun olmadığı anlamına gelmektedir ancak örneklem büyüdükçe χ^2 anlamlı çıkabilmektedir. Bu yüzden χ^2 nin serbestlik derecesine bölümünden elde edilen 2.50 değeri mükemmel uyumu göstermektedir. Benzer şekilde SRMR de iyi uyumu göstermektedir. RMSEA iyi uyumun hemen üzerinde değer alırken, diğer uyum iyiliği değerleri iyi uyum göstermemişlerdir.

Ölçeğin ve alt boyutlarının güvenilirliğini belirlemek amacıyla Cronbach'ın alpha katsayısı hesaplanmış ölçeğin toplamından elde edilen güvenirlığın .528 olduğu görülmektedir. Güvenirlığın düşük olduğu ifade edilebilir. Boyutların güvenirlikleri de .496 ile .624 arasında değişmektedir ve genel olarak düşük oldukları ifade edilebilir. Bütüncül bir değerlendirme yapıldığında ölçeğin maddelerinin genel olarak kabul edilebilir uyumu gösterdikleri ifade edilebilir. Ölçek bu haliyle kullanılabilir olarak değerlendirilmiştir.

Yapılan bütün analizler sonucunda beşli likert şeklinde tek faktörlü 18 maddelik öğrenci velilerinin seçmeli zekâ oyunları dersine yönelik tutumlarını ölçmek amacıyla tutum ölçeği geliştirilmiştir. Elde edilen sonuçlardan yola çıkarak şu öneriler getirilebilir.

- Bu çalışma, ortaokul (5-8. sınıf) öğrenci velilerinin seçmeli zekâ oyunları dersine yönelik tutumlarını ölçmek amacıyla bir ölçek geliştirmek için yapılmıştır. Gelecekteki çalışmalarda farklı eğitim öğretim düzeyindeki öğrenci velilerine yönelik ölçekler de geliştirilebilir.
- Bu çalışma Kayseri ilindeki öğrenci velileri ile yürütülmüştür. Farklı illerdeki öğrenci velileri ile de çalışma yürütülebilir.

Kaynakça

- Aksoy, A.B., ve Çiftçi, H.D. (2019). *Erken çocukluk döneminde oyun*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Brown, T. A. (2006). *Confirmatory Factor Analysis for Applied Research*. (First Edition). NY: Guilford Publications, Inc.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: PegemAkademi Yayınları.
- Comrey, A. L., & Lee, H. B. (1992). *A first course in factor analysis* (2nd ed.). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Çalışkan, M. (2022). *Zekâ Oyunları Dersine Yönelik Öğrencilerin, Öğretmenlerin ve Velilerin Görüşleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.
- Erdoğan, A., Çevirgen, A.E., ve Atasay, M. (2017). Oyunlar ve matematik öğretimi: stratejik zekâ oyunlarının sınıflandırılması. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi/UUSBD*,10(2), 287-311.
- Egemen, A. Yılmaz, Ö. ve Akil, İ. (2004). Oyun, oyuncak ve çocuk. *ADÜ Tıp Fakültesi Dergisi*. 5(2), 39-42.
- Hooper, D., Coughlan, J. and Mullen, M. (2008). Structural equation modeling: Guidelines for determining model fit. *The Electronic Journal of Business Research Methods*. 6 (1), 53–60.
- Hu, L., Bentler, P. M. (1995). *Evaluating Model Fit*. In R. . Hoyle (Ed.), *Structural equation modeling: concepts, issues and applications*. London: Sage Publications.
- Jöreskog, K. G. ve Sörbom, D. (1993). LISREL 8: Structural Equation Modeling with the Simplis Command Language. USA: Scientific Software international, Inc.
- Kelloway, K. E. (1989). *Using Lisrel for Structural Equation Modeling: A Researcher's Guide*. London: Sage.
- Kline P. (1994). *An Easy Guide to Factor Analysis*. Routledge, London.
- Leech, N. L., Barrett, K. C., & Morgan G. A. (2005). *SPSS for intermediate statistics: use and interpretation* (2nd ed.). London, Erlbaum.
- MEB (2013). Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Zekâ Oyunları Dersi (5., 6., 7., 8. Sınıflar) Öğretim Programı.
- Sargın, M. ve Taşdemir, M. (2020). Seçmeli zekâ oyunları dersi öğretim programının öğretmenler tarafından değerlendirilmesi (Bir durum çalışması). *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 19(75), 144-1460.
- Sümer, N. (2000). Yapısal Eşitlik Modelleri. *Türk Psikoloji Yazıları*, 3 (6), 49-74.
- Tabachnick B. G. and Fidell, L. S. (2001). *Using Multivariate Statistics*. (Fourth Edition). MA: Allyn & Bacon, Inc.
- Thompson, B. (2004). *Exploratory and Confirmatory Factor Analysis: Understanding Concepts and Applications*. (First Edition). Washington: American Psychological Association.

Parent Attitude Scale Towards Mind and Intelligence Games

Play, which is a part of our daily life, is a tool that supports the learning of children and adults. In the life of adults, while playing is an activity that is done whenever there is an opportunity in daily life, it is an indispensable activity that is done all day for children. For children, play is life and life is play. For adults, it is a tool that helps them relax. For children, there is no difference between play, learning and pursuit. Children actively use their intelligence in the process of playing games. Intelligence is one of the concepts that has been considered and emphasized for many years. Intelligence games, which are an area where the game is performed directly with intelligence, can be called a game activity where intelligence and game are intertwined. Intelligence games; These are games that have certain rules, have a determined goal or some situations that determine the winner or loser, the chance factor is minimized, spatial thinking ability, psychomotor skills, memory and attention power, basic mathematical skills and cognitive strategies are required to be used. Thanks to intelligence games, children gain problem solving skills while playing games and having fun. Because intelligence games are gamified versions of all kinds of problems, including real problems.

Intelligence games and the skills to be acquired with the Intelligence Games course have a very important place in the curriculum. However, sometimes the importance of the course cannot be grasped because there is not enough information about this course. As a result of not giving the necessary importance to the course, students are not sufficiently guided by their families or teachers to choose this course as an elective course. In this study, it is aimed to determine the attitudes of students' parents towards intelligence games. When the literature is reviewed, it is thought that the measurement tools prepared or adapted to measure the attitudes of the parents about the mind games are limited in number and a more comprehensive measurement tool will provide a more successful measurement and evaluation opportunity in this regard.

The universe of this study consists of the parents of 5th, 6th, 7th and 8th grade students studying in secondary schools affiliated to the Ministry of National Education located in the city center of Kayseri. Data were collected from 201 parents who were determined by easily accessible situation sampling and selected on a voluntary basis among these parents. In the first data collected, the number of students' parents was 123. Then, in order to ensure the construct validity of the measurement tool, data were collected again from a total of 201 parents, 119 women and 82 men, in the same way. In total, there are 324 parents in the sample group.

Within the scope of this study, it was investigated in the literature whether there is a scale measuring the attitudes of parents towards mind games and it was concluded that the existing scales were sufficient. Then, the aim and problem of the research were shaped. In order to create an item pool for the research, the literature was scanned again, the opinions of 4 teachers and 12 students' parents about mind games were taken, and an item pool consisting of 26 items was created. The draft form created was made by taking the opinions of a professor working at Kırşehir Ahi Evran University, an associate professor working at Erciyes University, 4 classroom teachers, and 1 mind and intelligence games teacher. Factor analysis was performed on the scale and 8 items with a factor load lower than .32 were removed and the final 18-item scale was obtained. Confirmatory factor analysis was performed with these items, and then the Cronbach Alpha value of the scale was determined and it was found to be valid and reliable.

The scale is in a 5-point likert structure and the scores are listed as "Totally Agree", "Partly Agree", "Undecided", "Disagree", "Strongly Disagree". While the highest score that can be obtained from the scale is 90, the lowest score is 18.

In this study, an 18-item scale was developed to measure the attitudes of students' parents towards the elective mind games course. The scale is a 5-point Likert-type scale, with the highest possible score being 90 and the lowest score being 18. The scale was applied to 123 parents for exploratory factor analysis and to 201 parents for confirmatory factor analysis and was developed by collecting data from a total of 324 parents. The scale has a four-factor structure. The first factor in the scale was named as “Attitudes of Parents towards Intelligence Games”, the second factor as “Attitudes of Parents towards Intelligence Games Lesson”, the third factor as “Effect of Intelligence Games Lesson on Children's Development”, and the fourth factor as “The Effect of Intelligence Games Lesson on Children's Communication Skills”. It is seen that the reliability obtained from the total of the scale is .528. It can be stated that the reliability is low. The reliability of the dimensions also varies between .496 and .624 and it can be stated that they are generally low. Goodness-of-fit values of the items in the scale are meaningful at the .01 level χ^2 was found. This means that there is no concordance, but it may become significant as the sample grows. Therefore, the value of 2.50 obtained by dividing by the degrees of freedom indicates a perfect fit. Similarly, SRMR also shows good fit. While RMSEA was just above good fit, other goodness of fit values did not show good fit.

In order to determine the reliability of the scale and its sub-dimensions, Cronbach's alpha coefficient was calculated and it is seen that the reliability obtained from the sum of the scale is .528. It can be stated that the reliability is low. The reliability of the dimensions also varies between .496 and .624 and it can be stated that they are generally low. When a holistic evaluation is made, it can be stated that the items of the scale generally show acceptable compatibility. The scale was evaluated as usable as it is.

As a result of all the analyses, an attitude scale was developed in the form of a five-point Likert scale with a single factor of 18 items in order to measure the attitudes of the parents of the students towards the elective mind games course.

Bu makale benzerlik taramasına tabi tutulmuştur.

Araştırma Makalesi/ Research Article

ŞE‘ARA FİİLİ VE KUR’ÂN’DAKİ İŞTİKÂKLARI

Halil İbrahim KOCABIYIK* Natıq Fawzi İbrahim AL-AZZAWI**

Öz

Aralarında anlam ilgisi bulunan iki lafızdan birinin diğerinden türetilmesi ve alınması iştikâk olarak ifade edilmektedir. Arapça lafızların kendisinden türediği köklerin asıl manaları ile aynı kökten gelen lafızlar arasında anlam ilişkisinin bulunduğu bir gerçektir. Arapça kelimelerde müştak lafızların olup olmadığı hususunda dil âlimleri arasında görüş birliği yoktur. Bazıları bütün Arapça lafızların müştak olduğunu ifade ederken bazıları da hiçbir lafızın müştak olmadığını savunmuştur. Çoğunluğu ise, bu iki uç noktadaki görüşün aksine lafızların bir kısmının müştak bir kısmının câmid olduğu kanısındadırlar. Klasik dil âlimleri iştikakı fiile has bir durum olduğunu ileri sürerken Kûfeli dil âlimleri türeyen bütün lafızların mâzi sığanın müzekker üçüncü tekil şahsı olduğunu Basralı dil âlimleri ise bütün kelimelerin aslının mastar olduğunu söylemektedirler. Çağdaş dil âlimlerinde hâkim olan görüş, Arapça’da türemiş lafızların asıllarının sadece mâzi fiil ya da mastar olmadığı ve bunlarla birlikte mekân, kabile gibi somut isimler ile doğada oluşan seslerin taklitlerinden meydana gelen isimlerin de sayılması gerektiği şeklindedir. Bu makalede Arapça bir kelime olan شَعَرَ “şe‘ara” fiilinin Kur’ân’ı Kerîm’de geçen iştikâkları ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili, İştikâk, Şe‘ara, Kur’ân’ı Kerîm, Fiil.

THE VERB ŞE‘ARA AND ITS DERIVATIONS IN QURAN

Abstract

Deriving and taking one of the two words that have a semantic relationship with each other is called as derivation (istikâk). It is a fact that there is a semantic relationship between the original meanings of the roots from which the Arabic words are derivative and the words from the same root. In addition, there is no consensus among the linguists about whether there are derivative words in Arabic words. Some linguists state that all Arabic words are derivative whereas some suggest no words are derivative. Unlike these two extreme views, most of the linguists think that some Arabic words are derivative and some of them are rigid. While classical linguists suggest that derivation (istikâk) is special to the verb, the linguists of Kufe state that all derivative words are the masculine third person singular form of the simple past tense and the linguists of Basra state that that the origin of all words are infinitive. The prevailing view in contemporary linguists is that the origins of the derivative words in Arabic are not only past verbs or infinitives, but also concrete nouns such as place, tribe, and nouns that come from imitations of sounds that occur in nature. The derivations of the Arabic verb شَعَرَ “şe‘ara” in Quran are discussed in this study.

Key Words: Arabic Language, Derivation, Şe‘ara, Quran, Verb.

* Doktor Öğretim Üyesi, Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Uşak, e-posta: ibrahim.kocabiyik@usak.edu.tr

** Uşak Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Arap Dili ve Belagatı Doktora Öğrencisi, Uşak

1. GİRİŞ

Tarih boyunca farklı medeniyet ve kültürlerle iç içe olan Arapça, başta Türkçe olmak üzere dünya dillerine pek çok sözcükler vererek onları etkilediği gibi kendisi de onlardan sözcükler alarak etkilenmeye hatta bozulmaya başlamıştır. Ancak Kur'ân sayesinde bozulmayı engellemiş ve kendi dil yapısını korumayı başarabilmiştir. Bu makalede Arapça bir kelime olan شَعْرُ fiilinin ve iştikâklarının Kur'ân'da hangi manalara geldiği konusu incelenecektir. İştikâk, Aralarında mana ilişkisi bulunan iki kelimedenden birinin diğerinden alınmasına ve türetilmesine denilmektedir. Kendisinden türetilen asıl (kök) kelimeye müştâk minh, ondan türeyen fer'î (tâli) sözcüye de iştikâk adı verilmektedir.¹

شَعْرُ “şeara” bilmek, haber vermek, şiir söylemek, kıllı olmak gibi manalara gelmektedir² ve kullanımına dair bazı örnekler verilebilir:

Araplarda bir kimse güzel bir şiir söylediğinde o kimse için شَعْرُ فُلَانٍ “Falanca kişi (güzel) şiir söyledi” tabiri kullanılır.³

أَشْعُرُ (eş'ar) vücudu keçi gibi uzun ve çok kıllı olan kimseye رَجُلٌ أَشْعُرٌ denir. الأَشْعُرُ (el-Eş'ar) Kızıldeniz'in doğu sahillerinde, Cüheyne ile Cüzâm kabilelerine ait araziler arasında Teymâ civarında yaşamış ve daha sonra Mısır topraklarına göç ederek İhmîm bölgesinin dağlık kesimlerinde yaşayan Belî kabilesinden bir şairin adıdır.⁴ Mısır müftüsü diye tanınan hadis hâfızı Ebû Ümeyye Amr b. el-Hâris b. Ya'küb el-Ensârî (ö. 148/765) ve Yemen'de yaşamış bir milletten olan Nebt b. Uded isimli kimselerin vücudu çok kıllı olduğundan bu lakap verilmiştir. Yine Yemen'de büyük bir kabilenin lakabıdır ki bu kabilenin erkeklerinin vücutları çok kıllı olduğundan dolayı “Eş'ar” kabilesi denilmiştir. Hatta Yemen'de bu kabileye mensup olup bu ülkenin Zebîd şehrinde oturan, ahlâk ve meziyetleri Hz. Peygamber (SAV) tarafından övülen Hz. Ebû Mûsâ el-Eş'arî söz konusu olan bu kabilenin bireylerinden biri olduğundan kendisine “el-Eş'arî” lakabı verilmiştir أَشْعُرُ (eş'ar), koyunun tırnaklarının bitimiyle ve ayak derisinin başladığı yer vücudun diğer yerlerine nazaran daha fazla ve daha gür kıl bulunduğundan dolayı bu yere verilen isimdir.⁵

الإشعار (el-İş'âr), bilgilendirmek ve haber vermek manasında olup bir kimseye bir haberi vermek ya da bir kimse bir şeyle bilgilendirildiğinde أَشْعَرَهُ الأَمْرَ “Falan kimseyi bilgilendirdi.” denir.⁶

Kişi hüznlendiğinde içerisine gam ve tasa yapışma manasında kullanılır ki güya bedende bulunan kıl mesabesinde olur ve bu durum أَشْعَرَ الهمُّ قَلْبِي “Keder kalbime yapıştı.” denir.⁷

Parola, slogan, iz, işaret, nişan, alamet, arma gibi manalara da gelen şi'âr, savaşta her fırka birbirlerine şi'ârlarıyla seslenmek ve bu söz ile birbirini bilip tanımak için kendilerine bir şi'âr belirleyip koyduklarında أَشْعَرَ الْقَوْمِ tabiri kullanılır.⁸

Hacc menâsiklerinden biri kurban kesmektir. Bu kurban kesme görevini yerine getirmek için önceden kurbanlık develerin belirlenip diğer develerle karışmaması için alamet ve nişan koymak manasınadır ki kurbanlık devenin hörgücünün sağ tarafını bıçakla bir miktar yararak

¹ Ahmed Önkâl, “Belî” (İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi, 1992), 5/414-415.

² Ebu'l-Hüseyn Ahmed b. Zekeriyâ b. Muhammed er-Râzî el-Kazvîni el-Hemedâni İbn Fâris, *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luga*, thk. Abdüsselam Muhammed Harun (Dâru'l-Fikr, 1979), 3/193.

³ İbn Fâris, *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luga*, 3/193.

⁴ Önkâl, “Belî”, 5/414-415.

⁵ M. Yaşar Kandemir, “Ebû Mûsâ el-Eş'arî” (İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi, 1994), 10/190-192.

⁶ İbn Fâris, *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luga*, 3/193.

⁷ Cemâluddîn Muhammed b. Mukrim İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1990), 4/409.

⁸ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 4/409.

ya da bir nesneyle dürtüp bir miktar kanatarak nişanesi konması manasında أَشْعَرَ الْأَيْدِيَّ ifadesi kullanılır.¹

Bakara sûresinde ﴿إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ﴾ "Safa ile Merve Allah'ın şeâirindedir."² Safa ile Merve" Mekke'de, ikisi arasında 760 arşınlık mesafe bulunan iki yüksekçe (tepe) yerdir. Safa, Beytülharam'ın karşısındadır. İkisi arasında sa'y yapılacak yer bulunur. Şu anda üstü tavan ile örtülmüş, alt tarafları Mekke haremının sair bölgeleri gibi kapatılmıştır. "Allah'ın alâmetlerindedir. (شَعَائِرُ) "şeâir"indedir." Şeâir; kelimesi alâmet anlamına gelen "şaîre"nin çoğuludur. Meşaîr de denilir. Meşâirin tekili ise "meş'ar"dır. Kimi zaman bu kelime haccın belli başlı alâmetlerine, hac ibadetinin yerlerine ad olarak kullanılır, kimi zaman ibadet ve taat anlamında kullanılır. Burada bundan kasıt, hac menasikidir. Bu ifadede şu takdirde bir hazf vardır: Şüphe yok ki Safa ile Merve Allah'ın dininin alâmetlerindedir.³

Mâide suresinde zikredilen "şeâir" lafzı, "Ey iman edenler! Allah'ın şeâirine saygısızlık etmeyin."⁴ burada kulların kendisi ile Allah'a taabbüd (kulluğunu ifa) ettiği helâl ve haram gibi ibadetlere alâmet teşkil etmesi bakımından istiare yoluyla kullanılmıştır. Bu âyette zikri geçen "şeâir" lafzı şöyle yorumlanabilir: Yüce Allah'ın: "Allah'ın şeâirine... saygısızlık etmeyin buyruğu, gerçek münminlere bir hitaptır. Yani, herhangi bir hususta Allah'ın sınırlarını aşmayınız. شَعَائِرُ "şeâir" kelimesi, فَعِيلَةٌ "faîle" vezninde شَعِيرَةٌ "şaîre"nin çoğuludur. İbn Fâris (ö. 395/104) der ki: Tekil olarak شِعَارَةٌ "şîara" da denilir ve bu daha güzeldir. الشَّعِيرَةُ "şeîra" hediye olarak gönderilen büyük baş hayvan özellikle de deve demektir. إِشْعَارُ "işâr" ise, onun hediyelik kurban olduğu bilinmesi için kan akıncaya kadar hörgücünün yarılmasıdır. İşâr aynı zamanda hissettirmek yoluyla bildirmek demektir. Alâmetler anlamına gelen مَشَاعِرُ "meşâir" de buradan gelmekte olup tekili مَشْعَرٌ "meş'ar" dır. Bu meş'ar lafzı, ism-i mekan sigasında olup alâmetlerin hissedildiği yerler anlamına gelmektedir. Saçın شَعْرٌ "şe'run" diye adlandırması da buradan gelmektedir. Çünkü şuurun gerçekleştiği yerde olur. الشَّاعِرُ "şâir" buradan gelmektedir.⁵ Çünkü o, ince ve keskin zekasıyla başkasının fark edemediği incelikleri fark eder. Şair de şu beyitte "şeâir" lafzını şöyle dile getirmektedir:

نُقَلِّبُهُمْ جَيْلًا فَجَيْلًا تَرَاهُمْ شَعَائِرَ قُرْيَانٍ بِهَا يُتَّقَرَّبُ

"Öldürüyorum onları nesil be nesil; görürsün ki onlar Kendileri ile yaklaşılan kurbanlık şeâiridir."⁶

الْفِعْلُ شَعَرَ وَاشْتِقَاقَاتُهُ فِي الْقُرْآنِ الْكَرِيمِ

ŞE'ARA FİİLİ VE KUR'ÂN'DAKİ İŞTİKÂKLARI

المقدمة

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، وَالصَّلَاةِ وَالسَّلَامِ عَلَى سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ، سَيِّدِنَا وَنَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ، وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ.

عندما نبحث في كتب اللغة عن الفعل شَعَرَ نجد له معاني عديدة، وله اشتقاقات كثيرة متقاربة المعنى ومتفرعة تفرعات كثيرة، مما يثير الاهتمام والمتابعة لجذر هذا الفعل واشتقاقاته.

إضافة على ذلك فإنَّ هذا الفعل هو جزء من دراستي في الدكتوراه والتي بعنوان (الشعر العربي وأثره في الخطب الدينية).

¹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 4/409.

² Bakara, 2/158.

³ Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî Ebû Hayyân, *el-Bahrü'l-muhîtu*, thk. Sıtkı Muhammed Cemîl (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1999), 2/65.

⁴ Mâide, 5/2.

⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed el-Berdûnî - İbrahim Atfîş (Kahire: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, 1964), 6/37.

⁶ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 6/37.

فنبدأ من كتب اللغة في معنى الفعل شَعَرَ ومشتقاته، فهو من الفعل الثلاثي شَعَرَ: أي عِلِمَ، فنقول ليت شعري: أي عِلْمِي، وقال بعضهم: هو العلم بالحواس، فنقول: شَعَرْتُ به، أي: عَلِمْتُ به عِلْمَ حَسِّن¹، أو الإدراك بالحواس² ومن هنا تبرز أهمية هذا الفعل، فهناك علاقة بين العِلْمِ والفَهْمِ والشُعُورِ والإحساس، ولابن سيده كلام عجيب للفرق بين الشعور والعلم، فهو يقول: "فَقَوْلُهُمْ شَعَرْتُ: ضَرْبٌ مِنَ الْعِلْمِ مَخْصُوصٌ؛ فَكُلُّ مَشْعُورٍ بِهِ مَعْلُومٌ، وَأَلَيْسَ كُلُّ مَعْلُومٍ مَشْعُورًا بِهِ"³، أي بينهما عموم وخصوص مطلق، ومثاله: أَنَّ الْأَخْرَةَ وَمَا يَتَّبِعُهَا مِنْ حَسَابٍ وَجَنَّةٍ وَنَارٍ مَعْلُومَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ، بِإِخْبَارِ اللَّهِ تَعَالَى لَهُمْ، وَلَكِنَّهَا غَيْرُ مَحْسُوسَةٍ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا.

وبعض أهل اللغة يربطون العِلْمَ بالحسِّ لأنَّه نوع من العلم والشعور، فنقول: هل أحسست منه خبراً، أي: هل علمت منه خبراً⁴، فهناك علاقة متشعبة ومتراصة بين الفعل شَعَرَ وبقية الأفعال التي تدلُّ على العِلْمِ والفِطْنَةِ والاحساس والشُعُورِ.

وعندما نطلُّع على تعريف الشاعر عند أهل اللغة، نجد بمعنى الفِطْنِ؛ لأنَّه يفطن لما لا يفطن له غَيْرُهُ من معانيه، لذلك سُمِّيَ الشَّعْرُ شعراً أي فِطْنَةً⁵، بينما يسمِّيهِ آخرون كاذباً؛ لأنَّ أَعْدَبَ الشَّعْرُ أَكْذَبُهُ⁶.

ومن أهل اللغة من فرَّق بين شَعَرَ وشَعُرَ وشَعِرَ، فقالوا: شَعَرَ شِعْرًا: قاله، وشَعُرَ شِعْرًا: أجاده، وشَعِرَ الرَّجُلُ: كَثُرَ شَعْرُهُ⁷.

وذكر بعض أهل اللغة أَنَّ المَشْعَرَ الحرام هو كل مكان تودَى فيه المناسك، من رمي وطواف وسعي وذبح، بينما ذهب البعض أَنَّهُ مكان مخصوص في مُزْدَلِفَةَ.

كل ذلك دفعني للاهتمام بهذا المبحث الجميل والمتشعب، فكتبت هذه الصفحات على اختصار وعُجالة خوفاً من الإطالة.

المبحث

سأذكر اشتقاقات الفعل شَعَرَ التي وردت في القرآن على سبيل الاختصار:

فقد جاء في التنزيل بصيغة الجمع يشعرون، وتشعرون، وجاء منه المزيد على الثلاثي أشعرَ يُشعِرُ، يُشعِرُكم، ويُشعِرُنَّ، ومنه الشُعائر جمع شَعِيرَةٍ، وهي المناسك والأعمال التي يقوم بها الحجاج في فريضة الحج، ومنه الشَّعْرُ، ومنه شاعر، وهو الذي يقول الشَّعْرَ، ومنه الشعراء جمع شاعر، ومنه الشَّعْرَى، وهو نجم في السماء، ومنه المَشْعَرُ وهو موضع المناسك وجمعه المَشَاعِرُ، ومنه أشعار جمع شَعْرَةٍ.

وإليك اشتقاقات الفعل شَعَرَ في القرآن الكريم على التفصيل لثمانية مطالب:

1-المطلب الأول: صيغة يشعرون وتشعرون

فقد ورد الفعل المضارع يشعُرُ في إحدى وعشرين موضعاً بصيغة الجمع الغائب يشعُرُونَ يتقدمها النفي إمَّا بـ(لا) وإمَّا بـ(ما)، [لا يشعرون] و [ما يشعرون]؛ فجاء في سورة البقرة في موضعين⁸، وفي سورة آل عمران في موضع واحد⁹، وفي سورة الأنعام في موضعين¹⁰، وفي سورة الأعراف في موضع واحد¹¹، وفي سورة يوسف في موضعين¹²، وفي سورة النحل في ثلاثة مواضع¹³، وفي سورة المؤمنون في موضع واحد¹، وفي سورة الشعراء في موضع واحد²، وفي

¹ Ebü'l-Hasen Alî b. İsmâil ed-Darîr el-Mürsî İbn Sîde, *el-Muhassas* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'-Arabî, 1996), 260.

² Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal Râgıb el-İsfahânî, *Mufredâtu Elfâzi'l-Kur'an*, thk. Safvân Adnan ed-Dâvûdî (Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1991), 456.

³ İbn Sîde, *el-Muhassas*, 260.

⁴ Ebü Mansur Muhammed b. Ahmed b. el-Herevî el-Ezherî, *Tehzibu'l-Luga*, thk. Muhammed 'Ivaz Mur'ib (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'-Arabî, 2001), 1/263.

⁵ Halîl b. Ahmed el-Ferâhidî, *Kitâbu'l-'Ayn* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'-Arabî, 2001), 1/251.

⁶ Râgıb el-İsfahânî, *Mufredâtu Elfâzi'l-Kur'an*, 456.

⁷ Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseyinî Zebîdî, *Tâcu'l-'Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, thk. Ahmed Rızâ (Beyrut: Dâru'l-Mektebeti'l-Hayat, 1960), 12/329.

⁸ Kehf, 18/9, 12.

⁹ Âli İmrân, 3/26, 23.

¹⁰ En'am, 3/26, 123.

¹¹ A'raf, 7/95.

¹² Yûsuf, 12/15, 107.

¹³ Nahl, 16/21, 26, 45.

سورة النمل في ثلاثة مواضع،³ وفي سورة القصص في موضعين،⁴ وفي سورة العنكبوت في موضع واحد،⁵ وفي سورة الزمر في موضع واحد،⁶ وفي سورة الزخرف في موضع واحد.⁷

وأما بصيغة الجمع المُخاطَب **تَشْعُرُونَ** في أربعة مواضع؛ في ثلاثة مواضع مع أداة النفي لا، ففي سورة البقرة في موضع واحد،⁸ وفي سورة الزمر في موضع واحد،⁹ وفي سورة الحجرات في موضع واحد،¹⁰ وفي سورة الشعراء في موضع واحد مع حرف الشرط غير الجازم (لو) [لو تشعرون]،¹¹ وهو أيضا بمعنى النفي،¹² وفي هذا الموضوع -تعريف لو- نزاع كبير بين علماء اللغة.¹³

وهنا أذكر لطيفة لبعض أهل اللغة في مقابلة الفعل **تَشْعُرُونَ** أو **يَشْعُرُونَ** بالفعل **تَعْقِلُونَ**، كما في قوله تعالى [يا أيها الذين آمنوا لا ترفعوا أصواتكم فوق صوت النبي ولا تجهروا له بالقول كجهر بعضكم لبعض أن تحبط أعمالكم وأنتم لا تشعرون]،¹⁴ ومختصر كلامه: أن تشعرون من العلم بالحواس، ولو قال الله لا تعقلون بدل لا تشعرون، لم يصح؛ إذ كان في كثير مما لا يكون محسوساً قد يكون معقولاً، بمعنى: أن إحباط العمل قد يكون معقولاً لكنه غير محسوس.¹⁵

وجدير بالذكر أن أشير إلى لطيفة أخرى في الفرق بين **تَشْعُرُونَ** و**يَشْعُرُونَ**، وبين **تَعْلَمُونَ** -كما ذكرت في المقدمة-، فقال بعضهم ما مُخْتَصَرُه: أن الله وصف الكفار بأنهم لا يشعرون؛ فإنه أبلغ في ذمهم بأنهم لا يعلمون؛ وذلك لأن البهيمية قد تشعُر من حيث أنها تحسُّ، وهم ليس لديهم أدنى الفهم والاحساس.¹⁶ وفي قوله تعالى [وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أحياء وَلَكِنْ لَا تَشْعُرُونَ]¹⁷ ولم يقل ولكن لا تعلمون؛ لأن المؤمنين إذ أخبرهم الله بأن الشهداء أحياء، علموا بذلك أنهم أحياء من حيث أخبرهم ربهم، ولكن ليس كل ما علموه شعروا به.¹⁸

وهنا علاقة بين الشعور والاحساس والعلم، فالشعور هو نوع دقيق من العلم، فالشعور نوع من العلم بالاحساس، والاحساس نوع من العلم بالرؤية والوجد كما قال تعالى حكاية عن سيدنا عيسى (عليه السلام) [فلما أحس عيسى منهم الكفر قال من أنصاري إلى الله]،¹⁹ قال أهل اللغة فلما وجد ورأى منهم الكفر.²⁰

2-المطلب الثاني: يُشْعِرُكُمْ وَيُشْعِرَنَّ

وأما لفظ **يُشْعِرُ** من الفعل **أشْعَرَ** المزيد على الثلاثي **شَعَرَ** ومضارعه **يُشْعِرُ**، فهو بنفس المعنى السابق، وهو العلم والذراية ولكنه متعدي وليس فعلا لازما كالأول، فنقول: **أشْعَرَه** الأمر، أي: **أعلمه إياه**،²¹ ومن هذا الفعل جاء في القرآن الكريم في

¹ Mu'minin, 23/56.

² Suarâ, 26/202.

³ Neml, 27/18, 50, 65.

⁴ Kasas, 28/9, 11.

⁵ Ankebût, 29/53.

⁶ Zümer, 39/25.

⁷ Zuhurf, 43/66.

⁸ Bakara, 2/154.

⁹ Zümer, 39/2.

¹⁰ Hucurât, 49/2.

¹¹ Suarâ, 26/113.

¹² Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh el-Ensârî el-Mısırî İbn Hişâm en-Nahvî - Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, *Şerhu Katri 'n-Nedâ ve Belli 's-Sadâ* (Kahire, 1963), 200.

¹³ Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh el-Ensârî el-Mısırî İbn Hişâm en-Nahvî, *Mugni 'l-Lebib 'an Kutubi 'l-E'ârîb*, thk. Mâzin el-Mübarek - Muhammed Ali Hamidullah (Dimeşk: Dâru 'l-Fikr, 1985), 259-237.

¹⁴ Hucurât, 49/2.

¹⁵ Râgıb el-İsfahânî, *MUFredâtu Elfâzi 'l-Kur'ân*, 456.

¹⁶ İbn Sîde, *el-Muhassas*, 260.

¹⁷ Bakara, 2/154.

¹⁸ İbn Sîde, *el-Muhassas*, 260.

¹⁹ Âli İmrân, 3/52.

²⁰ Zebîdî, *Tâcu 'l-'Arûs*, 12/15; Ebû İbrahim İshâk b. İbrahim b. el-Hüseyn el-Fârâbî, *Mu'cemu Dîvânî 'l-Edeb*, thk. Ahmed Muhtâr Abdulhamîd Ömer (Kahire: Müessesetü Dâri 'ş-Şe'bi li 's-Sahâfeti ve 't-Tabâati, 2003), 3/158.

²¹ İbn Sîde, *el-Muhassas*, 364.

موضعين؛ في سورة الأنعام في موضع واحد بلفظ [وما يُشعُرُكم أنَّها إذا جاءت لا يؤمنون]،¹ أي وما يُدْرِكُكم. وفي سورة الكهف في موضع واحد بلفظ [ولا يُشعِرُنَّ بكم أحداً]

وهنا لطيفة ذكرها ابن الأنباري وهي: أن (لا) في هذه الآية [وما يشعركم أنَّها إذا جاءت لا يؤمنون] من الأضداد، فتأتي بمعنى الجحود وهو المتعارف عليه في اللغة، وتأتي بمعنى الإثبات وهذا كما يقول: "ولا: حرف من الأضداد؛ تكون بمعنى الجحْد، - وهو الأشهر فيها - وتكون بمعنى الإثبات، وهو المستغرب عند عوام النَّاس منها"³، ثم استشهد بهذه الآية على أنَّ المعنى هو: وما يدريكم أنَّهم يؤمنون. وأيد هذا القول بقوله تعالى [وحرام على قرية أهلكناها أنهم لا يرجعون]⁴ أي: يرجعون. وبقوله تعالى [ما منعك ألا تسجد]⁵ ومعناها أن تسجد.

ولعلَّ قارئاً يقول: وما دخل هذا التأويل ببحثي هذا؟ والجواب أنَّ هذا التأويل يُصَحِّح المعنى المراد من الفعل يشعركم في الآية.

3-المطلب الثالث: شعائر

وأما لفظ شعائر فهي جمع شعيرة، وتأتي بمعنى الهدى الذي يُشعِرُ بالقلائد من ذهب وغيره يوضع في رقبتها، أو من إشعارها بطعن في سنامها حتى يخرج بعض الدَّم على جنبها،⁶ ويأتي بمعنى العلامة، ومنها علامات الحجِّ ومناسكه من طواف وسعي وذبح وغيرها،⁷ ويأتي بالمعنى العام والشامل لكل شعيرة تعبدنا الله بها، وجعلها علماً لنا،⁸ وذكر بعض أهل اللغة أنَّ المشركين كانوا لا يرون السعي بين الصفا والمروة من شعائر الحجِّ؛ فأنزل الله [يا أيُّها الذين آمنوا لا تُحلوا شعائر الله]⁹ أي لا تتركوا السعي بين الصفا والمروة فتستحلوا تركها.¹⁰

وهنا يشترك مفرداها مع شعيرة وهي حبة الشعير المعروفة، ومع نصل السكين إذا رُكِبَ.¹¹

فقد جاء في القرآن في أربعة مواضع، فقد جاءت في سورة البقرة في موضع واحد [إنَّ الصفا والمروة من شعائر الله].¹² وجاءت في سورة المائدة في موضع واحد [يا أيُّها الذين آمنوا لا تحلوا شعائر الله]،¹³ وفي سورة الحج في موضعين [ومن يعظم شعائر الله]،¹⁴ [والبدن جعلناها لكم من شعائر الله].¹⁵

4-المطلب الرابع: الشِعْرُ

وأما لفظ الشِعْرُ، والشعر: هو اسم جمعه أشعار،¹⁶ ويُجمع على شعور،¹⁷ من شعر يشعُرُ، وشعر يشعُرُ شعراً وشِعْراً،¹⁸ والشِعْرُ: هو منظوم القول المقفى والموزون،¹ وقيل: هو الكلام المحدد بعلامات لا يُخالفها،² فقد ورد في سورة يس موضع واحد [وما علَّمناه الشِعْرَ].³

¹ En'âm, 3/109.

² Kehf, 18/19.

³ Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım b. Muhammed el-Enbârî İbnü'l-Enbârî, *el-Ezdâd*, thk. Muhammed Ebulfazl İbrahim (Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1987), 211.

⁴ Enbiyâ, 21/95.

⁵ A'raf, 7/12.

⁶ Ebû İshâk İbrâhîm b. İshâk b. İbrâhîm el-Harbî Harbî, *Garîbu'l-Hadîs*, thk. Süleyman İbrahim Muhammed el-Âyid (Mekke: Câmiatu Ümmi'l-Kurâ, 1984), 144; el-Ezherî, *Tehzîbu'l-Luga*, 1/266.

⁷ Ebu'l-Hüseyn Ahmed b. Zekeriyâ b. Muhammed er-Râzî el-Kazvîni el-Hemedânî İbn Fâris, *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luga*, thk. Abdüsselam Muhammed Harun (Dâru'l-Fikr, 1979), 3/194.

⁸ el-Ezherî, *Tehzîbu'l-Luga*, 1/266.

⁹ Mâide, 5/2.

¹⁰ el-Ezherî, *Tehzîbu'l-Luga*, 1/266.

¹¹ İbn Fâris, *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luga*, 3/193.

¹² Bakara, 2/158.

¹³ Mâide, 5/2.

¹⁴ Hacc, 22/32.

¹⁵ Hacc, 22/32.

¹⁶ Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd Cevherî, *es-Sihâh*, thk. Ahmed Abdülğafûr Attâr (Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 1987), 4/699.

¹⁷ Harbî, *Garîbu'l-Hadîs*, 144; Ebü'l-Kâsım İsmâil b. Abbâd b. el-Abbâs et-Tâlekânî Sâhib b. Abbâd, *el-Muhîṭ fi'l-Luga*, thk. eş-Şeyhu Mahammed Hasan Âli Yâsin (Beyrut: Âlemu'l-Kütüb, 1994), 282.

¹⁸ el-Ezherî, *Tehzîbu'l-Luga*, 1/268.

وفي موضوع الاستشهاد بالشعر على معاني القرآن وأصول الفقه والحديث موضع خلاف في نوع الشعر وقائله، ولا خلاف عند أهل اللغة بالاستشهاد بالشعر على معاني الكلمات، ولكنَّ الخلاف عند البعض الذين سماهم السيوطي بـ(مَنْ) (علم لهم) في الاستشهاد بالشعر على القرآن وقالوا: كيف تستشهدون بالشعر على القرآن؟ فإن فعلتم، جعلتم الشعر أصلاً للقرآن وهو مذموم؟

ونقل السيوطي كلام أبي بكر بن الأنباري لهذه المسألة مستشهداً بكلام ابن عباس (رضي الله عنه): "الشعر ديوان العرب فإذا خفي علينا الحرف من القرآن الذي أنزله الله بلغة العرب رجعنا إلى ديوانها فالتمسنا معرفة ذلك منه".⁴ حتى ذهب ابن قتيبة الدينوري إلى عدم تحديد زمن قائل الشعر لغرض الاستشهاد بشعره، ما دام أنَّ قائله قد التزم بقواعد اللغة وفصيح الكلام من أيِّ زمنٍ كان.⁵

5-المطلب الخامس: شاعرٍ وجمعه الشعراء

وأما لفظ شاعرٍ وهو اسم الفاعل من شَعَرَ، أي مَنْ قال الشَّعْرَ، وقيل من شَعَرَ الرجل: صار شاعراً،⁶ وقيل: شَعَرَ الرجل: أي طال شَعْرُهُ،⁷ وقيل من شَعَرَ: أجاد الشَّعْرَ،⁸ وقيل: الشاعر: الفطن؛ لأنَّه يَفِطِنُ للمعاني التي في الشَّعْرِ لما لا يَفِطِنُ لها غيره.⁹

فقد ورد في القرآن في أربعة مواضع، في سورة الأنبياء في موضع واحد،¹⁰ وفي سورة الصافات في موضع واحد،¹¹ وفي سورة الطور في موضع واحد،¹² وفي سورة الحاقة في موضع واحد.¹³

وذكر بعض أهل اللغة لطيفة في قوله تعالى [بل افتراه بل هو شاعر]، أي بل هو كاذبٌ وعلل ذلك: بأنَّ الشاعر هو الكاذب بالطبع،¹⁴ ولكون الشعر مَقْرَأً للكذب، ولهذا قالوا: أَعْدَبُ الشعرُ أَدَبُهُ.¹⁵

وبهذا قال الراغب الأصفهاني، وأيده بأدلة من القرآن بأنَّ (بل) تكون سبباً للحكم الأول وزائداً عليه بما بعدها، وذكر الآية [بل قالوا أضغاث أحلام بل افتراه بل هو شاعر]، واختصار ما قاله الأصفهاني: بأنَّه لا يوافق ما حمله كثير من المفسرين لهذه الآية من حملهم قول الكفار أنَّه (صلى الله عليه وسلم) شاعر، بمعنى أنَّه أتى بمنظوم القول المقفَى الذي هو الشعر، بل المعنى أنَّه كاذب أشدُّ كذباً من صاحب الأحلام ومن المفترى.¹⁶ وأيد استدلاله بأية كريمة هي قوله تعالى [لَوْ يَعْلَمُ الَّذِينَ

¹ Ebü'l-Hasen Ali b. İsmâil ed-Darîr el-Mürsî İbn Sîde, *el-Muhkem ve 'l-muhîtü 'l-a 'zam*, thk. Abdülhamid Hendâvî (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiye, 2000), 364.

² el-Ezherî, *Tehzîbu 'l-Luga*, 1/268.

³ Yasin, 36/69.

⁴ Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfî es-Süyûtî, *el-İtkân fî 'Ulûmi 'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim (el-Heyetü'l-Mısriyyetü'l-'Ammetü li'l-Kitâb, 1974), 2/67.

⁵ Ebü Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-Şu'arâ*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2002), 64; Ebü Sehl Muhammed b. Ali b. Muhammed en-Nahvî el-Herevî, *Kitâbu İsfâri 'l-Fasih*, thk. Ahmed b. Saîd b. Muhammed Kuşâş (Medine: el-Câmiatü'l-İslâmiyye, 1999), 239; M. Rami Awwad - Halis Dede, *Zühd Öğüt ve Hikmet Bağlamında Arap Şiirinden Seçme Kasideler* (Ankara: Son Çağ Akademi, 2022), 2-27.

⁶ Sâhib b. Abbâd, *el-Muhîf fî 'l-Luga*, 282.

⁷ Zebîdî, *Tâcu 'l-'Arûs*, 12/178.

⁸ Ahmed Rızâ, *Mu'cemu Metni 'l-Luga* (Beyrut: Dâru'l-Mektebeti'l-Hayat, 1960), 3/329.

⁹ el-Ferâhidî, *Kitâbu 'l-'Ayn*, 1/251.

¹⁰ Enbiyâ, 21/5.

¹¹ Saffat, 37/36.

¹² Tûr, 52/30.

¹³ Hâkka, 69/41.

¹⁴ Eyyûb b. Mûsâ el-Huseynî el-Kureymî Ebü'l-Bekâ el-Kefevî, *el-Kulliyât*, thk. Adnan Dervîş - Muhammed el-Mısri (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, ts.), 28/119.

¹⁵ Râgib el-İsfahânî, *MUfredâtu Elfâzi 'l-Kur'ân*, 456.

¹⁶ Râgib el-İsfahânî, *MUfredâtu Elfâzi 'l-Kur'ân*, 456.

كفروا حين لا يكفونَ عَنْ وجوههم النَّارَ ولا عن ظهورهم ولا هم ينصرون بل تأتيهم بغتة¹، وقال الراغب الأصفهاني في تفسيرها: "أي لو يعلمون ما هو زائد على الأول وأعظم منه، وهو أن تأتيهم بغتة"².

ويُرَدُّ هذا المعنى -للفظ شاعر- بمعنى كاذب ما سأقله من كلام ابن مالك حرفياً -مضطراً-؛ وذلك لأهميته ما قاله في شرح التسهيل، فقال: "وقد تكرر بل، فيكون ما بعد المتقدمة مقصود الانتفاء، كقوله تعالى: [بل قالوا أضغاث أحلام بل افتراه بل هو شاعر]، فما بعد الأول من الإخبار بالأضغاث مقصود الانتفاء؛ لأنه مرجوع عنه، وكذا ما بعد الثانية"³، أي: قد تكرر (بل) رجوعاً عملاً ولي المتقدمة بل افتراه؛ فيكون ما بعد الأولى بحكم المُلغى، وما بعدها -أي بل- هو المراد⁴، ولفظ الشُّعراء وهو جمع شاعر فقد ورد في موضع واحد في سورة الشعراء [والشُّعراء يتبعهم الغاوون]⁵. وبهذه الآية استدلل بعض أهل اللغة على أن معنى الشاعر هو الكاذب، فقالوا: لهذا وصف الله عامة الشعراء بالغواية لقوله تعالى [والشُّعراء يتبعهم الغاوون]⁶.

6-المطلب السادس: الشُّعري

وأما لفظ الشُّعري، اسمٌ مبنياً على وزن فعلى⁷، وهو نجم⁸ يظهر في شدة الحر⁹، فقد ورد في القرآن الكريم في موضع واحد [وهو ربُّ الشُّعري]¹⁰، وهو مُشتقٌّ من الفعل الثلاثي شَعَرَ، ولعلَّ سائل يسأل: ما علاقة نجم الشعري بالفعل شَعَرَ ومن أين اشتقاقه؟

والجواب: أنه لما كان من معنى الشُّعير العلم والدراية، والشُّعار هو العلامة¹¹؛ فهناك علاقة بأنَّه علمٌ تهتدي به الناس كما قال تعالى [وعلامات وبالنجم هم يهتدون]¹²، فنجم الشعري نجم وعلامة معروفة بين العرب¹³.

وأما سبب تسميته بالشُّعري، فلم أجد من ذكرها، إلا أنَّ أكثر أهل اللغة ذكروا: أنه نجم يظهر بعد نجم السهيل، وأنَّ الشعري نجمان هما أختا سهيل؛ الشعري العُبور، والشُّعري الغُميصاء¹⁴، وذكروا سبب تسميته العُبور بأنَّه عبر المجرة فسُمي العُبور¹⁵، وقيل العُبور؛ لأنها إذا طلعت رأت نجم السهيل فاستعبرت¹⁶، وأنَّ أخته الغُميصاء لا تراها فبكت فغمصت؛ أي غابت عينها من كثرة بكائها¹⁷، لذلك فالغُميصاء أقلُّ نورا من العُبور¹⁸.

7-المطلب السابع: المشُّعَر

¹ Enbiyâ, 21/40.

² Râgıb el-İsfahânî, *MUFredâtu Elfâzi'l-Kur'an*, 456.

³ Ebû Abdillâh Cemâluddîn Muhammed b. Abdillâh el-Endelüsî el-Ceyyânî İbn Mâlik et-Tâî, *Teshîlu'l-Fevâ'id ve Tekmilu'l-Makâsîd*, thk. Abdurrahman es-Seyyid - Muhammed Bedevî el-Mahtûn (Hicrun li't-Tibâ'ati, 1990), 3/369.

⁴ Ebû Muhammed (Ebû Alî) Bedrüddîn Hasen b. Kâsım b. Abdillâh b. Alî el-Murâdî, *Tavzîhu'l-Makâsîd ve'l-Mesâlik bi-Şerhi Elfiyyeti İbn Mâlik*, thk. Abdurrahman Ali Süleyman (Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 2008), 2/1022.

⁵ Şuarâ, 26/224.

⁶ Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs*, 12/179.

⁷ Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım b. Muhammed el-Enbârî İbnü'l-Enbârî, *el-Müzekker ve'l-Mü'enness*, thk. Muhammed Abdulhalik 'Azîme (Kahire: Lecnetu İhyâ'i't-Turâs, 1981), 417; el-Fârâbî, *Mu'cemu Dîvânî'l-Edeb*, 3/417.

⁸ el-Ferâhidî, *Kitâbu'l-'Ayn*, 1/252; Ebû Amr İshâk b. Mirâr eş-Şeybânî, *Kitâbu'l-Cîm*, thk. İbrahim el-Ebyâr (Kahire: el-Heyetu'l-Âmme li-Şu'ni'l-Metâbi'l-Ümeyriye, 1974), 206; Harbî, *Garîbu'l-Hadîs*, 270; Sâhib b. Abbâd, *el-Muhîf fi'l-Luga*, 283.

⁹ Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İshâk es-Sikkî, *el-Elfâz*, thk. Fahrettin Kabâve (Mektebetü Lübnan, 1998), 279; el-Ezherî, *Tehzîbu'l-Luga*, 1/269.

¹⁰ Necm, 53/49.

¹¹ el-Ferâhidî, *Kitâbu'l-'Ayn*, 1/250.

¹² Nahl, 16/16.

¹³ el-Ezherî, *Tehzîbu'l-Luga*, 1/266.

¹⁴ Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İshâk es-Sikkî, *İşlâhu'l-manâţık*, thk. Muhammed Mur'ib (Dâru İhyâi't-Turâsî-'Arabî, 2002), 279.

¹⁵ Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen el-Ezdî el-Basrî İbn Düreyd, *el-Cemhere*, thk. Remzî Münîr Ba'lebekkî (Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyin, 1987), 2/318.

¹⁶ Cemâluddîn Muhammed b. Mukrim İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1990), 4/532.

¹⁷ İbn Düreyd, *el-Cemhere*, 2/348.

¹⁸ İbn Düreyd, *el-Cemhere*, 2/727.

ولفظ **المشعر**، وبعضهم يكسر ميمه أي: المشعر، وهو جبل في آخر مُزْدَلِفة¹ فقد ورد في موضع واحد في سورة البقرة [واذكروا الله عند المشعر الحرام]²، وهنا فرق بين المشعر وجمعه المشاعر وبين الشعيرة وجمعها الشعائر، فذكر أهل اللغة أنَّ المشعر: موضع أعمال المناسك، والشعائر: أعمال الحج ومناسكه³ وقال بعض أهل اللغة: أنَّ المشعر: "وما كان من شجرٍ في ليين من الأرض، يحلّه الناسُ يسندون به شتاءً، ويسنظون به صيفاً"⁴

وهنا يختلف معنى الشعائر عن معنى المشعر الذي قال به أهل اللغة كما تقدّم؛ فالأولون قالوا عن المشعر: أنَّه مكان خاص- وهو جبلٌ في مُزْدَلِفة-، والرأي الثاني بعموم أماكن الحجّ وأعماله، فالشعيرة ما أهديت لموقفٍ أو مشعرٍ⁵ وهذا موضع الاستدلال-، وهو قول أهل اللغة: (ما أهديت لمشعرٍ) -بالتنكير- والنكرة تقيّد العموم، وهذا يقودنا إلى الرأي الثاني أنَّ المشعر بالعموم: هو كلُّ مكان يُذكر فيه الله، وكلُّ مكان تُهدى فيه شعيرة، طبعاً هذا الاستنباط من كتب اللغة، أمّا إن كان هناك حديث يؤيد المعنى الخاص؛ فبه نأخذ، وهو على الرأس والعين، وليس هذا مجال بحثنا.

8-المطلب الثامن: أشعار

ولفظ **أشعار** واحده الشّعْرُ والشّعْرُ، ويُجمع على الشّعور⁶، فلفظ أشعار جمع جمع، واحده شعرة⁷، وقيل هو من الفعل شَعَرَ الرجل: طال شعره⁸، وهنا يشترك جمع شِعْرٍ مع جمع شَعْرَةٍ، فجمعهما أشعار⁹ فقد ورد في موضع واحد في سورة النحل [أشعارها وأوبارها]¹⁰، وأشعارها، والأشعار جمع الشّعْر الذي مفردة شَعْرَةٌ، وهو الشّعْرُ المعروف الذي ينبت على الجلد، وأمّا الشّعْرُ بفتح العين، فهو الشَجَرُ والنبات والزعران¹¹.

وبهذا تمّ ذكر اشتقاقات الفعل شَعَرَ في القرآن الكريم.

الخاتمة

الذي ظهر لي خلال البحث ما يأتي:

- 1- الفعل شَعَرَ لم يذكر في القرآن الكريم مجرداً؛ بل ذُكرت اشتقاقاته، فبلغت أربعين موضعاً.
- 2- هناك علاقة مترابطة بين الفعل شَعَرَ وبين عَلِمَ وَقَطِنَ وأحسَّ، وبينهم درجات من الفهم، وهو ما ذكرته في لفظ تشعرون.
- 3- لمعنى شاعر معاني مختلفة، فهو يأتي بمعنى مَنْ قال الشِعْرَ، وبمعنى القَطِنُ، وبمعنى الكاذب.
- 4- ومعنى المشعر يأتي بمعنى المكان الخاص في مزدلفة، ويأتي بمعنى المكان العام الذي تقام فيه وعنده الشعائر.
- 5- بعض الألفاظ المشتقة من الفعل شعر تجتمع بألفاظها في حال جمعها مثل: شعيرة وهي حبة الشعير المعروفة، وشعيرة وهي مناسك الحاج، وجمعها شعائر.
- 6- ولفظ الشِعْرَى الذي ورد في القرآن الكريم لم أجد من ذكر سبب اشتقاقه من الفعل شعر، إلا ما ذكرته من فهمي للآية الكريم من أنه علامة يهتدى بها؛ فأصبح شعراً.

¹ Cevherî, *es-Sihâh*, 4/698; Ebu'l-'Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Hamevî el-Feyûmî, *el-Misbâhu 'l-Munîr fî Garîbi 'ş-Şerhi 'l-Kebîr* (Beirut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, 2010), 314; Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'akûb b. Muhammed Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu 'l-Muhîṭ*, thk. Mektebu Tahkîki't-Turâsi fî Müesseseti'r- Risâleti (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 2005), 417.

² Bakara, 2/198.

³ el-Ferâhidî, *Kitâbu 'l-'Ayn*, 1/251.

⁴ Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu 'l-Muhîṭ*, 416.

⁵ Harbî, *Garîbu 'l-Hadîs*, 144; el-Ezherî, *Tehzîbu 'l-Luga*, 1/266.

⁶ Sâhib b. Abbâd, *el-Muhîṭ fî 'l-Luga*, 281.

⁷ İbn Fâris, *Mu'cemu Mekâyisi 'l-Luga*, 3/193.

⁸ Zebîdî, *Tâcu 'l-'Arûs*, 12/178; Rızâ, *Mu'cemu Metni 'l-Luga*, 3/329.

⁹ Harbî, *Garîbu 'l-Hadîs*, 144.

¹⁰ Nahl, 16/80.

¹¹ Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu 'l-Muhîṭ*, 416.

Kaynakça

- Awwad, M. A- Dede, H. (2022). *Zühd Öğüt ve Hikmet Bağlamında Arap Şiirinden Seçme Kasideler*. Ankara: Son Çağ Akademi.
- Cevherî, E. N. (1987). *es-Sihâh*. thk. Ahmed Abdülğafûr Attâr. Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn.
- Ebü'l-Bekâ el-Kefevî, E. (??). *el-Kulliyât*. thk. Adnan Dervîş - Muhammed el-Mısrî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- Ezherî, E. M. (2001). *Tehzîbu'l-Luga*. thk. Muhammed 'Ivaz Mur'ib. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'-'Arabî.
- Fârâbî, E. İ. (2003). *Mu'cemu Dîvâni'l-Edeb*. thk. Ahmed Muhtâr Abdulhamîd Ömer. Kahire: Müessesetü Dâri's-Şe'bi li's-Sahâfeti ve't-Tabâati.
- Ferâhidî, H. A. (2001). *Kitâbu'l-'Ayn*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'-'Arabî.
- Feyûmî, E. 'A. (2010). *el-Misbâhu'l-Munîr fî Garîbi's-Şerhi'l-Kebîr*. Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye.
- Fîrûzâbâdî, E.T. (2005). *el-Kâmûsu'l-Muhtî*. thk. Mektebu Tahkîki't-Turâsi fî Müesseseti'r-Risâleti. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- Harbî, E. İ. (1984). *Garîbu'l-Hadîs*. thk. Süleyman İbrahim Muhammed el-'Âyid. Mekke: Câmiatu Ümmi'l-Kurâ.
- Herevî, E. S. (1999). *Kitâbu İsfâri'l-Fasîh*. thk. Ahmed b. Saîd b. Muhammed Kuşâş. Medine: el-Câmiatü'l-İslâmiyye.
- İbn Düreyd, E. B. (1987). *el-Cemhere*. thk. Remzî Münîr Ba'lebekkî. Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn.
- İbn Fâris, E. H. (1979). *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luga*. thk. Abdüsselam Muhammed Harun. Dâru'l-Fikr.
- İbn Hişâm en-Nahvî, E. M. (1985). *Mugni'l-Lebîb 'an Kutubi'l-E'arîb*. thk. Mâzin el-Mübarek - Muhammed Ali Hamidullah. 6 Cilt. Dimeşk: Dâru'l-Fikr.
- İbn Hişâm en-Nahvî, E. M. (1963). *Şerhu Katri'n-Nedâ ve Belli's-Sadâ*. 11 Cilt. Kahire.
- İbn Kuteybe, E. M. (2002). *eş-Şi'r ve's-Şu'arâ*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. Kahire: Dâru'l-Hadîs.
- İbn Mâlik et-Tâi, E. A. (1990). *Teshîlu'l-Fevâ'id ve Tekmîlu'l-Makâsîd*. thk. Abdurrahman es-Seyyid - Muhammed Bedevî el-Mahtûn. Hicrun li't-Tıbbâ'ati.
- İbn Manzûr, C. M. (1990). *Lisânu'l-'Arab*. Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- İbn Sîde, E. H. (1996). *el-Muhassas*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'-'Arabî.
- İbn Sîde, E. H. (2000). *el-Muḥkem ve'l-muḥîṭü'l-a'zam*. thk. Abdülhamid Hendâvî. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- İbnü'l-Enbârî, E. B. (1987). *el-Ezdâd*. thk. Muhammed Ebulfazl İbrahim. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye.
- İbnü'l-Enbârî, E. B. (1981). *el-Müzekker ve'l-Mü'enness*. thk. Muhammed Abdulhalik 'Azîme. Kahire: Lecnetu İhyâ'i't-Turâs.
- Murâdî, E. M. (2008). *Tavzîhu'l-Makâsîd ve'l-Mesâlik bi-Şerhi Elfiyyeti İbn Mâlik*. thk. Abdurrahman Ali Süleyman. Dâru'l-Fikri'l-Arabî.
- Râgıb el-İsfahânî, E. K. (1991). *Mufredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*. thk. Safvân Adnan ed-Dâvûdî. Beyrut: Dâru'l-Kalem.
- Rızâ, A. (1960). *Mu'cemu Metni'l-Luga*. Beyrut: Dâru'l-Mektebeti'l-Hayat.
- Sâhib b. Abbâd, E. K. (1994). *el-Muḥîṭ fî'l-Luga*. thk. eş-Şeyhu Mahammed Hasan Âli Yâsin. Beyrut: Âlemu'l-Kütüb.
- Sikkî, E. Y. (1998). *el-Elfâz*. thk. Fahrettin Kabâve. Mektebetü Lübnan.
- Sikkî, E. Y. (2002). *İslâhu'l-manṭıq*. thk. Muhammed Mur'ib. Dâru İhyâi't-Turâsi'-'Arabî.

Süyûtî, E. F. (1974). *el-İtkân fi 'Ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim. el-Heyetü'l-Mısıriyyetü'l-'Ammetü li'l-Kitâb.

Şeybânî, E. A. (1974). *Kitâbu'l-Cîm*. thk. İbrahim el-Ebyâr. Kahire: el-Heyetu'l-Âmme li-Şuûni'l-Metâbi'ı'l-Ümeyriye.

Zebîdî, E. F. (1960). *Tâcu'l-'Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*. thk. Ahmed Rızâ. Beyrut: Dâru'l-Mektebeti'l-Hayat.

Bu makale benzerlik taramasına tabi tutulmuştur.

Araştırma Makalesi/ Research Article

SOSYAL MEDYADA INFLUENCER ETKİSİ BAĞLAMINDA BENLİK SUNUMU¹

Bilal Erkan DEĞER* Rengim SİNE NAZLI**

Öz

Sosyal medya ile birlikte kullanıcılar artık kendine dair her hareketini diğer insanlarla paylaşabilmektedir. En çok kullanılan sosyal medya mecralarından olan Instagram, görsel paylaşımları ile bireye benlik sunumunda çekici gelmektedir. Çeşitli paylaşımlarla bireyin gönderiler paylaştığı Instagram'da Influencer'lar olarak nitelendirilen çok takipçili hesaplar, bireylerin dikkatini çekmektedir. Takipçileri tarafından bir anlamda kanaat önderi olan Influencer'lar, yaptıkları paylaşımlarla takipçileri üzerinde etkiye sahiptirler. Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin Instagram'da benlik sunumlarına Influencer'ların etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın evrenini Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi öğrencileri örneklemi ise görüşme yapılan Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İletişim Fakültesi öğrencileri oluşturmuştur. Çalışmada veri toplama tekniği olarak odak grup görüşmesi tercih edilmiştir. Araştırma sonucunda, katılımcıların büyük kısmının Instagram'da takip ettikleri Influencerların benlik sunumunda bir etkisi olmadığı, Influencerlardan öğrendikleri bilgileri sosyal medya ve gündelik hayatlarında kullanma maksadı güttükleri tespit edilmiştir. Katılımcıların Influencer etkisini kendi paylaşımlarına yansıtarken sadece görsel materyallerden yararlandıkları; paylaşımlarında beğeni ve popülerite kaygısından ziyade kendi beğenilerinin ön planda olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Medya, Instagram, Benlik

SELF PRESENTATION IN THE CONTEXT OF THE INFLUENCER EFFECT ON SOCIAL MEDIA

Abstract

With the social areas, the individual can now share about himself with other people. Instagram, which is one of the most used social media channels, is attractive in terms of self-presentation to the individual with its shares. Accounts with many followers, which are described as Influencers on Instagram, where the individual shares posts about himself

¹ Bu çalışma, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans programı tarafından yürütülen “Sosyal Medyada Influencer Etkisi Bağlamında Benlik Sunumu” isimli Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

*Doktora Programı Öğrencisi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İletişim Bilimleri Anabilim Dalı, ORCID: 0000-0001-5265-1102, deger.bilalerkan@gmail.com

** Doç. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, ORCID: 0000-0001-9784-766X, rengimsine@ibu.edu.tr

with various visual posts, attract the attention of individuals. Influencers, who are seen as influential by their followers and are a kind of opinion leaders, have an impact on their followers with their shares. Influencers, they are effective in their self-presentations. In this study, it was tried to determine the effect of influencers on self-presentation of university students on Instagram. This aim, the universe of the study consisted of students of Abant İzzet Baysal University and the sample based on the of Bolu Abant İzzet Baysal University Communication Faculty students who participated the interview. Focus group interview was preferred as the data collection technique in the study. As a result of the research, it has been determined that the majority of the participants, the influencers they follow on Instagram have no effect on their identity and self-presentation, and they aim to use the information they learned from the influencers in their social media and daily lives. While reflecting the influence of the participants on their own posts, they only benefited from visual materials; It has been understood that their own likes are at the forefront rather than the concerns of likes and popularity in their posts.

Keywords: Social Media, Instagram, Self

Giriş

İletişim tabanlı olarak gelişen ilişkiler her daim kendine yeni kapılar açmakta ve kendini yenilemektedir. İnsanlık geliştikçe çeşitlenen iletişim, teknolojinin iletişime dahil olmasıyla birlikte bugünkü halini almıştır. Bugün ise teknolojinin önderliğinde her geçen gün gelişen iletişim, teknolojiyi iletişimin olmazsa olmazları arasına yerleştirmiştir. Medyanın ortaya çıkışıyla birlikte iletişimde açılan farklı pencereler artık yeni medya düzeni ile kendine yer bulmaktadır. Yeni medyayı oluşturan başlıca etmen olan internet kendini kullanıcı deneyimleriyle geliştirirken, erişilebilirlik açısından da kendine yeni teknolojileri adapte etmektedir. Yeni medyanın yeniliklerinden bir tanesi sosyal medya ve sosyal medya platformları olarak görülmektedir. Geleneksel medyadan farklı olarak yeni medya, sayısal verilerden oluşan hızlı ve karşılıklı iletişime izin veren yapı olarak görülmektedir. Sosyal medyanın getirileriyle birlikte bloglar, mesajlaşma platformları, sosyal ağlar, kullanıcı içerik üretimi ve paylaşımına imkân veren pek çok program ve platform kullanılmaktadır (Öztürk ve Talas, 2015: 108; Kara, 2013: 10).

Sosyal medyanın gelişmesiyle birey için devam eden sosyalleşme ihtiyacı çevrimiçi ortamlar ile giderilmeye başlamıştır. Böylelikle birey için yeni bir sosyalleşme alanı oluşurken, bireyin sosyal hayatta inşa ettiği benlik yeni medyaya dair farklı bir pencere açmaktadır. "*Acaba birey olduğundan farklı mı görünüyor? Birey kendini başkası gibi mi lanse ediyor? Bireyin çevrimdışı benliği ile çevrimiçi benliği uyuyor mu?*" soruları sosyal medya ile birlikte daha çok gündeme gelmeye başlamıştır. Sosyal medya üzerinde farklı benlik sunumlarının ortaya çıkmasında, uygun kamera açıları, montaj teknikleri ile gelecek tepkilerin iyi yönde oluşturulması sağlanabilmektedir (Goffman, 2009: 69). Bireyin sosyal medya paylaşımları ile kendine dair verdiği bilgiler farklılık taşıyabilmektedir.

Kullanıcılara ulaşmasının ardından kullanıcıların günlük rutin bir alışkanlığı haline gelen sosyal medya ve sosyal ağ ortamları kendilerine özgü, kullanıcılarına hitap eden yeni, bilinir ve tanınmış kişiler oluşturmaya başlamıştır. Influencer olarak nitelendirilen sosyal medyanın yönlendiren ve belirli kitleye sahip olan kişileri, sosyal medya platformları üzerinde etki sahibi kişiler olarak görülmektedirler. Sosyal mecralardan belirli alanlarda paylaşım yapan influencerlar, yemek seyahat, moda gibi alanlarda takipçilerine önerilerde bulunmaktadırlar. Influencer

sözcüğünün sözlük anlamına bakıldığında ise genel anlamında "etkileyen" olarak karşımıza çıkarken "sahip olduğu sosyal medya kanalı aracılığı ile bir ürün ya da hizmet hakkındaki deneyimlerini ve düşüncelerini takipçileri ile paylaşarak o ürünün tanıtımını yapan kimse", "sahip olduğu sosyal medya kanalları aracılığı ile belirli bir kitleyi etkileyebilen kimse", "fenomen" olarak da tanımlanmaktadır (Tureng). Influencerlar tecrübe ettikleri ürün ve hizmetleri, paylaşımları gereken bilgileri takipçilerine aktararak yönlendirme yapabilmektedirler. Gelişen toplum yapısı ve teknolojik avantajlarla birlikte, artık günümüzde toplumun her kesiminden insana ünlü olma imkânı sosyal medya ile verilmektedir. Öncesinde yetenekli ve belirli sınıfa ait olan ünlü olma artık sosyal medya ile herkese yayılmıştır (Tokay ve Akın, 2021: 914; Tokay ve Akın, 2020: 60; Mert, 2018: 1313).

Çevrimdışı ortamdan farklı bir benlik imkânı sosyal medya ile bireye verilebilmektedir. Benlik kişinin kendine dair düşündükleri ve yaptıkları arasında farklılıkları oluşturmaktadır. Kişi kendi benliğini etkilemektedir. Toplum içinde yer alan birey yakın çevresinin etkisi ve kendi görüşleri ile benliğine sahip olmakta, dış etkilerle de benliğini şekillendirmektedir. Benlik kişinin kendine dair tüm olgularının bir araya gelmesinden oluşmaktadır. Psikolojik bir kavram olarak görülmesine rağmen benlik sadece psikolojik değil, sosyal etkenlerinde değerlendirilmeye alınması gereken bir kavramdır (Soydaş ve Güneş, 2020: 238; Özdemir ve Yıldırım, 2019: 179; Kavut, 2018: 2). Sosyal ortamlar içinde öğrenebilen ve kendini ifade edebilen birey, benlik inşasını da bu sosyal ilişkileriyle sağlamaktadır.

Sosyal medya kullanımının artması ile birlikte görüldüğü üzere sosyal medya hakkında yapılan çalışmalar da artmıştır. Yapılan çalışma ile kullanıcıların sosyal medya kullanımında Instagram üzerinden influencer etkisine dair 18 üniversite öğrencisi ile odak grup görüşmeleri yapılmıştır. Araştırma sorularında yola çıkarak geliştirilen odak grup görüşmesi formuyla elde edilen bulgular doğrultusunda bireyin sosyal medyada benlik sunumuna influencerın etkisine ve çevrimdışı hayatına etkisine dair sonuçlara ulaşılmıştır.

1. Gelenekselden Yeniye Sosyal Medya

Yeni medyayı oluşturan gelişmeler kendini teknoloji ile göstermektedir. Teknolojinin gelişmesi medyayı yeni mecralar ve yeni biçimlere ulaştırmıştır. Yeni medyada "*gelişmiş yeni teknolojilerinin hepsini kapsar genel tanım olarak da var olan gelişmiş teknolojileri numerik verilere çevirerek bilgisayarlar vasıtasıyla paylaşım sağlar*". Medyanın dijital ortama taşınmasıyla oluşan yeni medya, geleneksel medyaya yeni özellikler kazandırmıştır. Bu özellikleri Rogers (1986: 4-5), *Communication Technology: The New Media in Society* isimli kitabında "*Etkileşim, Kitlesizleştirme ve Eşzamansız Olabilme*" şeklinde üç başlıkta tanımlamıştır (Aktaran: Sine, 2017: 31-32; Eti ve Erdiren, 2021: 95; Aydoğan ve Kırık, 2012: 60).

Yeni medyanın en çok üzerinde durulan etkileşim unsuruyla çift yönlü bir süreçten söz edilmektedir. Yani bu özellik kullanıcılara daha çok kendi olma alanı tanırken aynı zamanda daha çok etkileşim içinde olduğu kişiye benzeme imkânı da sunmaktadır. Kişiye özel bir kullanım alanı özelliğiyle birlikte kitlesizleştirme meydana getiren yeni medya, herkesin kendini sosyal mecralara ait hissetmesine de

neden olmaktadır. Çeşitli araçlar üzerinden kişiye ulaşan yeni medya eş zamansız bir şekilde kullanıcıyı uyarmaktadır.

Geçmişten gelen ve alışılan geleneksel medya ile "geleneksel kitleli üretim anlayışında tüketici, pasif konumda ve yatay düzlemde değerlendirilen bireyler, yeni medya ortamlarında tüketirken aynı zamanda üreten yani Toffler'ın deyimiyle prosumer kullanıcılar olarak kendi medyalarının sahibi olmuşlardır" (İşman ve Buluş, 2018: 66). Yeni medya kullanıcılarına, kendi profilini oluşturma, kendi beğenilerine kendi karar verme, kendi içeriklerini oluşturma, kendi fikirlerini ifade edip bu fikirleri yayınlama, kendi içerik beklentilerine göre içerikler bulma gibi pek çok avantaj sağlamaktadır. Çağın kullandığı iletişim teknolojilerinin zemin hazırladığı bu medya ortamında sosyal medyayı, geleneksel medyaya alternatif olarak görmektense onun tamamlayıcı olarak değerlendirmek daha uygundur (Köksal ve Özdemir, 2013: 326; İşman ve Buluş, 2018: 66). Geleneksel medyaya göre sosyal medya eskinin geleneklerini sürdürüp bazen değiştirip dönüştürerek kendine özgü bir iletişim ortamı oluşturmaktadır ve bu değişim durmaksızın devam etmektedir.

Sosyal medya ile ortaya çıkan yeni sosyalleşme artık kendini her alanda göstermeye başlamaktadır. Sosyal medyanın kullanımına bakıldığında ilk kullanımı Bruce ve Susan Abelson tarafında geliştirilen, açık bir günlük yazıcıları sitesi olan "Open Diary" kabul edilmektedir. 1999 yılında bloglar ve blogger'ların ortaya çıkışıyla birlikte internet kullanımı artarken, ücretsiz bir şekilde içeriklerden faydalanma ve üretme de sosyal medyanın temellerinde etken olmuştur (Sanlav, 2014: 24; Eraslan ve Eser, 2015: 17-37; Kaplan ve Haenlein, 60: 2010). Daha sonrasında gelen yeni dijital ortamlar ile birlikte wikiler ve ardından "MySpace" günümüzde kullandığımız sosyal medya mecralarının temelini atmıştır.

Ağlar sayesinde birbirine bağlanan kullanıcılar internete erişimin artmasıyla birlikte adeta ağlarla sarılı bir toplum haline gelmektedir. Van Dijk'in (2016) da belirttiği üzere ağ toplumu haline gelen kullanıcılar ağların sağladığı yararlarla birlikte sosyal medyanın önderliğinde günümüz dünyasının iletişim şeklini oluşturmaktadırlar. İletişimin farklı boyutlara geçmesiyle birlikte sosyal medya üzerinden iletişim ağ toplumuna katkı sağlamaktadır.

Sosyal medyanın özellikleri ise Gürsakal (2009: 23) tarafından 5 başlıkla belirtilmektedir: "Katılım, açıklık, karşılıklı konuşma, topluluk ve bağlantısallık.". Sosyal medya aynı zamanda "hazır içeriği tüketen" değil, "kendi içeriğini üreten" bir platform olmasının yanı sıra demokratik ortam vaat eden veren bir platformdur (Çalışkan ve Mencik, 2015: 8). Kendine ait içerikleri paylaşma imkânı bulan kullanıcının aynı zamanda yine kendisi gibi içerik paylaşımı yapan kullanıcılara da ulaşabilmesi sosyal medyayı hızlı bir şekilde zirveye taşımıştır.

Günümüzün temel iletişim aracı haline gelen sosyal medya, gündelik ve profesyonel hayatta belirleyici bir konumda yer almaktadır. 2022 yılı içinde *Sosyal Medyanın Kullanımı ve Kullanıcı* istatistiklerine bakıldığında "We Are Social" sitesi tarafında uluslararası ölçekte hazırlanan verilere göre dünya çapında ocak ayı rakamlarında, sosyal medya kullanıcılarının en çok tercih ettikleri platformlara arasında ilk sırayı Facebook almaktadır. YouTube ve mesajlaşma uygulaması Whatsapp, Facebook sonrasında gelen uygulamalardır. Ardında ise Instagram ve Facebook Messenger uygulamaları gelerek dünya genelinde kullanılan sosyal medya platformları sıralamasında ilk 5 uygulamayı oluşturmaktadırlar (wearesocial 2022).

Söz konusu sosyal medya platformları, bir kullanıcının kişisel bir profil oluşturabileceği ve diğer kullanıcılarla etkileşime geçebileceği çevrimiçi sitelerdir. Bu platformlar yukarıda bahsi geçen uygulamaların bulunduğu şu şekilde; sosyal siteler (Facebook, Instagram), video paylaşımı (YouTube), blog oluşturma (Wordpress), fotoğraf paylaşımı (Flickr), wikiler (Wikipedia) ve mikroblog (Twitter) paylaşımları gibi türlere ayrılmaktadır (Hazar, 2011'den aktaran: Kalafat Çat vd., 2022:50).

Sosyal medya kullanımının yaygınlaşması ile sosyal medyada belirli kitleler tarafından takip edilen kullanıcılar ortaya çıkmıştır. Influencer adı verilen bu kişiler kullanıcıları tarafından takip edilmekte, kullandıkları ürünler hakkında kendilerini takip eden kişilere bilgiler vermekte, tavsiyede bulunmaktadırlar. Serap ve Koz'un (2018: 448) da yaptıkları çalışmalarında belirttiği gibi reklam verenler artık sosyal medya üzerinden kullanıcıya ulaşmayı daha çok tercih etmektedir. Sosyal medya üzerinden görülen bir ürünün aynı zamanda takip edilen kişi tarafından değerlendirilip yorumlaması, tavsiye edilmesi kullanıcıya daha cazip gelmektedir. Özkan ve Alikılıç'a göre (2018: 46) yeni nesil tüketici geleneksel yöntemlerle kendilerine yaklaşıldığında ürün ve hizmetten şüphe duyarken, sosyal ağlar ile kendileriyle iletişime geçildiğinde kendi ilgilerine göre kişilerin ulaştırdıkları mesajı daha kolay benimsediklerini belirtmektedirler. Sosyal medya üzerinden yapılan iş birlikleri günümüzde artmaya devam ederken yapılan araştırmalar da artmaktadır. Örneğin Balkan ve Narlı (2019: 178), fenomen pazarlamalarında Instagramı en çok kullanılan ve önem verilen sosyal medya mecrası olarak belirtmiştir. Diğer sosyal medya mecraları üzerinden yapılan iş birlikleri yanında Instagramın ön planda olması, Instagramı diğer sosyal medya mecralarına göre daha cazip kılmaktadır.

2. Sosyal Medyada Benlik Sunumu: Dijital Benlik

Benlik kişinin kendine dair algısı ve tanımını oluşturması, tanım içinde kendini ifade edebilmesidir. Benlik doğuştan gelmeyen, sonradan oluşan ve sürekli değişen bir olgudur. Bireyin kendi farkına vararak toplum içindeki yerini belirtmesi, farkında olması benlikten kaynaklanmakta ve böylece birey kendini toplum içinde bir yere koyabilmektedir (Mead, 2017: 165; Giddens, 2014: 103; Yener ve Gülaçtı, 2010: 23). Benlik, bireyin kendine ait fikrinin olduğu, kim olduğunu belirlediği bir tanım olarak görülmektedir. Benlik, bireyin kendini sosyal yönden ifade edebildiği, niteliklerinin yer aldığı, bireyin kendine dair fikirleri olarak görülmektedir. Bireyin kendine dair oluşturduğu fikirler bütünü olan benlik, benlik algısının oluşumunda da etkili olmaktadır (Çalışır ve Çakıcı, 2015: 274; Zembat vd., 2018: 550).

Benliğin oluşum sürecinde aile ve sosyal ortamından yararlanan birey bu iki ortamın etkisinde benliğini geliştirmektedir. Kocabıyık'a göre (2014: 262) benlik algısı iki başlık altında incelenebilir. Bunlardan ilki bireyin kendini olduğu kişi sandığı "*gerçek benlik*" ile ilişkilidir. Birey kendini "*gerçek benlik*" ile tanımlar, kendine dair fikir ve görüşlerini bu benlik ile sürdürür ve kendine dair benlik algısı bu sayede oluşmaktadır. İkincisi ise "*ideal benlik*" yapısıdır ve bu yapı bireyin "*olmalıyım*" dediği, dışarıdan kişiler tarafından bireyin yapması gerekenleri ortaya konan kişi olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun yanı sıra Carl Rogers da benliği benzer şekilde ayırır ve benliğin bireyin başından geçenlerle uyumlu olması gerektiğini belirtir. Rogers benlikler eğer birbiriyle uyumlu ise bireyin sağlıklı, eğer uyumlu değil ise bireyin problemlili olabileceğinden bahsetmektedir (Feist ve Feist, 2008'den aktaran Gürcan, 2015: 14).

Benlik yapısı psikanaliz bakışa göre alt benlik, benlik ve üst benlik şeklinde oluşmaktadır (Güler Şahin, 2006: 46-47). Alt benlik bireyin güdüleyici kısmıdır. Benlik ise bireyin alt benliğini kontrol ederek çevreyle bireyi uyumlu hale getirmektedir. Üst benlikte birey ahlak ile bezeli bir şekilde benliğini sunmaktadır.

Benlik kavramından söz eden bir diğer önemli isim Sigmund Freud'dur. Yaptığı çalışmalarla benliği ve kişiliği tanımlayan Freud'a göre benlik kavramı ego ile ifade edilmektedir. Bireyin yaşadığı dünyadan aldıklarını yorumladığı ve kendine göre benliği oluşturduğu kısım olarak ifade etmektedir ve bu sayede benliğin oluştuğu dünya ile ilişkisini sürdürmektedir (Ersevim, 2008: 205).

Yapısal model ile Freud *id*, *ego* ve *süper ego* kavramlarını ortaya çıkarmıştır. Freud (2001: 85-86), benlik oluşumunu sadece ego ile sınırlandırmamaktadır. İd ve süper ego ile aslında aralarında çok ince çizgiler olduğundan bahseder ama ön plana çıkan yine ego olmaktadır. Aradaki farkı kısaca özetlemek gerekirse id ahlaksız bir benlik süper ego ahlaklı bir benlik denilebilmektedir. John Bowlby ise bağlanma kuramı ile benliğin oluşumunu açıklamaya katkıda bulunmaktadır. Freud'dan ayrılan noktalarıyla birlikte "ego" tanımına yer vermektedir. Ona göre "ego" ihtiyaçlarını kendisi belirleyebilen bir oluşumdur, bağımlılığı yoktur. Anne bebek arasındaki paylaşıma yoğunlaşan Bowlby benlik oluşumunun temelinde bebeklik döneminde annenin çocuğu ile ilişkisine önem vermektedir (Tüzün ve Sayar, 2006: 24-31).

William James ise "*The Principles of Psychology*" isimli eserinde benlik ile ilgili fikirlerini ortaya koymuştur. James'e göre ise benlik, "*bilen ben*" ve "*bilinen ben*" olarak iki başlıkta sınıflandırılmıştır (Yılmaz, 2016: 80). Bu başlıklar bireyin kendi algıladığı benliği, bir de dışarı gösterdiği benliğe işaret etmektedir. Sosyal ortamında kendini gösterdiği benliği bireyin kendinden farklı olabilirken, kendini sorgulamaya ve kendine dair düzeltmeler yapmaya ihtiyaç duymaktadır. Benzer şekilde George Herbert Mead (2017: 164-185) benlik oluşumunda sosyal ortama vurgu yapmakta ve William James gibi benliği 2'ye ayırmaktadır. Bu da aynı şekilde "*bilen benlik*" ve "*bilinen benlik*"tir (Mead'den aktaran Çitil, 2020: 133).

Cooley'in geliştirdiği ayna benlik kuramı ise benlik oluşum sürecinde bireyin yararlandığı etkilerden bahsetmektedir. Ayna benlik bireyin başkalarıyla iletişime girmesi, ardından kendine dair görüşlerin ve tepkilerin bireye dönmesi ve bireyin bu sayede kendini ve benliğini geliştirmesi olarak açıklanmaktadır. Bireyin yakınında kim varsa benliği ona göre şekillenecektir. Toplumun bireyden bağımsız düşünülmemeyeceği gibi bireyin de toplumdan ayrı düşünülmemeyeceğini söylemektedir. Benzer şekilde Harry Stack Sullivan'da bireyin kendini oluştururken sosyal ortamdan ve çevreden ayrı şekilde düşünülmemeyeceğini belirtmektedir (Hood, 2014: 96; Yıldırım, 2014: 13). Sosyal çevrenin bireyin benliğinin oluşumuna sağladığı katkıyla birlikte bireyin bu süreçte var olan veya var olmayan kişilerle ilişkisiyle kendini, kişiliğini oluşturmaktadır.

Benlik ile ilgili kuramları aktaran isimlerden biri de Bruce Hood'dur. Benlik ile ilgili düşüncelerini kaleme aldığı "*Benlik Yanılsaması*" adlı eserinde Hood, Cooley'in "Ayna Benlik" kuramına göndermelerde bulunmaktadır, kuramı geliştirmektedir. Birey kendine dair fikirleri oluştururken ayna benlik ile kendini görmekte, kendine karar vermektedir (Hood, 2014: 95-115).

İnternetin yaygın kullanımıyla beraber artan sosyal ağlarda birey, kendine dair paylaşımlarda bulunarak kendi benliğinin dışında çevrimdışı kimliği ile aynı doğrultuda bir gösteri alanı oluşturmaktadır. Sosyal ağlar ile ulaşılan yeni sosyal ortamlarda birey kendi benliğinden ve kişiliğinden bir yansımayı oluşturmaktadır.

Bireyin istemediği yönleri dışarıda bırakarak oluşturabileceği yeni bir kimlik, çevrimiçi ortam ile mümkün olmaktadır. Bedenden azade olan yeni kimlik ve benlik inşası ile birey, özgürce kendini çevrimiçi ortamlarda tanıtabilmektedir (Zhao vd., 2008'den aktaran Uçar, 2015: 314; Kara, 2014: 51). Ancak bu durum sanal kimlikler vasıtasıyla yansıtılan benliğin gerçeklik algısını yıkması ve mahremiyet ihlalleri yaratması nedeniyle eleştirilmektedir (Kalafat Çat, 2021: 178).

Goffman benliği ve bireyin benlik sunumunu "*Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*" adlı kitabında bir tiyatroya benzetirken sahne önünde olanları bireyin gösterdiği benlik, sahne arkasında olanlar ise bireyin göstermediği benlik olarak açıklamaktadır. Bireyin asıl kendi olduğu bölüm sahne arkasında görülmektedir. Gösterilen performans ile tutarsız bir izlenimin yer aldığı bölümdür. Bireyin etkileşimde olup benliğini sunduğu kişileri Goffman seyirciye benzetmektedir. Sahne arkasında ise birey toplum tarafından pek hoş karşılanmayan davranışlarını sergileyebilmektedir. Bu yönüyle diğer benliğini sahne arkasında kolaylıkla gösterebilmektedir (Goffman, 2009: 112; Kızılcelik, 2018: 214-222).

Tüketim toplumuna hizmet eden sosyal medya, bireyin ne kadar çok etki altında olursa o kadar çok tüketeceğine ve sosyal ortamlarda vakit geçireceğine inanmaktadır. Bunun içinse bireyi sosyal medya içinde tutmak için çeşitli yolları kullanmaktadır. Influencerlar ise bu sayede bireyde takip isteği, eyleme geçme isteği, etkilenme ortamı sunmaktadır. Dijital pazarlama ile daha iç içe olan influencerlar, takip eden kitle üzerindeki etkileri ile yeni kanaat önderleri rolünü üstlenmektedirler. Farklı alanlarda paylaşım yapabilen influencerlar, seyahat, moda, yaşam, güzellik, oyun, spor gibi alanlarda kendilerini takip eden kullanıcılara özgün içerikler ve göze hoş gelen görseller ile kendi kitlesine ulaşmaktadır. Influencer takibinde gönüllülük esas olduğu için takip eden birey, bir ürün veya hizmete doğrudan ulaşabilmektedir. Bir engel veya filtrelemeye takılmayan bu tanıtım sayesinde ticari ürün veya hizmet istenen hedef kitlesine doğrudan ulaşabilmektedir. Takipçilerin gönüllü takibiyle birlikte fenomene ulaşım, ürüne veya hizmete de ulaşımı kolaylaştırmaktadır. (Kırık, 2017: 90-95; Yavuz ve Yılmaz, 2019: 182; Akdoğan, 2019: 19).

3. Instagram'da Influencer Etkisi Bağlamında Benlik Sunumuna Yönelik Bir Odak Grup Çalışması

Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin Instagram özelinde sahip olduğu benliğe ve benliğin sunumuna dair bulgulara ulaşmak ve katılımcıların benlik sunumlarında influencer etkisinin olup olmadığını ortaya koymak amaçlanmıştır. Instagramın fotoğraf ve video ağırlıklı bir paylaşım platformu olması ve influencerların etkin olarak yer aldığı sosyal mecralardan olması araştırmada ele alınacak platform olarak seçilmesini sağlamıştır.

3.1. Araştırmanın Yöntemi ve Örneklem Seçimi

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden odak grup görüşmesi tekniği uygulanmıştır. Her grupta 6 kişi oluşturulmak kaydı ile 3 farklı odak gruba hazır olarak önceden oluşturulan sorular ile cevap aranmış ve elde edilen veriler içerik analizi ile ele çözümlenmiştir. Araştırmanın örneklemi oluşturan Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi (BAİBÜ) İletişim Fakültesi öğrencilerinin seçiminde Instagram üzerinden en az bir influencer takip edilmesi gerekliliği aranarak yapılan odak grup görüşmeleri ile şu sorulara cevap aranmıştır:

1. Birey, Instagram üzerinden influencerları benlik ve kimlik oluşturmaktan çok hobi ve beğenilerine hitap etmesi sebebiyle mi takip etmektedir?
2. Birey, influencerların toplumsal fayda sağlayan akımlarına katılarak mı benliğini sunmaktadır?
3. Birey takip ettiği influencerlardan faydalı bilgiler mi edinmektedir?
4. Birey, Instagram üzerinden takip ettiği influencerın reels videoları ve paylaştığı hikâyelere, paylaşılan fotoğraf ve videolardan daha mı çok ilgi göstermektedir?

Odak (Focus) grup çalışmasının geçmişi 1920'lere kadar tarihlendirilirken, 2. Dünya savaşı sırasında askerlerin davranışlarına odaklanan odak grup çalışması, sonrasında ise 1970'li yıllara kadar kenarda bırakılan bir çalışma yöntemi olmuştur (Altunışık vd., 2005: 253). Küçük grupların belirlenen bir konu çerçevesinde görüşlerini aktardığı, tartışılan konu üzerinde grup üyelerinin hepsinin düşüncelerinin alınmak istendiği, bir konu üzerinde şekillenen, açık uçlu sorulardan oluşan bir araştırma yöntemi olan odak grup görüşmesini ilk ortaya koyanlar, D.Morgan ve R. A. Krueger'dir (Sevim, 2008: 80). Odak grup görüşmesinin doğuşu ise Robert K. Merton'ın dinleyicilerin radyo programı tercihlerini ölçmek için, Paul Lazarsfeld'in asistanı olarak insanlarla görüşme yapmasına dayanmaktadır. Derinlemesine ve toplu olan görüşmelerdir (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 154).

Etkileşimin önemli olduğuna dikkat çeken Işık ve Semerci (2019: 57), bireyin düşüncelerinin etkileşim ile odak grup içinde ortaya çıkacağını belirtmektedirler ve diğer yöntemlere göre daha fazla bilgi edinilmesi açısından etkileşim hayati önem taşımaktadır. Davet edilen katılımcılar belirli bir sayıya göre belirlenirken, literatürde katılımcı sayısına dair farklı rakamlar verilmektedir; Altunışık ve diğerleri; 8 ile 12 kişiden bahsederken (Altunışık vd., 2005: 253), Güler vd'e (2015) göre ise; 4 ile 12 kişi, Yıldırım ve Şimşek'e (2006) göre 6-8 kişi, Demir'e göre ise (2011) 8-15 kişi aralığında grupların oluşturulması gerekmektedir (Demir, 2011: 295). Grup ile yapılan görüşmeler kayıt altına alınmalı ve ardından grup üyelerinden konuya dair elde edilen veriler kayıtlar aracılığı ile işlenmelidir. Grup görüşmesi sırasında tercihen 2 moderatör olması hem grup sohbetinin yönetilmesini hem de veri kaybının önlenmesi sağlamaktadır (Güler vd., 2015: 127). Tüm bu görüşler ekseninde bu çalışma kapsamında toplam 18 kişi ile görüşülmüştür.

3.2.Bulgular ve Yorum

Yapılan çalışma kapsamında toplam 3 grup olmak üzere 18 kişi ile görüşülmüştür. BAİBÜ İletişim Fakültesi öğrencileri ile görüşmeler 3 ayrı oturum şeklinde düzenlenip, her oturumda 6 kişi ile görüşülmüştür. Grup 1'de kadın öğrencilerle, Grup 2'de erkek öğrencilerle, Grup 3'te ise hem kadın hem de erkek öğrencilerle odak grup görüşmeleri yapılmıştır. Tablo 1'de görüşme yapılan katılımcıların demografik özelliklerine yer verilmiştir. Her bir katılımcı K1, K2, K3,...K18 şeklinde kodlanmıştır.

Tablo 3.1: Katılımcıların demografik bilgileri

Sıra	Kişi	Cinsiyet	Yaş	Öğrenim Görülen Bölüm	Grup
1	K1	Kadın	22	Gazetecilik	Grup 1
2	K2	Kadın	21	Gazetecilik	Grup 1
3	K3	Kadın	22	Gazetecilik	Grup 1
4	K4	Kadın	21	Gazetecilik	Grup 1
5	K5	Kadın	24	Gazetecilik	Grup 1

6	K6	Kadın	22	Gazetecilik	Grup 1
7	K7	Erkek	22	Gazetecilik	Grup 2
8	K8	Erkek	26	Gazetecilik	Grup 2
9	K9	Erkek	24	Gazetecilik	Grup 2
10	K10	Erkek	22	Gazetecilik	Grup 2
11	K11	Erkek	23	Gazetecilik	Grup 2
12	K12	Erkek	22	Gazetecilik	Grup 2
13	K13	Kadın	22	Gazetecilik	Grup 3
14	K14	Erkek	22	Gazetecilik	Grup 3
15	K15	Kadın	21	Gazetecilik	Grup 3
16	K16	Erkek	21	Gazetecilik	Grup 3
17	K17	Erkek	21	Gazetecilik	Grup 3
18	K18	Kadın	21	Gazetecilik	Grup 3

Çalışmada ilk olarak katılımcılara takip ettikleri influencerların hangi alanlarda paylaşım yaptıkları sorulmuştur. Bu soruya Grup 1'de görüşülen kadın öğrenciler "kozmetik" ve "moda" alanında, Grup 2'de görüşülen erkek öğrenciler ise "spor" alanında paylaşım yapan influencerları takip ettiklerini belirtmişlerdir. Kadın ve erkek öğrencilerin bulunduğu Grup 3'te verilen cevaplarda ise "yemek" ve "içerik üreticileri" kategorileri ön plana çıkarmıştır. "İçerik üreticileri" kategorisinde yer alan influencerlar, sadece Instagram üzerinde paylaşım yapmayan ayrıca Twitch ve YouTube platformlarında yayınladıkları içerikler ile takip edilen influencerlardır.

Katılımcılara sorulan ikinci soruda, katılımcıların influencerların paylaşımlarından etkilenme düzeyleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda katılımcılara "*Takip ettiğiniz influencerlar sizi paylaşımlarıyla etkiliyor mu? Etkiliyorsa etkilerini hangi yönleri ile gösteriyor?*" sorusu sorulmuştur. Grup 1'de görüşülen kadın öğrencilerin çoğunluğu etkilendiğini belirtirken, Grup 2'de görüşülen erkek öğrenciler Grup 1'de görüşülen kadın öğrencilere zıt doğrultuda çoğunlukla etkilenmediklerini belirtmişlerdir. Grup 3'te görüşülen kadın ve erkek öğrenciler ise verdiği cevaplarda çoğunlukla etkilendiklerini ifade etmişlerdir.

K1 ve K3, influencerların paylaşımlarından etkilendiklerini belirtirken, bu etkinin sadece çevrimiçi ortamda kalmadığını aynı zamanda çevrimdışı ortamlarda da etkisi olduğunu belirtmektedirler. Grup 1'deki genel görüşün aksine influencer paylaşımlarından etkilenmediğini belirten K2 ise paylaşımlardan etkilenmek yerine influencerın paylaşımlarını görmek istediğini belirterek şu şekilde cevap vermiştir:

"Pek etkilemiyor. Zaten bir etkisi olsun diye takip etmiyorum, hoşuma gittiği için paylaşımlarını görmek istiyorum. Amacım zaten etkilenmek değil sadece paylaşımlarını görmek istediğim için takip ediyorum. Yararlanmak istediğim bir yanı olmuyor."

Grup 2'de influencerların yaptığı paylaşımların katılımcıları paylaşıma yönlendirmek veya sosyal hayata etki etmek yerine katılımcılara sadece anlık keyif verdiği anlaşılmaktadır. Influencer paylaşımlarının kendisi üzerinde etkili olduğunu söyleyen K9, takip ettiği influencerların siyasi yönde paylaşımlarda bulunduğunu belirterek hitabet ve fikirleriyle influencerlardan etkilendiğini ifade etmektedir.

Grup 3'te bulunan kadın ve erkek öğrenciler ise verdikleri cevaplarda çoğunlukla influencer paylaşımlarından etkilendiklerini belirtmiştir. Hem çevrimiçi hem de çevrimdışı ortamlarda influencer paylaşımlarının etkisinden bahseden katılımcılar, Instagram üzerinden gördükleri influencer paylaşımlarını sosyal hayatlarına da uyguladıklarını ifade etmiştir.

Katılımcılara sorulan üçüncü soruda, kendilerinin influencerların paylaşımlarında dikkat ettikleri içeriğe ve influencerları takip amaçlarına yönelik olarak *"Sizin için paylaşımları dikkat çekici olan bir influencer mı yoksa günlük hayatta fayda sağlayan, bilgi ve fırsatlar veren bir influencer mı daha takip edilmelidir?"* sorusu sorulmuştur. Grup 1'de görüşülen kadın öğrencilerin çoğunluğu "bilgi ve fırsatlar veren" bir influencerı takip etmek isteyeceğini belirtirken, Grup 2'de görüşülen erkek öğrencilerin de büyük çoğunluğu benzer şekilde "bilgi ve fırsatlar veren" bir influencerı takip etmek istediklerini belirtmişlerdir. Grup 3'te görüşülen kadın ve erkek öğrenciler de benzer şekilde verdiği cevaplarda çoğunlukla "bilgi ve fırsatlar veren" bir influencerı tercih edeceklerini ifade etmişlerdir. Bilgi almak amacıyla influencerları takip eden K3 influencer paylaşımlarından yararlanmayı şöyle belirtmektedir:

"Amacım zaten bilgi almak olduğu için takip ettiğim influencerlarda genellikle bilgi verenler oluyor. Diyet ve spor hakkında çoğu şeyi öğrenebildim böylelikle."

Katılımcıların tamamının verdiği cevaplara bakıldığında 14 katılımcının Instagram'da "bilgi ve fırsat veren" influencerları takip ettikleri, 4 katılımcının ise "paylaşımları ile dikkat çeken" influencerları takip ettikleri tespit edilmiştir.

Çalışma kapsamında görüşülen katılımcılara Instagram üzerinden takip ettikleri influencerın gönderilerine en çok nereden ulaştıklarını anlamak amacıyla, *"Instagram 'da influencer takip ederken, paylaşımları en çok nereden takip ettikleri"* yönünde bir soru sorulmuştur. Instagram'ın kullanıcılarına paylaşımlarda sunduğu reels, video, fotoğraf ve hikâye kategorilerinden herhangi bir tanesini belirten katılımcılar, influencerların paylaşımlarında en çok dikkatlerini çeken ve paylaşımlarda en çok vakit geçirdikleri kategoriye göre soruyu cevaplandırmışlardır. Grup 1'deki katılımcılar soruya çoğunlukla "hikâyeler" kategorisi cevabını vermişlerdir. Grup 2 katılımcıları, "reels" ve "videolar" kategorileri cevaplarını vermişlerdir. Kadın ve erkek öğrencilerden oluşan Grup 3'te ise Grup1'e benzer şekilde "hikâyeler" kategorisi cevabı katılımcıların çoğunluğu tarafından verilmiştir. Katılımcıların verdikleri cevaplar sonucunda, Instagram'da influencer paylaşımlarını en çok takip edildiği kategorinin "hikâyeler" kategorisi olduğu görülmüştür.

Katılımcılara sorulan 5. soru, katılımcıların Instagram üzerinden yapılan popüler paylaşım tarzlarına, kendilerine uygun olmasa dahi katılım sağlayıp sağlamadıklarına yönelik olmuştur. Bu kapsamda kullanıcılara *"Sosyal medya üzerinden görüp ilk başta yapmam diye düşünüp sonrasında ise popülerliğinin artmasıyla sizi paylaşımına yönelten bir sosyal medya gönderisi oldu mu?"* sorusu sorulmuştur. Tamamı kadın öğrencilerden oluşan Grup 1, sorulan soruya tüm üyeleri ile "sonradan popüler olan bir gönderiyi paylaştığım olmadı" cevabını verirken, tamamı erkek öğrencilerden oluşan Grup 2'de katılımcıların çoğunluğu "sonradan popüler olan bir gönderiyi paylaştığım olmadı" cevabını vermiştir. Kadın ve erkek öğrencilerin oluşturduğu Grup 3'te ise diğer iki grubun aksine çoğunluk "sonradan popüler olan bir gönderiyi paylaştığım oldu" cevabını vermiştir.

Katılımcıların aktif olarak sosyal medya kullanımlarına, benlik sunumlarına ve popüleriteye dair görüşlerine odaklanan *"Instagram'daki akımlara katılım sağlıyor musunuz?"* şeklindeki soruya, Grup 1'deki katılımcıların büyük çoğunluğu "katılmam", Grup 2'deki katılımcıların 4'ü "katılıyorum", Grup 3'ün katılımcıları ise 5'i "katılıyorum" şeklinde cevap vermiştir. Katılımcıların tamamının verdiği yanıtlar sonrasında, Instagram'da yer alan akımlara katılım gösterdikleri görülmektedir.

Gönderiler ile Instagram üzerinden akımlara katılım sağlayan katılımcıların toplumsal yarar ve toplumsal fayda amacıyla gönderi paylaşımı yaptıkları görülmüştür.

Çalışma kapsamında sorulan “*Instagram paylaşımlarında, Instagram profili içinde bir uyuma dikkat eder misiniz yoksa rastgele bir paylaşım mı yaparsınız?*” sorusuna Grup 1’de katılımcıların tamamı “dikkat etmem” şeklinde cevap vermiştir. Grup 2’de yer alan katılımcıların çoğunluğu da “dikkat etmem” şeklinde soruyu cevaplarırken, Grup 3’te yer alan katılımcıların çoğunluğu da diğer gruplarla aynı şekilde “dikkat etmem” cevabını vermiştir.

Grup 1’de K5 “*ne istersem onu paylaştığım için uyuma dikkat etmiyorum*” cevabıyla Instagram gönderilerinde uyuma dikkat etmeden paylaşımlar yaptığını belirtmiştir. Verilen cevaplardan sonra, Grup 1’deki katılımcıların fikir birliğine vardıkları gözlenmiştir.

Grup 2’de yer alan katılımcılardan K12, Instagram’da gönderi paylaşımı yaparken profiline uymayacağını düşündüğü bir gönderi olursa bu gönderiyi paylaşmayacağını aktarmıştır. Instagram’da görsel yönün önemli olduğunu aktaran K12, bu sebeple Instagram paylaşımlarında bir uyuma dikkat ettiğini belirtmiştir. K7’de benzer şekilde Instagram’da profilinde yer alan önceki gönderilerle uyumlu paylaşımlar yapmaya dikkat ettiğini söylemiştir.

Katılımcıların tamamının verdiği cevaplar sonrasında katılımcıların 14’ü Instagram gönderilerinde bir uyuma dikkat etmediklerini belirtirken, 4 katılımcı dikkat ettiğini belirtmiştir. Instagram paylaşımlarında bir uyuma dikkat etmeyen kullanıcıların benliklerine uygun paylaşımlar yaptıkları sonucuna ulaşılmaktadır. Instagram paylaşımlarında uyuma dikkat eden kullanıcıların, uyumlu bir Instagram profiline sahip olma amaçlarının olduğu ve paylaşımlarında benliklerini geri plana attıkları görülmektedir.

Bir önceki sorunun hemen ardından katılımcılara “*Instagram paylaşımlarında beğeni kaygılarının olup olmadığı*” yönünde bir soru sorulmuştur. Grup 1’deki katılımcıların 5’i Instagram yer alan gönderilerinde beğeni kaygılarının olmadığını belirtirken, 1 katılımcı beğeni kaygısı taşıdığını belirtmiştir. Grup 2’deki katılımcıların 4’ü Instagram gönderilerinde beğeni kaygısı olmadığını belirtirken, 2 katılımcı Instagram gönderilerinde beğeni kaygısı olduğunu ifade etmiştir. Grup 3’te yer alan katılımcıların ise 3’ü Instagram gönderilerinde beğeni kaygısı olduğunu 3’ü beğeni kaygısı olmadığını belirtmiştir.

Katılımcılara sorulan Instagram gönderilerinde uyuma dair soruya verilen cevaplar doğrultusunda, son sorulan Instagram gönderilerinde beğeni kaygısı sorularına benzer cevaplar verdikleri tespit edilmiştir.

Instagram’da yaptığı paylaşımın yeterli beğeni almaması kullanıcıya gönderisinin takipçileri tarafından takdir görmediği izlenimi oluşturabilmektedir. Bu bağlamda katılımcılara sorulan “*Instagram’da yaptığınız bir paylaşım yapılan beğeni sayısını yeterli bulmayıp sildiğiniz oldu mu?*” sorusuyla, katılımcıların Instagram gönderilerindeki beğeni kaygılarına ve bu kaygının Instagram paylaşımlarına etkisine dair bilgiler alınmaya çalışılmıştır. Grup 1’de yer alan katılımcılar sorulan soruya çoğunlukla “olmadı” cevabı vermiştir. Grup 2’de yer alan katılımcıların tamamı “olmadı” şeklinde soruyu cevaplamışlardır. Grup 3’te bulunan katılımcıların ise 3’ü “oldu”, şeklinde cevap verirken diğer 3’ü “olmadı” yanıtını vermişlerdir.

Katılımcıların tamamının verdiği yanıtlardan sonra ise katılımcıların Instagram gönderilerini kaldırmalarında beğeni kaygılarına dair ilişkiyi içeren son 2 soruda beğeni kaygısı ile gönderi kaldırma arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Katılımcıların tamamının Instagram'da beğeni kaygılarına dair sorulan bir önceki soruya verdikleri cevaplarla uyumlu cevaplar verdiği espit edilmiştir.

Çalışma kapsamında sorulan *"Instagram profilinizi ziyaret eden kullanıcılar üzerinde bırakılan izlenim sizin için önemli midir?"* sorusuyla birlikte katılımcıların Instagram gönderilerinde benlik sunumlarına dair takipçilerinin etkisi araştırılmıştır. Tamamı kadın öğrencilerden oluşan Grup 1'deki katılımcıların 4'ü "önemli değildir", 2'si "önemlidir" cevabı vermiştir. Grup 2'deki katılımcılar da Grup 1'e benzer şekilde ağırlıklı olarak "önemli değildir" cevabı verirken, Grup 3'teki katılımcıların 3'ü "önemli değildir", 3'ü "önemlidir" cevabını vermişlerdir.

K1, K2 ve K4 Instagram gönderilerinde kendi beğenilerini paylaştıklarını ve gönderilerinde beğenilme kaygısı gütmemediklerini söylemişlerdir. Instagram profiliyle takipçiler üzerinde bırakılan izlenime dair sorulan soruya "önemlidir" cevabı veren K5 ve K6, iyi bir izlenim bırakmanın önemli olduğunu düşünmektedirler. K5 ayrıca kendisini tanımayanların Instagram profili üzerinde kendine dair fikir sahibi olduğunu bu yüzden Instagram profiliyle bıraktığı izlenimin önemli olduğunu belirtmektedir.

Katılımcılara önceki sorularda sorulan *"Instagram paylaşımlarında, Instagram profili içinde bir uyuma dikkat eder misiniz yoksa rastgele bir paylaşım mı yaparsınız?"* sorusuyla, son sorulan *"Instagram profilinizi ziyaret eden kullanıcılar üzerinde bırakılan izlenim sizin için önemli midir?"* sorusu arasında anlamlı bir ilişki olmadığı belirlenmiştir. Katılımcıların Instagram paylaşımlarında, takipçilerine yönelik bir paylaşım mı yoksa kendi benliklerine yönelik bir paylaşımı yaptıklarına dair sorulan sorular arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür.

Katılımcılara *"Instagram'da paylaştığınız gönderiler sizin benliğinizi yansıtıyor mu?"* sorusu sorulmuştur. Katılımcıların benlik sunumlarının çevrimiçi ortam ile çevrimdışı ortamlarda farklı olup olmadığı bu soru özelinde ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Grup 1 ve Grup 3'te yer alan katılımcıların tümü sorulan soruya "evet yansıtıyor" cevabı vermiştir. Grup 2'de yer alan katılımcıların ise sadece 2'si "hayır yansıtıyor" cevabını vermişlerdir.

K8, Instagram'da paylaştığı gönderilerin kendini yansıtmadığını ifade ederken benliğine dair paylaşımlar yapmadığını ve Instagram'da kendi benliğine uymayan gönderiler paylaştığını belirtmektedir. Paylaşımları ile kim isterse o olabilme şansı olduğunu söylemektedir. K12 de benzer şekilde Instagram paylaşımlarında kendi benliğinden farklı gönderiler paylaştığını, kendini istediği gibi farklı şekilde yansıtılabildiğini belirtmektedir.

Instagram'da influencer takibinin katılımcıların gönderileri üzerindeki etkisine yönelik *"Beğendiğiniz influencer paylaşımlarını kendiniz de kendinize uygulayıp paylaşıyor musunuz?"* sorusu çalışma kapsamında katılımcılara sorulmuştur. Katılımcıların tamamı kadın öğrencilerden oluşan Grup 1'de 4 katılımcı sorulan soruya "hayır", 2 katılımcı ise "evet" şeklinde cevap vermiştir. Katılımcıların tamamı erkek öğrencilerden oluşan Grup 2'de katılımcıların 4'ü "evet" cevabını verirken 2'si "hayır" cevabını vermişlerdir. Kadın ve erkek öğrencilerden oluşan Grup 3'te ise katılımcıların tamamı "hayır" cevabını vermişlerdir.

Katılımcıların tamamının verdiği yanıtlara göre, katılımcıların Instagram gönderilerinde influencer etkisi olmadığı görülmektedir. Bir önceki soruda sorulan *"Instagram'da paylaştığımız gönderiler sizin benliğinizi yansıtıyor mu?"* sorusuna verilen cevaplarla benzer cevaplar veren katılımcıların Instagram paylaşımlarında benliklerini yansıttıkları ve influencer etkisinde kalmadıkları görülmüştür. Katılımcıların Instagram'da benlik sunumları ve influencer etkisi arasında anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır.

Katılımcıların Instagram'da takip ettikleri influencerların, kullanıcılar üzerinde etkisi olup olmadığı ve varsa ne tür bir etkiye sahip olduğunu öğrenmek amacıyla sorulan *"Influencer takibinin paylaşımlarınıza etkisi var mıdır ve etkileri nelerdir?"* sorusuna, Grup 1'deki katılımcıların 4'ü "yok", 2'si "var" şeklinde cevap vermişlerdir. Grup 2'deki katılımcıların 5'i "var", 1'i "yok" şeklinde soruyu yanıtlamışlardır. Grup 3'te ise katılımcıların 4'ü "yok", 2'si "var" cevabını vermişlerdir.

Katılımcıların 9'u sorulan *"Influencer takibinin paylaşımlarınıza etkisi var mıdır ve etkileri nelerdir?"* sorusuna "var" cevabı verirken, 9 katılımcı ise "yok" cevabı vermiştir. Önceki soru ile ulaşılan cevaplar bu soruyla doğrulanmış olmaktadır. Influencer paylaşımlarının katılımcıları gönderi paylaşmaya sevk etmediği, sadece etkisini görsel materyal olarak gösterdiği belirlenmiştir.

Çalışma kapsamında, katılımcıların Instagram'da dikkat çekici buldukları influencer paylaşımlarını belirlemek adına *"Ne tür paylaşım yapan influenceri sizin için dikkat çekici olarak tanımlarsınız?"* sorusu sorulmuştur. Sorulan soruda Grup 1'deki katılımcıların "makyaj ve moda içerikleri", Grup 2'deki katılımcıların "oyun içerikleri" ve "teknoloji ve bilim içerikleri" cevaplarının öne çıktığı görülmüştür. Grup 3'te ise "içerik üreticilerinin içerikleri" ve "yemek içerikleri" cevapları katılımcılar tarafından en çok verilen cevap olarak ortaya çıkmıştır. Katılımcıların verdiği yanıtlarda bulunan "içerik üreticileri", sadece Instagram'da paylaşım yapmayan, YouTube ve Twitch platformlarında gönderiler paylaşan influencerları ifade etmektedir.

Katılımcılara görüşmenin başında yöneltilen ilk soru *"Hangi konularda paylaşım yapan influencerları takip ediyorsunuz?"* şeklinde olmuştur. Görüşmenin sonlarına doğru soruların sağlanmasına yapmak maksadıyla tekrar aynı anlamı içeren soru farklı bir ifadeyle sorulmuştur. Görüşmenin başlangıcında katılımcıların kendini rahat ifade edememiş olma ihtimalleri hesaba katılarak görüşmenin sonlarına doğru güven ortamının sağlanmış olmasıyla birlikte verilen cevaplarda değişiklik olup olmayacağı gözlemlenmek istenmiştir. Bu bağlamda kategori ve içerik sorusuna verilen cevaplar karşılaştırıldığında katılımcıların tamamının ilk soruya aynı yanıtları verdikleri görülmüştür. Katılımcıların tamamı Instagram'da dikkatlerini çeken influencerları takip etmektedirler sonucuna varılmaktadır. Çevrimdışı ortam ile çevrimiçi ortamı bir araya getirmek isteyen katılımcılar, kendi beğenileri ve istekleri doğrultusunda Instagram'da influencer takibi gerçekleştirmektedirler.

Katılımcıların influencer paylaşımlarını referans almasına dair sorulan *"Paylaşımlarınızda influencerları referans alar mısınız? Referans aldığınız yönleri nelerdir ve nerelerde bu referansları kullanırsınız?"* sorusuna Grup 1 katılımcılarının 4'ü "almam", 2'si, "alırım" cevabını vermiştir. Grup 2'deki katılımcıların ise 5'i "alırım", 1'i "almam" cevabı vermiştir. Grup 3'te yer alan katılımcılarında 4'ü almam, 2'si alırım cevabını vermişlerdir.

Katılımcıların verdiği cevaplar sonrasında, "*Influencer takibinin paylaşımlarınıza etkisi var mıdır ve etkileri nelerdir?*" sorusuna verdikleri yanıtla "*Paylaşımlarınızda influencerları referans alır mısınız? Referans aldığınız yönleri nelerdir ve nerelerde bu referansları kullanırsınız?*" sorusuna verdikleri yanıtların benzer oldukları tespit edilmiştir. Katılımcıların Instagram paylaşımlarında influencerları referans aldıkları yön ise görsel materyal ve kullanılan düzenleme programları olduğu belirlenmiştir.

SONUÇ

İçinde yaşadığımız hız ve teknoloji temelli çağda her geçen saniye yeni bir gelişmeye tanıklık etmekteyiz. Tabiatı sebebiyle yenilikleri takip eden birey ve toplum, kendine bu yeniliklerden oluşan bir yaşam tarzı oluşturmaktadır. Günümüzün medyası olarak nitelendirilen yeni medyanın kullanılması ve kullanımının yaygınlaşması, bireyin sosyalleşme alışkanlıklarında yenilikler kazanmasına neden olmuştur.

Sosyal medya ortamları içinde görüntü ve video paylaşımı temelinde kullanılan en popüler olanı Instagram'dır. Kullanıcıların görsel gönderilerini paylaşmak amacıyla kullandığı Instagram'da birey istediği kişi olabilmektedir. Bireyin günlük hayattaki benliğine dair görüşlerini belirten Goffman'ın (2009) dramaturjik yaklaşımına dayanarak yorumlandığında Instagram, sahne olarak görülmektedir. Bireyin isteği şekilde kendine dair bilgiler paylaşabildiği bu ortamda yine birey isterse kendi benliğinden başka birisi de olabilmektedir.

Sosyal mecralar üzerinde takip edilen birey hem takipçi hem takip edilen rolünde olmaktadır. Kendini çevrimiçi ortamlarda istediği şekilde tanıtabilen birey, çevrimdışı ortamlarda yani gündelik hayatında olduğundan farklı görünebilmektedir. Bu farklılığı "beğeni kaygısı, bastırılmış duygular, popülerite" gibi çeşitli nedenlerle ortaya çıkarabilen birey, sosyal medya platformlarında yapılan paylaşımlarından ve sosyal medya kullanıcılarından da etki altında kalabilmektedir.

Çevrimdışı ortam ile çevrimiçi ortamın artık birbirine karıştığı ve birbirinden beslendiği günümüzde, bireylerin benlikleri farklı yönleri ile çevrimiçi ortama yansıtılabilmektedir. Bireylerin yoğun kullandığı Instagram'ın toplum hayatında sık kullanılması sebebiyle bu çalışmada Instagram kullanıcılarının benlik sunumundaki etkinin influencer bağlamında incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada odak grup görüşmesi yapılarak her katılımcının gözünde influencer etkisi öğrenilmeye çalışılmış, bu etkinin kullanıcıya ve benlik sunumuyla ilişkisi incelenmiştir. Bu sebeple genç kuşağı temsilen çalışmanın evreni olarak üniversite öğrencileri çalışmada tercih edilmiştir. Ayrıca görüşülen öğrencilerin Instagram'da bir influencer takip ediyor olması örneklem seçiminde bir kriter olarak yer almıştır.

Araştırmada katılımcılara sorulan ilk soru *hangi alanda paylaşım yapan influencerların katılımcılar tarafından takip edildiği* olmuştur. Katılımcıların Instagram'da influencer takiplerinde "moda, kozmetik, spor, diyet, yemek, oyun, içerik üreticileri, bilim, sanat, teknoloji, gezi" gibi kategoriler olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların beğeni ve ilgi alanları, influencer takibinde önem arz etmektedir, gündelik hayatlarında ilgi duydukları konuların influencer takibinin temel belirleyicisi olduğu gözlenmiştir. Ancak katılımcıların nezdinde gerçek ile gerçek olmayan ayırımının kaybolduğu çevrimiçi ortam ile çevrimdışı ortam arasında bir fark görülmediği elde edilen önemli bulgular arasındadır. Burada

dikkat çeken temel bir husus çevrimiçi ortamlarda edinilen bilgilerin gündelik hayatta da kullanılabilir hale gelmiş olmasıdır. Bu durum kullanıcılar için sosyal medyayı daha çekici kılmaktadır.

Çalışmanın diğer odaklandığı noktalardan birisi ise katılımcıların *influencer paylaşımlarında ne kadar etkilendikleri ve etkinin kendini nerede gösterdiği*dir. Çalışmada, influencer takibinin katılımcıların benlik sunumlarına etkisi olmasa da kendi alışkanlık ve zevklerine dair influencer paylaşımlarının katılımcıları etkilediği elde edilen önemli bir sonuçtur.

Instagram'da influencer takibinde görselliğin mi yoksa pratik bilginin mi önemli olduğu sorulduğunda, katılımcıların pratik bilgiye dair paylaşım yapan influencer takibini daha çekici buldukları gözlenmiştir. Yapılan paylaşımlardan faydalanmak isteyen kullanıcılar, bu faydayı hem çevrimiçi hem de çevrimdışı ortamda kullanmak beklentisindedir. Çevrimiçi ortamlarda influencerın paylaştığı bilgiyi filtre, poz ve düzenleme programı olarak gösteren katılımcılar böylelikle kendi gönderilerini güzelleştirmek istediklerini belirtmiştir. Çevrimdışı ortamda ise katılımcılar, yemek tarifi, spor ipuçları ve günlük hayatlarına etki edecek bilgiler aldıklarını belirtmiştir. Bu bağlamda katılımcıların influencer takibinde fayda amacı güttüğü çalışmada elde edilen sonuçların arasındadır.

Katılımcılara sorulan diğer soruda ise *influencer paylaşımlarını en çok nereden takip ettikleri* öğrenilmeye çalışılmıştır. Katılımcılar Instagram'daki influencer takiplerinde, hikâyeler kısmı ile influencer gönderilerine ulaştıklarını belirtmişlerdir. Influencerların hikâye paylaşımlarını takip ettiğini belirten katılımcıların büyük çoğunluğunun kadın katılımcılar olduğu görülmüştür. Burada cinsiyet ile anlamlı bir ilişki söz konusudur Bu doğrultuda kadın katılımcıların erkek katılımcılara kıyasla influencer paylaşımlarına hikâyeler kısmından ulaştıklarını söylemek mümkündür.

Çalışmanın devamında katılımcılara *Instagram üzerinde yapılan paylaşımlara yaklaşımları ve Instagram'da yapılan paylaşımların ardından paylaşım yapip yapmadıkları* sorulmuştur. Kullanıcıların Instagram'da paylaşımda bulunmalarına popüleritenin bir etkisi olmadığı görülmektedir. Bir gönderinin popüler hale gelmesi katılımcının gönderiye dair paylaşım yapmasına neden olmamaktadır. Ardından sorulan "*Sosyal medya akımlarına katılım sağlar mısınız?*" sorusuna ise katılımcıların büyük çoğunluğu "katılım sağlarım" yanıtını vermiştir. Buradan yola çıkarak katılımcıların Instagram akımlarına katılımını sağlayan beğeni kaygısı değil, katılımcıların toplumsal yarar ve faydayı gözetmesi olduğu söylenebilmektedir.

Instagram üzerinde paylaşılan gönderilerde kullanıcıların belirli bir amaç doğrultusunda paylaşım yapabildikleri görülmüştür. Instagram paylaşımlarının görsel materyaller ağırlıklı paylaşımlar olması sebebiyle *katılımcıların kendi paylaşımlarında profilleri içinde görsel bir uyuma dikkat edip etmedikleri* sorulmuştur. Katılımcıların neredeyse tamamı yaptıkları paylaşımı kendilerinin beğenmesi gerektiği, ama bu paylaşımın bir önceki paylaşım ile veya paylaşımlarının tamamıyla bir uyum içinde olmadığını belirtmiştir. Dolayısıyla çalışmada görüşülen katılımcıların profesyonel bir Instagram kullanım kaygılarının olmadığı dikkat çekmektedir.

Katılımcıların kendi benlik sunumlarında ne kadar samimi olduğuna dair sorulan *Instagram paylaşımlarında beğeni kaygısına* dair soruda, katılımcıların çoğunun gönderilerde beğeni almak için paylaşım yapmadığını belirtmesi sonucunda yapmış

oldukları Instagram paylaşımlarının benlik sunumunda bir etkisi olmadığı tespit edilmiştir.

"Beğeni almanın önemine ilişkin" sorulan soruya ise katılımcıların çoğunluğu Instagram paylaşımlarında bir gönderinin beğeni sayısını yetersiz bulup silmediğini belirtmişlerdir. Beğeni kaygısı taşıyan katılımcıların, Instagram paylaşımlarında benlik sunumlarına beğeni almanın bir etkisi olmadığı tespit edilmiştir. Beğeni kaygısı ve gönderi kaldırma arasında anlamlı bir ilişki görülmektedir. Instagram'ın görsel yönüne önem veren katılımcılar gönderi kaldırmayı doğal bir eylem olarak nitelendirilmektedir.

Katılımcılara benlik ve influencer etkisi bağlamında sorulan sorulara aynı kişilerin tutarlı yanıtlar vermesiyle birlikte Instagram'da benlik sunumlarında influencer etkisi görülmemektedir. Çevrimdışı ortamı çevrimiçi ortama taşıyan katılımcılar, tanıdıkları kişilerin Instagram'da takipçilerini olduğunu belirterek paylaşımlarında benliklerini yansıttıklarını ifade etmişlerdir.

Katılımcıların influencer paylaşımlarında etkilenmelerine yönelik sorulan *Instagram paylaşımlarında influencer etkisine* dair soruda katılımcıların çoğunluğu paylaşımlarında influencer etkisi olmadığını belirtmiştir. Katılımcılar takip ettikleri influencerların paylaşımlarından etkilenip benliklerine uygun olmayan paylaşımlardan kaçındıklarını ifade etmiştir. Aksi yönde görüş bildiren katılımcıların dikkat çektiği nokta ise paylaşımlarındaki influencer etkisinin görsel yönü olmaktadır. Katılımcıların paylaşımlarında görsel materyalleri, programları ve influencerların kullandığı filtreleri influencer etkisi olarak ifade ettikleri belirlenmiştir.

Katılımcıların Instagram'da *"Influencer takip etmenin gönderilere olan etkisine"* dair soruya ve *"Paylaşımlarında influencerları referans alıp almadıklarına yönelik"* sorulan soruya benzer yanıt verdikleri görülmüştür. Takip edilen influencerların kullandıkları görsel materyallerden etkilendiklerini belirten katılımcılar, kendi benliklerine dair paylaşım yaparken bu materyallerden de yararlanmaktadır. Benlikleri ile uyumsuz olan gönderileri paylaşmak istemeyen kullanıcılar, influencer etkisini sorulan iki soruyla bağlantılı olarak görsel materyaller olarak belirtmişlerdir. Buradan yola çıkarak katılımcıların paylaşımlarda referans aldıkları poz, uygulama ve filtreleri influencer etkisi olarak görmedikleri fakat çalışma kapsamında sorulan soruya influencer etkisi bağlamında kendilerine etki ettiği yönünde cevap verdikleri sonucuna ulaşılmaktadır. Katılımcıların benlikleri ile uyumlu paylaşımlar yaparken influencerların görsel materyalleri olan poz, uygulama ve filtrelerden yararlandıkları tespit edilmiştir.

Çalışma sosyal medyada süren iletişimin Instagram özelinde bireyin benlik sunumunda influencerlardan etkilenilmeden ve benlik ile uyumlu olabildiğini göstermektedir. Instagram'da benlik sunumu ile ilgili *"Sosyal Ağlarda Benlik Sunumu: Gençlerin Instagram Kullanımı Üzerine Bir İnceleme"* isimli doktora tez çalışmasında Yenilmez Kaçar (2020), gençlerin farklı benlik türlerini Instagram'da sergilendiğini belirtmektedir. Bu çalışmada Instagram'da gönderi ve hikâye olarak iki farklı benliğe sahip oldukları sonucuna ulaşılmaktadır. Yenilmez Kaçar'ın elde ettiği sonuçların aksi yönünde bulgular bu çalışmada elde edilmiştir. Benlik sunumunun kişinin kendi tercihiğine kaldığı günümüzde, yeni medya ile gelen yeni sosyal ortamlar bireye kendini istediği şekilde sunma imkânı vermektedir. Çalışmaya göre birey, Instagram'da benlik sunumunu yaparken influencer etkisinde kalmamaktadır. Kendi benliğine göre Instagram paylaşımlarını yapan birey,

Instagram'da beğeni kaygısıyla değil, kendi benliği ile uyumlu gönderiler paylaşmaktadır. Influencer etkisinde paylaşım yapmayan katılımcıların benliklerine uymayan gönderi paylaşımında bulunma konusunda isteksiz oldukları görülmüştür. Katılımcıların Instagram paylaşımlarında influencer etkisi, görsel materyallerdir. Influencer etkisiyle paylaşım yapmayan katılımcılar, influencerden referans aldıkları görsel materyalleri kendi benlik sunumlarında kullanmaktadır. Influencer takibinin estetik kaygı temelli bir kimlik ve benlik sunumunda etkisi gözlenmese de influencerların toplumsal fayda temelli oluşturdukları akımlara katılımcıların çoğunluğu katılmaktadır. Bu bağlamda katılımcıların Instagram'ın sunduğu gösteri toplumunun parçası olmaktan çok bu platformun oluşturduğu işbirliği topluluğunun bir parçası olarak benliklerini sunduğu gözlenmiştir. Influencer takiplerinde bilgi ve yarar amacı taşıdığı gözlemlenen katılımcılar çevrimiçi ortamlardan aldıkları bilgiyi çevrimdışı ortama taşımakta, çevrimiçi ve çevrimdışı ortam arasındaki farkı yok saymaktadırlar. Katılımcıların influencer takibinde fayda amacı güttükleri belirlenmiş olup, Instagram gönderilerinde benlik sunumlarına etkisi olamadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Öneriler

Çalışmanın sonuçlarına bakıldıktan sonra ilerleyen dönemlerde yapılacak çalışmalar için şu öneriler ortaya konabilir. Bu çalışma üniversite öğrencileri ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın daha küçük ve daha büyük yaş grupları ile yapılması, farklı iş kollarından bireylerle yapılması farklı değişkenlerin ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Çalışmanın diğer sosyal medya mecraları üzerinde yapılması ve influencer etkisi yerine arkadaş, akraba gibi çevrimdışı ortamdan tanınan kişilerin odak noktası olduğu çalışmalar benlik sunumuna dair farklı fikirleri ortaya çıkaracaktır. Hem çevrimdışı ortam hem farklı sosyal medya mecraları benliğe dair yeni görüşler sunabilir.

KAYNAKLAR

Bu makale çalışmasında APA 6/İSNAD 2 atıf sistemi kullanılmıştır.

- Akdoğan, K. (2019). *Sosyal Medya Fenomenlerinin Satın Alma Davranışı Üzerine Etkisi*. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Yozgat Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alikılıç, İ. & Özkan, B. (2018). "Bir Sosyal Medya Pazarlama Trendi, Hatırlı Pazarlama ve Etkileyiciler: Instagram Fenomenleri Üzerine Bir Araştırma". *International Journal of Social Science*, Cilt 1, Sayı 2, 43-57.
- Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu, Yıldırım (2005). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. 4. Baskı. Sakarya: Sakarya Kitabevi.
- Aydoğan, F. Ve Kırık, A, M. (2012). "Alternatif Medya Olarak Yeni Medya". *Akdeniz İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı 18, 58- 69.
- Çalışır, G., ve Çakıcı, F. O. (2015). "Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Sosyal Medyada Kurulan Benlik İnşasının Temsili". *Electronic Turkish Studies*, Cilt 10, Sayı 10.
- Çalışkan, M. ve Mencik, Y. (2015). "Değişen Dünyanın Yeni Yüzü: Sosyal Medya". *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı 50, 1-24.
- Çat, A. K. , Koçak, M. C. & Bingöl, M. (2022). Etkileyici Kişi (Influencer) Paylaşımlarının Üniversite Öğrencilerinin Satın Alma Davranışı Üzerindeki Etkisi . *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi* , 7 (14) , 44-65 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akader/issue/73189/1167480>
- Çitil, E. (2020). *Instagram'da Benlik Sunumu: Goffman'ın Dramaturjik Yaklaşımı Açısından Bir Analiz*. (Yayımlanmış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir, O. Ö. (2011). "Nitel Araştırma Yöntemleri". *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Ed. Kaan Böke. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti, 275-308.
- Eraslan, L. Ve Eser, Ç. D. (2015). *Sosyal Medya Toplum Araştırma (Sosyal Medya Sosyolojisine Giriş)*. 1. Baskı. İstanbul: Beta Basım Yayım A.Ş.
- Ersevimi, İ. (2008). *Freud ve Psikanalizin Temel İlkeleri*. 4. Baskı. İstanbul: Özgür Yayınları
- Eti, H, S. Ve Erdiren Y, O. (Der.) (2021). *Disiplinler Arası Akademik Çalışmalar*. İstanbul: Karadeniz Kitap.
- Freud, S. (2001). *Haz İlkesinin Ötesinde Ben ve İd*. Çev. Ali Babaoğlu. 1. Baskı. İstanbul: Metis Yayınları.
- Giddens, A. (2014). *Modernite ve Bireysel Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*. Çev. Ümit Tatlıcan. 2. Baskı. İstanbul: Say Yayınları.
- Goffman, E. (2009). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*. Çev. Barış Cezar. 1. Baskı. İstanbul: Metis Yayınları.

- Güler Şahin, R. (2006). *Bireylerin Proaktif Kişilik Yapısı ile Benlik Saygısı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güler, Halıcıoğlu, Taşgın (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma*. 2. Baskı. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Gürcan, D. (2015). "Benlik Farklılıklarına Rogers"ın Danışan Odaklı Terapisi ile Yaklaşım: Vaka Çalışması". *Ayna Klinik Psikoloji Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, 13-26.
- Gürsakal, N. (2009). *Sosyal Ağ Analizi*. 1. Baskı. Bursa: Dora Yayıncılık.
- Hood, B. (2014). *Benlik Yanılsaması: Sosyal Beyin, Kimliği Nasıl Oluşturur?* Çev. Eyüphan Özdemir. 1. Baskı. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- İşman, A. Ve Buluş, B. (2018). "Yeni Medya ve Geleneksel Medya Bağlamında Yakınsama (Convergence) Kültür Oluşumu". *İletişim Çalışmaları*. Ed. Aytekin İşman ve Aydın Ziya Özgür. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, 62-72
- Kalafat Çat, Arzu (2021) "Virtual Identities and Self-Presentation in Social Media Instagram Mothers". *New Paradigms within the Communication Sciences*. Ed. Enes Emre Başar, Pınar Bacaksız. UK: Cambridge Scholars Publishing.
- Kaplan, M, A. Ve Haenlein, M. (2010). "Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media". *Business Horizons*, Cilt 53, Sayı 1, 59-68.
- Kara, T. (2013). *Sosyal Medya Endüstrisi: İnsan, Toplum, Ekonomi*.1. Baskı. İstanbul: Beta Yayınları.
- Kara, U. Y. (2014). *Kimlik Oyunu*. 1. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kavut, S. (2018). "Goffman"ın Benlik Sunumu Kuramı Bağlamında Sosyal Medyada Kimlik İnşası: Instagram Üzerine Bir Araştırma". *Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, (1), 1-12.
- Kırık, A, M. (2017). "Gelişen Web Teknolojileri ve Sosyal Medya Bağımlılığı". *Sosyal Medya Araştırmaları 1*. Ed. Ali Büyükaslan, Ali Murat Kırık. Konya: Çizgi Kitabevi, 69-102.
- Kızılcılık, S. (2018). *Çağdaş Sosyal Teorisyenler 1*. 1. Baskı. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kocabıyık, O. O. (2014). "Benlik ve Ahlaki Kimlik". *Değerler Eğitimi Dergisi*, Cilt 12, Sayı 27, 261-280.
- Köksal, Y. Ve Özdemir Ş. (2013). "Bir İletişim Aracı Olarak Sosyal Medya'nın Tutundurma Karması İçerisindeki Yeri Üzerine Bir İnceleme". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 18, Sayı 1, 323-337.
- Mead, G. Herbert (2017). *Zihin, Benlik ve Toplum*. Çev. Yeşim Erdem. 1. Baskı. Ankara: Heretik Yayınları. (Orijinal Yayın Tarihi, 1934).
- Mert, Y. L. (2018). "Dijital Pazarlama Ekseninde Influencer Marketing Uygulamaları". *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, 1299-1328.

- Özdemir, B., ve Yıldırım, G. (2019). "Dijitalleşen İletişim Ortamlarında Kimlik İnşası ve Benlik Sunumu: İletişim Fakültesi Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma". *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, Cilt 3, Sayı 3, 178-191.
- Öztürk, M. F., ve Talas, M. (2015). Sosyal medya ve eğitim etkileşimi. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 7(1), 101-120.
- Sanlav, Ü. (2014). *Sosyal Medya Savaşları*. 1. Baskı. İstanbul: Hayat Yayın Grubu.
- Serap, C. Ve Koz, K. A. (2018). "Sosyal Medyada Tüketici Onaylı Pazarlama: InstagramÖrneği". *e Kurgu Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli Dergisi*, Cilt 26, Sayı 3, 444-457.
- Sevim, N. H. (2008). "Odak grup görüşmeleri". *Sosyoloji Notları Dergisi*, Sayı 5, 80-85.
- Sine, R. (2017). *Alternatif Medya ve Haber: Toplumsal Hareketlerde Habercilik Pratikleri*. 1. Baskı. Konya: Literatürk Academia.
- Soydaş, N., ve Güneş, N. T. (2020). Gündelik hayatta benlik sunumunun dijital oyunlar üzerinden incelenmesi "The Sims 4 oyunu örneği". *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (7), 235-252.
- Tokay, S. B., ve Akın, M. Ş. (2020). "Influencer Takip Algısına Yönelik Kullanıcı Deneyimleri: Gelişim, Amaç, Gerçeklik". *Elektronik Cumhuriyet İletişim Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, 57-73.
- Tokay, S. B., ve Akın, M. Ş. (2021). "Influencer Takip Etme ve Bırakma Kararına Yönelik Kullanıcı Deneyimleri". *Erciyes İletişim Dergisi*, 8(2), 911-929.
- Tüzün, O. ve Sayar, K. (2006). "Bağlanma Kuramı ve Psikopatoloji". *Düşünen Adam*, Cilt 19, Sayı 1, 24-39.
- Uçar, F. (2015). "Facebook'ta Benlik Sunumu ve Toplumsal Cinsiyet Rollerini". *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, Cilt 9, Sayı 1, 312-338.
- Yavuz, O. A., ve Yılmaz, M. (2019). "Dijital Reklamcılığın Kurgu Yüzleri: Sanal Influencer"lar". *Dijital Reklamcılık Bize Ne Anlatır*. Ed. Mehmet Yakın. İstanbul: Urzeni Yayınevi, 179-213.
- Yenilmez Kaçar, G. (2020). *Sosyal Ağlarda Benlik Sunumu: Gençlerin Instagram Kullanımı Üzerine Bir İnceleme*. (Yayımlanmış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldırım, A ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. 6. Baskı. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yılmaz, H. A. (2016). "Bir Derleme: Benlik Kavramına İlişkin Bazı Yaklaşımlar ve Tanımlamalar", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 48, 79-89.
- Zembat, Koçyiğit, Yavuz, Tunçeli (2018). "Çocukların Benlik Algısı, Mizaç ve Sosyal Becerileri Arasındaki İlişkiler". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1, 548-567.

İNTERNET ERİŞİMLERİ

Tureng (B.t). Tureng Sözlük, Erişim Tarihi: 20 Mart 2022, <https://tureng.com/tr/turkce-ingilizce/influencer>

Wearesocial (B.t). Digital 2022, Erişim Tarihi: 13 Mart 2022, <https://wearesocial.com/uk/blog/2022/01/digital-2022-another-year-of-bumper-growth-2/>

Wearesocial (B.t). Digital 2022, Erişim Tarihi: 11 Mayıs 2022, <https://wearesocial.com/uk/blog/2022/01/digital-2022-another-year-of-bump>.

Bu makale benzerlik taramasına tabi tutulmuştur.

Araştırma Makalesi/ Research Article

ONTOLOJİ ÜZERİNE BİR DENEME MEVLÂNÂ ÖRNEĞİ*

Ayşe EROĞLU*

Öz

Mevlânâ'da varlık kavramının anlam sahasının çok geniş olduğu bilinmektedir. Bu çalışmayla ancak onun varlık düşüncesinin küçük bir kısmını izah etmek mümkündür. Bu çalışmanın konusu Mevlânâ'nın Mesnevî'sinin I. Cilt 610 ve 618. beyitlerinin ontolojik olarak değerlendirilmesidir. Çalışma ontoloji açısından bir yorum denemesi yapmayı hedeflemektedir. Mevlânâ'nın varlık anlayışı Parmenides'deki varlık birdir düşüncesiyle ilişkilendirilebilir. Herakleitoscu zıtların birliği düşüncesini Mevlânâ'da görmek mümkündür. Öte yandan Platon'un varlık-yokluk dikotomisi ile ilişkilendirilebileceği söylenebilir. Her şeyin birden sudûr edip tekrardan O'na dönüş yapması anlamında biricik aşk olarak Bir olanı ifade eden Plotinus'un varlık anlayışıyla da ilişkili olduğunu iddia edilebilir. Mevlânâ'da varlık aşktır. Bu nedenle Mevlânâ'nın varlık görüşü, tasavvuf felsefesinde ifade edilen aşk/ışık kavramı ile ilişkilendirilebilir. Onun ontolojisi postmodern çağın insanı sürüklediği varoluşsal hiçlikten kurtuluşa götüren bir yol olarak düşünülebilir. Çalışma Mevlânâ'nın ontoloji anlayışı ile ilgili bilgi sahibi olunmasını sağlamakla birlikte başka çalışmaların yapılmasına da vesile olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Felsefe Tarihi, Varlık, Parmenides, Mevlânâ, Aşk, Allah

AN ESSAY ON ONTOLOGY THE EXAMPLE OF RÛMÎ*

Abstract

It is widely known that the concept of existence in Rumi's interpretation is very broad.. This study only intends to explain a small portion of his opinions on existence. The subject of this study is the ontological analysis of the 610th and 618th couplets of Volume I of Rumi's Masnavi. The purpose of this study is to attempt at a viable interpretation in terms of ontology. Rumi's understanding of existence can be likened to Parmenides' claim that existence is uniform. It is also possible to see the Heraclitean idea of the unity of opposites in Rumi. On the other hand, it can be related to Plato's dichotomy of existence and non-existence. It can be argued that it is also related to Plotinus' understanding of existence, which expresses the One as the only love in the sense that everything emerges from the One and returns to Him. To Rumi, existence was love. Therefore, Rumi's view of existence can be related to the concept of love as expressed in Sufi philosophy. Rumi's ontology can be imagined as a path leading to salvation from the existential nothingness into which postmodernity dragged mankind. This study is anticipated

* Bu çalışma 25-26 Ekim 2013 3. Uluslararası Sultan Dîvânî ve Mevlevîlik Sempozyumu'nda tebliğ olarak sunulan metnin genişletilmiş halidir

* Dr.Öğr.Üyesi Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe Tarihi Anabilim Dalı, Gaziantep, ayseeroglu27@gmail.com, orcid.org/0000-0003-3935-1353.

* This study is an expanded version of the text presented as a paper at the 3rd International Sultan Divani and Mevleviyeh Symposium held on October 25 and 26, 2013.

to spur other scholars to look at different aspects of Rumi's teaching besides giving information about his ontology.

Keywords: History of Philosophy, Being, Parmenides, Rumi, Love, God

1. GİRİŞ

Varlık kelimesinin Antik Yunanca “on” (var-olan varlık) İngilizcede “being” kelimesinin karşılığı iken Osmanlıcada ise, vücûd ve mevcûd kelimesi ile karşılanır. “On” kelime anlamı olarak “Geçmişte ve gelecektekilere karşıt olarak şimdi, hal, hazır, hali hazır; gerçeklik ve hakikat; bir kimsenin sahip olduğu mal ve mülk” anlamına gelmektedir (Peters, 2004: 259-260). Varlık, maddi şekli olan, düşüncede kavranan objelerin belirleyici ve şekil verici özüdür (Hartmann, 2005:10). Ontolojiyi, *varlığın özünü, varlığın esas niteliklerini mevzu edinen varlığı mücerret şekilde araştıran ve varlığın tabiatının ne olduğu sorularını soran bir felsefe dalı* (Cevizci, 2000:702) olarak tanımlamak mümkündür. Bu tanımdan anlaşılacağı üzere ontoloji, varlığın varlığını-yokluğunu ve varlığın ne olduğu soruları üzerinde duran bir felsefi disiplindir. Ontolojinin üç köklü alanı: Tanrı, âlem ve insandır. İlkçağdan başlayarak hemen hemen bütün filozoflar “varlık” kavramını ele almıştır. Felsefe tarihine bakıldığında kimi filozoflar varlık kavramını sadece kozmos, kimi sadece insan, kimi sadece Tanrı olarak değerlendirirken, kimisi de ontolojik olarak varlık kavramını, Tanrı, kosmos ve insan bütünlüğü içerisinde değerlendirmektedir. İlkçağda varlık bu şekilde ele alınırken 20. yüzyıla gelindiğinde Nikolai Hartmann tarafından geliştirilen ontolojiye göre, insan kozmosta tek başına değildir, diğer varlıklarla ilişki içerisindedir. Âlem, varlık ilişkileriyle kurulmuştur (Hançerlioğlu, 1980:137). Böylece varlığın var oluşunu ele alırken varlığı diğer varlıklarla ilişkilerini geliştirerek ifade etmek gerekmektedir.

1.1.Varlık Birdir

Parmenides varlık görüşünü şu dizelerde ifade etmektedir: “*Vardır ve olmaması mümkün değildir. / Yoktur olmaması zorunlu değildir. / Aynı şeydir çünkü düşünülme ve olmak*” (Jaeger, 2016:142). Zira düşünme ile var olma özdeştir (Parmenides, 2019: 71). Bu dizelerde Parmenides varlığı düşüncede varolan olarak ifade etmektedir. Düşüncede varolanın yokluğunun düşünülemediğini ancak yokluğu yani, duyularla algıladığımızı ise imkan dahilinde kabul etmektedir. Parmenides’in varlığı, tümel, mücerret ve kavramsal olandır. Ona göre var olan bir şey düşünülebilin, yani zihinde tasavvur haline getirilendir. Dolayısıyla filozof varolmak ile düşünmeyi özdeşleştirmektedir. Fenomenler yokluk olarak kalırlar.

Parmenides’e göre, varlık birdir. Bir olan zaman ve mekandan beridir. O yok olmaz, mükemmel, durağan ve sonsuzdur. Onun için değişimden söz etmek mümkün değildir. Parmenides’e göre, gerçek anlamda hiçbir değişim yoktur. Varlık her yerde kendinin aynıdır kendinde yetkinliğe sahiptir (Vorlander, 2000: 59). Olup biten dönüşümlerin hiçbiri varlıktan yokluğa geçiş şeklinde gerçekleşmez. Çünkü geçmiş, şimdi ve gelecek daima aynıdır (Kenny, 2018:107). Böylece Parmenides teşekkül âlemini esas alarak tamamen farklı bir şey olan mutlak bir varlık düşüncesine ulaşmıştır (Jaeger, 2016:148). Jaeger’e göre, Parmenides varlıkla Tanrı’yı özdeşleştirmekte başarısız olmuştur. Öte yandan Parmenides’in yaşadığı çağda dünyayı felsefi olarak kavramaya yönelik en sözü geçen dinî örge halihazırda birlik kavramına dayanmaktadır. Parmenides bu birliği mükemmellik, sabit ve sınırsız gibi niteliklerle donatarak onun yeniden etkin olmasını sağlamıştır (Jaeger, 2016, pp. 149–150). Dolayısıyla Parmenides için, Bir vardı, vardır, olacak, olageliyordur, olagelir ve olagelecektir (Platon, 2014: 90).

Parmenides'in "Varlık birdir" düşüncesi varlığın düşünölen olması anlamında kabul edilebilir. Bununla birlikte o, yaşadığı çağdaki Tanrı anlayışına bütün felsefesiyle değil ancak belli düşünceleriyle hatırlatmalar yaptığını iddia etmek yerinde olacaktır. Saf düşünce olarak Tanrı'yı varlık, diğer varlıkları ise yokluk içinde varolan varlıklar olarak değerlendirmek mümkündür. Şöyleki Mutlak Varlık, düşüncede varolan varlık olarak değerlendirilir. İnsan ve âlem ise var-oluş, yani değişim içerisinde bulunduğu geçmiş, şimdi ve gelecek bağlamında ele alındığı için insan ve âlem varlık-yokluk dikotomisi çerçevesinde değerlendirilmelidir.

1.2.Varlık Oluştur

Akış öğretisinin mucidi Herakleitos, varlığın belli bir amaç doğrultusunda oluştuğunu iddia etmektedir. Herakleitos'a göre, varlık vardır ve âlemde sabit bir şey yoktur. Varlığın ana maddesi olarak düşündüğü ateş gibi, her şey devamlı değişmektedir. O, âlemdeki bu oluşu bir nehre benzetir. Ona göre, bir nehirde iki kere yıkanılmaz çünkü nehrin suları her an değişmektedir. Bu değişme içindeki oluşun başlangıcı ve sonu yoktur. Yaşam da bu sürekli varoluş ve yokoluşun art arda gelişinden ibarettir (Herakleitos, 2005: 64). Herakleitos, teşekkül prosesini zıtların daimi olarak birbirine tahavvülü olarak görmektedir (Jaeger, 2016:167). Ona göre, varlığın özü halihazırda bir prosesdir, kendi kendine bir teşekküldür. O ateşle varlığı teşekküle indirgemektedir (Dürüşken, 2016: 99). Âlemde hayat, varoluşun ve yokoluşun sonsuz olarak birbirini takip etmesidir. Bu sonsuz başdönmesinde yokluk sürekli var olur ve sürekli varlık yoklukta kaybolur. Yokluk varlığı ve varlık yokluğu doğurmadığından varlık ve yokluk, hayatını sürdürmek, olmak ve yitmek benzer manaya gelen kelimelerdir. Bunlar benzer kelimeler oldukları için oluş ile birbirlerine dönüşürler (Weber, 1991: 22–23). İnen ve çıkan yol hep aynıdır (Herakleitos, 2005:151). Sonsuz oluşta sonsuz var oluş saklıdır. Bütün şeyler bir tek şeydir. Uyanırken kendini farklı gösterir uyurken farklı gösterir müdemadiyen değişir ancak olduğu haliyle var olur. Bütün karşıtlıklar iki farklı şey görölselerde gerçekte bir ve benzerdir ya da Bir'in farklı farklı yanlarıdır (Kranz, 1994:59). Herakleitos'a göre, bu karşıtlıklar âlemdeki birliği sağlamaktadır (Dürüşken, 2016: 102). Birlik bu diyalektik sürecin devamlılığını sağlamaktadır (Jaeger, 2016: 168).

Herakleitos'a göre âlemde daima oluş vardır. Bu oluş varlığı ifade etmektedir. Oluş olmadan varlık meydana gelmez. Âlemdeki zıtlıklar âlemdeki birliği ve bütünlüğü ifade eder. Dolayısıyla ona göre varlık-yokluk dikotomisi oluşu meydana getirir. Hakikatte âlemdeki değişim ve dönüşüm birliği ifade etmektedir. Bu karşıtlıklar olmasa âlemdeki harmonia gerçekleşmez.

1.3.Varlık İdedir

Filozofların bazıları da varlığın ne olduğu sorusuna ide cevabını vermişlerdir. İde, bir bilinç içeriği olan her şey olarak tanımlanmaktadır (Cevizci, 2000: 183). Pythagoras, sayıyı arkhe olarak kabul ederek Platon'dan önce ide düşüncesini ilk ortaya koyan filozof olur. Herakleitos'un oluş düşüncesi, Pythagoras'un form düşüncesine zıttır. O Bir'i bölünemez ve sonsuz bir küre gibi tasvir etmektedir. Âlemde matematiksel bir harmoninin var olduğunu ifade etmektedir. Âlemdeki bu harmoni ancak müzik dehasının kavrayabileceği ilahi bir ezgidir. Bu ezgi âlemin ruhudur. Varlıklar, en aşağıdan yukarıya kemal olma derecesine göre sıralanırlar ve bununla âlemsel ezgiyi aksetmiş olurlar (Weber, 1991: 25–27). Pythagoras'ın arkhesini bir form, ide olarak değerlendirmek gerekmektedir. Çünkü bu form, düşünce vasıtasıyla anlaşılabilir.

Platon'a göre, duyularla algılanan fenomenler göz önüne getirilince, ideler biricik gerçek varlıklara karşılık gelirler (Weber, 1991: 53). Ona göre var olan (to on) bir hakiki varlık

(on tos on) olarak idedir (Erdem, 2013: 136). Platon'da idenin anlamı, bizzat seyredilene, yani bu temaşa ile meydana gelen ve şeyin “bakış”canlanmasını mümkün kılan birlik sahibi asli sezise, “suret”e dönüşür (Vorlander, 2000: 115). Platon'un ideleri, değişmez ezeli ve ebedi gerçekliklerdir. Platonik formlar arasında bir varlık ideası vardır bu idea geri kalan diğer idealara nüfuz eden en önemli formlardan bir tanesidir (Peters, 2004: 260). Bu nedenle Platon'da Bir her yerde tektir ve ayındır (Parmenides, 2019: 90).

İde salt iyidir. Mutlak varlık olarak Tanrı en büyük iyidir (Weber, 1991: 59). Dolayısıyla bu değişmez ideleri bir piramite benzetirsek piramitin tepesindeki varlık, Tanrı'dır. Tanrı ideisi, formların formu olarak değişmez ve mükemmeldir. İde, biricik varlıktır. Onun dışındakiler yokluktur. İde aynı zamanda en büyük hareketliliktedir. Şu halde yokluğun karşısında ide, yaratan, illet, istenç, form verici ilke olmaktadır; yokluktan varlığa geçiş benzer bir formda oluşmaktadır. Böylece yokluk idenin kendine özdeş bir şekilde imkana geçinceye kadar idenin kullandığı ilk madde olmaktadır. İde, her zaman en yüksek varlıktır; oysa maddenin varlığı, yoklukla denktir (Weber, 1991: 60). Platon, Herakleitoscu yokluk âlemi ile Parmenidesci varlık âlemini birleştirmiştir. Platon için varolan idelerdir. Bütün idelerin her biri en iyi ideası/Tanrı'dan pay almaktadırlar. Tanrı her yönüyle tam olandır. İnsan varlık âlemine ait ruha ve yokluk âlemine ait bedene sahiptir. Ona göre, insan bedeninin, yokluğun esaretinden kurtularak ruhu en iyi ideasına doğru yönelir. Böylelikle Tanrı'ya yaklaştıkça yokluk âleminin kötülüklerinden korunup iyi ideasıyla karşılaşmaktadır.

Plotinus'un Bir'i Parmenides'in Bir'ine ve Platon'un iyi ideasına çok benzemektedir. Plotinus'a göre, Bir'in olması bir zorunluluktur. Çünkü her şeyden önce Bir basittir, çokluğa hiç bulaşmamış olduğundan kendi kendine yeten olmalıdır. Ama kendisi her şeyin içinde farklı bir şekilde bulunmalıdır. Kendiliğinden birlik olmalıdır. Bir ev yapar gibi parçaları bir araya getirilmiş olmamalıdır (Dürüşken, 2016: 339). Plotinus'a göre, iyi sonsuzdur. İyi, Bir'dir ve O'na güç yetirecek hiçbir varlık yoktur (Plotinus, 2006: 48). Bir herhangi birine ihtiyacı olmayandır. Çünkü O kendisidir. Bir bölünmez olduğu için birdir (Dürüşken, 2016: 342). Bir olandan çokluk nasıl oluşmuştur? O çokluğu nasıl yaratmıştır? Bir'den tekrar geri dönebileceğimiz çokluk, nasıl sudûr etmiştir?

“Plotinus'a göre ruhumuzla Tanrı'yi zikretmeliyiz. Çünkü ancak bu şekilde Bir'i zikretmiş oluruz. Bir tapınağın içindeymiş gibi, O'nu kendi içinde temaşa eden insan, Onunla varolarak ve bütün her şeyi kendi dışında bırakarak kendi kendine sessiz kalarak, tapınağın dışında duran hayallere ya da imgelere karşılık gelen şeyi ya da beliren tek imgeyi temaşa edecektir ve bu imge görüldüğü gibi olandır, neyse odur (Dürüşken, 2016: 343).”

Bir'in tam karşıtı, maddedir. Bir'den aşağıya doğru yansıyan ışık varlık aşamalarını azalarak aydınlatır; ama maddeyi hiç aydınlatmaz. Madde karanlık olandır. Madde bütünüyle yokluktur (Dürüşken, 2016: 346). Plotinus Bir'den varlığın taşmasını emanasyon metaforu ile açıklamaktadır. Bir ışık demetinden ışık nasıl yayılıp her yeri aydınlatıyorsa Bir'den de varlık öyle taşarak var olmaktadır. Plotinus için varlık aydınlık iken yokluk karanlıktır, yani maddedir.

Varlığı ide olarak kabul eden filozoflar arasında İbni Sina, Sühreverdi, İbnü'l Arabi ve Mevlânâ'yı zikretmek mümkündür. İslam filozofları için Varlık, apaçıktır. Yani varlık izaha ihtiyaç duymadan bilinendir. Meşşai filozofları varlık kavramını vücûd kavramı ile ifade etmektedirler. İbni Sina varlığı, vacibu'l vücûd ve mümkünü'l vücûd olmak üzere iki kısma ayırmaktadır. İbni Sina Tanrı-âlem ilişkisini sudûr nazariyesi ile açıklamıştır. Sühreverdî ise vücûd kavramı yerine nur kavramı kullanmıştır. Böylece Sühreverdi, Tanrı'daki saf varlık anlamının sudûr sürecinde azalarak son mevcuda ulaştığını varlığın kesintisiz bitişlikle

uzadığını varlığın hem aydın hem de aydınlatıcı olduğunu belirginleştirmeyi amaçlamıştır (Türker, 2019: 116).

Varlık kavramı Meşşailerde vücûd, Sühreverdî de nur, İbnü'l Arabî'de aşk/ışık ile ifade edilmiştir. Meşşailer Tanrı-âlem ilişkisinde sudûr nazariyesini benimsemişlerdir. Aynı düşünce bazı farklılıkları taşımakla birlikte Sühreverdî'de de vardır. Sudûru benimseyen filozoflar, Tanrı'nın mutlak varlık olduğunu bütün varlığın Tanrı'dan sudûr ettiğini Tanrı'nın varlığı ile diğer varlıkların varlığı arasında zat bakımından başkalık var olduğunu iddia etmişlerdi. İbnü'l Arabî, filozoflar gibi Tanrı'nın varlık olduğunu kabul etmekle birlikte varlığın çoğalmayan, bölünmeyen ve her bir nesnenin kendisiyle tahakkuk ettiği nihai ilke olduğunu iddia etmiştir. Varlık tek bir şeydir. Tanrı dışındaki diğer varlıklar Tanrı'nın isimleri ve hallerini ifade etmektedir. İbnü'l Arabî, varlık kavramını dönüştürünce varlıklar arasındaki katı determinizm zincirini ortadan kaldırmıştır. Bütün varlıklar tek bir varlıktan vücûda gelmiştir. Söz gelimi bir dairenin düzleminde bulunan bütün noktaların daireye yakınlığının eşit olması gibi bütün varlıkların da Tanrı'ya yakınlığı aynıdır. İbnü'l Arabî ve takipçileri ilk olarak ortaya çıkan ile son ortaya çıkanın aynı varlık olduğunu iddia etmektedirler. Sudûr düşüncesindeki birinci akıl vahdet-i vücûd da insana dönüşmüştür. Böylece vahdet-i vücûd öğretisi insanı merkeze koyarak İslam metafiziğindeki ilk ciddi dönüşümü ortaya koymuş olmaktadır. Metafiziğin konusu insan-ı kâmil olarak ifade edilir. Tanrı'yı bilmek, insanı bilmek ve insanı bilmek de Tanrı'yı bilmek olarak değerlendirilir (Türker, 2019:118–120). Vahdet-i Vücûd öğretisi Meşşai felsefesinin nedenselci varlık anlayışına yapılan ilk ciddi eleştiri olduğu söylenebilir. Çünkü vahdet-i vücûd öğretisi varlığı, zorunlu varlık ve mümkün varlık olarak ayırmayı kabul etmemektedir. Dolayısıyla bu iki varlık arasındaki nedensellik ilişkisine de karşı çıkmaktadır. Vahdet-i Vücûd öğretisine göre, varlık olarak sadece Allah vardır ve O'nun dışındaki varlıklar onun tecellisidir.

İbnü'l Arabî gibi Mevlânâ da varlığı aşk/ışık olarak değerlendirmektedir. “Aşk ayna ile ifade edilir. Aşk mevcudata akmış olduğundan aslında bir yönüyle her şey aşktır; vücûdta ışık'tan başka bir şey yoktur. Çünkü varlığa gelen görünüşe çıkan her şey ışık'tandır; ışık iledir ve ışık içinde akar (Fazlıoğlu, 2018: 39–40).” Nitekim Mevlânâ,

Allah'ın zatından başka her şey yok olucudur

Onun zatında yok olucu değilsen varlık arama (Mevlâna, 2015: 142).

Bu ifadeler âlemde sadece varlık olarak mutlak varlığın var olduğunu ifade etmektedir. Âlemdeki diğer varlıklar O'nun varlığı karşısında yok olurlar. Allah'ın zatı, karşısında diğer varlıklar yok olucudur. Bu da bize âlemdeki her şeyin aşk ile var olduğunu göstermektedir. O halde, varlık birdir, varlık aşktır argümanıyla Mevlânâ ontolojisi şekillenmektedir.

2. Mevlânâ Ontolojisi

Mevlânâ'nın ontolojisi incelendiğinde varlığın birliği üzerinde durduğu görülür. Mevlânâ tabiatındaki her objeyi, Tanrı'nın zatının görünümü olarak nitelendirir. Varlık Allah'ın ol emriyle var olmaya başlar. Hakikatte bütün varlıklar, izafi iken; Allah'ın varlığı sonsuzdur. Bu âlem bir hayal gibidir. Mevlânâ ontolojisinde Allah ile âlemi/insanı özdeşleştirir. Böylelikle Mevlânâ bir yandan varlığın vücubunu Tanrı'ya götürürken diğer yandan da insanın âlemdeki yerini manalandırmaktadır (Çubukçu, 1984: 103). H. Ömer Özden'e göre Mevlânâ'da âlem den maksat insandır. Bu anlayış, insanı âlemin özü olarak gören anlayışların bir özeti gibidir. İnsan bütün âlemi, yani varlıkların tamamını temsil etme yeteneğinde olan bir varlıktır. Ancak insan bu değerinin farkında değildir (Özden, 2014: 125).

Mevlânâ ontolojisinde varlık aşktır. Onun ontolojisinin temeli Allah kavramına dayanmaktadır. Mevlânâ "...Dünya, insan, yerde ve gökteki her şey, kendi mahsülü olan bir ressamın eseridir." Mevlânâ'nın bu düşüncesi maddeyi idelere göre yaratan Platon'un Demiorgus'unu hatırlatmaktadır (Aslanoğlu, 2000: 178). Ona göre Allah biricik varlıktır. Bu biricik varlığı bilen süje insandır. Bu nedenle, bu ilişkide bir bütünlüğün varolduğunu söylemek gerekir.

Mevlânâ ontolojisi Mesnevi'nin 1.cildinde geçen 610-618. beyitleri çerçevesinde izah edilmeye çalışılacaktır. Beyit:

"Biz yokuz. Varlıklarımızı, fani suretle gösteren Vücut'u mutlak sensin.

Hareketimiz de, varlığımız da senin vergindir.

Yoksa, varlık lezzetini gösterdin. Yok olanı kendine aşık eylemişsin!

O in'am ve ihsanın lezzetinin...mezeyi, şarabı ve kadehi esirgeme!

Esirgersen kim arayıp tanıyabilir? Nakış nakkaşla nasıl mücadele eder?

Bize, ef'alimize bakma; kendi ikramına, kendi cömertliğine bak!

Biz yoktuk, mücadelemiz de yoktu. Senin lütfun bizim söylenmemiş sırlarımızı da işitiyordu." (Mevlânâ, 2006: 230–233)

Mevlânâ ontolojisini bu beyitlerle, şu kavram çiftleri çerçevesinde ele alındı: Varlık-Yokluk, Varlık-Oluş, İçkin Varlık-Aşkın Varlık, Varlık-Aşk.

2.1 Varlık-Yokluk

Bu mısralar çerçevesinde düşünüldüğünde Mevlânâ'ya göre bir varlığın var olması, yani vücûda gelmesi söz konusuysa, yokluk ise görelidir bir şekilde yoktur. Hiç kimse her şeyin nasıl hiçten/yoktan yaratıldığını bilmez, Allah her an neyin lazım olduğunu bilir bu itibarla yaratılmışları ve yaratılacak olanları buna uygun olarak hareket ettirir (Schimmel, 2003: 72). Şöyle ki, mutlak ve sonsuz varlığın dışında hiçbir şey yoktur ki bir yokluk, mutlak varlığın "yokluk"ta bıraktığı gölgede ölümlü varlıkların yokluğu olsun (Vural, 2009: 138). Mevlânâ'nın bu dizeleri "*Yeryüzünde her şey fanidir, baki kalacak olan, azamet ve kerem sahibi Rabbinin zatıdır.*" (Er-Rahmân 55/26-27.) âyeti kerimelerinin yorumu gibidir. Mevlânâ'ya göre, her şey yoktan var edilmiştir. Ona göre, yoklukta sonsuz güneşler vardır. Yokluk, içerisinden kervanların varlık âlemine çağrıldığı bir ülke gibidir (Schimmel, 2003:72). Mevlânâ'da varlık kavramını ifade eden kavram, Mutlak Varlık olan Allah'tır. O'nun dışında bütün varlıklar yokluktur. Yaratılmışlar, daima yok olmakta ve daima değişmektedir. Varyasyon ise bir durumdan diğer duruma giderek yeni bir oluşu hazırlamaktadır. Allah'ın yarattıkları, bir gün yine O'na geri gidecektir. Yokluk içinde varlıklarında kendi başlarına bir varlıkları yoktur. O halde, Allah'a göre fani, yaratılmışlara göre ise varlık olan bu âlem, bir gün yine özüne dönecektir (Akto, 2013:166). Başka bir ifadeyle âlemin ve bütün, yaratılmışların karşısında Allah'ı yani mutlak varlığı düşünürsek, insan varlığı mutlak varlığın var oluşuyla kendisini gerçekleştirir. Buna göre insanın varlığı ve bütün yaratılmışların varlığını yokluk olarak kabul etmek mümkündür. Fakat bu yokluk kavramı Parmedines düşüncesindeki "varlık vardır, yokluk yoktur" ifadesinde geçen bir yokluk olarak değil de Platon'un düşüncesinde var olan "görelidir"

yokluk” olarak düşünülebilir. Mevlânâ’ya göre, varlık vardır, mutlak varlığa göre diğer varlıkların görelî bir yokluğundan söz edilebilir. Yokluk olan insan, yokluktan varlığa Allah’ı bilmekle, O’na aşık olmakla geçebilir.

Ayrıca Mutlak Varlık düşüncesi Meşşâîler ve Sühreverdî gibi filozofların zorunlu varlık düşüncesini anımsatmaktadır. Beyitte geçen yokluk düşüncesi yine Meşşâî filozoflarındaki mümkün varlığı ifade etmektedir. Bununla birlikte mutlak varlığın isimlerini tecellisi olan insanı ifade etmesi anlamında karşımıza İbnü’l Arabî’nin vahdet-i vücûd doktrini karşımıza çıkmaktadır. Bu varlığın ise Mutlak Varlık olan Allah olduğunu ortaya koymaktadır. Allah’tan ayrı düşünilemeyen bir âlemde her şey Allah’a doğru yönelmektedir. Amaç da zaten Allah ile bütünleşmektir (Topçu, 1998a: 131). Topçu’ya göre, Mevlânâ’da vahdet-i vücûdçuluk aşikâr bir şekilde görülmektedir. Bu hususta Platon’dan etkilenmiştir. Onda gölgeler âlemi ve idealar âlemi vardır. Biri, içinde bulunduğumuz hayaller ve gölgeler dünyasının bulunduğu fenomenler âlemi, diğeri numenler âlemdir. Allah o hakikat âleminde. Ruh ise Allah’tan bir öz olarak bu dünyaya inmiş ten kafesine giren bir zerredir. Mevlânâ’da Allah ile âlem aynı şeydir, iki farklı âlem yoktur. Platon’un idealizmi onda gayesi olan bir panteizme dönüşmüştür (Topçu, 1998a: 130). Topçu’nun Mevlânâ’daki vahdet-i vücûd düşüncesini panteizm ile ilişkilendirmesi doğru bir değerlendirme değildir. Çünkü vahdeti vücûd düşüncesinde âlem, panteizmdeki gibi aşkın varlık olarak değerlendirilmez. Mutlak varlığın vahdaniyetinde varlık yokluktur. Dolayısıyla Mevlânâ’ya göre, insan kendi egosunu mutlak olarak yok etmedikçe tevhide, Mutlak Varlık’a ulaşmak imkansızdır. Tevhit tenasüh değildir, tevhit egodan kurtulmak, yok olmak, demektir. Dolayısıyla insanın Allah olması imkansızdır (Yıldırım, 2008: 224). Aynı şekilde İsmail Fenni Ertuğrul’da panteizmle ile vahdet-i vücûd arasındaki farklılığı şu şekilde izah etmektedir: Panteizmde Tanrı âlemdir, âlemin dışında Tanrı denilen bir şey yok olduğu için hakikatte bu ekol naturalist düşüncedir; vahdet-i vücûd düşüncesi ise İbnü’l Arabî’nin, Fütühatül Mekkiyye’sinde ifade ettiği üzere "Allah Allah’tır, âlemin mevcûd olması veya olmaması eşittir. Böylece ona göre, vahdet-i vücûd Allah’ı âlemin bütünü olarak gören panteizmden büsbütün ayrılmaktadır (Ertuğrul, 2020: 99). Bu düşüncüyü panteizm olarak değerlendirmek doğru değildir. İnsan fenâ/berzâh olarak Allah’ın varlığında var olur.

Mevlânâ’da varlık ve yokluk diye iki farklı âlem yoktur. O sadece Mutlak Varlık içinde yok olan/varoluşunu gerçekleştiren insandan bahsetmektedir. İhsan Fazlıoğlu’na göre insandaki var-oluş kaygısı umutsuzluğu artırır; hürriyeti ortadan kaldırır. Çünkü modern yaşamın mottosu “geleceği düşünme şimdiyi yaşa”dır. Batı’daki var-oluş sancısını yaşayanlar, aydınlanmalarını tam olarak gerçekleştiremediklerinde ölümü, yani intiharı tercih etmektedirler. Ancak Mevlânâ’da aşk ise, umudu besler; özgürlüğün gelişmesini sağlar. Tasavvufta insanın varoluş gayesi eşref-i mahlukat olmaktır. İnsan dünyada var olma savaşı verir. Ancak bu hal geçicidir. Ölüm bir hüznün olsa da insan kötümser ve ümitsiz değildir. Bu nedenle ölüm düğün gecesi olarak yorumlanarak olumlanır. Kendini yalnız hisseden kişi tasavvufta Mutlak Varlık’a yönelir. O’nu bulan kişi O’nun dostu olur ve delirmez (Fazlıoğlu, 2019: 116). Mevlânâ ontolojisi insanın varoluşsal sancısını gidererek Mutlak Varlık’ın varlığında yok olmasını sağlayarak öze dönüşünü gerçekleştirmektedir.

Mevlânâ, dünyada farklı âlemlerin var olduğundan bahseder. O birtakım filozoflar gibi varlığı ön plana çıkarıp yokluğu yadsımaz. Aksine ona göre yokluk insanı Mutlak Varlık’a götürür. İnsan aşk ile var olur. Böylece varlık aşk olur. Şöyle ki,

Yokluk sahası pek geniş, sınırsız sahadır

Bu hayaller ve varlıklar ondan azıklanır

Hayaller yokluk aleminden daha dardır.

O yüzden hayal üzüntü nedenlerindedir

Bunun gibi varlık alemi de hayal aleminden daha dardır

O yüzden ay, onda hilal gibi olur

Duyu ve renk dünyasının varlığı da hayalden ve varlıktan daha dar, daracık bir zindandır

Sonra o can aşkta yok olunca ekildikten sonra “Ekincilerin hoşuna gidene” dönüşür (Mevlâna, 2015: 143–146).

Mevlânâ varlığı, duyuların ve renklerin dünyası, varlık alemi, hayal alemi ve yokluk alemi olmak üzere dört kısma ayırmaktadır. O, duyular ve renkler dünyasını kapakaranlık olarak düşündüğü için bir zindana benzetmektedir. Çünkü duyular varlıkların sadece algılanabildikleri yönleri hakkında bilgi verir. O, varlık taksiminde bir üst basamağı, varlıklara verir. Acaba o, bu varlıkları duyuşsal olarak algılanan sadece görünen haliyle varlık olduğu bilinen varlıklar olarak mı ifade etmektedir? Çünkü bu varlıkların hayal aleminden daha dar olduğunu düşünmektedir. Hayal alemini ise, Allah’ın tecellisini oluşturan varlıklar oluşturmaktadır. Çünkü hayal alemindeki varlıklar değişmektedirler. Son olarak yokluk alemini Mevlânâ, aşk olarak değerlendirir. Orada sadece Allah vardır. Dolayısıyla onun için yokluk, varlığa götürmektedir. Ona göre yokluğu bilmeyen varlığı da bilemeyecektir. O yokluğu varlığın mihenk taşı olarak görür. Çünkü insan yokluk içinde olmadan varlığı/aşkı, yani Allah’ı bulamayacaktır. Hülâsa insanın, hakikatte varlık olabilmesi için yokluğun sonsuzluğunda kendini bulması gerekir.

Mevlânâ, başka bir beyitinde yokluğu yücelterek varlıktan yokluğa gidilmesi gerektiğini şu şekilde dile getirmektedir:

“Rabbî ve Rabbanîliği istiyorsan varlıktan yokluğa dön.

Bu yokluk gelir yeridir, ondan kaçma. Bu çoklukla azlığın varlığıysa gider yeridir (Mevlânâ, 2015: 201).” Mevlânâ için maddi zenginlik insanı var-oluşa götürmez. Onun için var-oluş yokluktur. Yani onun düşüncesi, çağımızın varolmayı tüketmek ile özdeşleştiren hedonizmini reddetmektedir. O, yokluğu bir var-oluş olarak değerlendirmektedir.

2.2 Varlık-Oluş

Mevlânâ bu var oluşu sürekli bir oluşum olarak değerlendirmektedir. Bu oluş çerçevesinde insan, makrokosmos olan âlemi anlar ve anlamlandırır. İnsan, kosmosdaki oluştan Allah’ın varlığını algılayabilmektedir. Vücûdu Mutlak olan Allah’ın varlığı olmasaydı, insan varlık lezzetine vâkıf olamayacaktı. Âlemdeki bütün var oluş insanın hizmetine sunulmuştur. Âlemdeki oluş, her daim gerçekleşmeseydi, insanın dünyada ne hükmü ne de varlığı devam ederdi. Âlemdeki oluş ve bozuluş, Allah’ın varlığının eseri idi. Kur’an’ın ifadesiyle “*O’nun emri bir şeyi dileyince ona sadece “Ol” demektir. O da hemen oluverir (Yâsîn 36/82.)*.” “*O, her an yeni bir iş ve oluştadır (Er-Rahmân 55/29)*.” Bu ifadeler âlemde hem bir var-oluşun olduğunu hem de var-oluşun bir proses olarak gerçekleştiğini ispatlamaktadır. Böylelikle âlemde bir devingenliğin var olduğu görülmektedir. Âlemde varoluş, her an devam etmektedir.

Âlemlerin madde ve hayat varlıklarıyla süslenmiş vücutlar halinde oluşumu, *ilahi rahihanın eseri olmuştur. İlahi sevinç, defalarca âlemi yarattığı gibi her an yeni ruhlar da yaratmaktadır. İnsanoğlunun yeryüzünde işi ilahi sevinci taşıyan ağaç olmaktır. Öyle ilahi rahiha, başka olamayan, kendi meyvesini kendi yemekte, yedikçe artan ve etrafına yayılan meyvedir* (Topçu, 1998b: 130). Dolayısıyla Allah'ın en güzel ve en mükemmel şekilde varoluşu gerçekleştirmesi, insanı hem âleme hem de Allah'a hayran bırakmakta, bunun sonucunda da Yüce Yaratıcı'ya olan sevgi ve bağlılık artırmaktadır.

1.3. İçkin Varlık-Aşkın Varlık

“Varlık nedir?” sorusunun cevabı, özne-nesne diyalektikidir. İçkin varlık, varlığı müteal olana bağlı olandır. Aşkın varlık ise, varlığı kendisiyle vardır. Âlemi, zaman ve mekan içerisinde kavrarız. Oysa bilgi özne-nesne diyalektikidir. Özne ve nesne ise sonlu olduğu için âlemi aşamayız. Âlem zıt bir görünüm arz eder. Varlığı tam olarak bilebilmemiz için bütünü kavramamız gerekmektedir. Özne-nesne zıtlığını âlem ile aşabilmek için, âlemin özne ve nesneyi kuşatabilmesi gerekir. Aşkın varlık, sonsuz güçlere sahip olup, zıt özellikleri kendinde birleştirir. O şuuru olduğu kadar nesneyi de kuşatan üstün varlıktır. Aşkın varlık, bilmeyi ve düşünmeyi aşar (Vural, 2009: 65). Mevlânâ'da Allah, hiçbir şeye muhtaç olmayan her şeyin kendisine muhtaç olduğu/samed, müteal varlıktır. İçkin varlık ise var olabilmek için Allah'a muhtaçtır. Aşkın Varlık Allah iken, içkin varlık ise insan olmaktadır. Nasıl ki okyanustaki bir su damlası okyanusla ölçülemezse insan da varlık olarak Allah ile karşılaştırılmaz.

İbnü'l Arabi ve Mevlânâ gibi filozoflardaki aşkın varlık-içkin varlık anlayışı Stoacılık'taki ve Spinoza'daki panteist Tanrı tasavvuru ile karıştırmamak gerekmektedir. İbnü'l Arabi ve Mevlânâ'da aşkınlığın ve içkinliğin birliği onları panteist olarak değerlendirmemize engel teşkil etmektedir. Panteizm ise, Tanrı'yı, varlıkları katkılı bütünlüğü olarak tasavvur etmekten ibarettir. Halbuki İbnü'l Arabi'ye göre panteizm bireylerin dar bakış açılarından ortaya çıkan vehimlerden başka bir şey değildir. Vahdeti, aşkınlığıyla ve de yaratıcılığıyla yegâne hakiki varlık Allah'tır (Garaudy, 2018: 210). Mevlânâ'da Mutlak Varlık aşkın olandır. Ona göre tek yaratıcı varlık Allah'tır. O bu düşüncesini beyitinde şöyle dile getirir:

“Kendi kudretini gör çünkü bu kudret O'ndandır.

Kudretini, O'nun nimeti bil, çünkü kudret O'dur (Mevlânâ Celalaeddin-i Rûmî, 2015: 49).”

2.3. Varlık-Aşk

Vahdet-i Vücûd düşüncesine göre, varlığın sebebi vücûbu aşktır. Aşk, varlığın delildir. (Doru, 2016, 54). Mevlânâ'ya göre vahdet-i vücûd, aşkı yaşamak anlamına gelmektedir. Âlem Mutlak Varlık tarafından yaratılmıştır. Sonradan varolan ise çokluk âleminden ibarettir. Çokluk âlemi ise arizidir. Bütün varlıkların içinde ilahi bir aşk vardır. Hakikate her şey aşktır (Kılıç, 2007: 333). Ona göre varlık aşktır.

Mevlânâ, Plotinus'un ilk aşk düşüncesinden etkilenmiştir. Âlem bu ilk aşkın her türlü görünüşüdür. Buna göre mutlak varlık kendini görmek istemiş ve âlemi yaratmıştır (Vural, 2009:106). İnsan âlemdeki yerini bildikçe ve fiillerini mutlak varlık için gerçekleştirdiğinde ulvîleşir. İnsanda Allah sevgisi taşınca insan kendisini unuttur. Şöyle ki, *“Ben senin nişanını yazınca kalem aşkından yararılır. Aklım senin acı ayrılığından yolunu kaybeder. Yüzüm aşktan altın gibidir. Bende senden binlerce eser var, Sevgilim! Ölü idim dirildim. Gözyaşı idim tebessüm oldum. Aşk devleti geldi ve ben sonsuz olan devlete eriştim (Çubukçu, 1984: 105).*

Mevlânâ'ya göre dünyevi hakikatlerin özü aşktır. İnsan nereye baksa Allah'ın işaretini temaşa etmektedir. Bütün eşyanın hakikati aşk ile anlaşılır(Poyraz, 2014: 874).

Öte yandan Plotinus'a göre, en yüksek merhale şursuz kendinden geçme, Bir'de fena bulma, Bir ile bütünüle yek vücud olmaktır. Bu hal bir düşünce ile gerçekleştirilen bir müşahede değildir. Bu bir temaşadır (Vorlander, 2000: 219). Bu temaşa, her türlü ikiliği yok eder birliği oluşturur. Yani Tanrı, âlemdeki bütün var oluşu kuşatır, aşkla bütünlük oluşur. Platon'un ve Plotinus'un bu düşüncelerine yakın düşünceyi Mevlânâ'da görmek mümkündür. O bu görüşünü Mesnevî'de şöyle dile getirir: “*Böylece ben'ler ve sen'lerhepsi birden tek bir can olurlar da sonunda sevgiliye dalıp giderler* (Mevlânâ Celalaeddin-i Rûmî, 2015: 96).” Mevlânâ varlıklarda parçalanmanın var olmadığını evrendeki herşeyin bütünleşerek biricik sevgiliye yöneldiğini ifade etmektedir. O varlığı ifade etmek anlamında aşkı bir başka beyitinde şu şekilde dile getirir: “*Her şey sevgilidir, aşıkça bir perde; diri olan sevgilidir, aşıkça bir ölü* (Mevlâna Celalaeddin-i Rûmî, 2015: 34).”

Mevlânâ'ya göre, âlemde Allah'ı anlamak için O'nun yarattığı varlıklardaki tecellisini görmek gerekir. Cemadattan insana geçtikçe birer birer örtülerinden sıyrılır. İnsanda aklın bir türlü kaldıramadığı bir örtü kalır. Bu örtüyü aşk kaldırır. Aşk ile her giz çözülür. Aşk ile seyredilen, Allah'ın kendisidir. Onda şekle ve maddeye bağlı tasavvurlar yok olmuştur, yalnız hakikat yaşanmaktadır. Mevlânâ aşkla hakikat bilgisini sunmuş, vahdet-i vücûdla ise bizzat ilahi denemeyi yaptırmış, Allah'ı tanıtmış ve yaşatmıştır. Onda Allah, bir teori veya hipotezin tasavvuru değildir, yaşanan bir hayattır (Topçu, 1998a: 146). Dolayısıyla nakkaş benzetmesi Allah'ın âlemdeki varlığını ve sanatını ifade etmede etkili bir ifadedir. Elbetteki böyle bir sanatkârın tek bir nakışı olan insan O'na aşık olmaktan kendini alamaz. Burada insan kendi varlığının ve sanatının azciyetini görmüş olur.

Mevlânâ'ya göre, Tanrı'nın varlığı olmadan âlemi, hakikati gören akıl kavrayamaz. Kalp gözü ile görülen âlem hep O'ndan ibarettir (Topçu, 1998a: 141). Demek ki Mevlânâ, insanın var oluşunu Allah'a bağlamakla birlikte, âlemde varoluşun Allah'a bağlı olduğunu adeta Allah'ın varlığı ile âlemin bütünleştiğini iddia etmektedir. Çünkü ona göre, yaratılan her eşyada Allah'ın bir işareti vardır. Bu işaret insanı biricik varlık olan Allah'a götürür. Burada artık âlem yokluk olurken varlık Allah'ın zatı olur. Mevlânâ'ya göre hakiki aşk ilahi aşktır. Çünkü ilahi aşk, her an taze kalır, yok olup gitmez. Şöyle ki:

“Dirinin aşkı canda ve gözde, her dem goncadan taze olur.

O bâkî olan dirinin aşkını seç, çünkü senin canınna can katan şarabın sâkîsi odur(Mevlânâ, 2015:40).”

SONUÇ

Mevlânâ'nın Mesnevî'sinde geçen bu mısralar, onun varlık anlayışının hem idealist hem de realist olduğunu göstermektedir. Şöyle ki, Allah'ın varlığıyla insanın var olması ve her şeyin yüce varlık olarak Allah'ın eseri olması, her şeyde O'nun aşkının varlığının görülmesi Mevlânâ'nın ontolojisinin idealist yönünü bize göstermektedir. Öte yandan âlemdeki varoluşun değişimi, bu değişimin belli bir amaç çerçevesinde gerçekleşmesi de Mevlânâ ontolojisinin realist yönünü ifade etmektedir. Onun ontolojisi, varlığın var olması, onun bir oluş olması ve bu oluşun tekâmülü nedeniyle realist bir özellik taşımaktadır. Mevlânâ'nın varlık anlayışını

Herakleitosçu oluş öğretisi ile bütünüyle ilişkilendirmek mümkün değildir. Ancak Mevlânâ'nın felsefesinde kullandığı zıt kavramlar, yani varlık-yokluk, ölümü şebî arus/düğün gecesi olarak değerlendirmesi düşüncesi, Herakleitosçu oluş ile ilişkilendirilebilir. Ancak Herakleitosçu değişim/oluş, fenomenleri içine alması nedeniyle çağımızın her şeyi tüketmekle var olan insanını anlattığı düşünülebilir. Mevlânâ'da oluş, âlemin yaratılış gayesidir. Ona göre âlemdeki bütün varlıklar, insanı Mutlak Varlık'ın aşkına yönlendirmektedir. Yani Herakleitosçu haz dünyası gerçek anlamda Mevlânâ'nın insani varoluşunu veremez. Çünkü Mevlânâ'ya göre insan Mutlak Varlık ile varolur. Öte yandan onun varlık anlayışının Platon'un varlık-yokluk dikotomisi ile ilişkilendirilebilir. Ancak o varlıktan ziyade yokluk kavramı üzerinde durmaktadır. Yokluktan varlığa geçişte yüce aşkı yani varlığı kavrayacağımızı iddia eder. Eğer yokluğu bilmiyorsak varlığı bilemeyiz. Yokluk insanı yeni bir varoluşa götürür. O nedenle Mevlânâ, tüketim toplumunun varlık, zenginlik gibi kavramlarını yadsımaktadır. Ona göre yokluk insanı biricik aşka/varlığa götürür. Bu nedenle onun ontolojisinin her şeyin bir olandan sudûr edip tekrardan O'na dönüş yapması anlamında biricik aşk olarak Bir olanı ifade eden Plotinus'un varlık anlayışıyla da ilişkili olduğunu iddia etmek mümkündür.

Mevlânâ'nın ontolojisini tasavvuf felsefesinde ifade edilen aşk/ışık kavramı ile ilişkilendirmek gerekir. Onun varlık anlayışı tasavvufi bir boyut taşıdığı için varlığı İslam ve Kur'an eksenli açıklamıştır. Hepimizin bildiği üzere Kur'an bütünsel olarak Allah'ın vahdaniyeti üzerine temellenmiştir. Bu nedenle Mevlânâ'da, kelime-i tevhitte geçen "Lâ ilâhe illallah..." "Allah'tan başka ilah yoktur." varlığın yegâne müsebbibi zatı kendinden olan varlık Allah'tır. Aynı zamanda onun ontolojisinde tasavvuf felsefesi düşünürlerinden İbnü'l Arabî'nin etkisi görülmektedir. Bu nedenle Mevlânâ'nın vahdet-i vücûd öğretisi ile varlığı ele aldığı söylenebilir. Her şeyden önce Mevlânâ mısralarında ontolojinin temel konuları olan Allah, insan ve âlem kavramlarına yer vermiştir. Böylece Mevlânâ bu mısralarıyla biricik, aşkın olan, her şeyi yoktan var eden varlığın Allah olduğunu anlatmaktadır. Bu nedenle Mevlânâ ontolojisinin panteizmle ilişkisinin olmadığı görülmektedir. Onun ontolojisinin panteizmle ilişkisi olmadığı gibi Parmenides'in yokluktan varlığa gelme imkanı olmayan âlemiyle de ilişkisi yoktur. Çünkü o, insanın ve bütün varlığın yokluktan varlığa geldiğini düşünür. Ancak onun varlığı, Parmenidesçi varlık birdir argümanı ile ilişkilendilebilir. Hülâsa onda varlık, aşktır. O, aşkla varlığı müteal olan varlıkla birleştirir. Böylece varlık bir olur. Allah'ın karşısında diğer varlıklar sadece onu temaşa edenlerdir. Mevlânâ ontolojisini bilmek bize ne kazandırır? Her şeyin halesini kaybettiği, hiçsizleştiği bu çağda Mevlânâ'nın anlam dünyası üzerine yoğunlaşmak insanı yalnızlık, hiçlik ve ölüm anksiyetesinden kurtarabilir. O, insanı modern çağın tek dünyalı anlayışı olan dünyevileşmekten uzaklaştırmak suretiyle onun Mutlak Varlık'ta huzur bulmasını sağlar.

Kaynakça

- Akto, A. (2013). Varlık'tan Değer'e Vuslat: Mevlâna Örneği. *İslami AraştırmalarJournal Islamic Research*, 3(24), 160-172.
- Aslanoğlu, İ. (2000). "Mevlana'da Aşk ve Felsefesi",. *Hacı Bektaşî Veli Dergisi*, 16, 175–192.
- Cevizci, A. (2000). "Ontoloji", *Paradigma Felsefe Sözlüğü*. Paradigma Yayınları.
- Çubukçu, İ. A. (1984). "Mevlânâ ve Felsefesi". *Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 26(1), 97-118.
- Doru, M. N. (2016). Mevlânâ Celaleddîn Rûmî ve Melâyê Cizîrî'nin Düşüncesinde Varlığın Kaynağı ve Varoluşun Sırrı Olarak Aşk. *Mukaddime*, 7(1), 53-71.

- Dürüşken, Ç. (2016). *Antikçağ Felsefesi Homeros'tan Augustinus'a Bir Düşünce Serüveni*. Alfa Yayınları.
- Erdem, H. (2013). *Felsefeye Giriş*. Hü-Er Yayıncılık.
- Er-Rahmân 55/26-27*. Kur'an Yolu. <https://kur'an.diyaret.gov.tr>.
- Er-Rahmân 55/29*. Kur'an Yolu. <https://kur'an.diyaret.gov.tr>.
- Ertuğrul, İ. F. (2020). *Vahdet-i Vücûd ve İbnü'l-Arabî: Vahdet-i Vücûd* (1st ed.). Dergâh Yayınları.
- Fazlıoğlu, İ. (2018). *Fuzulî Ne Demek İstedi Işık imiş her ne var Âlem'de/İlm bir kıl ü kâl imiş ancak*. Ketebe Yayınları.
- Fazlıoğlu, İ. (2019). Razi Krizini Aşmak: Mevlânâ'nın Arayışı İçin Yeni Bir Yorum. *Kayseri Büyükşehir Belediyesi Düşünen Şehir Dergisi*, 8, 104-117.
- Garaudy, R. (2018). *Endülüs'te İslam Düşüncesinin Başkenti İslam* ((Cemal Aydın, Trans.)). Timaş Yayınları.
- Hançerlioğlu, O. (1980). *Orhan Hançerlioğlu, 'Ontoloji', (Kavramlar ve Akımlar, Ontoloji', (Kavramlar ve Akımlar Felsefe Ansiklopedisi*. Remzi Kitapevi.
- Hartmann, N. (2005). *Ontoloji'de Yeni Yollar* ((Lütfi Yarbaş, Trans.)). İlyaz İzmir Yayınevi.
- Herakleitos. (2005). *Fragmanlar* ((Cengiz Çakmak, Trans.)). *Kabalıcı Yayınevi Humanitas Dizisi: Vol. 1*. Kabalıcı Yayınevi.
- Jaeger, W. (2016). *İlk Yunan Filozoflarında Tanrı Düşüncesi* ((Güneş Ayas, Trans.)) (2nd ed.). İttaki Yayınları.
- Kenny, A. (2018). *"Antik Felsefe", Batı Felsefesinin Yeni Tarihi* ((Serdar Uslu, Trans.)) (Vol. 1). Küre Yayınları.
- Kılıç, C. (2007, May). İslam Düşüncesinde Aşk Metafiziği (İbni Sînâ ve Mevlâna'da Aşk Felsefeleri). *Humanities Sciences*, 2(4), 321-351.
- Kranz, W. (1994). *Antik Felsefe* ((Suad Y. Baydur, Trans.)) (2nd ed.). Sosyal Yayınları.
- Mevlânâ, C. R. (2006). *Mesnevî-i Şerîf Şerhi* ((A. Avni Konuk, Trans.)) (Vol. 1). Kitapevi Yayınları.
- Mevlâna Celaleddin-i Rûmî. (2015). *Mesnevî-i Ma'nevî* ((Derya Örs- Hicabi Kırilangıç, Trans.)). Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Özden, H. (2014). *Resimlerle Türk Düşünce Tarihi "Mevlânâ": Mevlânâ*. Arı Sanat Yayınları.
- Parmenides. (2019). *Fragmanlar* (1st ed.). Alfa Yayınları.
- Peters, F. E. (2004). *On Onta', Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü: Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü* ((Hakkı Hünler, Trans.)). Paradigma Yayınları.
- Platon. (2014). *Parmenides* ((Saffet Babür, Trans.)) (4th ed.). İmge Yayınevi.
- Plotinus. (2006). *Dokuzluklar I* ((Zeki Özcan, Trans.)) (1st ed.). Aktüel Yayınları.
- Poyraz, Y. (2014). Fenafillah Mertebesinden Bekabillah Makamına Mevlana'da İlâhi Aşk. *Turkish Studies İntenational Periodical for the Languages Literature and History of Turkish of Turkie*, 9, 871-895.
- Schimmel, A. (2003). *Ben Rüzgârım Sen Ateş Mevlana Celaleddin Rumi Büyük Mutasavvıfın Hayatı ve Eseri* ((Senai Özkan, Trans.)). Ötüken Yayınları.
- Topçu, N. (1998a). *İslam ve İnsan Mevlâna ve Tasavvuf*. Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (1998b). *Var Olmak*. Dergah Yayınları.
- Türker, Ö. (2019). *Varlık Nedir? İslam Filozoflarının Varlık Tasavvuru: Varlık Nedir?* Ketebe Yayınları.

- Vorlander, K. (2000). *Felsefe Tarihi, Cilt: 1-2* ((Mehmet İzzet- Orhan Saadettin, Trans.)). İz Yayıncılık.
- Vural, M. (2009). *Hilmi Ziya Ülken'in Varlık Felsefesi*. Beyaz Kule Yayınları.
- Weber, A. (1991). *Felsefe Tarihi* ((H.Vehbi Eralp, Trans.)). Sosyal Yayınları.
- Yâsîn* 36/82. Kur'an Yolu. <https://kur'an.diyaret.gov.tr>.
- Yıldırım, A. (2008). Mevlânâ'nın Vahdet Anlayışı ve Paradoksal Söylemi. *Erdem*, 50, 223–232.

Bu makale benzerlik taramasına tabi tutulmuştur.

Araştırma Makalesi/ Research Article

FED POLİTİKALARININ EMTİA FİYATLARINDAKİ OYNAKLIĞA ETKİSİ

Melih Kutlu* Ahmet Usta **

Öz

Bu çalışmanın amacı Amerikan Merkez Bankası (Fed) para politikalarının emtia fiyatlarındaki oynaklığa etkisini araştırmaktır. Bankanın sıkılaştırma döngüsü aşırı ısınan ekonomiyi yavaşlatmayı ve enflasyonu frenlemeye yönelik bir para politikasıdır. Daraltıcı para politikası emtia fiyatlarındaki oynaklığı etkilemektedir. Bu çalışmada bu etkiyi görmek için Fed'in faiz artırımını öncesi ve sonrasında altın, petrol ve Bloomberg Emtia Endeks fiyatlarından elde edilen günlük getiriler kullanılmıştır. Çalışma dönemi olarak 02.08.2021 ve 31.10.2022 arası dönem alınmıştır. Veri seti 16.03.2022 tarihli Fed faiz artırımının öncesi ve sonrası olmak üzere ikiye bölünmüştür. Çalışmada asimetrik etkiyi de inceleyen Üssel Genelleştirilmiş Otopregresif Koşullu Değişen Varyans Modeli kullanılmıştır. Fed faiz artırımını öncesi petrol fiyatlarında geçmiş dönem oynaklık şoklarının etkisi mevcutken bu etki faiz artırımları sonrası mevcut değildir. Altın fiyatları faiz artırımını öncesinde geçmiş dönem şoklarından etkilenmektedir. Faiz artırımını ile altın getirilerine göre diğer emtia getirilerinin daha oynak hale geldiği gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fed Para Politikaları, Emtia Fiyatları, Oynaklık (Volatilite)

THE EFFECT OF FED POLICIES ON VOLATILITY IN COMMODITY PRICES

Abstract

The aim of this study is to investigate the effects of Fed monetary policy conditions on volatility in commodity prices. Contractionary monetary policy, which aims to slow down overheating in the economy and reduce inflation, has impact on volatility in commodity prices. This study uses daily returns on gold, oil, and commodity price index to observe volatility impact over the period of August 2, 2021 to October 31, 2022. Full sample is equally divided into two as March 16, 2022, the Fed started to increase interest rate, being the reference point. This study follows Exponential Generalized Autoregressive Conditional Heteroskedastic (E-GARCH) approach to test for the asymmetric effect. Findings suggest that the past volatility shocks have impact on oil and gold prices before interest rate increase. However, these effects vanish after the interest rate hike. Following the interest rate increase, returns on gold display less volatility when compared to volatilities in other commodities in this study.

Keywords: Fed Monetary Policies, Commodity Prices, Volatility

1. Giriş

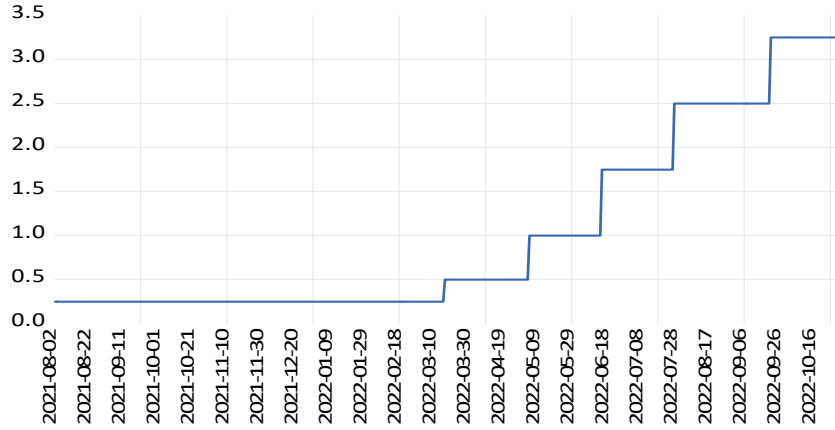
2008 küresel finansal krizi sonrasında başta Amerikan Merkez Bankası (Fed) olmak üzere gelişmiş ülkelerin merkez bankaları krizin yıkıcı etkilerini ortadan kaldırmak, ekonomik

* Dr. Öğr. Üyesi, Samsun Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik Bölümü, Canik-Samsun, Türkiye, melih.kutlu@samsun.edu.tr ORCID: 0000-0002-8634-6330

** Dr. Öğr. Üyesi, Gebze Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İktisat Bölümü, Gebze-Kocaeli, Türkiye, ahmetusta@gtu.edu.tr ORCID: 0000-0001-9899-8072

ve finansal koşulları iyileştirerek sürdürülebilir hale getirmek için çeşitli genişleyici geleneksel olmayan para politikaları uygulamaya koymuşlardır. Esnek politikaların uygulanmasıyla ısınan ekonominin yavaşlatılması ve özellikle enflasyonun frenlenmesi amacıyla merkez ekonomilerin politika belirleyicileri sıkı duruş sergilemeye başlamışlardır. Her ne kadar çıkış gerekçesi iktisadi temellere dayanmamış olsa da Covid-19 salgınıyla birlikte küresel boyutta iktisadi ve finansal sistemde daralmanın getirdiği olumsuz etkileri ortadan kaldırmak için benzer genişleyici politikalar yine uygulanmıştır. Genişlemeci politikaların neticesinde ısınan ekonomilerin yavaşlaması için daraltıcı politikalar tekrar ele alınmaya başlanmıştır.

Covid-19 salgını öncesinde, küresel finansal krizin etkilerini ortadan kaldırmak için uygulanan genişlemeci para politikasını sonlandırmak amacıyla en son Kasım 2018’de faiz arttıran Fed, Mart 2022 toplantısında faizi tekrar yükseltme kararı almıştır. Covid-19 salgını etkisiyle birlikte yavaşlayan ekonomiyi canlandırmak için varlık alım programını devreye sokan Fed, enflasyon ve istihdam hedeflemesini sağlamak için varlık alımlarını azaltmış ve faizi yükselterek daraltıcı para politikası uygulamaya başlamıştır. Fed politika faiz oranına ait zaman serisi Grafik 1’de gösterilmiştir. Kademeli ve hızlı bir artış olduğu görülmektedir.

Grafik 1: Fed Politika Faiz Oranı Zaman Serisi (02.08.2021-31.10.2022)

Fed tarafından uygulana para politikalarının başta gelişmekte olan ülke ekonomileri olmak üzere emtia fiyatlarını etkilemede önemli bir rolü oluşuna inanılmaktadır (Anzuini vd., 2013; Bowman vd., 2015; Anaya vd., 2017). Bu politikalar gelişmiş ülkelerin kendi ekonomilerini etkilediği gibi yayılma etkisiyle birlikte, özellikle sermaye akımı ve risk kanalı yoluyla, diğer ülke gruplarının reel ekonomilerini ve finansal piyasalarını etkilediği gibi küresel piyasada emtia fiyatları üzerinde de etkili olmuştur. Bir başka deyişle, uygulanan politikaların yönü ve şiddetine bağlı olarak emtia fiyatları hareket etmiştir (Gün, 2020). 2008 finansal krizi öncesinde yüksek seviyeleri test eden emtia fiyatları iktisadi daralmayla birlikte düşüş yaşamıştır. Daha sonra emtia fiyatları istikrar kazanarak yüksek oynaklık gösteren bir büyüme patikasına ulaşmışlardır (Anzuini vd., 2013).

Emtia fiyatları ile ilgili geleneksel analizler makroekonomik değişkenler ile emtia fiyatları arasında ilişki olduğunu göstermektedir (Borensztein ve Reinhart, 1994: 237). Yatırımcılar ve piyasa katılımcıları açısından emtia fiyatlarının volatilitésinin analizi emtia piyasalarında yatırım veya ticaret yapanlar açısından önemlidir (Bakas ve Triantafyllou, 2019: 94). Bunun nedeni emtia fiyatları son yıllarda daha dalgalı hale gelmiştir ve emtia piyasalarına yatırımın büyümesi nedeniyle yükseliş ve düşüş döngüleri yaşamaktadır. Bu yüksek emtia volatilitésini, emtia bağlantılı endüstrileri ve ülkeleri ekonominin reel tarafında, yatırımcıları ve portföy yöneticilerini ise finansal tarafta etkilemektedir. Bu nedenle, volatilitedeki değişiklikleri tahmin etme yeteneğine sahip olmak önemli hale gelmiştir (Diaz vd., 2021: 12).

Bu çalışmanın amacı Fed'in 16.03.2022 tarihinde başlayan faiz artırımlarına dayalı daraltıcı para politikasının emtia fiyatlarındaki volatiliteye etkilerini araştırmaktır. Bu amaçla altın (alt), brent petrol (pet) ve Bloomberg Emtia Endeksi (bcom) fiyatlarından elde edilen günlük getiriler kullanılmıştır. Emtia endeksi ile genel bir bakış açısı elde edilmesi amaçlanmıştır. Altın ve petrol ayrı olarak alınarak iki önemli emtianın ayrıştığı noktalar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmadan elde edilen bulgulara göre Fed para politikaları ile emtia fiyatları arasında bir ilişki mevcuttur. Altın getirileri hem tüm emtia hem de petrol getirilerine göre daha az volatilitate kümelenmesine sahiptir. Emtia serilerinde asimetric etki bulunmamaktadır.

Çalışmanın geri kalan kısmı şu şekilde organize edilmiştir. İkinci kısım ampirik çalışmaların yardımıyla ilgili yazın hakkında bilgiler vermektedir. Üçüncü kısım analiz için kullanılan veri seti ve yöntem ile ilgili bilgiler verirken, dördüncü kısım elde edilen bulgulara yer vermektedir. Beşinci kısım ise çalışmayı sonlandırmaktadır.

2. Literatür

Bu kısımda özellikle para politikası ve emtia fiyatları arasındaki ilişkiyi inceleyen ampirik çalışmalara yer verilmiştir. Fed tarafından uygulanan para politikalarının emtia fiyatları üzerindeki etkilerine yer verilen çalışmalar genel olarak zaman serileri analizi için kullanılan yöntemlere yer vermişlerdir.

Para politikası durumu ile emtia fiyatları arasındaki nedensellik ilişkisini araştıran çalışmalar uygulanan para politika koşullarının emtia fiyatlarının hareketleri üzerinde etkili olduğuna dair kanıtlar sunmuştur (Frankel, 1984; Frankel, 2006). Frankel (2006) petrol fiyatları ve faiz oranları arasındaki ilişkiyi teorik açıdan ele almıştır. Söz konusu teoriye göre faiz oranları yükselirken reel emtia fiyatları düşmektedir.

Bernanke vd. (1997), sistematik para politikası uygulamalarının petrol fiyatları şokları ekonomi üzerindeki etkilerini vektör otoregresyon (vector autoregression: VAR) modelinin tahminine dayalı etki tepki analizi ile test etmişlerdir. Petrol fiyatı şoklarının ekonomi üzerindeki etkisinin önemli bir bölümünün petrol fiyatlarındaki değişimden değil, para politikasının sıkılaştırmadan kaynaklandığını göstermektedir. Petrol fiyatı değişikliklerinin görünüşte büyük etkilere sahiptir.

Diğer yandan Kilian ve Lewis (2011)'de, sistematik para politikası uygulamalarının petrol fiyat şoklarına etkilerini VAR yöntemi ile araştırmışlardır. Geleneksel para politikalarının kullanılabilirliğinin olmadığı belirlendiği çalışmada merkez bankalarının petrol fiyatları için genellikle daha geniş küresel makroekonomik gelişmelerin belirtileri olan göreceli fiyat şoklarına yanıt vermek yerine, daha derin şokların belirlenmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Ferderer (1996), petrol fiyatlarındaki volatilitenin makroekonomi üzerindeki etkilerini araştırmıştır. VAR yöntemi ile yapılan çalışmada petrol fiyatı değişkenlerinin parasal değişkenlerden daha güçlü ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu, parasal kanalın, en iyi ihtimalle, petrol fiyatındaki artışların ekonomiyi neden olumsuz etkilediğine dair kısmi bir açıklama sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Baek ve Miljkovic (2018), Fed para politikası ile petrol fiyatları arasındaki ampirik ilişkiyi, genellikle para politikasının ekonominin geri kalanı üzerindeki etkilerini analiz etmede kullanılan eş bütünleşik vektör otoregresyon (cointegrated vector autoregression, CVAR) tahmini ile incelemişlerdir. Parasal şoklar uzun dönemde petrol fiyatları ayarlamalarının büyük ölçüde farklı olmasına neden olmaktadır ve dolayısıyla uzun dönemde paranın tarafsız olmadığına dair işaretler bulunmuştur. Ayrıca, petrol fiyatlarının, uzun vadeli dengeye ulaşmak için parasal şoklara endüstriyel fiyatlardan daha hızlı uyum sağlama eğiliminde olduğu ve dolayısıyla kısa vadede göreceli fiyatları etkilediği de bulunmuştur.

Glick ve Leduc (2012), geniş ölçekli varlık alım duyurularının küresel finansal sistem ve emtia fiyatları üzerindeki etkilerini inceledikleri çalışmalarında, Fed'in 2010 yazından itibaren uyguladığı büyük ölçekli varlık alımları programının aşırı genişletici bir para politikası yoluyla emtia fiyatlarındaki artışa sebep olduğu yönündeki varsayımı test etmişlerdir. Regresyon analizi sonuçlarına göre Fed duyurularının yapıldığı günlerde emtia fiyatlarının, özellikle de enerji fiyatlarının düştüğünü tespit edilmiştir. Şaşırtıcı bir şekilde, emtia fiyatları, aynı zamanda uzun vadeli ABD faiz oranlarının düşmesine yol açan olumlu Fed para politikasının ardından daha da düşmüştür.

Zhu vd. (2018), para politikalarının altın fiyatları üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Regresyon analizi ve vaka çalışması yöntemlerinin kullandığı çalışmada altın fiyatları ile Fed parasal genişleme duyuruları arasında anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Qian vd. (2019), küresel altın fiyatlarını etkileyen faktörleri inceledikleri çalışmada çoklu kuadratik regresyon yöntemi kullanmışlardır. Fed faiz oranı altın fiyatlarını negatif yönde etkilemektedir. Döviz kuru ve Fed faiz oranı altın fiyatları üzerinde birlikte anlamlı etkiye sahiptirler.

Amatov ve Dorfman (2017), IMF tüm emtia endeksi ve tarım endeksini kullanarak Vektör Hata Düzeltme Modeli (Vector Error Correction Model, VECM) tahminiyle Fed para politikasının emtia fiyatları üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Hem tüm emtia hem de tarımsal emtia fiyat endekslerinin, düşük faiz oranlarına ve genişletici para politikasına olumlu tepki verdiği tespit edilmiştir.

Namini (2021), ABD para politikası şoklarının makroekonomik faktörler üzerindeki etkilerini Yapısal Vektör Hata Düzeltme Modeli (Structural Vector Error Correction Model, VECM) kullanarak araştırmıştır. Para politikası şokları uzun vadede emtia fiyatlarını etkilemektedir. Parasal otoriteler, para politikası araçlarının emtia fiyatları üzerindeki kısa vadeli etkilerini kullanırken dikkatli olmalıdırlar, çünkü uzun vadeli etkileri enflasyonisttir, ancak kısa vadeli faydalı etkileri yoktur.

Yao ve Alexiou (2022) GARCH modeli ile ABD ekonomisindeki emtia fiyatlarındaki volatilitenin aktarım mekanizmasını araştırmışlardır. Arbitraj faaliyetlerinin reel faiz oranlarının emtia fiyatları üzerindeki etkisini artırması, para politikasının emtia fiyatları üzerindeki etkisini ilettiği anlamına gelmektedir.

Literatür incelendiğinde emtia fiyatlarının Fed para politikası ile anlamlı bir ilişkisi mevcuttur. Bu ilişki Fed duyuruları ve faiz oranları üzerinden araştırılmıştır. Bu çalışmada literatürden farklı olarak emtia fiyatları volatilitesine bakılarak Fed politikalarının emtia fiyatları üzerindeki etkileri araştırılacaktır.

3. Veri ve Yöntem

Çalışma dönemi olarak 02.08.2021 ve 31.10.2022 arası dönem alınmıştır. Fed'in 16.03.2022 tarihli faiz artırımını öncesi ve sonrasında altın (alt), brent petrol (pet) ve Bloomberg Emtia Endeksi (bcom) fiyatlarından elde edilen günlük getiriler kullanılmıştır. Veriler Datastream veri tabanından alınmıştır. Bloomberg Emtia Endeksi belirli ağırlıklarda enerji (petrol, doğalgaz, gaz yapı vb.), tarım (mısır, buğday vb.), endüstriyel metaller (bakır, çinko, alüminyum vb.), değerli metaller (altın ve gümüş), soft emtia (şeker, kahve, pamuk), hayvancılık bileşenlerini içermektedir. Verilere ilişkin tanımlayıcı istatistikler Tablo 1'de verilmiştir. Tüm serilerde faiz artırımını sonrası ortalamalar (getiriler) negatife dönmüştür. Serilere ilişkin fiyat ve getiri grafikleri Grafik 2'de verilmiştir. Fiyat serilerinde Fed faiz artırımını sonrasında (Fed faiz artırımını öncesi ve sonrası dikey çizgi ile gösterilmiştir) trend ve yön değişiklikleri mevcuttur. Petrol ve bcom getiri serilerinde faiz artırımını sonrası volatilitate kümelenmesi artmıştır.

Çalışmanın test aşamasında sahte regresyon sorunuyla karşılaşmamak için ilk aşamada getiri serilerine birim kök testleri yapılmıştır. Zaman serileri durağanlık analizinde yaygın olarak kullanılan ADF (1979), PP (1988) ve KPSS (1992) birim kök testinden yararlanılmıştır. Durağanlık analizinden sonra, getiri serilerinde koşullu değişen varyans sorunlarının varlığı araştırılmıştır. Bunun için ARCH-LM (Engle, 1982) testi uygulanmıştır. ARCH etkisinin mevcut olduğu serilerde Akaike bilgi kriterine göre uygun ARMA yapısı oluşturularak volatilité modellemesi yapılmıştır.

Otoregresif Koşullu Değişen Varyans Modeli-ARCH (Engle, 1982) ve Genelleştirilmiş Otoregresif Koşullu Değişen Varyans Modeli-GARCH (Bollerslev, 1986) spesifikasyonları, bir zaman serisinin değişken varyansını tanımlamak için yaygın olarak kabul gören modellerdir. ARCH, yalnızca geçmiş getiri değerlerine bağlı model varyansı için olsa da ARCH'nin genelleştirilmiş bir versiyonu olan GARCH, varyansı modellemek için hem geçmiş getirileri hem de varyansı kullanır. Bu modellerle hem koşullu ortalamayı hem de varyansı aynı anda tahmin etmemize izin verilir. Ancak bu modeller pozitif ve negatif şokların asimetrik etkilerini yakalamada başarılı olamamaktadır. Bu çalışmada koşullu varyansa etki eden şokun sadece büyüklüğüne değil, aynı zamanda işaretine bağlı olarak değişebildiğini gösteren Üssel GARCH-EGARCH (Nelson, 1991) modelini kullanıyoruz. EGARCH, Black (1976)'ın kaldıraç etkisini (volatilité tahmininde negatif yönlü hareketler pozitif yönlü hareketlerden daha çok etkilidir) desteklemektedir. EGARCH modeli aşağıda verilmiştir:

$$x_t = \omega_0 + \sum_{i=1}^k \omega_i + u_t, \quad E_{t-1}(u_t) = 0, \quad E_{t-1}(u_t^2) = h_t \quad (1)$$

$$\log(h_t) = \alpha_0 + \sum_{j=1}^p \beta_j \log(h_{t-j}) + \sum_{i=1}^q \alpha_i \frac{|u_{t-i}|}{\sqrt{h_{t-i}}} + \sum_{i=1}^q \gamma_i \frac{u_{t-i}}{\sqrt{h_{t-i}}} \quad (2)$$

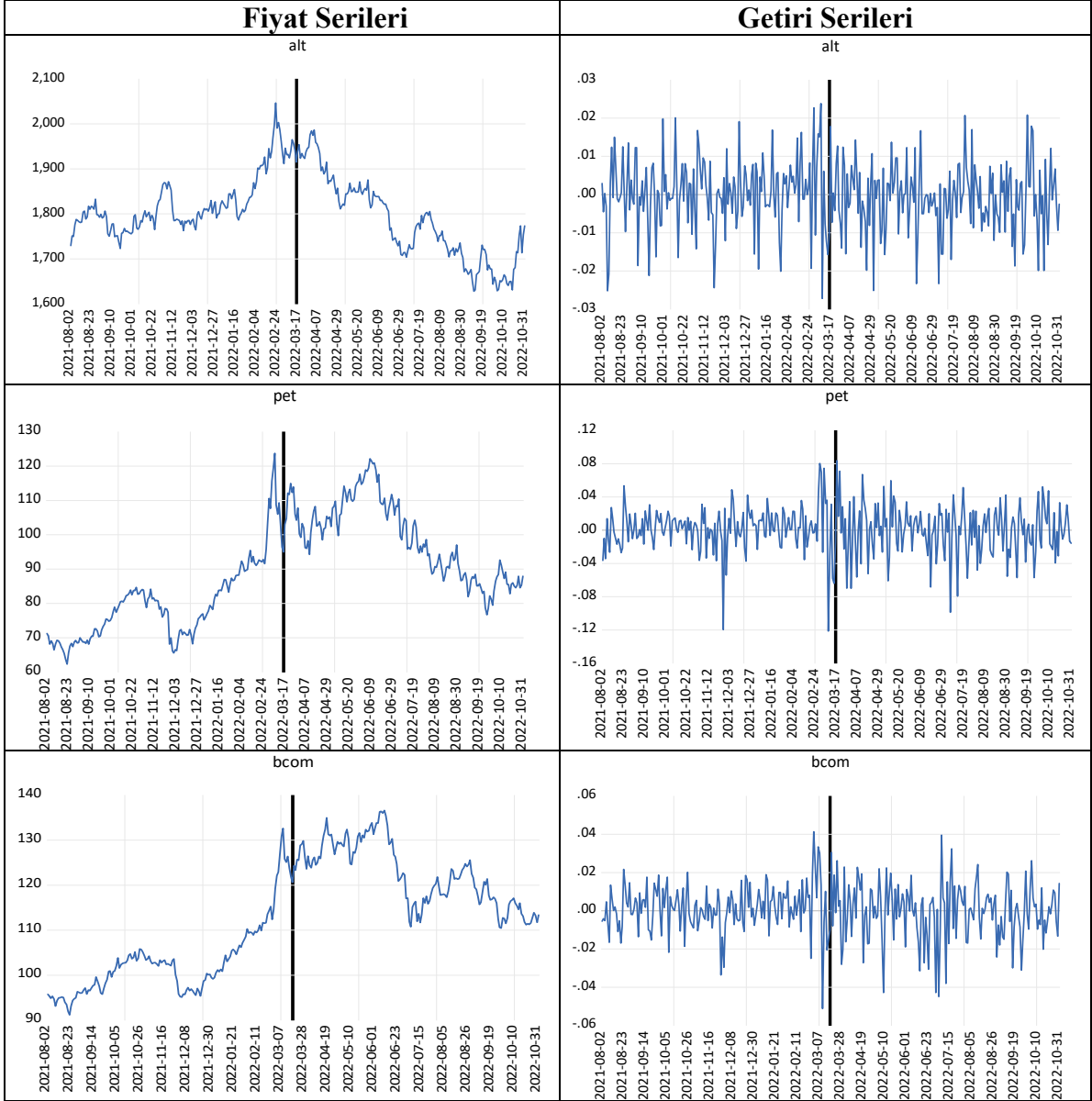
1 numaralı denklem ortalama denklemdir. 2 numaralı denklemde koşullu varyansın doğal logaritması kendi gecikmeli değerleri yerine standartlaştırılmış hata terimini $\left(\frac{|u_{t-i}|}{\sqrt{h_{t-i}}}\right)$ kullanmaktadır. β_j ve α_i sırasıyla GARCH ve ARCH parametreleridir. ARCH parametresi geçmiş dönem şoklarını, GARCH parametresi geçmiş dönem volatilitéyi yansıtmaktadır. γ_i parametresi volatilitéde asimetrik kaldıraç etkisini göstermektedir. γ_i değerinin sıfıra eşit olmaması asimetrik etkinin, sıfırdan küçük olması kaldıraç etkisinin varlığını göstermektedir.

Tablo 1: Altın, Petrol ve Bloomberg Emtia Endeks Getirileri Tanımlayıcı İstatistikler

	alt		pet		bcom	
	A	B	A	B	A	B
Ortalama	0.000476	-0.001010	0.001970	-0.000186	0.001579	-0.000348
Ortanca	0.000800	-0.000100	0.002600	0.003100	0.001800	0.001100
Maksimum	0.023800	0.020800	0.080300	0.083500	0.041400	0.039600
Minimum	-0.027200	-0.025100	-0.121300	-0.098700	-0.051200	-0.044900
Std. Sapma	0.009370	0.008909	0.026336	0.030430	0.012051	0.015026
Çarpıklık	-0.383080	-0.154258	-1.001103	-0.309650	-0.418320	-0.433895
Basıklık	3.654786	3.142030	8.098447	3.406795	5.525801	3.536383
Gözlem Sayısı	164	167	164	167	157	159

A: Faiz artırım öncesi

B: Faiz artırım sonrası

Grafik 2: Altın, Petrol ve Bloomberg Emtia Endeksi Fiyat ve Getiri Serileri

4. Bulgular

Tablo 2’de birim kök test ve ARCH etkisi tanı testlerinin sonuçları verilmiştir. Birim kök testlerine göre tüm seriler düzeyde durağandır. ARCH etkisi serilerden değişen varyans sorununun varlığını tespit etmek için kullanılmıştır. Altın (alt) getirilerinde faiz artırım öncesi zayıf olan ARCH etkisi, faiz artırım sonrası mevcut değildir. Petrol (pet) ve emtia endeksi (bcom) getirilerinde ise hem faiz artırım öncesi hem de faiz artırım sonrası ARCH etkisi mevcuttur. ARCH etkisinin görülmeyen seride EGARCH modeli uygulanmamıştır.

EGARCH modeli bulguları Tablo 3’te verilmiştir. α_1 parametresi geçmiş dönem şoklarının etkisini göstermektedir. Altın fiyatlarında faiz artırım öncesi geçmiş dönem şoklarının etkisi mevcuttur. Petrol serilerinde faiz artırım öncesi ve sonrası geçmiş dönem şoklarının etkisi mevcuttur. β_1 parametresi geçmiş dönem şoklarını göstermektedir. Altın serisinde geçmiş dönem volatilité etkisi mevcut değildir. Petrol serilerinde faiz artırım öncesi mevcut olan geçmiş dönem volatilité etkisi faiz artırım sonrası mevcut değildir. Emtia endeksinde geçmiş dönem şokların etkisi ve geçmiş dönem volatilité etkisi faiz artırım öncesinde görülmesine rağmen faiz artırım sonrası mevcut değildir. γ_1 parametresi asimetrik etkiyi göstermektedir.

Serilerde asimetrik etki gözlemlenmemiştir. Asimetrik etkinin görülmemesi pozitif ve negatif şokların emtia piyasalarında benzer etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 2. Birim Kök ve ARCH Etkisi Tanı Testleri

Birim Kök Testleri	alt		pet		bcom	
	Faiz Artırımı Öncesi	Faiz Artırımı Sonrası	Faiz Artırımı Öncesi	Faiz Artırımı Sonrası	Faiz Artırımı Öncesi	Faiz Artırımı Sonrası
ADF	-12.2800***	-13.8360***	-11.5853***	-13.0629***	-10.7064***	-11.8160***
PP	-12.2709***	-13.8174***	-11.5969***	-13.3188***	-10.6509***	-11.8023***
KPSS	0.0870***	0.0378***	0.1005***	0.1394***	0.2070***	0.1092***
ARCH Etkisi						
ARCH LM (1)	3.534*	0.088	1.628	3.562*	0.179	2.5063
ARCH LM (5)	7.266	5.608	17.794**	9.385*	17.742***	15.006**
ARCH LM (10)	6.266	7.184	22.917**	11.026	38.971***	18.738**

***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyinde anlamlı.

ADF ve PP test kritik değerleri

1% düzey -3.443254
5% düzey -2.867124
10% düzey -2.5698067

KPSS test kritik değerleri

1% düzey 0.739000
5% düzey 0.463000
10% düzey 0.347000

ARCH(gecikme): gecikme=1, 5, 10

Tablo 3. EGARCH Model Sonuçları

	alt		pet		bcom	
	Faiz Artırımı Öncesi	Faiz Artırımı Sonrası ¹	Faiz Artırımı Öncesi	Faiz Artırımı Sonrası	Faiz Artırımı Öncesi	Faiz Artırımı Sonrası
α_0	-7.054		-1.298	-7.083**	-2.565***	-12.673***
α_i	0.435*		0.438**	-0.609**	0.516**	-0.266
β_j	0.283		0.870***	-0.077	0.759***	-0.517
γ_i	-0.012		-0.020	0.013	0.103	0.115
ARCH Etkisi						
ARCH LM(1)	0.075		0.000	0.275	0.4743	0.165
ARCH LM(5)	3.462		0.647	2.740	8.0813	2.519
ARCH LM(10)	4.331		2.196	6.307	12.162	4.469

***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyinde anlamlı. ARCH (gecikme): gecikme=1, 5, 10

¹ ARCH etkisi mevcut olmadığı için EGARCH modeli uygulanmamıştır.

5. Sonuç

Son yıllarda yaşanan küresel finansal kriz, Covid-19 salgını ve Rusya-Ukrayna savaşı gibi küresel ölçekte iktisadi aktiviteyi ve finansal piyasaların işleyişini etkileyen olaylara bağlı olarak emtia fiyatlarında dalgalanmalar meydana gelmiştir.

Küresel likidite koşullarındaki değişimlerin ve faiz oranlarındaki hareketlenmelerin yaşandığı dönemlerde genellikle emtia fiyatları da değişim göstermektedir. Bir başka deyişle iktisadi aktiviteyi ve finansal sistemi işlevsel hale getirmek için merkez ekonomiler tarafından uygulanan para politikaları emtia fiyatları üzerinde etkili olmaktadır. Özellikle Fed'in uyguladığı politikalar emtia fiyatlarının yönünü belirlemede önemlidir. Yüksek frekansa sahip emtia fiyatlarında volatilitate kümelenmeleri ile karşılaşılması olağandır.

Bu çalışmada Fed tarafından uygulanan daraltıcı para politikasının emtia fiyatlarında meydana gelen volatilitateyi nasıl etkilediği araştırılmıştır. Günlük veriler ve asimetrik etkileri dikkate alan volatilitate modellemesi yardımıyla 02.08.2021 ve 31.10.2022 döneminde yapılan analizde 16.03.2022 tarihi faiz artırımlarının başlangıcı olduğu için referans noktası olarak alınmıştır.

Bir emtia olan altının faiz artırımları öncesi ve sonrasında daha az oynak olması altının güvenli bir liman olarak kabul görmesinin devam ettiği göstermektedir. Petrol (pet) getirilerinde ise hem faiz artırımını öncesi hem de faiz artırımını sonrası oynaklık mevcuttur. Emtia fiyatlarını genel olarak ele aldığımızda, Bloomberg Emtia Endeksi faiz artırımını sonrasında petrol fiyatlarına göre geçmiş dönem şoklarından etkilenmemektedir. Emtia getirilerinde asimetric etki mevcut değildir. Baek ve Miljkovic (2018)'in petrol fiyatları ve Fed para politikası ilişkisine dair bulguları, Zhu vd. (2018) çalışmalarında elde ettiği para politikalarının altın fiyatları üzerindeki etkileri ve Glick ve Leduc (2012)'in tüm emtialar üzerine yaptığı araştırma sonuçları ile çalışmamızda benzer sonuçlar elde edilmiştir.

Emtia fiyatları özellikle enflasyonun önemli bir bileşeni olduğundan dolayı emtia fiyatlarındaki gelişmeler politika yapıcılar ve araştırmacılar tarafından yakından takip edilmelidir. Yatırımcılar tarafından uluslararası düzeyde portföy oluşumlarında Fed kararlarının finansal piyasalardaki volatiliteye etkisi analizlere dahil edilmelidir. Genişletici para politikaları uzun dönemli yatırımlara yönlendirmekte ve risk iştahını artırmaktadır. Bu çalışmada incelenen daraltıcı politikalar ise kısa dönemli yatırımlara ve risk iştahının azalmasına neden olabilir.

Kaynakça

- Amatov, A. ve Dorfman, J. H. (2017). “The Effects on Commodity Prices of Extraordinary Monetary Policy”, *Journal of Agricultural and Applied Economics*, 49(1), 83-96.
- Anaya, P., Hachula, M., ve Offermanns, C. J. (2017). “Spillovers of U.S. Unconventional Monetary Policy to Emerging Markets: The Role of Capital Flows”, *Journal of International Money and Finance*, 73, 275–295.
- Anzuini, A., Lombardi, M. J., ve Pagano, P. (2013). “The impact of Monetary Policy Shocks on Commodity Prices”, *International Journal of Central Banking*, 9(3), 119-144.
- Back, J. ve Miljkovic, D. (2018). “Monetary Policy and Overshooting of Oil Prices in an Open Economy”, *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 70, 1-5.
- Bakas D. ve Triantafyllou, A. (2019). “Volatility Forecasting in Commodity Markets Using Macro Uncertainty”, *Energy Economics*, 81, 79-94.
- Bernanke, B.S., Gertler, M., Watson, M., Sims, C.A. ve Friedman, B.S. (1997). “Systematic Monetary Policy and the Effects of Oil Price Shocks”, *Brookings Papers on Economic Activity*, 1997(1), 91-157.
- Black, F. (1976). “Studies of Stock Price Volatility Changes”. In *Proceedings of the 1976 Meeting of the Business and Economic Statistics Section*, 177–181. American Statistical Association,
- Bollerslev, T. (1986). “Generalized Autoregressive Conditional Heteroscedasticity”, *Journal of Econometrics*, 31, 307–27.
- Borensztein, E. ve Reinhart, M. C. (1994). “The Macroeconomic Determinants of Commodity Prices”, *IMF Staff Papers*, 41(2), 236-261.
- Bowman, D., Londono, J. M., ve Sapriza, H. (2015).” U.S. Unconventional Monetary Policy and Transmission to Emerging Market Economies”, *Journal of International Monetary and Finance*, 55, 27-59.
- Dickey, D. A. ve Fuller, W. A. (1979). “Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series with a Unit Root”, *Journal of the American Statistical Association*, 74 (366), 427-431.
- Diaz, J. D., Hansen, E. ve Cabrera, G. (2021). “Economic Drivers of Commodity Volatility: The Case of Copper”, *Resources Policy*, 73, 1-12.
- Engle, R.F. (1982). “Autoregressive Conditional Heteroskedasticity with Estimates of the Variance of U.K. Inflation”, *Econometrica*, 50, 987–1008.
- Ferderer, J. P. (1996). “Oil Price Volatility and the Macroeconomy”, *Journal of Macroeconomics*, 18(1), 1-26.
- Frankel, J. A. (1984). “Commodity Prices and Money: Lessons from International Finance”, *American Journal of Agricultural Economics* 66 (5): 560–566.
- Frankel, J. A. (2006). “The Effect of Monetary Policy on Real Commodity Prices”, NBER WP No. 12713.
- Glick, R. ve Leduc, S. (2012). “Central Bank Announcements of Asset Purchases and the Impact on Global Financial and Commodity Markets”, *Journal of International Money and Finance*, 31, 2078-2101.

- Gün, M. (2020). “Investigating The Exchange Rate Volatility by Linear And Nonlinear Models”, *İstanbul Commerce University Journal of Social Sciences*, 39(3), 952-974.
- Kwiatkowski, D., Phillips, P.C.B., Schmidt, P. & Shin, Y. (1992). “Testing the Null Hypothesis of Stationarity Against the Alternative of a Unit Root: How Sure Are We That Economic Time Series Have a Unit Root?”, *Journal of Econometrics*, 54, 159–178.
- Killian, L. ve Lewis, L. T. (2011). “Does the FED Respond to Oil Price Shocks”, *The Economic Journal*, 121(555), 1047-1072.
- Ljung, G.M., Box, G.E.P., (1978). “On a Measure of Lack of Fit in Time Series Models”, *Biometrika*, 65, 297-303.
- Namini, S. S. (2021). “U.S. Monetary Policy and Commodity Prices:A SVECM Approach”, *Economic Papers*, 40 (4), 288-312.
- Nelson, D.B. (1991) “Conditional Heteroskedasticity in Asset Returns: A New Approach”, *Econometrica*, 59: 347-370.
- Qian, Y., Ralescu, D. A. ve Zhang, B. (2019). “The Analysis of Factors Affecting Global Gold Price”, *Resources Policy*, 64, 101-478.
- Phillips, P.C.B. & Perron, P. (1988). “Testing for a Unit Root in Time Series Regressions”, *Biometrika*, 75, 335–346.
- Yao, W.& Alexiou. C. (2022). “Exploring the transmission mechanism of speculative and inventory arbitrage activity to commodity price volatility. Novel evidence for the US economy”, *International Review of Financial Analysis*, 80, 1-19.
- Zhu, Y., Fan, J. ve Tucker, J. (2018). “The Impact of Monetary Policy on Gold Price Dynamics”, *Research in International Business and Finance*, 44, 319-331.

Bu makale benzerlik taramasına tabi tutulmuştur.

Araştırma Makalesi/ Research Article

MİRAS PAYLAŞIM SÖZLEŞMESİ İLE BAĞIŞLAMA SÖZLEŞMESİ ARASINDAKİ BENZERLİKLER VE BU SÖZLEŞMELERİN KIYASEN UYGULANABİLİRLİĞİ

Halit ERGÜN*

Öz

Mirasbırakanın ölümünden sonra birden çok mirasçı olması halinde, terekeye ait tüm hak ve borçları kapsayan miras ortaklığı oluşur. Miras ortaklığını oluşturan tüm mal varlığı ve haklar üzerinde mirasçılar elbirliği ile hak sahibi olurlar. Miras ortaklığını sona erdiren birden çok durum vardır. Bunlardan birisi miras paylaşım sözleşmesidir. Miras paylaşım sözleşmesinin, yazılı ve elden miras paylaşım sözleşmesi olmak üzere iki türü vardır. Her iki sözleşmenin de tüm mirasçıların katılımıyla ve oy birliği ile yapılması gerekir. Miras paylaşım sözleşmeleri ile Türk Borçlar Kanunu'nda düzenlenen bağışlama sözleşmeleri arasında şekil yönünden oldukça benzer özellikler bulunmaktadır. Elden paylaşma ile elden bağışlama ve yazılı paylaşım sözleşmesi ile bağışlama sözü verme sözleşmesi oldukça benzer niteliktedir. Kanaatimizce bu benzer özellikler, miras paylaşım sözleşmesi için ihtiyaç duyulan durumlarda bağışlama sözleşmesine ait hükümlerin kıyasen uygulanmasına izin vermektedir.

Anahtar Kelimeler: Miras Paylaşım Sözleşmesi, Elden Paylaşma, Elden Bağışlama, Bağışlama Sözü Verme

Abstract

In case the legator has more than one heir after his or her death, a community of heirs is formed that covers all the rights and debts of the estate. The heirs jointly become entitled to all the assets and rights that make up the community. There are multiple situations that terminate a community of heirs. One of them is the division of inheritance contract. There are two types of these contracts, "written" and "by hand". Both contracts must be concluded with the participation of all heirs and unanimously. There are very similar features in terms of form between the Division Of Inheritance Contract and Remittance Contract regulated in the Turkish Code of Obligations. The partition by hand and the remittance by hand are quite similar as also the written division of inheritance contract and the remittance commitment. In our opinion, these similar features allow the provisions of the remittance to be applied by analogy when needed for the division of inheritance contract.

Keywords: Division Of Inheritance Contract, The partition by hand, Remittance by hand, Remittance Commitment.

GİRİŞ

Türk Medeni Kanunu'nda düzenlenen miras paylaşım sözleşmesi, mirasbırakanın ölümünden sonra kanunda öngörülen ve zorunlu olarak kurulan miras ortaklığını sona erdiren durumlardan bir tanesidir. Eğer mirasçılar miras ortaklığını miras paylaşım sözleşmesi ile sona erdirmek istiyorsa, sözleşmeyi oybirliği ile yapmalıdır. Mirasçılardan

* Kırıkkale Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yüksek Lisans Öğrencisi

birisi dahi katılmazsa, sözleşme yapılamaz. Miras paylaşım sözleşmesi; mirasın açılmasından önce yapılan miras paylaşım sözleşmesi ve mirasın açılmasından sonra yapılan miras paylaşım sözleşmesi olarak ikiye ayrılır. Mirasın açılmasından önce yapılan miras paylaşım sözleşmesinin tarafları gerçek mirasçı olmamaktadır. Dolayısıyla bu sözleşmeler, muhtemel olarak mirasçı olması beklenen kişiler arasında yapılır. Bu sözleşmenin konusunu oluşturan miras hakkı beklenen bir haktır. Mirasın açılmasından sonra yapılan miras paylaşım sözleşmesi ise kendi içinde ikiye ayrılır; bunlar elden yapılan miras paylaşım sözleşmesi ile yazılı yapılan miras paylaşım sözleşmesidir. Elden yapılan miras paylaşım sözleşmesinde, sözleşmenin taahhüt aşaması ile tasarruf aşaması aynı anda gerçekleşmektedir. Kanun koyucu, sözleşmenin geçerliliği için şekil şartı öngörmemiştir. Yazılı miras paylaşım sözleşmesinde ise sözleşmenin geçerli olarak kurulabilmesi için, sözleşmenin yazılı şekilde yapılması gerekir. Sözleşmenin taahhüt ve tasarruf aşaması farklı zamanlarda gerçekleşmekte ve sözleşmenin kurulması için ifanın gerçekleşmesi gerekmemektedir. Mirasın açılmasından sonra yapılan paylaşım sözleşmeleri, sözleşmenin ifası ve kurulması bakımından Türk Borçlar Kanunu'nda düzenlenen bağışlama sözleşmelerine benzetilmektedir. Bağışlama sözleşmesi, elden bağışlama ve bağışlama sözü verme sözleşmesi olarak ikiye ayrılır. Elden bağışlama sözleşmesinde, taahhüt ve tasarruf aşaması aynı anda gerçekleşmektedir. Sözleşmenin geçerli olarak kurulabilmesi için ifa zorundandır. Dolayısıyla elden bağışlama sözleşmesi ile elden paylaşım sözleşmesi birbirine benzemektedir. Ne var ki; bağışlama sözü vermenin geçerliliği, onun yazılı olarak yapılmasına bağlıdır. Bu açıdan da bağışlama sözü verme, mirasın yazılı olarak paylaşılmasına benzemektedir. Sözleşmeler taşıdıkları bu benzerliklerden dolayı bazı durumlarda kıyasen uygulanabilir kanunda düzenlenen hükümler kıyasen uygulanabilir.

I. Miras Paylaşım Sözleşmesinin ve Bağışlama Sözleşmesinin Tanımı

A. Miras Paylaşım Sözleşmesi

1. Miras Paylaşım Sözleşmesinin Tanımı

Mirasbırakanın ölümünden sonra miras açılır. Mirasbırakanın tek bir mirasçısı varsa başka bir işleme gerek duyulmaksızın mal varlığı külliye bu mirasçıya geçer. Böyle bir durumda, mirasın mirasçıya intikali için geçici bir ara kuruma ihtiyaç olmayacaktır. Terekeye dair tüm işlemleri bizzat bu mirasçı gerçekleştirir¹. Ancak mirasbırakanın ölümünden sonra mirasın açılmasıyla birlikte; şayet birden fazla mirasçı varsa tereke mirasçıların tamamına bölünmemiş halde intikal eder². Dolayısıyla mirasın paylaşılmasından önce mirasbırakanın birden çok mirasçısı olması durumunda geçici bir durum olan miras ortaklığı oluşacaktır³. Mirasçılar, miras ortaklığı oluşturan tereke üzerinde elbirliği ile hak sahibi

¹ GENÇCAN, Ömer Uğur, *Miras Hukuku*, 3. Baskı, Yetkin Yayınevi, Ankara, 2016, s. 1281. AYAN, Mehmet, *Miras Hukuku*, 10. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2020, s. 349. ŞİŞKO, Deniz, “*Türk Hukukunda Mirasın Paylaşılması Davası*”, T.C. İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2021, s. 3. SARI FİDAN, Özlem, “Mirasçılık Sifatını Kaybedenlerin Miras Ortaklığı ile İlişkileri”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Ankara, 2015, C. 19, S. 2, s. 151. TEKELİOĞLU, Numan, *Miras Paylaşım Sözleşmesi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021, s. 43.

² ÖZTAN, Bilge, *Miras Hukuku: Tablolar ve Örneklerle*, 11. Baskı, Turhan Kitapevi, Ankara, 2016, s. 437.

³ EREN, Fikret/ YÜCER AKTÜRK, İpek, *Türk Miras Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2019, s. 475. ÖZUĞUR, Ali İhsan, *Türk Medeni Kanunundan Önce ve Sonra Miras Hukuku*, 4. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2016, s. 1391. ANTALYA, O. Gökhan/ SAĞLAM, İpek, *Miras Hukuku*, 4. Baskı, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2015, s. 401. GENÇCAN, s. 1281. İMRE, Zahir/ ERMAN, Hasan, *Miras Hukuku: Yasal Mirasçılık, Ölümüne Bağlı Tasarruflar, Mirasın Geçmesi, Mirasın Taksimi*, 15. Basım, Der Yayınları, İstanbul, 2018, s. 427. KILIÇOĞLU, M. Ahmet, *Miras Hukuku*, 7. Bası, Turhan Kitapevi, Ankara, 2018, s. 310. AYAN, Miras,

olacaklardır⁴. Mirasbırakanın ölümüyle miras ortaklığının oluşması için mirasbırakandan mirasçılara intikal edecek malvarlığı ya da aktif değerlerin olması gerekir⁵. Bu durumda, mirasbırakanın kişiliğine sıkı sıkıya bağlı hak ve yükümlülükler, mirasbırakanın ölümü ile sona erer ve miras ortaklığına dahil olmaz⁶. Miras ortaklığının birden fazla sona erme hali mevcuttur. Bunlardan ilki, miras ortaklığı üzerinde mirasçıların elbirliği ile hak sahibi olması durumudur⁷. Tüm mirasçılar dilerse oy birliği ile miras ortaklığı üzerinde mevcut olan elbirliği ile hak sahipliğini paylı mülkiyete dönüştürebilirler⁸. İkinci durumda, mirasçılar isterlerse miras ortaklığını başka bir ortaklığa dönüştürebilirler⁹. Ayrıca miras ortaklığını oluşturan terekede, aktif mal varlığı değeri kalmazsa miras ortaklığı son bulacaktır¹⁰. Son olarak, mirasın tamamen mirasçılar arasında paylaşılması durumunda miras ortaklığı sona erecektir¹¹. Miras paylaşım sözleşmesi, mirasçıların oy birliği ile miras ortaklığını sona erdirebileceği hallerden bir tanesidir¹². Miras paylaşımında iki aşama vardır. Birinci aşama, mirasçıların paylarının belirlendiği aşamadır. Bu aşamada yapılan işlemler, daha çok mirasçılar arasında müzakere şeklindedir. İkinci aşamada ise belirlenen miras paylarının, miras ortaklığında var olan elbirliği hak sahipliğinden, her bir mirasçının bireysel malvarlığına intikali söz konusudur. Bu aşamada artık miras ortaklığı sona erecektir¹³.

2. Miras Paylaşım Sözleşmesinin Türleri

a. Elden Paylaşım Sözleşmesi

TMK m. 676/1'de kanun koyucu, mirasçılar arasında payların oluşturulması ve fiilen alınmasının veya aralarında yapacakları paylaşım sözleşmesinin onları bağlayacağını ifade etmiştir¹⁴. Bu hükümde payların oluşturulması ve fiilen alınması ibaresi, mirasın elden paylaşılmasını ifade etmektedir¹⁵. Mirasın elden paylaşılmasında, kanun koyucu şekil şartı

s. 349. SAPANOĞLU, Süleyman, *Miras Paylaşım ve Miras Payının Devri Sözleşmeleri*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2011, s. 60. OZANEMRE YAYLA, Hatice Tolunay, *Mirasın Paylaşılması*, Turhan Kitapevi, Ankara 2011, s. 7. KARLI, İbrahim, *“Paylaşmaya Kadar Miras Ortaklığının Hukuki Durumu”*, T.C. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2016, s. 6. AKKUŞ, Sabahattin, *“Tapu Sicilinde Miras Paylaşım Problemleri”*, T.C. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2013, s. 31. YAZICI, Ayşe Nur Merve, *“Türk Hukukunda Miras Ortaklığının Paylaşmadan Önceki Durumu”*, T.C. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2017, s. 3. TOPUZ, Gökçen/ TOPUZ, Seçkin, “Miras Ortaklığında Mirasçıların Dava Arkadaşlığı”, *Ankara Barosu Dergisi*, Ankara, 2008, C. 66, S. 3, s. 61. MAMÜK, Damla, “Mirasın Paylaşılmasında Mirasçıların İrade Özgürlüğü ve Bu Özgürlüğün İstisnaları”, *Ankara Barosu Dergisi*, Ankara, 2013, S. 2, s. 319. YILMAZ, Süleyman/ İŞGÜZAR, Hasan/ DEMİR, Mehmet, *Miras Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2019, s. 169. DURAL, Mustafa/ ÖZ, Turgut, *Türk Özel Hukuku Cilt IV Miras Hukuku*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2019, s. 456.

⁴ ÖZER DENİZ, Miray, “Mirasın Paylaşılması Sözleşmesi ve Bunun Arabuluculuk Bakımından Değerlendirilmesi”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Malatya, 2020, C. 11, S. 1, s. 27. TEKELİOĞLU, s. 56. KILIÇOĞLU, Taksim, s. 20.

⁵ OZANEMRE YAYLA, Miras, s. 9. ŞİŞKO, s. 4.

⁶ EREN/ YÜCER AKTÜRK, s. 475.

⁷ ÖZTAN, s. 438. ANTALYA /SAĞLAM, s. 402. GENÇCAN, s. 1281. SAPANOĞLU, s. 62.

⁸ ÖZTAN, s. 438, 455. EREN/ YÜCER AKTÜRK, s. 502. AYAN, s. 364, TEKELİOĞLU, s. 63. İMRE /ERMAN, s. 570. YILMAZ /İŞGÜZAR / DEMİR, s. 178.

⁹ ÖZTAN, s. 456. İMRE /ERMAN, s. 570. OZANEMRE YAYLA, s.16. ŞİŞKO, s. 11. TEKELİOĞLU, s. 63.

¹⁰ OZANEMRE YAYLA, s.15. TEKELİOĞLU, s. 65.

¹¹ TEKELİOĞLU, s. 61. KILIÇOĞLU, Taksim, s. 23.

¹² KILIÇOĞLU, Taksim, s. 67.

¹³ TEKELİOĞLU, s. 58.

¹⁴ TEKELİOĞLU, s. 117.

¹⁵ İMRE /ERMAN, s. 562. YILMAZ /İŞGÜZAR / DEMİR, s. 177. KILIÇOĞLU, Taksim, s. 68.

öngörmemiştir¹⁶. Mirasın elden paylaşılmasının geçerli olarak kurulabilmesi için mirasçılar arasında sözleşme yapılması yeterli olmayacaktır. Tereke de mevcut olan unsurların mirasçıların bireysel mülkiyetine geçmesi gereklidir¹⁷. Dolayısıyla mirasın elden paylaşılmasında, sözleşmenin taahhüt ve tasarruf aşaması birlikte gerçekleşmektedir. Bu duruma; terekede yer alan bir taşınırın, mirasçılar arasında oy birliği ile kararlaştırılmasından sonra miras ortaklığında var olan mirasçılardan birisinin zilyetliğine geçmesi örnek olarak verilebilir.

b. Yazılı Miras Paylaşım Sözleşmesi

Mirasın yazılı olarak paylaşılması kısaca, mirasçılar arasında mirasın kâğıt üzerinde paylaşılması olarak ifade edilebilir¹⁸. Mirasın yazılı olarak paylaşım sözleşmesi, borç doğuran bir sözleşmedir. Bunda dolayı sözleşmenin iki unsuru bulunmaktadır. Bunlar borçlandırıcı aşama ile tasarruf aşamasıdır. Gerçekten de mirasçılar arasında kâğıt üzerinde yapılan sözleşme, miras paylaşım sözleşmesinin borçlandırıcı aşamasını oluşturmaktadır. Bu aşamada tüm mirasçıların oy birliği ile hareket edip sözleşmeye katılması gerekmektedir¹⁹. Aksi halde sözleşme geçerli olarak kurulamaz. Mirasın yazılı olarak paylaşılması sözleşmesinin geçerli olabilmesi için sözleşmenin ifa edilmesi gerekmektedir²⁰. Mirasın elden paylaşılması ile yazılı miras paylaşım sözleşmesi arasındaki farkı oluşturan durumdur. Yazılı miras paylaşım sözleşmesi ayrıca; mirasın elden paylaşılması durumunda, terekede elden paylaşılma imkânı bulunmayan malvarlığı değerlerinin paylaşılmasını sağlar²¹. Alacak haklarının devrinin yazılı olarak gerçekleştirilmesi gerekir. Ayrıca terekede mevcut olan taşınmazların devri için de taşınmazların tapuya tescili gerekmektedir.

B. Bağışlama Sözleşmeleri

1. Bağışlama Sözleşmesinin Tanımı

Bağışlama sözleşmesi; Türk Borçlar Kanunu'nda düzenlenen, mülkiyeti devir borcu doğuran sözleşmelerdir²². Bu sözleşmeler, TBK m. 285'te; bağışlayanın sağlararası sonuç doğurmak amacıyla, malvarlığından bağışlanana karşılıksız olarak bir kazandırma yapmayı üstlendiği sözleşmeler olarak ifade edilir²³. Söz konusu maddeden de anlaşıldığı üzere, bağışlama sözleşmesinde yalnız tek taraf yükümlülük altına girmektedir²⁴. Bundan dolayı da tek tarafa borç yükleyen bir sözleşmedir²⁵. Tek tarafa borç yükleyen bir sözleşme olmasına rağmen, sözleşmenin iki tarafı mevcuttur. Sözleşmenin geçerli olarak kurulabilmesi için bu iki tarafın karşılıklı olarak iradelerinin uyuşması gerekmektedir.

2. Bağışlama Sözleşmesinin Türleri

¹⁶ SAPANOĞLU, s. 136. ŞİŞKO, s. 23.

¹⁷ TEKELİOĞLU, s. 118.

¹⁸ KILIÇOĞLU, Taksim, s. 69.

¹⁹ YILMAZ /İŞGÜZAR / DEMİR, s. 178. İMRE /ERMAN, s. 562.

²⁰ TEKELİOĞLU, s. 119. KILIÇOĞLU, Taksim, s. 69.

²¹ KILIÇOĞLU, Taksim, s. 69.

²² ALTAN, Neslihan, "Bağışlamanın Ortadan Kalkması", Yaşar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2021, 17. YELDAN, Ali, "Bağışlamadan Dönme", T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2002, s. 3. EREN, Fikret, Borçlar Hukuku Özel Hükümler, Yetkin Yayınları, Ankara, 2015, s. 277.

²³ EREN, Özel, s. 278. ARAL, Fahrettin/ AYRANCI, Hasan, Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, Yetkin Yayınları, Ankara 2015, s. 235.

²⁴ ARAL/AYRANCI, s. 235.

²⁵ EREN, Özel, s. 278.

a. Bağışlama Sözü Verme

Bağışlama sözü verme sözleşmesi, sözleşmenin kurulması ile ifasının eş zamanlı olarak gerçekleşmesi gerekmez. Bu sözleşmede taahhüt ve tasarruf aşaması aynı anda olmaz. Bu sözleşmenin kurulmasıyla sözleşmenin taraflarından bağışlayan bağışlama konusunu oluşturan şeyi sözleşmenin kurulmasından sonraki bir zamanda ifa etme yükümlülüğü altına girmektedir²⁶. Gerçekten de bağışlama sözü verme, borçlandırıcı işlem niteliğine sahip bir sözleşmedir²⁷. Bağışlama sözü verme sözleşmesinin, TBK m. 288/1’de öngörüldüğü üzere geçerli olarak kurulabilmesi için yazılı şekilde yapılması gerekmektedir²⁸. Ancak bağışlama konusu şeyin, bir taşınmaz ya da taşınmaz üzerindeki aynı bir hak olması durumunda, bağışlama sözü vermenin geçerli olarak kurulabilmesi için resmi şekilde yapılması gerekir. Ne var ki bağışlayan; sözleşmenin geçerliliği için gerekli olan şekil şartlarını sağlamamış olsa bile sözleşmede mevcut olan yükümlülüğünü ifa ettiyse bağışlama sözü verme elden bağışlama olarak sayılacak ve sözleşme geçerli olacaktır. Bu durum, kanunda geçerli olarak kurulması resmi şekle bağlı tutulan sözleşmeler açısından geçerli değildir²⁹. Ayrıca taşınmaz mülkiyetinin devrini amaçlayan bağışlama sözü verme sözleşmelerinin Tapu Kanununun 26. Maddesinde öngörüldüğü üzere tapu sicil müdürü veya tapu memuru tarafından düzenlenmesi gerekir.

b. Elden Bağışlama

Elden bağışlama sözleşmesi TBK m. 289’da ifade edildiği üzere, bağışlayanın bir taşınırı bağışlanana teslim etmesiyle kurulur³⁰. Bu hükümden anlaşıldığı üzere, kanun koyucunun mülkiyetinin devrini resmi şekil şartına tabi tuttuğu mal varlıkları ya da haklar, elden bağışlama sözleşmesine konu olamayacaktır³¹. Bunlara örnek olarak taşınmaz ya da taşınmaz üzerinde mevcut olan aynı haklar verilebilir. Elden bağışlama sözleşmesinde, bağışlama sözleşmesinde sözleşmenin taahhüt ve tasarruf aşaması aynı anda gerçekleşecektir³².

c. Koşullu Bağışlama

TBK m. 290’da düzenlendiği üzere, bağışlama sözleşmesinin bir koşula bağlı olarak yapılması durumunda, koşullu bağışlama söz konusu olur³³. Burada sözleşme, geciktirici ve bozucu şarta bağlı olarak kurulabilir³⁴. Elden bağışlama sözleşmesi geciktirici bir şarta bağlı olarak yapılamaz³⁵. Çünkü sözleşmenin geçerli olarak kurulabilmesi için sözleşmenin taahhüt ve tasarruf aşamasının aynı anda gerçekleşmesi gerekir. Ne var ki, elden bağışlama sözleşmesi ancak bozucu şarta bağlı olarak yapılabilir³⁶. Örneğin; bir taşınırın bozucu şarta bağlı olarak elden bağışlama şeklinde bağışlananın zilyetliğine devredilmesi durumunda,

²⁶ KUTLUAY, Ezgi, “Bağışlama Sözleşmesi”, T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2016, s. 37. ALTAN, s. 33. YELDAN, s. 13. EREN, Özel, s. 286. ARAL/AYRANCI, s. 241.

²⁷ BELEN, s. 16.

²⁸ YELDAN, s. 13.

²⁹ ALTAN, s. 35.

³⁰ KUTLUAY, s. 38. YELDAN, s. 12. BELEN, İbrahim, “Şartlı ve Mükellefiyetli Bağışlama”, T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005, s. 13. EREN, Özel, s. 286. ARAL/AYRANCI, s. 240.

³¹ ALTAN, s. 38. YELDAN, s. 13. BELEN, s. 15.

³² KUTLUAY, s. 38.

³³ YELDAN, s. 12. ARAL/AYRANCI, s. 243.

³⁴ KUTLUAY, s. 39. BELEN, s. 75. EREN, Özel, s. 287. ARAL/AYRANCI, s. 244.

³⁵ KUTLUAY, s. 40.

³⁶ ALTAN, s. 40. KUTLUAY, s. 41. BELEN, s. 89.

bozucu şartın gerçekleşmesi ile birlikte zilyedin olduğu bağışlama konusu taşınırın maliki olacaktır³⁷.

d. Yükleme Bağışlama

Bağışlayan, bağışlamasına yüklemeler koyarak bağışlama sözleşmesi yapabilir. Yükleme bağışlamada bağışlanan, belirli edimin yerine getirilmesine yönelik olarak yükümlülük üstlenmektedir³⁸. Burada yükleme, yapma edimi olabileceği gibi yapmama üzerine kurulmuş bir edim de olabilir³⁹. Ancak yükleme illaki maddi bir edim üzerine olmak zorunda değildir. Manevi bir edimde söz konusu olabilir. Yükleme bağışlamada dikkat çeken husus, bu sözleşmenin tek taraf borç yükleyen bir sözleşme olmasıdır. Bu sebepten de yükleme bağışlamada, bağışlayanın üstlendiği edimin bir karşılığı olarak bağışlanan da bir edim yüklenemez. Karşı edim söz konusu olamaz⁴⁰.

II. Miras Paylaşım Sözleşmesi ile Bağışlama Sözleşmeleri Arasındaki Benzerlikler ve Kıyasen Uygulanabilirlik

A. Miras Paylaşım Sözleşmesi ile Bağışlama Sözleşmeleri Arasındaki Benzerlikler

Miras paylaşım sözleşmesi ve bağışlama sözleşmesi birçok açıdan benzer nitelikler taşımaktadır. Miras paylaşım sözleşmesinin, mirasın elden paylaşılması ve yazılı olarak paylaşılması olarak iki türü olduğunu ifade etmiştik. Her iki sözleşme türü de kurulma amacından ziyade, sözleşmelerin ifa ediliş şekli açısından bağışlama sözleşmelerine benzemektedir⁴¹. Mirasın elden paylaşılması sözleşmesi ile elden bağışlama sözleşmesi ve mirasın yazılı olarak paylaşılması ile bağışlama sözü verme sözleşmeleri ifa ediliş şekli ve kuruluşu bakımından benzer özellikler taşımaktadır. Ayrıca sözleşmelerin konusunu oluşturan edimler bakımından da hangi sözleşmenin hangi edimin ifası amacıyla kurulabileceği yönünden benzerlikler taşımaktadır.

Miras paylaşım sözleşmesi ile bağışlama sözleşmesinin benzerliklerine ek olarak, her iki sözleşme türünün düzenlendiği kanunlar arasında da ilişki bulunmaktadır. Miras paylaşım sözleşmesinin düzenlendiği Türk Medeni Kanunu'nun 5. maddesinde, Borçlar Kanununun genel nitelikli hükümlerinin uygun düştüğü ölçüde Türk Medeni Kanunu'na uygulanacağı ifade edilmiştir⁴². Bu hükümden de anlaşılacağı üzere Türk Medeni Kanunu ile Türk Borçlar Kanunu, maddi içerik bakımından birbirini tamamlayıcı kanunlardır⁴³. Esasında Türk Borçlar Kanunu'nun, 22/11/2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanununun Beşinci Kitabı olup onun tamamlayıcısı olduğuna ilişkin 646. maddesi TMK m. 5'de ifade edilen durumu tasdikler niteliktedir⁴⁴. Ayrıca burada dikkat çeken bir başka husus da Türk Borçlar Kanunu'nun yalnızca genel hükümler başlığı altında düzenlenen hükümlerinin mi uygulanacağı konusudur. Ne var ki, Türk Borçlar Kanunu'nun özel hükümler kısmında

³⁷ ALTAN, s. 40.

³⁸ KUTLUAY, s. 50. YELDAN, s. 18. EREN, Özel, s. 288. ARAL/AYRANCI, s. 243.

³⁹ ALTAN, s. 43. ARAL/AYRANCI, s. 243.

⁴⁰ ALTAN, s. 43.

⁴¹ TEKELİOĞLU, s. 130.

⁴² DURAL, Mustafa/ ÖZ, Turgut, Türk Özel Hukuku Cilt I Temel Kavramlar ve Medeni Kanun'un Başlangıç Hükümleri, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2013, s. 114.

⁴³ EREN, Fikret, Borçlar Hukuku: Genel Hükümler, Yetkin Yayınları, Ankara 2017, s. 11.

⁴⁴ EREN, Genel, s. 11.

düzenlenen birçok hüküm aslında genel nitelik taşımaktadır⁴⁵. Dolayısıyla hükmün kanunun genel hükümler ya da özel hükümler kısmında düzenlenmiş olmasına değil, onun genel nitelikli bir hüküm olup olmayacağına bakılması gerekir⁴⁶. Dolayısıyla Türk Medeni Kanunu'nun üçüncü bölümünün dördüncü ayrımında düzenlenen miras paylaşım sözleşmesi ile Türk Borçlar Kanunu'nun ikinci kısmı olan özel borç ilişkilerinin üçüncü bölümünde düzenlenen bağışlama sözleşmesinin birbiriyle benzer özellikler taşıması nedeniyle, doktrinde bir kısım yazarlara göre ve kanaatimizce iki sözleşme arasında bazı durumlarda kanunlarda düzenlenen hükümler kıyasen uygulanabilir.

B. Miras Paylaşım Sözleşmesi ve Bağışlama Sözleşmesi Arasında Kıyas

1. Elden Paylaşım Sözleşmesinin Hukuki Niteliği Bakımından

a. Elden Paylaşım Sözleşmesinin Hukuki Niteliği

Mirasın elden paylaşılması, diğer paylaşım sözleşmeleri gibi mirasçılardan oy birliği ile karar alması sonucu kurulur⁴⁷. Mirasın elden paylaşılması TMK m. 676/1'de düzenlenmiştir. Elden paylaşım sözleşmesinin hem taahhüt hem de tasarruf kısmı mevcuttur⁴⁸. Bu açıdan mirasın yazılı paylaşılması sözleşmesine benzemektedir. Ancak mirasın yazılı paylaşılmasından farklı olarak sözleşmenin geçerli şekilde kurulabilmesi için taahhüt ve tasarruf aşaması aynı anda gerçekleşmektedir⁴⁹. Bir başka deyişle sözleşmenin geçerli olarak kurulabilmesi için sözleşmenin borçlandırıcı kısmı ile ifasının aynı anda yapılması gerekmektedir⁵⁰. Sözleşmenin kurulmasından önceki hazırlık safhasında mirasçılardan paylarının oluşturulması gerekmektedir. Sözleşme ancak mirasçılardan paylarının devrinin sağlanması ile kurulabilir⁵¹. Bu duruma verilebilecek örnek, terekede mevcut olan bir taşınırın paylaşılmasıdır⁵². Terekede mevcut olan belirli miktarda nakit paranın, mirasçılar arasında fiili olarak direkt paylaşılması durumunda mirasın elden paylaşılması durumu söz konusu olur.

b. Elden Paylaşım Sözleşmesi ile Elden Bağışlama Sözleşmesi Arasındaki Benzerlikler

Elden bağışlama sözleşmesi Türk Borçlar Kanunu madde 289'da düzenlenmiştir. Söz konusu hükme göre, bağışlayanın taşınırını bağışlanana bir taşınırını devretmesi durumunda elden bağışlama sözleşmesi kurulur. Elden bağışlama sözleşmesinin, mirasın elden paylaşılması gibi hem taahhüt hem de tasarruf aşaması bulunur⁵³. Ancak sözleşmenin geçerli olarak kurulabilmesi için her iki aşamanın da aynı anda gerçekleşmesi gerekir⁵⁴. Taşınır bir malın, bağışlanana teslim edilmesi ile birlikte sözleşme geçerli olarak kurulmuş olacaktır⁵⁵.

⁴⁵ ALTAŞ, Hüseyin, Medeni Hukuk Başlangıç Hükümleri (TMK m. 1 – 7), Yetkin Yayınları, Ankara, 2014, s. 367. EREN, Genel, s. 12.

⁴⁶ ALTAŞ, s. 367.

⁴⁷ ÖZTAN, s. 486.

⁴⁸ TEKELİOĞLU, s. 176.

⁴⁹ ANTALYA /SAĞLAM, s. 532. DURAL/ÖZ, Miras, s. 481. ÖZTAN, s. 486. İMRE /ERMAN, s. 563. TEKELİOĞLU, s. 123. KILIÇOĞLU, Taksim, s. 70.

⁵⁰ EREN/ YÜCER AKTÜRK, s. 642. İMRE /ERMAN, s. 563.

⁵¹ EREN/ YÜCER AKTÜRK, s. 641. İMRE /ERMAN, s. 563.

⁵² EREN/ YÜCER AKTÜRK, s. 642.

⁵³ ANTALYA /SAĞLAM, s. 533.

⁵⁴ TEKELİOĞLU, s. 123. KILIÇOĞLU, Taksim, s. 72.

⁵⁵ Yargıtay HGK. E. 2019/25 K. 2019/874 T. 04.07.2019; "Bağışlama sözleşmesinin şeklini Kanun'daki düzenlemeye uygun olarak elden bağışlama ve bağışlama taahhüdü ayırımına göre incelemek gerekir. 818 sayılı BK'nın 237/1'inci (6098 sayılı TBK'nın 289'uncu) maddesi gereğince elden bağışlama, bağışlayanın bir şeyi bağışlanana teslimiyle vücut bulur. Elden bağışlama borç doğuran bir sözleşme olup, bunun kurulmasıyla ifası aynı anda gerçekleşir. Elden bağışlama sadece menkullerin ve alacakların bağışlanmasında söz konusu

Bu açıdan bakıldığında bu iki sözleşmenin kuruluş ve ifa ediliş bakımından birbirine benzemesi nedeniyle, elden bağışlama sözleşmesi için var olan hükümler kıyasen mirasın elden paylaşılması sözleşmesi için de uygulanabilecektir⁵⁶.

2. Yazılı Paylaşım Sözleşmesinin Hukuki Niteliği Bakımından

a. Yazılı Paylaşım Sözleşmesinin Hukuki Niteliği

Mirasın yazılı paylaşılması hukuki niteliği açısından, mirasın yazılı paylaşılması karşılıklı borç doğuran bir sözleşmedir⁵⁷. Bu sözleşme, borçlandırıcı işlem niteliğine sahiptir⁵⁸. Sözleşmenin borçlandırıcı kısmı ile tasarruf kısmının aynı anda ifa edilmesi şart değildir⁵⁹. Sözleşme bu açıdan mirasın elden paylaşılmasından ayrılmaktadır⁶⁰. Mirasın yazılı olarak paylaşılması sözleşmesinde, miras ortaklığı sona erdiren diğer sözleşmelerde olduğu gibi, miras ortaklığının üzerinde elbirliği ile hak sahibi olan tüm mirasçılarının sözleşmeyi onaylaması gerekir⁶¹. Ayrıca sözleşmenin geçerli olarak kurulabilmesi için ifasının gerçekleştirilmesi şart değildir. Sözleşmenin geçerli olarak kurulabilmesi için sözleşmenin taraflarının irade beyanlarının karşılıklı olarak uyuşması yeterli olacaktır⁶². Sözleşmenin geçerli olarak kurulmasından sonra, sözleşme konusunu oluşturan tereke unsurlarının ifası zorunlu değildir⁶³. Ancak sözleşmenin taraflarından yani mirasçılardan birisi sözleşmeyi ifa etmekten kaçınıyorsa ifadan kaçınan mirasçıya karşı ifa davası açılabilir⁶⁴. TMK m. 676'da düzenlendiği üzere, mirasın paylaşılması sözleşmesinin geçerli olarak kurulabilmesi için sözleşmenin yazılı olarak yapılması gerekmektedir.

b. Yazılı Paylaşım Sözleşmesi ile Bağışlama Sözü Verme Arasındaki Benzerlikler Mirasın

Mirasın elden paylaşılması sözleşmesi ile elden bağışlama sözleşmelerinin birtakım benzerlikler taşıması gibi mirasın yazılı paylaşım sözleşmesi ile bağışlama sözü verme sözleşmesi arasında da benzerlikler bulunmaktadır⁶⁵. TBK m. 288'de düzenlenen bağışlama

olup, tapuya kayıtlı gayrimenkuller ve bunlar üzerindeki aynı haklar elden bağışlamaya konu olmazlar. Alacakların elden bağışlanmasında yazılı bir temlik sözleşmesine ihtiyaç vardır.”
<https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/pf/sorgula.xhtml> (03.11.2022)

⁵⁶ EREN/ YÜCER AKTÜRK, s. 642. TEKELİOĞLU, s. 131. KILIÇOĞLU, Taksim, s. 130.

⁵⁷ İMRE /ERMAN, s. 566.

⁵⁸ DURAL/ÖZ, Miras, s. 484. EREN/ YÜCER AKTÜRK, s. 643. ÖZTAN, s. 488. TEKELİOĞLU, s. 123.

⁵⁹ EREN/ YÜCER AKTÜRK, s. 643.

⁶⁰ TEKELİOĞLU, s. 124.

⁶¹ EREN/ YÜCER AKTÜRK, s. 644.Yargıtay E. 2015/7797 K. 2015/6776 T. 18.06.2015; “Mirasçılar arasında payların oluşturulması ve fiilen alınması veya aralarında yapacakları paylaşım sözleşmesi mirasçıları bağlar. Paylaşım sözleşmesiyle mirasçılar, tereke mallarının tamamı veya bir kısmı üzerindeki elbirliği mülkiyetinin miras payları oranında paylı mülkiyete dönüştürülmesini de kabul edebilirler. Paylaşım sözleşmesinin geçerliliği yazılı şekilde yapılmasına bağlıdır (TMK m. 676). Madde hükmünden de açıkça anlaşıldığı üzere elbirliği mülkiyetine konu mallarda ortaklar paylaşım sözleşmesi (miras taksim sözleşmesi) yapmış iseler bu sözleşmeyle elbirliği haline son vermiş olduklarından artık ortaklığın giderilmesi davası açamazlar. Mirasçıların aralarında yapacakları paylaşım sözleşmesi kendilerini bağlar. Paylaşım sözleşmesinin geçerli olabilmesi için paylaşım konusu şeyin mirasbırakana ait olması gerekir. Paylaşım sözleşmesinin yazılı şekilde yapılmış olması ve bütün mirasçıların katılması zorunludur. Bütün mirasçıların katılmadığı paylaşım sözleşmeleri geçersizdir.”
<https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/pf/sorgula.xhtml> . (04.11.2022)

⁶² TEKELİOĞLU, s. 124. KILIÇOĞLU, Taksim, s. 72.

⁶³ DURAL/ÖZ, Miras, s. 484.

⁶⁴ ANTALYA /SAĞLAM, s. 534. DURAL/ÖZ, Miras, s. 484. ÖZTAN, s. 489. İMRE /ERMAN, s. 567.

⁶⁵ TEKELİOĞLU, s. 124.

sözü verme sözleşmesinin geçerliliği, sözleşmenin yazılı şekilde yapılmasına bağlıdır⁶⁶. Her iki sözleşme de rızai olarak kurulan sözleşmedir. Sözleşmenin kurulabilmesi için sözleşmenin ifası şart değildir. İki sözleşmede de taahhüt ve tasarruf aşaması ayrı ayrı zamanlar da yapılmaktadır⁶⁷.

3. Sözleşmenin Şekli Açısından

a. Miras Paylaşım Sözleşmesinin Şekli

aa. Elden Miras Paylaşım Sözleşmesinin Şekli

TBK m. 676/1'de düzenlenen mirasın elden paylaşım sözleşmesinin geçerliliği için mirasın yazılı olarak paylaşılması sözleşmesinin aksine, kanun koyucu herhangi şekil şartı öngörmemiştir⁶⁸. Ancak elden paylaşım sözleşmesinde hem taahhüt hem de tasarruf aşaması bulunmaktadır. Her iki işlemin de birbirine bağlı olarak kanun koyucunun öngördüğü usul ile gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla taşınır mallarda zilyetliğin teslimi yeterli olacaktır. Bir alacak hakkının devrinin gerektiği durumlarda ise yazılı devir sözleşmesinin yapılması gerekir. Gerçekten de elden paylaşım sözleşmesinin geçerli olarak kurulabilmesi için taahhüt işlemine ek olarak geçerli şekilde kurulmuş bir tasarruf işleminin gerçekleştirilmesi lazımdır⁶⁹. Devir ve temlik yazılı şekil koşuluna bağlı olan mal ve varlıkların geçerli olarak devrinin yapılabilmesi için söz konusu devir sözleşmesi yazılı olmalıdır. Ancak bu durum terekede mevcut olan bu söz konusu malvarlığı haricinde olan malların da elden paylaşılması için şart değildir. Örneğin; terekede mevcut olan bir alacak hakkının miras ortaklığında mevcut olan bir mirasçıya geçerli olarak temlik için yazılı temlik sözleşmesi yapılması gerekmektedir. Dolayısıyla böyle bir durumda tereke de mevcut olan ve temlik için yazılı temlik yapılması şart olmayan mal ve haklar içinde yazılı olarak temlik yapılması zaruri değildir.

Taşınmazların paylaşılmasında, tapuya kayıtlı olan taşınmazların elden paylaşılması doktrinde hâkim olan görüşe göre mümkün değildir⁷⁰. Bu durumda tapu sicili tüzüğü madde 20/1-c'ye göre, miras paylaşımı veya miras payının devri sözleşmesinde tescil yetkisini içerir noterce düzenlenmiş sözleşme gereklidir. Miras paylaşımı sözleşmesi, mirasçılar arasında yazılı olarak yapılmış ancak mirasçıların imzaları noterce onaylanmamışsa tüm mirasçıların istemleri aranır. Eğer imzaların bir kısmı onaylanmışsa imzaları onaylanmamış olanların istemleri aranır. Ne var ki; kayıtlı olmayan taşınmazların mirasçılar arasında elden paylaşılması mümkündür⁷¹. Daha önce de ifade ettiğimiz üzere, elden paylaşım sözleşmesi ile elden bağışlama sözleşmesinin birbirine benzer özellikleri bulunmaktadır. Türk Borçlar Kanunu madde 289'da; elden bağışlayanın, bağışlayanın bir taşınırı bağışlanana teslim etmesi olduğu ifade etmiştir. Bu durumda, elden bağışlama sözleşmesi taşınmazlar bakımından kurulamaz⁷². Dolayısıyla elden paylaşım sözleşmesi açısından, taşınmazların

⁶⁶ Yargıtay 3. HD. E. 2013/14868 K. 2013/17437 T. 09.12.2013; “*Borçlar Kanunu'nun 238. (6098 sayılı yeni TBK 'nu 288.) maddesinde düzenlenmiş bağışlama vaadi niteliğindedir. Bağışlama vaaadinin geçerliliği ise yazılı olma koşuluna bağlıdır (BK m. 238/... (Yeni TBK 288/...) (.... HD02.1985 - 1984/9153 E., 1985/1223 K., YKD 1985 Sayı, sh. 802).*”
https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/pf/sorgula.xhtml . (04.11.2022).

⁶⁷ TEKELİOĞLU, s. 124.

⁶⁸ EREN/ YÜCER AKTÜRK, s. 643. ÖZTAN, s. 486. İMRE /ERMAN, s. 563.

⁶⁹ ÖZTAN, s. 487.

⁷⁰ DURAL/ÖZ, Miras, s. 482. ÖZTAN, s. 487. İMRE /ERMAN, s. 565. TEKELİOĞLU, s. 180.

⁷¹ DURAL/ÖZ, Miras, s. 482. EREN/ YÜCER AKTÜRK, s. 643. ÖZTAN, s. 487. İMRE /ERMAN, s. 565.

⁷² DURAL/ÖZ, Miras, s. 482.

paylaşımının elden yapılması mümkün değildir⁷³. Yargıtay da taşınmazların paylaşımının sözlü olarak yapılamayacağını ifade etmiştir⁷⁴.

bb. Yazılı Miras Paylaşım Sözleşmesinin Şekli

TMK m. 676/3'e göre paylaşım sözleşmesinin geçerliliği, onun yazılı olarak yapılmasına bağlıdır⁷⁵. Kanun koyucunun burada öngördüğü şekil şartı adi yazılı şekildir⁷⁶. Yazılı miras paylaşım sözleşmesi ile elden miras paylaşım sözleşmesi arasındaki fark; yazılı miras paylaşım sözleşmesi ister adi yazılı şekilde ister resmi şekilde yapılsın, sözleşmenin geçerliliği için ifasının da aynı anda gerçekleşmek zorunda olmamasıdır⁷⁷. Ancak sözleşme yapıldı diye terekede belirlenen unsurlar kendiliğinden geçmeyecektir. Dolayısıyla, adi yazılı şekilde yapılan miras paylaşım sözleşmesi ile terekede yer alan bir taşınmazın mirasçılardan birisine geçerli olarak devredilebilmesi için herhangi bir engel bulunmamaktadır⁷⁸. Ne var ki; Noterlik Kanunu madde 89'da, niteliği gereği tapuda işlem yapılması gerektiren sözleşmelerin resmi şekilde yapılması gerektiğine dair hüküm bulunmaktadır. Bu durum 26.11.1981 yılında yayınlanan içtihadı birleştirme kararı ile değiştirilmiş olup artık adi yazılı şekilde yapılan ve miras ortaklığını oluşturan tüm mirasçılar tarafından sözleşmede kendisine sözleşmede taşınmaz düşen mirasçı, sözleşmeye dayanarak tescili talep edebilecektir⁷⁹.

b. Sözleşmenin Şekli Açısından Miras Paylaşım Sözleşmesi ile Bağışlama Sözleşmesi Arasındaki Benzerlikler

Elden bağışlama sözleşmesinde kanun koyucu geçerlilik şekli öngörmemiştir. Türk Borçlar Kanunu madde 289 gereğince elden bağışlama; bağışlayanın bir taşınırını bağışlanana teslim etmesiyle kurulur. Bu durumda elden bağışlama sözleşmesi taşınmazlar bakımından kurulamaz. Dolayısıyla elden paylaşım sözleşmesi açısından da taşınmazların paylaşımının elden yapılması mümkün değildir. Bu açıdan mirasın elden paylaşılması sözleşmesinin

⁷³ EREN/ YÜCER AKTÜRK, s. 642.

⁷⁴ Yargıtay 1. HD. E.2014/21539 K. 2017/1979 T. 17.04.2017; "Mahkemece ,el atıldığı iddia edilen kısımdaki yapıların miras taksim sözleşmesinden önce yapıldığı ,sözleşmede aksi kararlaştırılmadığı ve intifadan men şartının gerçekleşmediği gerekçesiyle davanın reddine karar verilmiştir. Paylı taşınmazların tapuda resmi ifrazları yapılmadan paydaşlar arasında haricen veya füilen taksim edilip üzerlerine büyük mahalleler hatta beldeler yapıldığı bir gerçektir. Ancak, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun(TMK) 706., 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun (TBK) 237., Tapu Kanunu'nun 26. maddeleri hilafına tapulu taşınmazlarda harici veya füili taksim ile payların mülkiyeti ana taşınmazdan ayrılamaz." <https://karararama.yargitay.gov.tr/>

⁷⁵ İMRE /ERMAN, s. 567.

⁷⁶ DURAL/ÖZ, Miras, s. 483. EREN/ YÜCER AKTÜRK, s. 644. ÖZTAN, s. 488. İMRE /ERMAN, s. 567.

⁷⁷ EREN/ YÜCER AKTÜRK, s. 645.

⁷⁸ DURAL/ÖZ, Miras, s. 485. EREN/ YÜCER AKTÜRK, s. 645. ÖZTAN, s. 488. İMRE /ERMAN, s. 569. TEKELİOĞLU, s. 183.

⁷⁹ ANTALYA /SAĞLAM, s. 537. İMRE /ERMAN, s. 567. TEKELİOĞLU, s. 185. Yargıtay İçtihadı Birleştirme Hukuk Bölümü Genel Kurul Kararı, E. 1980/5 K. 1980/3 T. 26/11/1980; "...1512 sayılı Noterlik Kanununun 89. maddesi uyarınca noterce resen düzenlenmesi» esası benimsendiği halde, 3. Hukuk Dairesinin karacında, «Noterlik Kanununun 89. maddesi, Medenî Kanunun 611/2. maddesini yürürlükten kaldırmayıp, miras taksim sözleşmesinin geçerliliğinin yazılı şekilde yapılmasına bağlı olduğu; sonucuna varılmıştır. ... miras taksim sözleşmesinin yazılı olarak yapılmasını yeterli gören Medenî Kanunun 611/2. maddesi, Noterlik Kanununun 89. maddesine nazaran daha özel bir hükümdür Bu yönden de Medenî Kanunun bu özel hükmüne göre, yazılı olarak yapılan «miras taksim sözleşmesini» geçerli kabul etmek zorunludur. Sonuç : 1512 sayılı Noterlik Kanununun yürürlüğe girmesinden sonra Medenî Kanunun 611. maddesinin 2. fıkrasına göre yapılan «yazılı miras taksim sözleşmesinin» geçerli olduğuna ve anılan Noterlik Kanununun 89. maddesinin Medenî Kanunun 611/2. maddesi hükmünü değiştirmediğine, 26/11/1980 tarihli ilk görüşmede üçte ikiyi aşan çoğunlukla karar verildi." Resmi Gazete 03.01. 1981, S. 17209, s. 39. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17209.pdf>.

taşınmazlar açısından kurulamayacağı durumu ile benzerlik taşımaktadır⁸⁰. Yargıtay da taşınmazların sözlü olarak yani elden paylaşılamayacağını ifade etmiştir. Ayrıca kanaatimizce TBK m. 288/3’de ifade edildiği üzere şekle uyulmaması sebebiyle geçersiz olan bağışlama sözü vermenin, bağışlayan tarafından bilerek ve isteyerek yerine getirildiğinde elden bağışlama sözleşmesi hükmünde olacağı düzenlenmiştir. Kanaatimizce bu durum mirasın yazılı paylaşılması ve elden paylaşılması sözleşmesine kıyasen uygulanabilecektir⁸¹. Yazılı olarak yapılmayan miras paylaşım sözleşmesinin miras ortaklığını oluşturan bütün mirasçılar tarafından fiilen ifa edilmesi durumunda TBK m. 288/3’ hükmüne kıyasen yapılan sözleşme gerekli olan şartları sağlamasıyla birlikte TMK m. 676/1 de düzenlenen mirasın elden paylaşılması sözleşmesi olarak sayılabilir⁸².

Daha öncede ifade ettiğimiz üzere elden miras paylaşım sözleşmesi TBK m. 289’da düzenlenen elden bağışlamaya, yazılı miras paylaşım sözleşmesi TBK m. 288’de düzenlenen bağışlama sözü vermeye benzetilmektedir. TBK m. 288/1’e göre bağışlama sözü verme sözleşmesinin geçerli olarak kurulabilmesi sözleşmenin yazılı şekilde yapılmasına bağlıdır. Bağışlama sözü vermenin kanunda öngörülen yazılı şekilde yapılmaması durumunda, bağışlayan sözleşmeyi ifa ederse TBK m. 288/3’e göre sözleşme elden bağışlama hükmünde olacaktır. TBK m. 288/3’de düzenlenen bu hüküm, kıyasen yazılı miras paylaşım sözleşmesine uygulanmaktadır. Bu durum, yazılı miras paylaşım sözleşmesine kıyasen uygulanabilir. Dolayısıyla; yazılı miras paylaşım sözleşmesi kanunda öngörülen şekilde yapılmadığında, ancak mirasçıların sözleşmeyi bilerek ve isteyerek ifa etmeleri durumunda yazılı miras paylaşım sözleşmesinin geçerli olacağı kabul edilmektedir⁸³. Bu duruma ek olarak TBK m. 288/2’de kanun koyucu bir taşınmazın veya taşınmaz üzerindeki aynı bir hakkın bağışlanması sözü vermenin geçerliliğinin ancak onun resmî şekilde yapılmış olmasına bağlı kılmıştır. Yazılı miras paylaşım sözleşmesi içinde aynı hüküm kıyasen uygulanmakta ve geçerli şekilde kurulmamış miras paylaşım sözleşmesine dayanarak mirasçılar tapuda taşınmazın tescilini isteyemezler⁸⁴. Eğer mirasçılar arasında sözlü olarak yapılan sözleşmeye dayanarak tescil yapılmış ise söz konusu tescil yolsuz olacaktır⁸⁵.

III. SONUÇ

Mirasın elden paylaşılması sözleşmesinin geçerli olarak kurulması için edimlerin ifa edilmesi gerekmektedir. Hem taahhüt hem de tasarruf aşaması aynı anda gerçekleşmektedir. Bu açıdan da elden paylaşım sözleşmesi, TBK m. 289’da düzenlenen elden bağışlama sözleşmesine benzemektedir. Ayrıca bu sözleşmeler, konusunu oluşturan mal varlığı değerleri açısından da benzerlikler taşımaktadır. Hem mirasın elden paylaşılması sözleşmesi hem de elden bağışlama sözleşmesi taşınmazları konu edinmemektedir. Gerçekten bu iki sözleşme, farklı kanunlarda düzenlenmiş olsa da benzer özellikler taşımaktadır. Elden paylaşım sözleşmesi ile elden bağışlama sözleşmesi birbirine benzediği gibi; mirasın yazılı paylaşılması ve bağışlama sözü verme sözleşmeleri de geçerli olarak kurulabilmek için her ikisinin de yazılı olarak yapılması, taahhüt ve tasarruf aşamasının farklı olması ve geçerlilik için ifanın şart olmayışı açısından benzer özellikler taşımaktadır. Sonuç olarak, farklı kanunlarda düzenlenen bu sözleşmelerin hükümleri, ihtiyaç duyulan durumlarda birbirine kıyasen uygulanabilir. Kanaatimizce yazılı miras paylaşım sözleşmesinin, kanunda resmi şekil şartı istenmeyen hallerde, yazılı olarak yapılmaması durumunda sözleşme

⁸⁰ TEKELİOĞLU, s. 181. KILIÇOĞLU, Taksim, s. 68.

⁸¹ TEKELİOĞLU, s. 189.

⁸² DURAL/ÖZ, Miras, s. 483.

⁸³ TEKELİOĞLU, s. 189.

⁸⁴ TEKELİOĞLU, s. 190.

⁸⁵ TEKELİOĞLU, s. 190.

doğrudan geçersiz sayılmamalıdır. Sözleşmenin geçersiz sayılması onu ifa eden tarafların menfaatine aykırı olacaktır. TBK m. 288/3 hükmüne kıyasen elden paylaşma sözleşmesi sayılmalı ve geçerli olmalıdır.

KISALTMALAR

C.	: Cilt
HD.	: Hukuk Dairesi
HGK.	: Hukuk Genel Kurulu
E.	: Esas
K.	: Karar
m.	: Madde
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
T.	: Tarih
TBK.	: Türk Borçlar Kanunu
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TMK.	: Türk Medeni Kanunu
vd.	: ve devamı

KAYNAKÇA

- Akkuş, Sabahattin, “*Tapu Sicilinde Miras Paylaşım Problemleri*”, T.C. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2013.
- Altan, Neslihan, “*Bağışlamanın Ortadan Kalkması*”, Yaşar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2021.
- Altaş, Hüseyin, *Medeni Hukuk Başlangıç Hükümleri (Tmk M. 1 – 7)*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2014.
- Antalya, O. Gökhan/ Sağlam, İpek, *Miras Hukuku*, 4. Baskı, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2015.
- Aral, Fahrettin/ Ayrancı, Hasan, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, Yetkin Yayınları, Ankara 2015.
- Ayan, Mehmet, *Miras Hukuku*, 10. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2020.
- Belen, İbrahim, “*Şartlı Ve Mükellefiyetli Bağışlama*”, T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005.
- Dural, Mustafa/ Öz, Turgut, *Türk Özel Hukuku Cilt Iv Miras Hukuku*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2019. (Kısaltma: Dural/Öz, Miras)
- Dural, Mustafa/ Öz, Turgut, *Türk Özel Hukuku Cilt I Temel Kavramlar Ve Medeni Kanun’un Başlangıç Hükümleri*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2013.
- Eren, Fikret, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2015. (Kısaltma: Eren, Özel)
- Eren, Fikret, *Borçlar Hukuku: Genel Hükümler*, Yetkin Yayınları, Ankara 2017. (Kısaltma: Eren, Genel)
- Eren, Fikret/ Yücer Aktürk, İpek, *Türk Miras Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2019.
- Gençcan, Ömer Uğur, *Miras Hukuku*, 3. Baskı, Yetkin Yayınevi, Ankara, 2016.
- İmre, Zahit/ Erman, Hasan, *Miras Hukuku: Yasal Mirasçılık, Ölümüne Bağlı Tasarruflar, Mirasın Geçmesi, Mirasın Taksimi*, 15. Basım, Der Yayınları, İstanbul, 2018.
- Karlı, İbrahim, “*Paylaşmaya Kadar Miras Ortaklığının Hukuki Durumu*”, T.C. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2016.
- Kılıçoğlu, M. Ahmet, *Miras Taksim Sözleşmesi*, Yetkin Yayınları, Ankara, 1989. (Kısaltma: Kılıçoğlu, Taksim)
- Kılıçoğlu, M. Ahmet, *Miras Hukuku*, 7. Bası, Turhan Kitapevi, Ankara, 2018.
- Kutluay, Ezgi, “*Bağışlama Sözleşmesi*”, T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2016.
- Mamük, Damla, “*Mirasın Paylaşılmasında Mirasçıların İrade Özgürlüğü Ve Bu Özgürlüğün İstisnaları*”, *Ankara Barosu Dergisi*, Ankara, 2013, S. 2, S. 315 – 330.
- Ozanemre Yayla, Hatice Tolunay, *Mirasın Paylaşılması*, Turhan Kitapevi, Ankara 2011.
- Özer Deniz, Miray, “*Mirasın Paylaşılması Sözleşmesi Ve Bunun Arabuluculuk Bakımından Değerlendirilmesi*”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Malatya, 2020, C. 11, S. 1, S. 26 – 38.

- Özüğür, Ali İhsan, *Türk Medeni Kanunundan Önce Ve Sonra Miras Hukuku*, 4. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2016.
- Öztan, Bilge, *Miras Hukuku: Tablolar Ve Örneklerle*, 11. Baskı, Turhan Kitapevi, Ankara, 2016.
- Sapanoğlu, Süleyman, *Miras Paylaşma Ve Miras Payının Devri Sözleşmeleri*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2011.
- Sarı Fidan, Özlem, “Mirasçılık Sıfatını Kaybedenlerin Miras Ortaklığı İle İlişkileri”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Ankara, 2015, C. 19, S. 2, S. 149 – 164.
- Şişko, Deniz, “*Türk Hukukunda Mirasın Paylaşılması Davası*”, T.C. İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2021.
- Tekelioğlu, Numan, *Miras Paylaşım Sözleşmesi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021.
- Topuz, Gökçen/ Topuz, Seçkin, “Miras Ortaklığında Mirasçıların Dava Arkadaşlığı”, *Ankara Barosu Dergisi*, Ankara, 2008, C. 66, S. 3, S. 60 – 67.
- Yazıcı, Ayşe Nur Merve, “*Türk Hukukunda Miras Ortaklığının Paylaşmadan Önceki Durumu*”, T.C. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2017.
- Yeldan, Ali, “*Bağışlamadan Dönme*”, T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2002.
- Yılmaz, Süleyman/ İşgüzar, Hasan/ Demir, Mehmet, *Miras Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2019.

Bu makale benzerlik taramasına tabi tutulmuştur.

Araştırma Makalesi/ Research Article

DÜŞÜK KALİTELİ VE KESİM ATIĞI DERİLERDEN İLERİ DÖNÜŞÜM GİYSİ TASARIMI ÖNERİLERİ

Şengül EROL*

Öz

Tarihin başlangıcından beri yaşamın her alanında kullanım alanı bulan deri; sahip olduğu özellikleri ile önemli bir materyaldir. Yumuşak, kolay deforme olmayan dayanıklı yapısı, hava ve su sirkülasyonu sağlayan gözenekleri, koku ve bakteri oluşumunu önleyen nem emiciliği ve esnek dokusu ile uzun ömürlü ve sürdürülebilir bir malzemedir. Ölü hayvanların derilerinden elde ediliyor olması sebebiyle bazı platformlarda hayvan dostu ürün olarak kabul edilmemektedir. Ancak deri gerçek manada eti, sütü ve yünü için yetiştirilen hayvanların bir yan ürünü durumundadır. Bu nedenle aslında tüm deriler atık bir ürün, derilerin üretilmesi ve işlenmesi de atığın değerlendirilmesi durumu olarak tanımlanabilir. Hatta atığın değerlendirilmediği bir durumu savurganlık göstergesi olarak kabul etmek mümkündür.

Sistemin kendisi bir atık değerlendirme olarak kabul edilse de deri işlentisi ve nihai ürüne dönüş aşamalarında yeni atıklar oluşmaktadır. Bu çalışmada düşük kaliteli kabul edildiği için üretim sürecinde kabul görmeyen veya üretim esnasında kesim işlemlerinden kalan atık derilerin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla; ileri dönüşüm yaklaşımı ile giysi tasarımı denemeleri yapılmış ve önerilerde bulunulmuştur. Yeterli büyüklükte olmamaları veya yüzeyinin düzgünlüğü, kalınlığı, dayanıklılığı vb. açılardan istenen kaliteye sahip olmaması nedeniyle klasik üretim işlemlerine alınamayan atık derilerin değerlendirilmesi için deneysel çalışmalar yapılmıştır. Başlangıçta deriler makasla kesilerek ip haline getirilmiş, devamında ise deri ipler tıgla örülerek yüzey haline getirilmiştir. Elde edilen örülmüş deri yüzeyin model detaylarında kullanıldığı 13 adet kadın giysi tasarımı ve üretimi gerçekleştirilmiştir. Üretimler sergilenmek amacıyla ½ büyüklükte mankenlere uygun olarak küçük ölçekli çalışılmıştır. Araştırmanın benzer çalışmalara ilham olması, yapılacak tasarımların 1/1 oranlarında kullanılabilirliği olan tasarımlarda uygulanabilmesi ve böylece ticarileştirilmesi gibi imkânlar sağlayarak deri kesim atıklarının değerlendirme çalışmalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Deri kesim atıkları, ileri dönüşüm, giysi tasarımı.

SUGGESTIONS FOR UPCYCLING CLOTHING DESIGN FROM LOW QUALITY AND LEATHER CUTTING WASTE

Abstract

Leather, which has been used in all areas of life since the beginning of history; It is an important material with its properties. It is a long-lasting and sustainable material with its soft, non-deformable durable structure, pores that provide air and water circulation, moisture absorbency that prevents odor and bacteria formation, and flexible texture. Due to the fact that it is obtained from the skins of dead animals, it is not considered an animal-friendly product on some platforms. However, leather is actually a by-product of animals raised for meat, milk and wool. The main and primary purpose of raising animals has never been leather. For this reason, all leather is a waste product, and the production and processing

* Doç.Dr., Uşak Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü, Uşak, sengul.erol@usak.edu.tr

of leathers can be defined as the use of waste. In fact, a situation where the waste was not evaluated could be considered as an indication of waste.

Although the system itself is considered as a waste recycling process, new wastes are generated during the leather processing and conversion to the final product. In this study, it is aimed to evaluate the waste leathers that are considered to be of low quality or that remain from the cutting processes during production. For this purpose; with the logic of upcycling, clothing design experiments have been made and suggestions have been made. Experimental studies were carried out to evaluate the waste leathers that could not be taken into conventional production processes due to their insufficient size or low quality. At the beginning of the work, the leathers were made into threads, and afterwards, the leather threads were crocheted and turned into a surface. 13 pieces of women's clothing were designed and produced, using the knitted leather surface obtained in the model details. In order to exhibit the designs, small-scale work was carried out in accordance with ½ size mannequins. It is thought that the research will contribute to the evaluation studies of leather cutting wastes by providing opportunities such as inspiring similar studies, applying the designs to be made in designs with usability at 1/1 ratios, and thus commercializing them.

Keywords: Leather cutting waste, upcycling, clothing design.

GİRİŞ

Tarihin başlangıcından beri yaşamın her alanında kullanım alanı bulan deri; sahip olduğu özellikleri ile önemli bir materyaldir. Yumuşak, kolay deforme olmayan dayanıklı yapısı, hava ve su sirkülasyonu sağlayan gözenekleri, koku ve bakteri oluşumunu önleyen nem emiciliği ile esnek dokulu bir malzemedir. Sahip olduğu bu özellikleriyle deriden mamul giysi ve ayakkabıların oldukça kullanışlı olmasını sağlar (URL-1.; Meyer vd., 2021). Özellikle esnek yapısı sayesinde hemen her alanda kullanılabilirdiği gibi her şekilde tasarım olanaklarına da imkan vermektedir (Pamuk vd., 2018).

Gerçek deri bu özellikleri sayesinde daha kısa ömürlü olan, çatlama ve yırtılmalarla kullanılmaz hale gelen suni deriye göre gerçek bir alternatif durumundadır. Ancak deri işlentisi için harcanan su ve enerji miktarı, kimyasal madde kullanılması gibi nedenlerle çevreye zararlı olduğu kabul edilen bir duruşun sergilendiği de inkâr edilemez bir gerçektir. Fakat gelişen yeni teknolojiler sayesinde deri işlentisinde enerji ve su tasarrufu sağlanmakta ve kullanılan kimyasallar daha organik olup çevreye zarar vermeyenlerle değiştirilmekte ve böylelikle çevresel ayak izinin azaltılması mümkün olmaktadır (URL-2, 2019). Derinin çevresel maliyetine göre suni deriler çevreye duyarlı taraflar açısından iyi bir seçim gibi görünse de mevcut deri alternatiflerin çoğunun fosil yakıtlardan elde edilen plastiklerden yapıldığı göz ardı edilmemesi gereken bir gerçektir (URL-3).

Deri; ölü hayvanların derilerinden elde ediliyor olması sebebiyle bazı platformlarda hayvan dostu ürün olarak kabul edilmemektedir. Ancak deri gerçek manada eti, sütü ve yünü için yetiştirilen hayvanların bir yan ürünü durumundadır. Hayvan yetiştirmedeki asıl ve öncelikli amaç hiçbir zaman deri olmamıştır. Bu nedenle aslında tüm deriler atık bir ürün, derilerin üretilmesi ve işlenmesi de atığın değerlendirilmesi durumu olarak tanımlanabilir. Hatta atığın değerlendirildiği bir durum savurganlık göstergesi olarak kabul edilebilir (URL-2, 2019; Gerede Deri, 2019).

Elbette sistemin kendisi bir atık değerlendirme olarak kabul edilse de deri işlentisi ve nihai ürüne dönüş aşamalarında da yeni atıklar oluşmaktadır. Tüm bu atıkların çevreyi kirletme yönünde olumsuz etkileri giderek daha fazla dikkat çekmeye başlamış durumdadır. Özellikle deri işleme aşamasında daha çevre dostu kimyasalların ve üretim süreçlerinin kullanılması için sektör üzerinde giderek artan bir baskı hissedilmektedir. Gün geçtikçe daha fazla tüketici çevre dostu, sertifikalı, ekolojik etiketli deri ürünleri talep etmektedir (Erol vd., 2018). Bu çevresel zararların azaltılması için sektörel olarak çeşitli önlemler alınmaktadır.

Alınan önlemlerin başında geri dönüştürmek ve yeniden kullanmak bulunur. Bu uygulamalar çoğunlukla kullanılmış ürünlerin yeniden değerlendirilerek kullanım ömrünün uzatılması olarak dikkat çekse de ortaya çıkan atıkların değerlerinin artırılması yolu ile elde edilen değerlendirme çalışmaları da oldukça kıymetlidir.

Bu durumda atıkların yeniden kullanılarak ekonomik, entelektüel, duygusal ve maddi değer kazanması çalışmaları ileri dönüşüm olarak tanımlanabilmektedir. Murray (2002), ileri dönüşüm tasarımı “yalnızca belirli malzemelerin üretimine giden kaynakları korumakla kalmayıp, aynı zamanda yeniden dolaşımını sırasında bilginin uygulanmasıyla bu malzemelerde somutlaşan değere katkıda bulunmak” olarak vurgulamıştır (Akt. Kushwaha ve Swami, 2016).

Geri dönüşümün belirli bir uygulama şekli olan ileri dönüşüm; atık ve istenmeyen ürün ve malzemelerden daha kaliteli ve daha iyi çevresel değere sahip yeni bir ürün yaratma sürecidir (Kushwaha ve Swami, 2016).

“İleri dönüşüm yöntemi, kullanılan atığı üretim ve tüketim zincirindeki konumunu daha önce bulunduğundan daha yükseğe yerleştirerek tasarım yoluyla tüketim zincirine geri getirmek olarak tanımlanır - buna çevresel, ticari ve estetik değer de dahildir-” (McDonough and Braungart 2002; Akt., Aus, 2011). İleri dönüşüm yöntemi ile yerli ve milli üretim politikalarına da katkı sunulduğunun altını çizmek önemlidir. Çünkü ileri dönüşümdeki kaynak malzemeler genellikle üretimin yapıldığı bölgede toplanır ve bu durum özellikle nakliye bağımlı olunmasıyla ilgili çevresel ve sosyal sorunların çözülmesine katkıda bulunmaktadır (Aus, 2011).

İleri dönüşüm ve atık değerlendirmenin öneminden yola çıkılarak hazırlanan bu çalışmada yüzeyinin düzgünlüğü, kalınlığı, dayanıklılığı vb. açılardan istenen kaliteye sahip olmaması nedeniyle kullanılmayan ve kesim atıklarından kalan derilerin değerlendirilmesi için ileri dönüşüm yaklaşımı ile kadın giysi tasarımı denemeleri yapılmış ve önerilerde bulunulmuştur. Amaç doğrultusunda yürütülen çalışmada Şekil 1’de verilen adımlara göre atık derilerin ileri dönüşüm yaklaşımı ile değerlendirilmesi faaliyetlerine örnek oluşturacak bir projeksiyon çizilmeye çalışılmıştır.

Şekil 1: Çalışma İçeriğinin Adımları

Bu nedenle çalışmada öncelikle düşük kaliteli ve kesim atığı derilerle ilgili alan yazın bilgisine yer verilmiş; devamında atık derilerin ileri dönüşümü ile ilgili yapılan örnek tasarım çalışmaları incelenmiştir. Son bölümde ise araştırma amacına uygun olarak düşük kaliteli ve atık derilerin değerlendirilmesine yönelik kadın giysi tasarımları detaylandırılmıştır.

Düşük Kaliteli ve Kesim Atığı Deriler

Uzun yıllardır sürdürülebilir bir materyal olarak kullanılan derinin giysi ve ayakkabı üretimi ya da ev dekorasyon ürünleri olarak kullanılmasına göre farklı çeşitleri bulunmaktadır. Ayrıca bir deri hayvandan edinildiği yere göre sırt, boyun, etek ve bacak gibi belli bölümlere sahiptir. Bölümlerin her tarafı aynı kalite ve özelliğe sahip değildir. Özellikle dokusu en sık ve değerli olan kısım sırt bölümüdür. Üretilen ürünlerdeki kalite parametrelerine göre kullanılacak bölgelere karar verilir. Örneğin; bir ayakkabı üretiminde parçaların çoğunun ön kısım için sıkı bölgelerden kesilmesi gerekirken, bazı parçaları derinin herhangi bir bölgesinden kesmek mümkündür (Gerede Deri, 2018; URL-1).

Derideki düşük kaliteyi ve atıkların durumunu deri yüzeyindeki böceklerden kaynaklı zararlar, tel çizikleri, deriyi yüten kişilerin becerileri ve derinin yüzüldükten sonraki saklama koşulları etkilemektedir. Tüm bu koşullar nedeniyle atılan deri oranı % 50'lileri yani alınmış derilerin yarısını bulabilmektedir (Gerede Deri, 2019). Avrupa ayakkabı endüstrisinde derilerin yaklaşık % 70'inin atık olarak boşa gittiği; bu durumun ayakkabı imalatındaki farklı işlemlerden kaynaklandığı belirtilmektedir (Oliveira vd., 2016).

Kusurlu ve hatalı ham deriler istenilen özellikteki mamul deri ürünlerin üretilmesini kısıtlamaktadır. Derinin sahip olduğu bazı kusurlar bir takım işlemler yardımıyla hafifletilse de bazıları geri dönüşü olmayan sonuçlara yol açar. Deri sektöründe gerek hayvanın kesimi sırasında deri yüzünün çeşitli şekillerde zarar görmesi, gerek konfeksiyon işçiliği hatalarından kaynaklanan kullanılamaz hale gelen deriler ve gerekse kesim atığı olarak kalan miktarlar nedeniyle yüksek miktarda atıl deri ortaya çıkmaktadır (Utkun, Öndoğan, 2011., Gerede Deri, 2019)

Balıkesir Sanayi Odası tarafından hazırlanan raporda küçükbaş ve büyükbaş hayvan derilerinin mamul ürün imalatı sırasındaki atık oranları hakkında bilgi verilmiştir.

Rapora göre genellikle küçük baş hayvan derisinden elde edilen konfeksiyon ürünlerinde finisaj sonrası konfeksiyonda kullanılmayanların oranı % 8-10 dur. Konfeksiyon için kesimden kaynaklı atık oranı ise % 28 dir. Ayakkabı ve saraciye ürünlerinde kullanılan büyükbaş hayvan derisi atık durumuna bakıldığında % 5-7 oranında imalatta kullanılmadığı, % 10-15 oranında ise kesimden kaynaklı olduğu belirtilmektedir (Balıkesir Sanayi Odası, 1990).

Bazı yüksek kaliteli ürünlerde istenilen kalitenin yakalanabilmesi için derinin yüzeyinin sadece %40'ı kullanılır. Bitmiş ürün, kendine özgü kalıp parçalardan yapıldığında, kesim atıklarının oranı %35'e kadar ulaşmaktadır. Derilerdeki bu yüksek kesim firelerinin nedenleri, derinin asla homojen ve dikdörtgen olmaması, derinin yan taraflarındaki kısımlarda kalitenin düşük olması, kesilecek parçaların farklı büyüklüklere sahip olmasıdır (UNIDO 2000, Akt. Hailu, 2021).

Atık gruplarının farklı bir kısmı olan yıpranmış deri giysiler, küçük mamul deri parçaları ve deri kırpıntıları çevre kirliliğine katkıda bulunmaktadır. Etkin atık yönetimi, atıkları işleyerek, geri dönüştürerek ve yeniden kullanarak deri atıklarını en aza indirmede önemlidir (Tshifularo, Maduna, 2021).

Atıkların geri dönüşümü; motive edici ve 'R' stratejisi olarak tanımlanan bazı yaklaşımlara odaklanmaktadır.

Bunlar; **refuse**: atık üretmeyi reddetmek; **reaccept**: atıklardan veya alternatif kaynaklardan üretilen yeni bir ürünü yeniden kabul etmek; **re-think**: bir ürünün neden satın alındığını ve onun nasıl bertaraf edileceğini yeniden düşünmek; **reduce**: atık miktarını veya aşırı tüketimi azaltmak; **re-use**: ürünün kullanım ömrünü uzatmak için yeniden kullanım; **repair**: tekrar kullanılabilen veya bağışlanabilen giysileri onarmak; **refurbish**: eski kıyafetleri modernize etmek için yenilemek; **remanufacture**: aynı işleve sahip yeni bir üründe atılan ürünlerin kullanılmış parçalarıyla yeniden üretim; **repurpose**: atılan ürünleri veya parçalarını farklı işlevlere sahip yeni ürünlerde yeniden kullanma; **recycle**: geri dönüşüm; **rent**: yenilerini satın almak yerine kıyafet kiralama; **recover**: moda endüstrisinde kullanılacak hammaddeleri üretmek için moda atıklarından veya diğer atıklardan malzeme geri kazanımı olarak örneklendirilebilir (Akt. Papamichael, vd. 2022).

Çalışmada atıkların değerlendirilmesi ile ilgili olarak belirlenen **upcycle**: ileri dönüşüm yaklaşımı; farklı şekillerde yapılan recycle: geri dönüşüm uygulamalarından bir tanesidir.

Deri ve derinin işlendikten sonra yaklaşık %30'unun deri olarak kalması ve ürün geliştirme sürecinde derinin yarısından fazlasının atığa dönüşmesi sektörü ağır eleştirilere maruz

bırakıyor. Derinin ebat, kalite ve kalınlık olarak homojen olmaması kesim verimini düşürmede önemli bir etkidir. Ayrıca, kesilecek modellerin boyutu ve şekli nihai kesme verimliliği ile ilişkilidir. Deri ürünleri endüstrisinde atıkların en aza indirilmesi için farklı metodolojiler uygulanmaktadır, ancak kesim bölümünde oluşan atıklar sabit kalmaktadır. Derinin doğal özellikleri ve ürünlerin tasarım detayları nedeniyle, derinin kesilmesinden kaynaklanan atıklardan kaçınılması zordur (Hailu, 2021). Üretilen ürün için gerekli parçaların kesilip çıkarılmasından sonra geriye kalan kısım olarak tanımlanan deri kesim atıkları ya başka bir şey için kullanılamayacak kadar küçüktür ya da hasarlı, kalitesiz parçalar içerir. Derinin yüzeyi ne kadar büyük ve mükemmelse, deri kesme atığı da o kadar az olmaktadır (URL-4).

Görsel 1. Kesimlerden Arta Kalan Deri Atıkları

Bir derinin orta kısmında hayvandan yüzülmesi sırasında oluşan kesme hasarları derinin mobilyalar gibi daha büyük deri ürünlerinde kullanılmasını engellemektedir. Bu hasarlı derilerde deri tabaklama işlemi oldukça risklidir. Deri yüzeyindeki düzensiz cilt kanatları üretim makinelerine hızla takılır ve en kötü ihtimalle onlara zarar verebilir. Bu durumla karşılaşıldığında genellikle deri cildi yırtılmaktadır (URL-4).

Görsel 2. Deri Yüzme Esnasında Oluşan Hasarlar

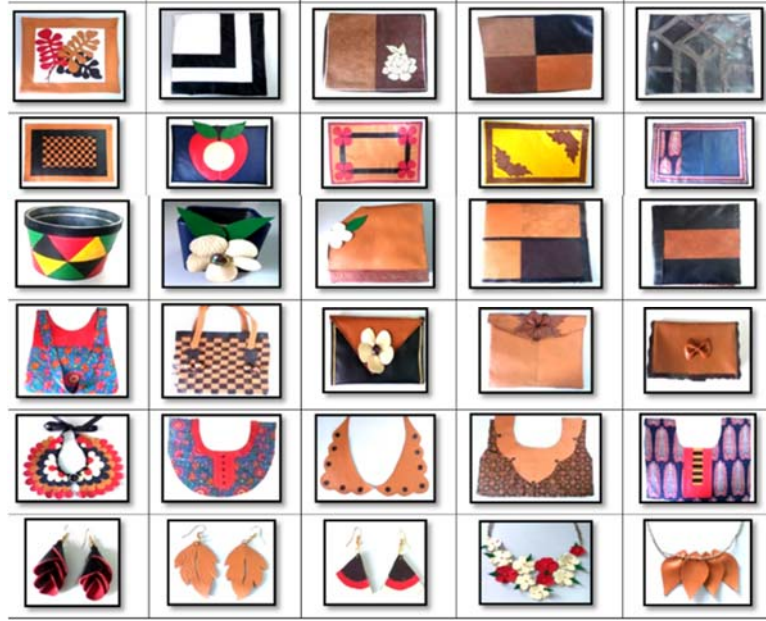
Düşük Kaliteli ve Kesim Atığı Derilerle Yapılan Tasarım Çalışmaları

“Dünyamızda hızla çoğalan atıklar, sanatçılar tarafından kullanılarak sanat ürünlerine dönüştürülmektedir. Sanatçının atık maddeleri malzeme olarak kullanması, insan-sanat-çevre ekolojisine farkındalığın artırılması, estetik yolla üretilen sanat ürününün sürdürülebilir çevreye ve sanata katkısını göstermektedir”. Sanatçıların atık malzemeleri izleyicisine sanat eseri olarak sunabilmesi, izleyenleri cezbedecek ve göze hoş gelen bir şekilde yapmasının yanı sıra gözden çıkarılan birçok malzemenin nasıl kullanılacağı ve ne şekilde dönüştürülebileceği hakkında alternatif seçenekler sunmaktadır. Sanatçılar bu sayede, bireylerin daha duyarlı davranması ve daha az tüketim yapmaya dikkat edecek bir farkındalık geliştirmeye destek olmaktadır (Akdemir, Korkmaz, 2021).

Günümüzde aktif şekilde yürütülen sürdürülebilirlik çalışmaları kapsamında çevresel zararların ve depolama maliyetinin azaltılması için deri sektörü üretimleri sırasında ortaya çıkan atıkları daha değerli ürünlere dönüştürerek yeniden değer kazandırmanın yolları geliştirilmelidir (Park, 2017). Çalışmanın bu bölümünde alan yazın taramaları sırasında ulaşılan kesim atığı derilerin ileri dönüşüm uygulamalarından örneklere kronolojik sıraya göre yer verilmiştir.

İncelenen ilk çalışmanın amacı, deri atıklarını tüketmek için yaratıcı bir şekilde farklı teknikler geliştirmek olarak belirtilmiştir. Kushwaha ve Swami 2016 yılında yaptıkları “İleri Dönüştürülmüş Ürün ve Aksesuarlar Yaratmak İçin Deri Atıklarının İleri Dönüşümü” başlıklı çalışmada yenilikçi tasarımları ve tarzları ile beğeni topladığı vurgulanan deri atıklarından yeni ürünler geliştirmiştir. Geliştirilen ürünler ev aksesuarları ve moda aksesuarları olarak iki ana başlıkta toplanmıştır. Ev aksesuarları grubunda; minder kılıfları, masa paspasları, tutucu ve klasörler bulunmaktadır. Moda aksesuarları olarak geliştirilen ürünler; el çantaları ve cüzdanları, boyunduruklar, yakalar, küpeler ve kolyelerdir (Kushwaha, Swami, 2016).

Çalışmada, toplam 30 farklı ileri dönüşümlü ürün tasarlanmış ve tasarımlar deri kırıntılarının birbirine geçme, yapıştırma, dikme teknikleri kullanılarak oluşturulmuştur.

Görsel 3. Atık Derilerden Elde Edilen Ev ve Moda Aksesuarları (Kushwaha, Swami, 2016)

Son olarak, oluşturulan bu ileri dönüştürülmüş 30 ürün, beğenilme durumları ve tüketiciler tarafından kabul edilebilirlikleri açısından hazırlanan anket formu ile değerlendirilmiştir (Kushwaha, Swami, 2016).

İncelemesi yapılan bir diğer çalışma Oliveira ve arkadaşları tarafından 2016 yılında 3. Uluslararası Moda ve Tasarım kongresinde sunulmuştur. Ayakkabı endüstrisinden kaynaklanan atıkların azaltılması için bir çözüm önerisi olarak yürütülen çalışmada; atık derilerin yeniden kullanılması ile ömrünü uzatabilen modüler yapıya sahip yeni ürünlerin elde edilmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla yapılan iki farklı tasarımda küçük geometrik modüller ile geliştirilen iki desen kullanılmıştır.

İlk tasarımda 25 cm² den küçük karelerin endüstriyel dikişle birleştirildiği bir bot üretilmiştir. Botun ayak ön kısmında yeniden kullanılan atık deriler dörtgen modüllerle bir yüzey oluşturmuştur. "İleri dönüşümlü" yüzey deseninin gelişimi, mekanik olarak birbirine dikilmiş 60 dörtgen modüle sahiptir. Dikişin "geliştirilmiş" yüzeyi dış dikiş olup, dış yüzeyde kenarları görünür bırakarak botun üst kısmının hacmini ve farklı bir estetiğini ortaya çıkarmaktadır.

Görsel 4. Atık Derilerle İleri Dönüştürülmüş Yüksek Topuklu Kadın Bot Tasarımı (Oliveira vd., 2016)

Yapılan ikinci tasarımda iç dekorasyon için armatüre uygulanan modüler bir yapı uygulanmıştır. Düzenli altıgenler ve çokgenler ile atık büyükbaş hayvan derisinden oluşan ve toplam yaklaşık 192 modülden oluşan bir tasarım kullanılmıştır. Tasarım; herhangi bir dikiş veya yardımcı bir bileşen kullanılmadan bağlantı parçaları ile bir araya getirilmiş her biri 50 cm² küçük dikdörtgen modüllerden oluşmaktadır.

Görsel 5. Atık Derilerden İleri Dönüştürülmüş Modüler Armatür Tasarımı (Oliveira vd., 2016)

Çalışmada yapılan modüler tasarım ve ileri dönüşüm konseptindeki yöntem ve kaynakların hayvan derisi atıklarının yeniden kullanımı yoluyla üretim ve süreçlerin sürdürülebilir potansiyelini gösterdiği vurgulanmaktadır (Oliveira vd., 2016).

Diğer bir çalışma; Park (2017) tarafından “Reenkarnasyon Kavramı Üzerinden Aksesuar Tasarımı Üzerine Bir Araştırma” başlığı ile hazırlanmıştır. Çalışma deri işlemede etik olmayan konuları keşfetmeyi ve ekosistem dolaşımı ile reenkarnasyon kavramına dayalı deri ürünleri tasarımları geliştirmeyi amaçlamıştır.

Araştırmanın tasarım süreci, atık derilerin toplanması, tür, renk ve ebatlarına göre sınıflandırılması ve deri ürünlerin geliştirilmesinden oluşmaktadır. Araştırmanın malzemesi deri atölyeleri ve deri ürünleri fabrikalarından toplanan atık büyükbaş hayvan derisi ile sınırlandırılmıştır. Araştırma sürecinde kullanılan atık derilerle; dimi örgü broş, dört telli bileklik, dört telli deri dokuma broş ve mini çanta tasarımları geliştirilmiştir. Ayrıca soyut desenlerden oluşan bozuk para cüzdanı ile bir kol bandı ve grafiti desenli bir cep telefonu kılıfı üretilmiştir (Park, 2017).

Görsel 6. Atık Derilerle Tasarım Önerileri (Park, 2017)

Çalışmada; atık deri aksesuarının geliştirilmesi ile atık derinin kullanılabilirliğinin genişletilebileceği ve sınırlı sayıda üretilen ürünler oluşturarak ürün değerinin de artırılabilirliği vurgulanmıştır. Sürdürülebilir ileri dönüşümün rolünü ve faydalarını vurgulayan araştırma; atık malzemeleri doğal çevre ile bir arada var olmak için modada kullanmanın etkili bir yolunu önermektedir (Park, 2017).

Araştırmalar arasında ülkemizde uygulanmakta olan ve kullanılan yöntemin marka tescili aldığı bir çalışma bulunmaktadır. Manisa’da bir halı dokuma kursu eğitmeni atık derileri şeritler halinde keserek halı dokuma malzemesi haline getirmiş ve böylece deriden dokuma halılar üretmiştir. Bu vesile ile 2019 yılında ülkemizde ilk kez kendisinin kullandığı deri atıklarıyla halı dokuma yönteminin marka tescilini almıştır. Deri atölyelerinin şehirde çok sayıda bulunması sebebiyle malzeme temini açısından da sıkıntı yaşanmayan yöntemle çöpe atılacak deri atıkları yeniden değerlendirme imkanı bulmuştur (URL-1).

Görsel 7. Deri Atıklarıyla Halı Dokuma Örnekleri (Sultan Gençtürk, 2019)

Kaynak: https://www.instagram.com/p/CXIU8bnNgyD/?utm_source=ig_web_copy_link , [Erişim Tarihi: 01.12.2022]

Ürel ve arkadaşları (2019) “Deri Konfeksiyon Atıklarının Tasarımla Dönüşümü: (Uşak Cezaevi Örneği)” başlıklı çalışmada hem deri atıklarının maksimum düzeyde değerlendirilmesi hem de kadın mahkûmların ekosisteme dâhil edilmesi yoluyla meslek edinme ve sanat alanlarında ülke ekonomisine katkı sağlanmasını hedeflemişlerdir.

Çalışmada Uşak E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda barındırılmakta olan tutuklu ve hükümlülerin meslek ve sanatlarını koruyup geliştirmek veya bunlara bir meslek ve sanat öğretmek amacıyla Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda faaliyetlerini sürdüren Deri Atölyesindeki

yüzlerce kiloyu bulan kesim atıkları değerlendirme kapsamına alınmıştır. Bu amaçla toplam 46 kg deri atığının yaklaşık 36-38 kg kadarı yeni ürün tasarımlarında kullanılmıştır. Çalışmanın uygulama safhasında kullanılacak ürünler araştırmacılar tarafından belirlenerek mahkûmların üretebilmesi için ürün formları hazırlanmıştır. El çantası, cüzdan, bileklik, anahtarlık ve kolye tasarımından oluşan ürün grupları cezaevindeki 5 kadın mahkûm tarafından üretilmiştir. Uygulama sonucunda toplam 73 adet tasarım ürünü elde edilmiş ve ürünler kadın mahkûmlar için gelir sağlama amacıyla cezaevi satış ofisinde satışa sunulmuştur.

Görsel 8. Atık Derilerden Aksesuar Tasarımları (Ürel vd., 2019)

Bayramoğlu (2019) tarafından yapılan çalışmada ise deri sanayinde konfeksiyon ve saraciye atığı olan deri parçalarından çeşitli aksesuarlar yapılarak, atıkların katma değeri yüksek ürünler haline dönüştürülebileceği örneklendirilmiştir. Çalışmada atık deri olarak vaketa ve vidala derilerden elde edilen boncuklarla kolyeler üretilmiştir. Küpe tasarımında ise giysilik atık deriler kullanılarak yakma çalışması ile yaprak şekli verilmiştir.

Görsel 9. Atık Derilerden Aksesuar Tasarımları (Bayramoğlu, 2019)

Araştırmada; hazırlanan aksesuarların yurt dışına ihraç yolu ile veya turistik bölgelerde satışa sunularak ülkemize katma değer sağlayabileceği ve sürdürülebilir işletmecilik anlayışına katkı sunacağı vurgulanmıştır.

Hailu'nun (2021) "Katı Deri Atıklarının İleri Dönüşümünde Modüler Tasarım Uygulaması: Etiyopya'dan Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımı" başlıklı çalışmada ileri dönüşüm yaklaşımı Etiyopya'daki deri imalat endüstrilerinden üretilen deri atıklarına uygulanmıştır. Çalışmanın birincil amacı ile katma değerli moda aksesuarları geliştirmede modüler tasarım tekniklerini birleştirmek için toplanan atık derilerin türü, kalitesi ve alanı değerlendirilmiştir. Çalışmada, ileri dönüştürülmüş bir ürün oluşturmak için modüler bir tasarım tekniği kullanılmıştır.

Üç ana aşaması bulunan projede öncelikle endüstrideki kesim oranları incelenmiştir. İkinci aşamada tasarlanacak modüllerin optimal alanını belirlemek için elde edilen atıklar buldukları alana ve kaliteye göre karakterize edilmiştir. Yapılan analize göre bazı atıkların kullanılamaz olarak sınıflandırılmasına rağmen, önemli miktarda atığın memnuniyet verici kalitede ileri dönüştürülmüş ürünler üretebileceği vurgulanmıştır.

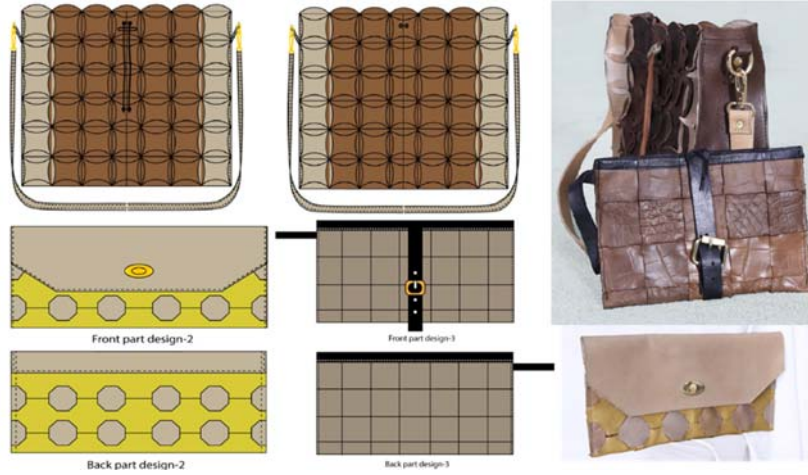
Üçüncü aşamasında modüler tasarım yoluyla ileri dönüştürülmüş ürünlerin tasarlanarak geliştirilmesi işlemleri yürütülmüştür. Nihai çanta tasarımını oluşturmak için modüler olarak tasarlanmış deri atıklarını kullanarak ileri dönüşümlü el çantaları geliştirilmiştir.

Tasarım modülleri, kolayca özelleştirilebilecek ve dikişsiz olarak korunabilecek şekilde tasarlanmıştır. Modüllerin tasarımına göre kesme kalıpları hazırlanmış ve ürüne benzersizlik veren modüllerin iç içe geçmesi aşaması tamamen el yapımı olarak uygulanmıştır.

Yapılan çanta tasarımlarının ilki; günlük aktiviteler için kullanılabilir şekilde tasarlanmıştır. Orta büyüklükteki el çantası, telefon, not defteri, cüzdan ve diğer aksesuarlar gibi günlük malzemeleri taşıyabilecek durumdadır.

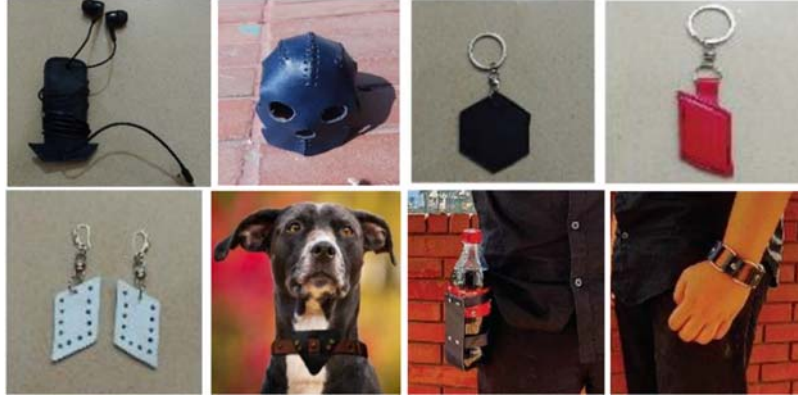
İkinci tasarımda; partiler, kokteyller ve düğünler için kullanılabilir modüler bir deri portföy çanta tasarlanmıştır. Zarf şeklindeki çanta, cep telefonu ve kredi kartları gibi küçük eşyaları tutmak için tasarlanmıştır.

Üçüncü tasarım da modüler olarak tasarlanmış, gündelik kullanıma hitap eden ileri dönüştürülmüş bir bilek çantasıdır. Çanta; yalnızca daha küçük günlük öğeleri tutan kompakt bir tasarıma sahiptir (Hailu, 2021).

Görsel 10. Modüler Tasarım Çanta Modelleri, (Hailu, 2021)

Bir diğer çalışmada Hossain ve Zami (2021); deri ürünleri endüstrisinden kaynaklanan atıkların hammadde olarak değerlendirilmesi ve katma değerli deri ürünlerine dönüştürülmesi için yöntemlerin belirlenmesini amaçlamıştır. Çalışmada deri kesim atıklarından pazarda talep gördüğü vurgulanan kulaklık tutucu, dekoratif kafatası, anahtarlık, küpe takımı, köpek tasma, şişe taşıyıcı, bileklik gibi 7 küçük deri ürün hazırlanmıştır.

Görsel 11. Atık Derilerden Tasarlanan Küçük Deri Ürünler (Hossain, Zami, 2021)

Araştırmacılar küçük deri eşyaların ulusal veya uluslararası pazarda kabul edilebilir olması gerektiğini ve pazarda hayatta kalabilmek için, özellikle atık deriden küçük deri ürünler üreten tasarımcılar ve imalatçıların maliyetlendirme yöntemini bilmelerinin yanı sıra ürünlerinin prototip örneklerini pazara sunarak kabul görmeleri gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca çalışmanın genç girişimcilere yeni bir iş fikri vereceği gibi deri israfını azaltmak ve çevreyi korumak için de bir çözüm olacağı belirtilmiştir (Hossain, Zami, 2021).

Düşük Kaliteli ve Kesim Atığı Derilerle İleri Dönüşüm Giysi Tasarım Süreci

Atık derilerin bir giysi tasarımına dönüşümü düşünüldüğünde giysiye ait herhangi bir kalıp parçasının çıkarılmasına uygun büyüklükteki deriler rahatça kullanılmakta iken en ya da boy açısından yetersiz büyüklükte olanların değerlendirilmesi mümkün olamamaktadır.

Yapılan bu çalışmada atık derilerin giysi tasarımlarında değerlendirilmesi ile ilgili olarak bir giysi kalıbına uymayacak kadar küçük ve düzensiz büyüklükte ve kalitesiz olanların giysi tasarımlarında nasıl değerlendirilebileceği sorusundan yola çıkmıştır. Bu amaçla kullanılabilir yöntemleri belirlemek adına gerek alan yazın gerekse sanatsal çalışmalarla ilgili okuma ve incelemeler yapılmıştır.

İncelenen örnek çalışmalarda özellikle sürdürülebilirlik teması ile ilgili olarak farklı tekstil yüzeylerinde (denim, kumaş vb.) ip haline getirilen malzemelerin örme, dokuma ya da bağlama teknikleriyle yeni tasarımlara ilham olduğu örneklerin yaygın olarak kullanıldığı görülmüştür.

Görsel 12. Atık Denim Dokuma Örneği

Kaynak: <https://i.pinimg.com/564x/2a/af/3d/2aaf3d50e7cfb91dcc2addb3a098670b.jpg> [Erişim Tarihi: 05.12.2022]

Benzer bir metotla denemeler yapmak üzere kesim atığı olan düzensiz ve delikli, hatalı kalitesiz ya da düşük kalite olarak adlandırılan deriler makasla kesilerek ip haline getirilmiştir.

Görsel 13. Farklı Kalınlıklarda Hazırlanmış Deri İp Örnekleri (Ş. Erol, 2022)

Deri ip haline getirilen atık derilerden giysi tasarımlarına uygun bir yüzey elde edilebilmesi için dokuma, bağlama ve örme denemeleri yapılmıştır. Bazı düşük kaliteli derilerde dokuma ya da bağlama açısından düzensiz görünüm ve kopmalarla karşılaşılması, tığ veya şiş ile örme yoluyla daha rahat değerlendirilebileceği görülmüştür.

Yapılan tığ ve şiş örme denemeleri örgü materyalinin malzemesine göre değişmekle beraber örme esnasında derinin yapısı nedeniyle ilmeklerin şiş veya tığın yüzeyine fazla tutunduğunu göstermiştir. Bu durum uygulama ve farklı örnekler denemede güçlük çıkarmaktadır. Şiş üzerinde rahat kaymaması nedeniyle çok fazla ilmek biriktirilememesi ve zorlamalar karşısında kopmalar olması örgünün şişlerle değil tığ ile yapılmasını gerekli kılmıştır. Tığ işinde farklı tekniklerle denemeler yapılsa da en çok sık iğne tekniği kullanılmıştır.

Görsel 14. Deri İplerle Farklı Örgü Tekniği Denemeleri (Ş. Erol, 2022)

Çalışmada giysi tasarımları drapaj tekniği ile şekillendirilmiştir. Drapaj yöntemi; tasarımları kumaş veya kumaş yerine kullanılacak yüzeyin esneklik, sertlik, dökümlülük gibi tutum özelliklerinden yararlanarak vücudun kıvrımları ve şekli ile uyumlu forma sokmayı kolaylaştırmaktadır. Özellikle tasarım detaylarının vurgulandığı asimetrik, üç boyutlu giysi formlarının oluşturulmasında kullanılabilecek en etkili yöntemdir (Çeğindir, 2017).

Büyük parçalı atık deriler; giysi tasarımlarının beden parçalarında kullanılırken, daha düşük kaliteli ve kesim atığı olan düzensiz kenar parçaları deri ip olarak kesilen ve örgü yapılan kısımlarında tercih edilmiştir. Aşırı kalitesiz olup sürekli kopma yapan deriler dışında normal

şartlarda kesim ve konfeksiyon dikim için uygun kalitede olmayan, delikli ve doku hatasına sahip pek çok deri atığının bu şekilde değerlendirilmesi mümkün olmuştur.

Görsel 15. İp Olarak Kesilen Deri Parçası Örneği (Ş. Erol, 2022)

İleri dönüşüm giysi tasarım uygulamalarında atık derilerin makasla kesilerek ip haline getirilmesi ve elde edilen iplerin tıgla örülerek yüzey oluşturulması yöntemi hakkında daha önce yapılmış bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Çalışmanın bu yönüyle literatüre yeni bir deneysel uygulama olarak katkı sunacağı düşünülmektedir. Ayrıca literatürdeki çoğunlukla aksesuar ve dekorasyon üzerine yoğunlaşan deri kesim atıklarının değerlendirilmesi çalışmalarına alternatif bir değerlendirme yöntemi sunmaktadır.

Yapılan çalışmanın deneysel tarafının bulunması ve sergileme esnasında daha estetik duruşa sahip olmaları sebebiyle giysi tasarımları ½ ölçekli mankenlere uygun olacak biçimde çalışılmıştır.

Hazırlanan tasarımlar “İlmek İlmek Dönüşüm” adıyla hazırlanan kişisel sergi ile izleyicilere sunulmuştur. Sergide; 4 adet siyah renkte, 6 adet kahverengi tonlarında ve 3 adet kırmızı siyah kontrastına sahip olmak üzere toplam 13 tasarım yer almaktadır. Genel biçim ve dikim özellikleriyle genç ve orta yaş kadınların kullanım tercihine hitap eden tasarımlara güçlü kadın manasına gelen isimler verilmiştir.

Görsel 16. Sergiden Kareler

Giysi modellerinde görülen örme detaylar; deri iplerin tıg ile giysi modeline uygun biçimde ve değişik tekniklerde örülmesiyle elde edilmiştir. Tüm modellerde örme yüzey dışında kalan kalıp parçalarının kenar temizlikleri ve örme yüzeyle birleştirme işlemleri için parça kenarlarına delgi aleti ile delikler açılmıştır.

Deneysel bir çalışma sürecinin ürünleri ve genel özellikleri ile birbirine benzeyen ama detaylarda farklılıklara sahip olan tasarımlarla ilgili detaylı bilgiler aşağıda verilmektedir.

1. Tasarım “Banu”: İspanyol dans kostümü havasında; siyah deriden, straplez yakalı, tek omuzlu, volanlı eteği ve pensler ile bedene oturan bir modeldir. Omuz ve etekteki firfırlı volan; deri iplerin tığ işi sık iğne tekniği ile örülmesinden elde edilmiştir. Etek modeli daha geniş durması için kalın tığla çalışılırken omuz biraz daha sıkı örgülü olması için daha ince tığla çalışılmıştır. Yan dikişler yine tığ ile örülerek elde birleştirilmiştir. Örgüler; gerdirilerek yoğun buharla ütülenmiş ve dantel görünümü alması sağlanmıştır. Kullanılan farklı derilerin renk tonları sebebiyle örgü etekte siyahın farklı tonları hakimdir.

Görsel 17. “ Banu”, Şengül Erol, 2022

2. Tasarım “Banu”: Siyah renk deriden straplez yakalı, boydan kuplu ve yırtmaçlıdır. Kesilen parçaların kenarları kalın tığ ile sık iğne yapılarak temizlenmiş ve ilgili kenarlar el dikişi ile birleştirilmiştir. Yaka ve etek uçları da yine tığ ile sık iğne tekniği yapılmıştır. Tasarımın boyun kısmında portatif olarak tasarlanan ve tamamen deri iplerle örülen omuzları kapatacak genişlikte yaka çalışılmıştır.

Görsel 18. “Begüm”, Şengül Erol, 2022

3. Tasarım “Ahu”: Parlak ve çatlatma yüzeyli siyah renkli deriden straplez yakalı, pensli temel elbise çalışılmıştır. Elbisenin üzerine bir önceki modeldeki gibi portatif volanlı bir yaka örülmüştür. Yaka omuzlardan sarkacak kadar büyük ve degaje görünümlüdür.

Görsel 19. “Ahu”, Şengül Erol, 2022

4. Tasarım “Nisa”: Koleksiyondaki çoğu tasarımda olduğu gibi straplez yakalı ve boydan kuplu siyah güderi elbisedir. Kuplar bedene oturuşu bozmayacak eğimli biçimde çalışılmıştır. Bütün parçalar örgü ile örülerek temizlenmiş ve kuplar birbirine dikilerek birleştirilmiştir. Yaka ve etek ucu yine tığlanarak temizlenmiştir. Örgülerde iki farklı kalınlıkta tığ kullanılarak yer yer daha seyrek görünüşe sahip bir yüzey elde edilmiştir.

Görsel 20. “Nisa”, Şengül Erol, 2022

5. Tasarım “Zeyna”: Kullanılan derinin rengi ve kalın dokusu ile amazon savaşçıların kostümlerini anımsatan model; temelde yine straplez ve boydan kupludur. Diğer modellerdeki gibi kup parçalarının kenarları tığ ile örülerek birleştirilmiştir. Kupların etek uçlarında örgü ile hazırlanmış volan ile geniş etek görünümüne sahiptir. Üst bedende portatif bir örgü yaka hazırlanmış ve uçları örgü püsküllerle süslenmiştir.

Görsel 21. “Zeyna”, Şengül Erol, 2022

Sıradaki üç model tasarımı aynı renkte derinin farklı kullanımlarını örneklendirmektedir. Modeller sırasıyla derinin parlak ve koyu renkli yüzeyi ve az miktarda örgü, tamamı örgü ve az miktarda deri üst yüzeyi ile derinin her iki yüzeyi ve örgü karışımı olarak hazırlanmıştır.

6. Tasarım “Gönülçelen”: Derinin parlak ve pürüzsüz yüzeyi yoğun olarak kullanılan dördüncü model; deri iplerle örülmüş asimetrik bel detayı ile tamamlanmıştır. İp askılı, tek omuzlu ve üst beden kiplüdür. Genel görünüş olarak aynı derinin kullanıldığı üç model arasındaki en koyu renkli tasarımıdır.

Görsel 22. “Gönülçelen”, Şengül Erol, 2022

7. Tasarım “Aybike”: Birbirini tamamlayan üç modelden ikincisi olan model; örülmüş yüzey ağırlıklıdır. Bu sebeple renk olarak kıyaslandığında ilk modele göre daha açık bir tonlamaya sahiptir. Boyundan bağlı ve bedene oturan modelin etek ucunda örgüler volan yaparak genişlemektedir. Modelin bel kısmında derinin koyu renkli parlak yüzeyi ile bel korsajı çalışılmıştır.

Görsel 23. “Aybike”, Şengül Erol, 2022

8. Tasarım “Ceylan”: Üçlü serinin son modelinde derinin her iki yüzü de kullanılmıştır. Tek omuzlu ve yandan asimetrik kuplu olarak hazırlanan modelin dış kenarları tığ ile örülerek temizlenmiştir. Derinin her iki yüzü arasında yerleştirilen örgü asimetrik kup detayı sahip olduğu renk tonlaması ile koyudan açığa geçişi sağlayan bir görsel sunmaktadır.

Görsel 24. “Ceylan”, Şengül Erol, 2022

9. Tasarım “Leydi”: Straplez, pensli dar temel elbise, üzerinde deri örgü yelek olarak ikili takımdır. Elbise hardal renkli deriden hazırlanmıştır. Elbisenin üzerine bel hizasında biten ve deri örgü ile hazırlanan kontrast renkte yelek bulunmaktadır. Zincir işi kutular şeklinde örülen yelek elbise renginde kesilen şeritlerle süslemiştir.

Görsel 25. “Leydi”, Şengül Erol, 2022

10. Tasarım “Umay”: Manken üzerinde yaratıcı kalıp uygulama tekniğine göre hazırlanan model; üzerinde kesikler bulunan ikinci kalite deri kullanılarak hazırlanmıştır. Klasik pens, kup, yan dikiş detaylarının bulunmadığı model, önden arkaya dolaşan çok parçalı olarak çalışılmıştır. Tüm parçalar diğer modellerde olduğu gibi örgü ile temizlendikten sonra el dikişi ile birleştirilmiştir. Etek ucu ve yaka da örgü ile sık iğne yapılarak temizlenmiştir. Model; parçalı detayların dışında tek omuzlu ve aşağı doğru genişleyen uzun eteklidir.

Görsel 26. “Umay”, Şengül Erol, 2022

11. Tasarım “Hesna”: Kırmızı ve siyahla kombinlenen simetrik modelin üst bedeni V yakalı, yanlardan kuplu ve kalça hattında biten korsajlıdır. Etek ise tamamen siyah renkte örgü ile volanlı olarak hazırlanmıştır. Örgü için kalın tığ kullanılarak daha geniş örgü aralıkları ile dantel havası yakalanmaya çalışılmıştır.

Görsel 27. “Hesna”, Şengül Erol, 2022

12. Tasarım “Dilber”: Kırmızı ve siyah renkte, asimetric kuplu, tek omuzlu ve asimetric yakalıdır. Önden arkaya dönen kup parçası kırmızı ile örgü olarak çalışılmıştır. Bedene sıkıca oturan model formu için örgünün diğer modellere göre ince kesilen ipleri ince tığ ile sıkıca örülmüştür. Kup şekline uygun olması için örgü esnasında artırma ve eksiltmeler yapılmıştır.

Görsel 28. "Dilber", Şengül Erol, 2022

13. Tasarım "Ece": Model kırmızı ve siyah ile kombinlenmiştir. Bedeni kırmızı deriden, kuplu ve tek omuzlu olarak çalışılmıştır. Yaka ve etekte asimetrik detaylarla siyah deri iplerle örgü yapılmıştır. Önden arkaya devam eden etek modeli kalıp şekline uygun olarak çalışılmıştır.

Görsel 29. "Ece", Şengül Erol, 2022

Sonuç ve Tartışma

Çalışma ile denemesi yapılan yeni bir yöntemle hazırlanan deri giysi tasarımlarının özellikle atık derilerin ileri dönüşüme tabi tutularak daha değerli ürünlere dönüşmesi ve sürdürülebilirlik çalışmalarına katkı sunması amaçlanmıştır. Literatürdeki çoğunlukla aksesuar ve dekorasyon üzerine yoğunlaşan deri kesim atıklarının ileri dönüşüm yolu ile değerlendirilmesi uygulamalarına alternatif bir yöntem sunmaktadır. Özellikle ülkemizde konuyla ilgili yapılan yayınlar arasında atık derilerin değerlendirilmesine ilişkin araştırma yöntemine benzer bir çalışmanın olmaması yapılan çalışmanın önemini göstermektedir.

Çalışmada özellikle gerek kalite olarak gerekse büyüklük olarak deri giysi tasarımında kullanılmayacak deri parçalarının değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Belirlenen niteliklerdeki

deri parçaları makasla ip haline getirilmiş, iplerle de yeni bir yüzey oluşturularak deri giysi tasarımları oluşturulmuştur. Bu sayede normal durumda kullanılamayacak derilerin ziyan olmadan değerlendirilmesi mümkün olmuştur.

Özellikle kesim atığı ve ikinci, üçüncü kalite deriler nedeniyle deri sektöründe ortaya çıkan büyük atık miktarının azaltılabilmesi için yapılan uygulamanın atık deri yönetimine bir alternatif olarak sunulması mümkündür.

Giysi tasarımları deneysel sürecin daha rahat yürütülmesi ve daha estetik bir sunum imkanı sağlayacağı düşüncesi ile ½ ölçekli mankenler üzerinde sergilenmiştir. Bu yönüyle tasarımların ticarileştirme ve gerçek kullanım hedefi öncelikli tutulmamıştır.

Ancak çalışmaların sergilenmesi esnasında izleyicilerin beğeni ve yorumları, satın alınıp alınamayacağı, büyük ölçekli örneklerinin olup olmadığı gibi sorular çalışmaların büyük ölçekli olarak çalışılması halinde bir pazarlama imkanı bulabileceği fikrini desteklemektedir. Bununla birlikte tasarım ve üretim sürecinin zahmetli ve meşakkatli olması, daha fazla malzeme gerektireceği ve dolayısı ile daha maliyetli olması gibi nedenlerle sınırlı ve kişiye özel üretim olarak çalışılması daha uygundur.

Gelecek çalışmalar, denemelerin büyük boyutlu olarak yapılması üzerine yoğunlaşabilir. Sadece kadın giysi tasarımı yapılan bu çalışmanın devamı olarak erkek giysi tasarımları üzerine de çalışılabilir.

El işçiliği ve uzun soluklu bir çalışma süreci olduğu için özellikle kadın girişimcilerin iş sahası bulduğu çalışmaların desteklendiği projeler için konu olarak tercih edilebilir.

İp haline getirilmiş atık derilerin giysi tasarımı dışında dekoratif ürünler ve ev aksesuarları ürünleri olarak tasarlanacağı yeni denemeler yapılabilir.

Kaynakça

- Akdemir İ., Korkmaz F.D. (2021). Sürdürülebilirlik Bağlamında Moda ve Sanat İlişkisi. İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, (INIJOSS), 10(1). 191-207.
- Aus, R., (2011). Trash to Trend – Using Upcycling in Fashion Design, Doctoral Thesis, Estonya Sanat Akademisi, ISBN 978-9949-467-19-8 (raamat) / ISBN 978-9949-467-21-1 (pdf), ISSN 1736-2261
- Balıkesir Sanayi Odası, (1990). 8. Gurup Tekstil-Giyim Ve Deri Sanayi Meslek Gurubu İle İlgili Fire Ve Zayiat Oranları, <http://www.bso.org.tr/pdf/DER%C4%B0-K%C3%96SELE-SANAY%C4%B0-F%C4%B0RE-ZAY%C4%B0AT-27-%C5%9EUBAT-199011.pdf>
- Bayramoğlu, E. E., (2019). Sürdürülebilir İşletmecilik Anlayışı: Deri Sanayinde Atıkların Katma Değeri Yüksek Ürün Haline Dönüştürülmesi, Proceedings of the International Congress on Business and Marketing, Maltepe Üniversitesi, İstanbul, 13.06.2019-14.06.2019.
- Çeğindir, N. Y., (2017). 100 Soruda Giysi Mimarisi, Gazi Kitabevi, ISBN: 978-605-344-558-6, Ankara.
- Erol, Ş., Pamuk, B., Çakır Aydın, M., (2018). Sürdürülebilir Moda Anlayışı İle Deri Tasarımında Ürün Geliştirme, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 74, s. 297-309.
- Gerede Deri, (2018). Ayakkabı Üretiminde Atık Yönetimi, <http://www.geredederi.com/ayakkabi-uretiminde-atik-yonetimi/> adresinden 01.12.2022 tarihinde alınmıştır.
- Gerede Deri, (2019). Ham Deri ve Deri Kusurları Hataları, <http://www.geredederi.com/hamderi-ve-deri-kusurlari-hatalari/> adresinden 02.12.2022 tarihinde alınmıştır.
- Hailu, Y., (2021) Application of Modular Design in Upcycling Solid Leather Waste: A Sustainable Development Approach from Ethiopia, Fashion Practice, 13:3, 376-390, DOI: 10.1080/17569370.2021.1974195, <https://doi.org/10.1080/17569370.2021.1974195>
- Hossain, A., Zami, S. A., (2021). Leather Waste Into Value Added Leather Products: A Waste To Wealth Approach, Jagannath University Journal of Life and Earth Sciences, 6(1): 73-82, ISSN 2414-1402
- Kushwaha, S., Swami, C., (2016). Upcycling of Leather Waste to Create Upcycled Products and Accessories, International Journal of Home Science 2016; 2(2): 187-192, <http://www.homesciencejournal.com/archives/2016/vol2issue2/PartC/2-2-15.pdf>
- Meyer, M., Dietrich, S., Schulz, H. and Mondschein, A., (2021). Comparison of the Technical Performance of Leather, Artificial leather, and Trendy Alternatives. *Coatings*, 11, 226, <https://doi.org/10.3390/coatings11020226> adresinden 31.11.2022 tarihinde alındı.
- Oliveira, M., Soares, B., Broega, A. C., (2016). Sustainable Design Applied to Residual Animal Leather from the Footwear Industry, CIMODE 2016 - 3º Congresso Internacional de Moda e Design | ISBN 978-972-8692-93-3

- Pamuk, B., Erol, Ş., Tereci Ergül, S., (2018). Deri Tasarımında İnovatif Yaklaşımlar: Şeffaf Deri Üzerine Yüzeysel Uygulamaları, *Turkish Studies Social Sciences*, Volume 13/10, 887-901. DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13620> ISSN: 1308-2140, Ankara.
- Papamichael, I., Chatziparaskeva, G., Pedreño, J. N., Voukkali, I., Almendro Candel, M. B., Zorpas, A. A., (2022). Building A New Mind Set In Tomorrow Fashion Development Through Circular Strategy Models In The Framework Of Waste Management, *Current Opinion in Green and Sustainable Chemistry*, Volume 36, 100638, ISSN 2452-2236, <https://doi.org/10.1016/j.cogsc.2022.100638>.
- Park, Y.S., (2017). A Study on the Design of Accessories through the Concept of Reincarnation, *Journal of Fashion Business*, Vol.21, No.6, ISSN 1229-3350(Print), ISSN 2288-1867(Online), <https://doi.org/10.12940/jfb.2017.21.6.77>
- Tshifularo, C. A., Maduna, L. (2021). Management Of Textile Leather Waste, İçinde R. Nayak, A. Patnaik (Editors), *In The Textile Institute Book Series, Waste Management In The Fashion And Textile Industries*, (s. 253-261), Woodhead Publishing, ISBN 9780128187586, <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-818758-6.00013-2>
- Utkun, E., Ve Öndoğan, Z., (2011). Deri Materyalinden ve Dokuma Kumaştan Tasarlanan Çeketlerin Üretim Süreçlerinin Karşılaştırılması, *Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi* Cilt 17, Sayı 2, Sayfa 79-85.
- Ürel, S., Pamuk, B., Erol, Ş., Sunerli Topan, E., (2019). Transformation Of Leather Garment Wastes With Design: A Case Study Of Uşak Prison, V. International Leather Engineering Congress Innovative Aspects for Leather Industry, October 10 - 11, 2019, İzmir
- URL-1. <https://www.derimarket.net/blog/deri-cesitleri-ve-ozellikleri>, adresinden 30.11.2022 tarihinde alındı.
- URL-2. <https://www.thenorthfox.com/blogs/blog/nedern-deri>, 2019, Yağmur Çoban, erişim 03.12.2022
- URL-3. <https://sustainfashion.info/leather-the-environment/>, adresinden 02.12.2022 tarihinde alındı.
- URL. [https://m.salihlisektorgazetesi.com/35179/haber/atik-deri-parcalari-tezgahta-hayatbuldu-\(08.02.2019\)](https://m.salihlisektorgazetesi.com/35179/haber/atik-deri-parcalari-tezgahta-hayatbuldu-(08.02.2019)) adresinden 01.12.2022 tarihinde alındı.
- URL-4. https://www.leather-dictionary.com/index.php/Leather_cutting_waste, adresinden 30.11.2022 tarihinde alınmıştır.

Bu makale benzerlik taramasına tabi tutulmuştur.

Araştırma Makalesi/ Research Article

AİLE VE SOSYAL HİZMETLER İL MÜDÜRLÜĞÜNE BAĞLI KURULUŞLARDA ÇALIŞAN PERSONELİN TOPLUMSAL CİNSİYET ALGISININ İNCELENMESİ (UŞAK İLİ ÖRNEĞİ)¹

Ali ERÇAKIR* Canan YÖRÜK**

Öz

Bu çalışmanın amacı alanda eşitlikçi hizmet sunma sorumluluğu olan sosyal hizmet kurumları personellerinin toplumsal cinsiyet algılarının belirlenmesi ve alana ilişkin görüş ve önerilerin ortaya konmasıdır. Bu araştırmanın önemi, toplumsal cinsiyetin sebep olduğu eşitsizliklerin bazılarından etkilenmiş olan müracaatçılara bu sorunları aşma konusunda hizmet vermekte olan profesyonellerin, sorunun kaynağına ilişkin algılarının ne düzeyde olduğunu ortaya koyacak olmasıdır. Çalışmada verileri toplamak için sosyo-demografik bilgileri içeren form ve 25 maddelik Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği (TAÖ) anket formundan yararlanılmıştır. Örneklem Uşak Aile ve Sosyal Hizmet İl Müdürlüğüne bağlı kuruluşlarda çalışan 321 sosyal hizmet çalışanından oluşmuştur. Araştırma sonucunda eğitim, yaş, çalışılan kurum ve cinsiyetin toplumsal cinsiyet algısını anlamlı şekilde belirlediği, meslek elemanı olanlar ile olmayanlar arasında TAÖ sonuçları açısından anlamlı fark olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Araştırma sonuçlarına dayanarak; başta Bakanlık taşra teşkilatlarında olmak üzere toplumsal cinsiyet algısını yükseltecek politikalar izlenmesi ve hizmet içi eğitimler düzenlenmesi ve tutum değiştirici çalışmalara odaklanılmasının verimli olacağı düşünülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sosyal hizmet, toplumsal cinsiyet, toplumsal cinsiyet algısı.

RESEARCH ON GENDER PERCEPTION OF STAFF WORKING IN ORGANIZATIONS AFFILIATED WITH THE PROVINCIAL DIRECTORATE OF FAMILY AND SOCIAL SERVICES (UŞAK PROVINCE EXAMPLE)

Abstract

The aim of this study is to determine the gender perceptions of social service institution staff who are responsible for providing egalitarian services in the field, and to present opinions and suggestions related to the field. The importance of the research is that it will reveal the level of perception of the source of the problem of the professionals who provide services to overcome these problems to

¹Bu makale, Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyal Hizmet Yönetimi Yüksek Lisans bölümü tarafından yürütülen "Aile Ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne Bağlı Kuruluşlarda Çalışan Personelin Toplumsal Cinsiyet Algısının İncelenmesi (Uşak İli Örneği)" isimli Yüksek Lisans Tezinden Üretilmiştir.

*Sosyal Çalışmacı, Yüksek Lisans Öğrencisi, Uşak Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyal Hizmet Yönetimi, ORCID: 0000-0003-0952-0953, aliercakir@gmail.com

** Dr. Öğr. Üyesi, Uşak Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet, ORCID:0000-0002- 9335-1680, canan.yoruk@usak.edu.tr

applicants who have been affected by some of the inequalities caused by gender. In the study, a form containing socio-demographic information and a 25-item Gender Perception Scale (TAÖ) question naire form were used to collect the data. The sample consists of 321 social workers working in organization affiliated to the Provincial Directorate of Family and Social Services of Uşak. As a result of the research, it was concluded that education, age, institution associated with and gender significantly determine the perception of gender, and that there is a significant difference in terms of the results of TAÖ between those who are Professional employees and those who are not. Based on the research results; it was thought that it would be productive to follow policies that will raise the perception of gender and to organize in-service trainings and to focus on attitude-changing studies especially in the provincial organizations of the Ministry.

Keywords: Social work, gender, gender perception.

1. GİRİŞ

Toplumsal cinsiyet kavramı üzerinde tartışılan ve çeşitli nedenleri ve sonuçları olan bir kavramdır. Bu kavramı anlamak için öncelikle tanımlarına bakmak gerekir. Bu şekilde toplumsal cinsiyet kavramının temellerini oluşturan yapı taşlarının neler olduğu daha kolay anlaşılacaktır.

Toplumsal cinsiyet (gender), doğuştan gelen “cinsiyet” kavramından ziyade, sosyal ve kültürel bağlam ile belirlenen ve bu yüzden içeriği coğrafya, kültür ve zaman bağlamına göre değişebilen cinsiyet kimlikleridir. Yalnızca biyolojik cinsiyet farklılığını değil, onlar arasındaki eşit olmayan güç ilişkilerini de ifade eder (Berktaş, 2013: 8).

Toplumsal cinsiyet, bireylere toplum tarafından cinsiyetlerine göre dikte edilen rollerini ve buna dayalı yerine getirmesi beklenen sorumlulukları ifade eder. Toplumsal cinsiyet doğuştan gelen farklılıklarımızdan ziyade, toplumun biyolojik cinsiyetimize dayalı olarak bizi nasıl görmeyi beklediği ve bizden nasıl davranışlar göstermemizi istediği ile ilgili bir kavramdır (Akın, 2007: 8).

Toplumsal cinsiyet kadın ve erkek olmakla ilgili toplumsal olarak inşa edilmiş kalıplar, roller, fırsatlar ve ilişkilere atfen kullanılır (Pincher, 2009:3-5).

Toplumsal cinsiyete ilişkin bu tanımlar birbirine yakın olup hepsinin işaret ettikleri ortak nokta toplumsal cinsiyetin “toplumsal olarak inşa edilen, kültürel bir yapı” olduğudur (Berktaş, 2013; Akın, 2007; Pincher, 2009). Yani bu kavram toplumun kendi elleriyle oluşturup yaşama kattığı kültürel bir temeli olan bir kavramdır ve doğal olarak toplumdan topluma farklılık gösterir. Toplumsal cinsiyetin tanımına bakıldığında; kadınlarla erkeklerin toplumda üstlendikleri işlerin kültürel olarak belirlenmiş olduğunu görmek mümkündür.

Toplumsal cinsiyet, kadının ve erkeğin toplumsal olarak belirlenmiş özellikleri, rol ve sorumlulukları olarak tanımlanabilir. Bu nedenle bu kavramının içerisinde, doğuştan gelen farklılıklar değil, cinsiyetimize dayalı olarak toplumun bizi nasıl gördüğü ve bizden nasıl davranışlar beklediği ile ilgili değerler, beklentiler ve roller bulunmaktadır (Dökmen, 2019).

Toplumsal cinsiyet rolleri, kadın ve erkeğin özellikle çalışma yaşamı, toplumsal yaşam, evlilik ve aile yaşamındaki rollerinde belirgin farklılıklar göstermektedir. Örneğin çalışma hayatında; kadınlardan statüsü ve ücreti erkeklere göre daha düşük işlerde çalışması ve bunun için eşlerinden ya da babalarında izin almaları gibi roller uygun görülmektedir. Sosyal hayatta; kadınların dışarıda tek başına bir aktivitede bulunmamaları beklenir. Aile yaşamında ise; eşlerinden şiddet bile görseler bu durumu aile içinde tutmaları, ev içinde çocuk bakımı,

temizlik gibi işlerle ilgilenmeleri, evlenmeden cinsel ilişkide bulunmaması gibi roller yüklenmiştir(Bilik,2019;143-160).

İnsanın düşünce biçimi, birbirine benzeyen şeylere ilişkin kalıp yargılar geliştirmeye yatkındır bu diğer insanlarla ilişkisinde de geçerlidir. Güçlü kalıp yargıların söz konusu olduğu kategorilerden biri de cinsiyettir. Toplumun, cinsiyet ayrımı bakımından grup olarak kadınların ve erkeklerin sahip olmasını beklediği özelliklere toplumsal cinsiyet kalıp yargıları denir. Kadın ve erkek için beklenen rol ve davranışlara cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargılar denilmektedir (UNDP, 2019;10).

Güriz'e (1997) göre; erkek egemen kültürde, erkek aktif, kadın pasif, erkek entelektüel, kadın sezgici, erkek duygularını göstermeyen, kadın duygusal, erkek egemen, kadın itaatkâr olarak nitelendirilmiştir.

Bahsi geçen bu kalıp yargılar, sosyal öğrenme ile insan hayatına girmekte olmasına karşın yaşamımızda en az biyolojik cinsiyet kaynaklı farklılıklar kadar önemli etkilere sahiptir. Toplumsal cinsiyet ve ona bağlı kalıp yargılar, bireylerin ne iş yapacağından yaptığı işten ne kadar kazanacağına, kazandığı ile ne yapacağına, niteliklerine ve kendine yaptığı yatırıma karşın, en fazla hangi sosyal statüye sahip olabileceğine kadar geniş bir yelpazede etki alanına sahiptir. Bu etkiler toplumsal yaşamda, erkek egemen kültürün hakim oluşu, cinsiyete dayalı fırsat eşitsizliği, kadınların ikincil cinsiyet konumu şeklinde sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir. Bu sorunlar özellikle kadınların, kamusal yaşamda potansiyellerini, temsil edilme ve katılımlarını kısıtlaması, özel alanda ise kendi kaderlerini tayin edebilme yeteneklerinin ortadan kaldırılması ve çeşitli türde şiddete uğramalarına uygun zeminler ortaya çıkarması gibi sebeplerle sosyal hizmetin ilgi alanlarından biri haline gelmektedir.

2. SOSYAL HİZMET ALANINDA ÇALIŞANLAR VE TOPLUMSAL CİNSİYET İLİŞKİSİ

Sosyal hizmetin odağı kişilerin işlevselliğini etkileyen, çevresi ile arasındaki etkileşimdir (Acar ve Çamur Duyan, 2003: 1-19). Bu sebeple toplumsal cinsiyet de insanların işlevselliklerini olumsuz etkileri olan bir olgu olarak sosyal hizmetin ilgi alanına girmektedir.

Duyan'a (2003: 1-27) göre; "Sosyal çalışmacıların rolleri; kolaylaştırıcılık, bağlantı kuruculuk, savunuculuk, koruyuculuk, aktivistlik, arabuluculuk, uzlaştırıcılık, eğiticilik, harekete geçiricilik, güçlendiricilik, koordinatörlük, araştırmacılık, grup kolaylaştırıcılığı ve toplum sözcülüğüdür."

Bu rollerin hemen hepsi toplumsal cinsiyet kavramının negatif etkilerini gidermek için sosyal çalışmacılara sorumluluk yüklemektedir. Her türlü negatif ayrımcılığın karşı durma amacını olan sosyal hizmet mesleği, bu amacı yerine getirirken savunucu, koruyucu, eğitici, güçlendirici ve toplum sözcüsü rollerini yerine getirir.

Kadınlar, sosyal hizmet müdahalesine ihtiyaç duyan dezavantajlı grupların (çocuklar, engelliler, yaşlılar, mülteciler vb.) içerisinde nüfus olarak en kalabalığı olarak sayılabilir. Zira Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre (2018) hem ülkemizde hem de dünya çapında yaklaşık olarak her üç kadından bir tanesinin yaşamları süresince en az bir kez fiziksel veya cinsel ya da her iki türde şiddete birden maruz kalmış olduğu tahmin edilmektedir.

Toplumsal cinsiyetin kendisini gösterdiği başka bir alan olan kapitalist üretim biçimi ,kadın'ı ev işleri, çocuk/yaşlı bakımı yani özel alan'a hapsederken, erkeği ekonomik faaliyetler ve kamusal alana yönlendirmiştir. Bu süreç emek/üretim ilişkisinin sonucu olarak mülkiyet ve

dolayısı ile erk'in erkekte toplanmasını, kadın, çocuk ve yaşlı gibi emek dışı kalan bireylerin ise onun himayesi altına girmesini sağlamış ve "ataerki" yi temellendirmiştir (Sağlam, 2020). Ekonomik gücü kısıtlanmış ya da elinden alınmış kadınlar ise çoğunlukla yaşamını idame ettirebilmek için erkek tarafından bile buna zorlanabilmektedir.

Sosyal hizmetin etik ilkeleri deinsanın değerini ve insan haklarını, sosyal adaleti temel alan bu yönde gelişme için ihtiyaç duyulan şartları ve olanakları sağlamayı toplumun, devletin ve hükümetin görevi olarak kabul eden bir anlayışa sahiptir(Cılga, 2004). Bu anlayış gereği, toplumsal cinsiyet sosyal çalışmaya, insanın değerini ve kendini gerçekleştirme çabasını negatif etkilemesi ile konu olmaktadır.

Bu bağlamda uluslararası sosyal hizmet çevrelerince de cinsiyet eşitsizliğine karşı, sosyal hizmet uygulamalarının ve eğitimlerinin, ayrımcılık karşıtı ve güçlendirme odaklı yaklaşımları benimsemesi gerektiğine vurgu yapılmaktadır (Dvoriak ve diğerleri, 2020: 279-288).

Sosyal hizmet alanında multidisipliner bir yaklaşım benimsenmektedir. Bu nedenle yukarıda bahsedilen değerler bir tek meslek grubunun değil, bu alanda hizmet veren tüm profesyonellerin sahiplenmesi gereken değerlerdir.

2013 yılında çıkartılan Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliği'nde sosyal çalışma görevlisi (çatı tanım olarak kullanılmıştır), psikolog, sosyolog, öğretmen, istatistikçi, çocuk gelişimci, aile ve tüketici bilimleri mezunu personel olarak tanımlanmıştır. Bahsi geçen profesyoneller Aile ve Sosyal Hizmetler (A.S.H.) İl Müdürlüğü ve bağlı tüm kuruluşlarda da hizmet vermektedir. Bu personel alanlarına has lisans eğitimi almasına karşın, "toplumsal cinsiyet" kavramlarına dair donanımlarının değişiklik gösterebileceği düşünülmektedir.

Sosyal Hizmet Merkezlerinde bu personeller ekonomik yoksulluk ve sosyal yoksunluk içerisinde bulunan, bazen şiddete uğramış kadınlar ve çoğunlukla onlarla birlikte olan çocukları ile çalışmalar yapmaktadır. Sosyal Hizmet Merkezleri dışında Kadın Konukevleri ve Şiddeti Önleme Merkezleri doğrudan şiddet türlerinden biri ya da birden fazlasına maruz kalmış kadınlar ile onların öncelikle güvenliğine daha sonra sosyal, hukuksal ve psikolojik olarak desteklenmesine yönelik hizmetler sunmaktadır. Huzurevleri, Engelli Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri, hizmet alanların içerisinde yarıya yakınının kadın olması dolayısı ile çalışmanın ilgi alanına girmektedir.

Çocuklara yönelik yatılı bakım hizmeti veren Çocuk Evleri ve Çocuk Evleri Sitesi Müdürlükleri ise geleceği kurumsal organizasyonun ve hizmet sunan profesyonellerin inisiyatifi ile şekillenen, ebeveyn rol modelinden yoksun çocuklara hizmet verdiğinden, buralarda hizmet veren personelin toplumsal cinsiyet algısının önemli bir değişken olduğu düşünülmüştür. İl Müdürlükleri ise taşrada Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın tüm hizmetlerinin koordinesinden sorumlu olması açısından ilgi araştırmanın ilgi alanına girmektedir.

Sosyal hizmet kuruluşlarına başvuran müracaatçılar genel olarak yerleşik kültürün içindeki dezavantajlı kitlelerdir. Bu yerleşik kültürle yetişen bireyler toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını benimser. Güç ilişkileri bakımından erkeklerin lehine olan bu kalıp yargılar nedeniyle kadınların kamusal, siyasal ve ekonomik alanda varlıkları güçleşmekte ve kadınlar zaman zaman sosyal hizmet müdahalesi gerektiren çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadır. Özellikle sosyal hizmet kuruluşlarına başvuran kadınlar şiddet, taciz, tecavüz, cinsel istismar

gibi toplumsal cinsiyet kaynaklı sorunlarla başa çıkmaya çalışmakta ve bu sorunlarla başa çıkarken de sosyal hizmet kuruluşlarında çalışanların profesyonel desteğine ihtiyaç duymaktadır. Bu açıdan sosyal hizmet kuruluşlarında çalışanların toplumsal cinsiyet algılarının ne düzeyde olduğunu anlaşılması özellikle demografik özelliklere göre ne tür farklılıkların oluştuğunun belirlenmesi ve çeşitli tespitlerden sonra kurumsal düzeyde nasıl bir yaklaşımın sergilenmesi gerektiği hususlarına açıklık getiren bu çalışmanın yapılmasının yararlı olacağı düşünülmüştür.

Bu kapsamda, araştırmada sosyal hizmet kuruluşlarında çalışan personelin toplumsal cinsiyet algısı düzeyleri ve bu algının hangi değişkenlere göre farklılaştığı çalışılmış ve şu sorulara cevap aranmıştır.

- Sosyo-demografik değişkenler açısından toplumsal cinsiyet algısı farklılık gösterir mi?
- Meslek elemanları (Sosyal Çalışmacı, Psikolog, Sosyolog, Öğretmen, Çocuk Gelişimci) ile diğer personel (İdareci, Güvenlik, Danışma vb.) arasında toplumsal cinsiyet algısı açısından fark var mıdır?
- Hizmet verilen sosyal hizmet kurumlarına göre kişilerin toplumsal cinsiyet algısında fark var mıdır?

Bu sorulardan elde edilecek cevaplar neticesinde, müracaatçı kitlesine, bu sorunları aşma konusunda hizmet vermekte olan profesyonellerin sorunun kaynağına ilişkin algılarının ne düzeyde olduğunu anlaşılmasına çalışılacaktır. Ayrıca çalışanların eğitim düzeyi, meslekleri ve çalışılan alanın bu algı düzeyine ne yönde etki ettiği ortaya koyulmuş olacaktır. Sosyal hizmet alanında çalışan meslek elemanlarının toplumsal cinsiyet algısının, toplumsal cinsiyet kaynaklı sorunların çözümünde oynayacağı rol ve alanının özelliği gereği, yüksek ve birbirine yakın düzeyde olacağı öngörülmektedir.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırmada sosyal hizmet kuruluşlarında çalışanları toplumsal cinsiyet algısı incelenmiş ve bu algı çeşitli sosyo-demografik değişkenlere göre analiz edilmiştir. Bu açıdan toplumsal cinsiyet algısına ilişkin betimleyici analizler ile betimsel; çeşitli demografik değişkenlere göre toplumsal cinsiyet algısının incelenmesiyle de karşılaştırma ilişkisel bir nicel araştırma yönteminin benimsendiği söylenebilir. Genel anlamda betimsel ve ilişkisel bir tarama modeline başvurulduğu ifade edilebilir.

Betimsel tarama modeli araştırmanın içinde bulunan süreçte, var olan bir durumu olduğu hali ile tanımlamayı amaçlayan tarama modellerinden biridir(Karasar, 1991:76-79).

İlişkisel tarama modeli, birden fazla değişken arasında bir arada değişimin olup olmadığını tespit etmeye çalışan yaklaşıma denir. Bu modelde, değişkenlerin bir arada değişip değişmediği; değişiyorsa, değişimin nasıl olduğu tespit edilmeye çalışılır(Karasar, 1991:76-79).

3.2. Evren ve Örneklem

Sonuçların genellenmesi ya da faydalı olması hedeflenen kitle düşünüldüğünde, bu araştırmanın evreni Aile Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı tüm taşra teşkilatlarında çalışanlardır. Araştırmanın örnekleme ise Uşak A.S.H. İl Müdürlüğü ve bağlı kuruluşlarda (Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi Müdürlüğü, Kadın Konukevi, Engelsiz

Yaşam ve Rehabilitasyon Merkezi, Sosyal Hizmet Merkezi, Şiddeti Önleme ve İzleme Merkezi, Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi, Çocuk Evleri Sitesi Müdürlüğü) 2021 Eylül ayı itibarı ile çalışan 321 personelden (bkz. Tablo 6.) oluşmakta olup, kişiler kolay örneklem yöntemi ile gönüllülük esasına uygun şekilde belirlenmiştir. Araştırmacılar, buldukları ilde ulaşılabilirliği kolay olan kuruluş çalışanlarıyla görüşmüşlerdir.

Örneklem “Olasılık Dışı Örnekleme” yöntemlerinden biri olan “Kolay Örnekleme Yöntemi” ile seçilmiştir. Bu yöntemde amaç, gönüllü olan tüm katılımcıların örneklem içerisine dâhil edilmesidir. Katılımcı bulma işlemi, amaçlanan katılımcı sayısına ulaşıncaya kadar devam eder. Bu yöntem gerek zaman gerekse ekonomik açıdan büyük tasarruf sağlar (Ural ve Kılıç, 2011).

3.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada nicel veri toplama aracı olan anket kullanılmıştır. Veriler Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığının izni ve Uşak Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunun etik açıdan uygunluk onayı alındıktan sonra 2021 Eylül ayının ilk yarısında toplanmıştır. Anketler araştırmacı tarafından kurum ve kuruluşlar gezilerek uygulanmıştır.

Araştırmanın bağımsız değişkenlerini oluşturan Sosyo-Demografik Bilgi Formu; yaş, doğum yeri, eğitim durumu, cinsiyet, medeni durum, çalışma yılı, çalışılan kurum, meslek ve idari görev yapıp yapmama durumlarını içeren 9 sorudan oluşmaktadır. Araştırmanın bağımlı değişkeni olan toplumsal cinsiyet algısını elde etmek için ise Duyan ve Altınova tarafından geliştirilen, 25 maddeden oluşan Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği (TAÖ) kullanılmıştır. Sosyo-Demografik Bilgi Formu ve Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği (TAÖ) araştırmanın anket formunu oluşturmaktadır.

Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği 5’li likert tipinde ifadelerden oluşmakta olup herhangi bir alt boyutu bulunmamaktadır. Katılımcılar verdikleri cevaplara göre her bir sorudan 1 ve 5 arasında puanlar almakta olup daha yüksek puan toplumsal cinsiyet algısının daha olumlu olduğu anlamına gelmektedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 25 en yüksek puan ise 125’dir. Ölçeğin geliştirilmesi aşamasında yapılan çalışmada Cronbach’s Alpha güvenilirlik katsayısının 0,87 (Altınova ve Duyan, 2013); güncel çalışmada ise bu değer 0,89 olduğu anlaşılmıştır.

3.4. Verilerin Analizi

Verilerin analizinde sosyo demografik bilgi formundaki sorular bağımsız değişken olarak kullanılmış bağımlı değişken olarak ise katılımcıların toplumsal cinsiyet algısı ölçeğinden aldıkları toplam puanlar kullanılmıştır. Analiz aracı olarak SPSS 22.0 programı kullanılmıştır.

Yapılan testlerde ortalamaların kıyaslanması yöntemi kullanılmış, bağımsız değişkeni iki grupta olanlar için (örn. Evet/Hayır, Kadın/Erkek) Bağımsız Örneklem için T Testi (Independent Samples T-Test), bağımsız değişkeni iki gruptan fazla olanlar için Tek Yönlü Anova (One-Way Anova) analizlerine başvurulmuş ve Anova’da test edilen değişkenlerin grup içi kıyaslaması için ise Scheffe Post-Hoc testleri kullanılmıştır.

Katılımcıların TAÖ toplam puanlarının çarpıklık değerinin -0,164, basıklık değerinin -0,667 olduğu görülmüştür. Basıklık ve çarpıklık değerleri -1,5 ile +1,5 arasında olduğu durumda dağılımın normal dağılım olduğu kabul edilmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2013).

Katılımcıların TAÖ toplam puanlarının basıklık ve çarpıklık değerleri göz önünde bulundurulunca dağılımın normal olduğu kabul edilmiştir.

4. BULGULAR

Tablo1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Dağılımları ve TAÖ Puan Ortalamaları

Sosyo-Demografik Değişken	Grup	n (Geçerli)	%	X (TAÖ)
Cinsiyet	Kadın	211	65,9	95,33
	Erkek	109	34,1	81,31
Medeni Durum	Evli	234	73,4	89,6
	Bekar	57	17,9	96,03
	Boşanmış	25	7,8	86,56
	Dul (Eşi vefat etmiş)	3	0,9	93,66
Yaş Aralığı	18-29	51	15,9	96,72
	30-39	129	40,2	90,68
	40 üzeri	141	43,9	88,16
Eğitim Durumu	İlkokul	17	5,3	76,18
	Ortaokul	23	7,2	72,78
	Lise	90	28	88,41
	Ön Lisans	86	26,8	90,58
	Lisans ve üzeri	103	32,1	98,31
Çalışılan Kurum	ASHİM	30	9,3	94,93
	SHM	38	11,8	99,26
	KKEM	11	3,4	113,54
	ŞÖNİM	10	3,1	94,6
	ÇEKOM	40	12,5	89,92
	ÇES	20	6,2	91,3
	EYRM	75	23,4	91,81
	HYBRM	92	28,7	82,15
Toplam		321	100	90,53

Tablo 1’de sunulan sonuçlara göre; araştırmaya katılanların %65,9’u kadın, %35,1’i erkektir, %73,4 ü evli, %17,9’u bekar, %7,8’i boşanmış, %0,9’u dul, %15,9’u 18-29 yaş aralığında , %40,2’si 30-39 yaş aralığında , %43,9’u 40 üzeri yaş aralığında, %5,3’ü ilkokul, %7,2’si ortaokul, %28,2’si lise, %27’si ön lisans, %32,1 lisans ve üzeri eğitim durumunda olup, %9,3’ü Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü (ASHİM), %11,8’i Sosyal Hizmet Merkezi (SHM), %3,4’ü Kadın Konukevi Müdürlüğü (KKE), %3,1’i Şiddeti Önleme ve İzleme Merkezi (ŞÖNİM), %12,5’i Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi (ÇEKOM), %6,2’si Çocuk Evleri Sitesi (ÇES), %23,4’ü Engelsiz Yaşam ve Rehabilitasyon Merkezi (EYRM) ve %28,7

si Huzurevi, Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi Müdürlüğü (HYBRM) çalışanından oluşmaktadır

Tablo 2. Katılımcıların Yaş Aralığına Göre TAÖ Toplam Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması

Yaş Grupları	N	Ortalama	ss	sd	F	p	Farklılık
A- 18-29	51	96,72	21,64	2	3,825	,023	
B- 30-39	129	90,68	17,61	318			A>C
C- 40 Üzeri	141	88,16	19,16	320			

Araştırmaya katılanların ölçek puan ortalamalarının “yaş aralığı” bağımsız değişkenine göre farkının anlamlılığı One-way Anova testi ile ölçülmüş, Tablo 2.’de sunulan sonuçlara göre ölçek puan ortalamalarının yaş aralığına göre istatistiksel olarak anlamlı bir değişiklik gösterdiği görülmüştür (F=3.825, p< ,05). Sonuçlara göre 40 üzeri yaş aralığı katılımcıların TAÖ puan ortalamalarının (88,16± 19,16); 18-29 yaş aralığı katılımcıların TAÖ puan ortalamalarından (96,72± 21,64) olduğu görülmüştür.

Farklılaşmanın kaynağının öğrenilmesi için Scheffe Post-hoc testi yapılmış ve 40 üzeri yaş aralığındaki katılımcıların ortalamalarının, 18-29 yaş aralığındaki katılımcıların ortalamalarına göre istatistiksel açıdan 0,05 düzeyinde anlamlı şekilde daha düşük olduğu görülmüştür. Diğer gruplar arasındaki farkın istatistiki olarak anlamlı olmadığı görülmüştür.

Tablo 3. Katılımcıların Cinsiyetine Göre TAÖ Toplam Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması

Cinsiyet	N	Ortalama	ss	sd	t	p	Farklılık
A- Erkek	211	95,33	18,33	318	6,60	,000	
B- Kadın	109	81,31	17,83				B>A

Tablo 3.’de sunulan sonuçlara göre kadınların TAÖ puan ortalamaları (95,34± 17.83) erkeklerin TAÖ puan ortalamalarından (81.31± 18.33) olduğu görülmekte olup, yapılan Bağımsız Örneklem T Testi analizine göre; kadınların ortalama puanlarının, erkeklerin ortalama puanlarından istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür. (t=6.60, p< ,001)

Tablo 4. Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre TAÖ Toplam Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması

Eğitim Durumu	N	Ortalama	ss	sd	F	p	Farklılık
A-İlkokul	17	76,18	18,71	4	11,008	,000	E>D,C>B,A
B-Ortaokul	23	72,78	10,78	314			

C-Lise	90	88,41	17,55	318
D-Ön Lisans	86	90,58	17,22	
E-Lisans ve üzeri	103	98,31	19,14	

Araştırmaya katılanların ölçek puan ortalamalarının, eğitim durumuna göre değişiminin anlamlılık düzeyi One-WayAnova ile test edilmiş ve Tablo 4’te sunulan sonuçlara göre katılımcıların TAÖ puan ortalamalarının eğitim durumuna göre anlamlı şekilde farklılaştığı(F=13,771, p<,001) görülmüştür.

Farklılaşmanın kaynağını tespit etmek için Scheffe Post-Hoc testi yapılmış olup, 0.01 anlamlılık düzeyinde, ortaokul ve altı eğitim seviyesi ortalamalarının; lise ve üstü eğitim seviyesindekilerin ortalamalarına göre anlamlı şekilde düşük, lise ve ön lisans mezunu olanların ortalamalarının; lisans ve üzeri mezunlarına göre anlamlı şekilde düşük olduğu görülmüştür.

Tablo 5. Katılımcıların Çalıştıkları Kuruma Göre TAÖ Toplam Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması

Çalışılan Kurum	N	Ortalama	ss	sd	F	p	Farklılık
ASHİM	30	94,93	17,52	7	7,105	,000	
SHM	38	99,26	17,50	308			
KKEM	11	113,54	11,86	315			
ŞÖNİM	10	94,6	24,56				C>E,H;
ÇEKOM	40	89,92	16,78				B>H
ÇES	20	91,3	16,07				
EYRM	75	91,81	16,96				
HYBRM	92	82,15	19,68				

Katılımcıların çalıştıkları kurumlara göre TAÖ puanlarının ortalamalarındaki değişimlerin istatistiki olarak anlamlı olup olmadığını test edilmiş ve sonuçları Tablo 5’te sunulmuştur. Sonuçlara göre TAÖ puan ortalamalarının görev yerlerine göre istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmüştür (F=7,105, p<,001).

Farklılaşmanın kaynağını tespit edebilmek için Scheffe Post-Hoc test yapılmış ve Tablo 1.’de sunulan ortalama puanlar ve Post-Hoc test sonuçlarına göre;

•KKEM TAÖ puan ortalamasının (113,55 ± 17,50), ÇEKOM TAÖ puan ortalaması(89,92 ± 16,78) ,05 anlamlılık düzeyinde yüksek; SHM TAÖ puan ortalaması(99,26 ± 17,50) ve KKEM TAÖ puan ortalamasının HYBRM TAÖ puan ortalamasından (82,15 ± 19,68) ,001 anlamlılık düzeyinde yüksek olduğu; diğer değişkenler arası kıyaslamalardaki farkın istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılaşma göstermediği görülmüştür.

Tablo 6. Katılımcıların Mesleklerine Göre TAÖ Toplam Puan Ortalamalarının Betimsel İstatistikleri

	N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata	95% Güven Aralığında		Min.	Maks.
					Alt Sınır	Üst Sınır		
Avukat	1	118,0000	118,00	118,00
Çocuk Bakım Personeli	42	91,9286	16,02193	2,47224	86,9358	96,9214	52,00	117,00
Yaşlı/Engelli Bakım Personeli	79	85,9747	17,30790	1,94729	82,0979	89,8514	37,00	120,00
Bilgisayar İşletmeni	4	93,7500	9,94569	4,97284	77,9242	109,5758	82,00	105,00
Çocuk Eğitici	1	91,0000	91,00	91,00
Çocuk Gelişimcisi	3	104,0000	15,52417	8,96289	65,4358	142,5642	88,00	119,00
Danışma Yönlendirme	10	98,5000	14,32364	4,52953	88,2535	108,7465	78,00	121,00
Din görevlisi	1	76,0000	76,00	76,00
Fizyoterapist	3	108,3333	5,13160	2,96273	95,5857	121,0809	104,00	114,00
Güvenlik	9	90,1111	23,05669	7,68556	72,3882	107,8341	47,00	121,00
Hemşire	11	106,0000	12,78280	3,85416	97,4124	114,5876	82,00	122,00
Hizmetli	13	90,0769	25,48353	7,06786	74,6774	105,4765	55,00	125,00
Memur	8	82,8750	27,46654	9,71089	59,9124	105,8376	34,00	121,00
Öğretmen	12	93,5833	15,76220	4,55016	83,5685	103,5982	60,00	116,00
Psikolog	5	112,0000	5,14782	2,30217	105,6081	118,3919	108,00	119,00
Psikolojik Danışman	6	99,3333	26,76316	10,92601	71,2471	127,4195	52,00	121,00
Sağlık Memuru	3	71,6667	15,04438	8,68588	34,2944	109,0390	62,00	89,00
Sosyal Çalışma	20	110,3000	11,64429	2,60374	104,8503	115,7497	81,00	124,00
Sosyolog	8	112,7500	9,82344	3,47311	104,5374	120,9626	94,00	123,00
Şef	1	113,0000	113,00	113,00
Tekniker	3	79,0000	19,92486	11,50362	29,5039	128,4961	56,00	91,00
V.H.K.İ.	1	96,0000	96,00	96,00
Diğer.	77	81,3896	16,13280	1,83850	77,7279	85,0513	48,00	125,00
Total	321	90,5327	19,14386	1,06851	88,4305	92,6349	34,00	125,00

Mesleklere göre TAÖ toplam puan ortalamaları Tablo 6’da sunulmuştur. Bu ortalamaların değişiminin anlamlılığını ölçmeden önce, yapılacak analizin araştırmanın amacına hizmet edebilmesi için gruplandırma yapılması gerektiği düşünülmüştür. Öncelikle sosyal hizmet kuruluşlarında mevzuat gereği karar verici konumda olan meslekler (çocuk gelişimci, fizyoterapist, hemşire, öğretmen, psikolog, psikolojik danışman, sosyal çalışmacı, sosyolog) “Meslek Elemanı” grubu altında toplanmıştır. Diğer grubunu ise; geriye kalan seçenekleri işaretleyen katılımcılardan oluşmuştur. Bu gruplandırma biçimi ile yapılan analiz sonucunda ortaya çıkan ortalamalar Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7. “Meslek Elemanı” Grubu ile “Diğer” Grubunun TAÖ Toplam Puan Ortalamasının Karşılaştırılması

Görev	N	Ortalama	ss	sd	t	p	Farklılık
Meslek Elemanı	68	105,7353	14,91	319	8,08	,000	A>B
Diğer	253	86,4466	18,09				

Tablo 7’de sunulan sonuçlara göre “Meslek Elemanı” grubunun TAÖ Toplam puan ortalaması 105,73 standart sapması 14,91 olarak ortaya çıkarken “Diğer” meslekler grubunun ortalaması 86,44 standart sapması 18,08 olarak ortaya çıkmıştır.

Araştırmaya katılanların ölçek puanlarının ortalamalarının meslek elemanı olup olmamalarına göre farklılaşıp farklılaşmadıkları Independent Samples t-test(Bağımsız örneklem t-testi) ile test edilmiştir. Tablo 7.’de sunulan sonuçlara göre meslek elemanı grubunun puan ortalamalarının, diğer personelin puan ortalamalarından ,000 anlamlılık düzeyinde yüksek olduğu görülmüştür. (t=8,08, p<,001).

Tablo 8. Katılımcıların Medeni Durumuna Göre TAÖ Toplam Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması

Cinsiyet	N	Ortalama	ss	sd	F	p	Farklılık
A- Evli	234	89,6	18,64	3	2,166	,092	
B- Bekar	57	96,03	19,83	315			
C-Boşanmış	25	86,56	20,08	318			
D-Dul	3	93,66	26,50				

Katılımcıların medeni durumlarına göre TAÖ toplam puan ortalamaları karşılaştırılmış olup elde edilen sonuçlar Tablo 8.’de sunulmuştur. Bu sonuçlara göre en yüksek ortalama puanı alanların medeni durumu “bekar” olanlar (96,03 ± 19,83) olduğu, onları sırası ile; medeni durumu “dul” olanlar (93,66 ± 26,50), medeni durumu “evli” olanlar (89,59 ± 18,64) ve medeni durumu “boşanmış” olanlar (86,56 ± 20,08) takip etmektedir.

Katılımcıların TAÖ puan ortalamalarının medeni durumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığı One-WayAnova ile test edilmiş ve sonuçlara göre puan ortalamalarının medeni durumlara göre istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmüştür (F=2,17, p= ,092).

5.TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu bölümde çalışma sonucunda elde edilen bulgular yorumlanmış ve literatürdeki benzer çalışmalardaki sonuçlar ile karşılaştırılmıştır.

Katılımcıların yaşlarına göre TAÖ ölçeği puanları incelendiğinde ise ortalama puanı en yüksek grubun 18-29 yaş aralığında olanlar olduğu, yaş aralığı yükseldikçe bu ortalamanın düştüğü görülmüştür.

Güzel (2020: 82-100), Çiftçi (2018: 105) ve Akkaş (2020: 55-72) da çalışmalarında yaş arttıkça toplumsal cinsiyet algısının düştüğü yönünde bulgular ortaya koymuştur. Uluslararası çalışmalarda da (Sjöberg, 2004: 25-107; Berridge ve diğ., 2009: 346-367;Valentova,2013: 639-657) yaş değişkeninin toplumsal cinsiyet algısını aynı yönde yordadığını ifade etmişlerdir. Savaş (2018:101-121) ise çalışmasında yaş ile toplumsal cinsiyet algısı arasında anlamlı bir ilişki bulmamıştır. Genel olarak yaş arttıkça toplumsal cinsiyet algısının düşmesinin, kişilerin yetiştiği ve toplumsal rolleri öğrendikleri dönemlerin yapısı ile ilgili olabileceği düşünülmüştür. Geçmişten günümüze doğru gelindikçe Feminist

hareketin etkisinin daha fazla artması sonucunda eşitlikçi tutumun toplum içinde arttığı, bununda o dönemde yetişen kişilerin toplumsal cinsiyet algısına etki ettiği düşünülebilir.

Katılımcıların medeni durumlarına bakıldığında en yüksek toplam ortama puanı “bekar” kişilerin aldığı ($X=96,04$) onları sırası ile dul (eşi vefat etmiş) kişiler ($X=93,67$), evli kişiler ($X=89,6$) ve boşanmış kişiler ($X=86,56$) takip etmiştir. Bu sonuçlara karşın çalışmamızda medeni durumun toplumsal cinsiyet algısını anlamlı düzeyde etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu açıdan çalışmamız Güzel (2020), Ayçiçek (2020), Akkaş (2020) ve Çiftçi'nin (2018) çalışması ile farklılaşmıştır. Bu çalışmaların tümünde medeni durumun toplumsal cinsiyet algısı ile ilişkili olduğu bulunurken, çalışmamıza benzer yönü ise bekar olan kişilerin ortalama puanlarının evli olan kişilere göre daha yüksek olduğu yönündedir. Bu çalışmaların sonuçlarına bakarak, evlenmenin geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini kabul edenler için daha kolay alınan bir karar olması ya da “Aile” kurumunun kendine has kültürünün kişileri daha geleneksel toplumsal cinsiyet tutumlarına yönlendirdiği yönünde düşünülebilir.

Katılımcıların cinsiyetlerine göre toplumsal cinsiyet algılarındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve kadınların cinsiyet algısının erkeklerden anlamlı şekilde daha yüksek olduğu görülmüştür. Literatürdeki diğer çalışmalar (Güzel, 2020: 82-100; Akkoç, 2018: 14-18; Çiftçi, 2018: 105; Çuhadaroğlu ve Akfırat, 2017:1030-1046; Valentova, 2013:639-657; Sjöberg, 2004: 25-107; Berridge ve diğ., 2009: 346-367) da bu sonuç ile uyumludur. Bu sonuç erkek egemen ve ataerkil bir dünyada öngörülebilir bir durumdur. Mevcut durumda rolleri belirleyen “erk” daha fazla erkekler olması sebebi ile erkeklerin oturmuş (avantajlı oldukları) rollerin taraftarı olması beklenen bir durumdur.

Bu çalışmada en yüksek toplam puan ortalaması “Yüksek Lisans ve üzeri” eğitim düzeyindekiler tarafından alınmış olup, lineer artış çizgisinin ilkökul ve ortaokul arasında bozulduğu görülmüş olup; eğitim durumunun toplumsal cinsiyet algısına 0,01 anlamlılık düzeyinde etkili olduğu neticesine varılmıştır. Eğitim düzeyinin, toplumsal cinsiyet algısına olumlu yönde etki ettiği diğer çalışmalarda da (Ayçiçek, 2020: 60; Akkaş, 2020: 55-72; Savaş, 2018: 101-121; Kalaycı ve Hayırsever, 2014: 1-26) ortaya konmuştur.

RiveraGarrido (2018) çalışmasında konuya ilişkin çarpıcı başka bir sonuç ortaya koymuştur. Onun araştırmasına göre otoriter rejimlerin hâkim olduğu eğitim sistemlerinde eğitim alan kadınların eğitim süresi arttıkça, geleneksel cinsiyet rollerine katılımlarının arttığı görülmüştür. Başka bir deyişle “Eğitim” kurumu, kişiliğin inşasında onu kurgulayanların istediği yönde önemli bir etkiye sahiptir. Yani “eğitim” kurumu kendi başına toplumsal cinsiyet algısını belirli bir yönde (eşitlikçi ya da cinsiyetçi) geliştiren bir kurum olmaktan çok onu kurgulayan ve kontrol eden iktidarın istediği yönde bir etki gösterme gücündedir.

Her mesleğin mensuplarının kendi aralarında asgari düzeyde de olsa paylaştıkları bazı etik değerler ve mesleki perspektifler olduğu gibi kurum kültürünün de aynı şekilde çalışanları şekillendirdiği düşünülmüştür. Bu sebeple araştırmaya katılan kişilerin görev yaptıkları kurumların ve mesleklerinin toplumsal cinsiyet algılarına etkisi test edilmiştir.

Elde edilen sonuçlara göre KKEM'ü personelinin ölçek puanı ortalamalarının ÇEKOM ve HYRM kurum personellerinin ölçek puanı ortalamalarından anlamlı şekilde yüksek olduğu, diğer kuruluşlarda çalışan personellerin ölçek puan ortalamalarından genel olarak yüksek görülmüştür. Bu beklenen bir sonuç olarak ortaya çıkarken, Şiddeti Önleme ve İzleme Merkezleride (ŞÖNİM) özellikle şiddete uğrayan kadınlara hizmet verilen bir kurum olması

nedeni ile araştırmada sonucu merak edilecek bir kurumdur. Bu kurumun ortalamasının (94,6) diğer kurumlardan anlamlı şekilde farklılaşmadığı ancak beklenen düzeyde olmasa da ortalamasının (90,53) üzerinde olduğunu dűřündürmektedir.

Özellikle şÖNİM olmayan şehirlerde onun görevlerini üstlenen, kadın irtibat noktalarının yanı sıra, müracaatçı kitlesinin büyük oranda kadınlardan oluşması sebebi ile toplumsal cinsiyet algısının önemli olduğu dűřünülen kurumlardan SHM'nin TAÖ toplam puan ortalamasının 99,26 olmasının, en yüksek 124 puan alınabilen bir ölçek için olumlu bir sonuç olduğu dűřünülmüřtür.

Aile Sosyal Hizmetler İl Müdürlüđü ve bağlı kuruluşlarda yapılan benzeri bir çalışmaya literatürde rastlanmamıştır. Ancak kurum kültürünün değerlendirilebilmesi için ölçek toplam puan ortalamasının diğer çalışmalar ile karşılaştırılabileceği dűřünülmüřtür. Çalışmamızdaki katılımcıların TCA Ölçek toplam puan ortalamasının $90,53 \pm 19,14$ olduğu dűřünüldüđünde; Güzel' in (2020) alışılan kurum fark etmeksizin sosyal hizmet uzmanları (sosyal çalışmacılar) ile gerçekleştirilmiş olup katılımcılarının (N=339) TAÖ toplam puan ortalamasının $101,12 \pm 18,27$ olduğu çalışmasından, Kılıç'ın (2019) hem 368 hemşire arasında gerçekleştirdiği ve ortalama TAÖ toplam puanı $91,101 \pm 18,11$ olan çalışmasından düşük olduğu görölmüştür. Ancak her iki alışmadakilerinde eğitim düzeylerinin en az Lise düzeyinde olduğu dikkat çekmektedir.

Meslek etiği/ilkelere, o mesleğe sahip kimselerin davranışlarına yönelik rehberlik, tavsiye ve yönlendirmeleri içeren, belirli şartlar karşısında nasıl tutum sergilemesi gerektiğini belirleyen, gösterilmesi gereken temel karakteristiği ortaya koyan kurallardır. (Spencer,1997). Bu bağlamda her mesleğin kendine özgü değer yargıları ve meslektaşlarca asgari düzeyde olsa da paylaşılan bir perspektifi, alt kültürü bulunmaktadır.

Çalışmada bu perspektiften yola çıkarak meslek gruplarına göre TAÖ puanları incelenmek üzere önce yukarıda bahsedildiği gerekçeler ile "Meslek Elemanı" ve "Diğer" meslekler gruplandırması yapılmıştır.

Bu iki grubun TAÖ toplam puan ortalamaları arasında yapılan anlamlılık testi beklenildiği gibi "Meslek Elemanı" grubu "Diğer" Meslekler grubundan anlamlı şekilde yüksek olarak sonuçlanmıştır.

Sonuç olarak;

Çalışmaya katılanların ölçek ortalama puanlarının olumluya daha yakın olmasına karşın, kurumsal vizyonu ve misyonu gereği alanda öncü olması gereken bir kitleye göre arzu edilenden daha düşük olduğu dűřünülmüřtür.

Kadınlara, erkeklere, yaşı daha genç olanların yaşı daha ileri olanlara ve eğitim seviyesi yüksek olan kişilerin düşük olan kişilere göre, daha yüksek toplumsal cinsiyet algısına sahip olduğu ve bu sonuçların alandaki benzer çalışmaları destekler yönde olduğu görölmüştür.

Kişilerin görev yaptığı kurum kültürünün toplumsal cinsiyet algılarında etkili olduğu, müracaatçı kitlesinin alacağı hizmetlerde karar verici durumunda olan "Meslek Elemanlarının" toplumsal cinsiyet algısının istenen seviyede olmasına karşın, doğrudan veya dolaylı olarak hizmete etki eden diğer kurum çalışanlarının ortalamalarının istenen düzeyde olmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Bu sonuçlar neticesinde öneri olarak ise;

- Başta alanda öncü olan Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının taşra teşkilatlarında olmak üzere toplumsal cinsiyet algısını yükseltecek politikalar izlenmesi ve hizmet içi eğitimler düzenlenmesi,
- Kadın ve toplumsal cinsiyet alanındaki çalışmalara öncelikle erkek personel ve eğitim düzeyi düşük olan personelin katılımının sağlanması ve yalnızca bilgilendirme değil tutum değiştirici çalışmalara odaklanması,
- Kurumsal kimliğin ve gerekliliğin tüm alanlarda toplumsal cinsiyet eşitliğinin tarafında olduğunu daha net belirleyecek şekilde yenilenmesi,
- Çalışmanın, Türkiye çapında Kurumsal Toplumsal Cinsiyet Algısı Haritası oluşturulması, riskli bölgeleri ve kurumsal kültürler belirlemek ve buralarda değişim sağlayacak çalışmalar planlamak amacı ile yaygınlaştırılarak tekrarlanması,
- Ve son olarak çağın hızlı değişimini takip edilmesi adına, toplumsal cinsiyete ilişkin sosyal hayattaki yeni durumları (dijital yaşam ve dijital mahremiyet, flört şiddeti, evlilik öncesi/sonrası çiftlerin cinsel beklentileri vb.) da içerecek alt boyutları sunan,yeni bir ölçeğin geliştirilmesinin; bireyin, aile kurumunun ve toplumun faydasına olacağı sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- Acar, H, Çamur Duyan, G. (2003). “Dünyada Sosyal Hizmet Mesleğinin Ortaya Çıkışı Ve Gelişimi”, Toplum Ve Sosyal Hizmet Dergisi, 14 (1) , 1-19.
- Akın, A. (2007). “Cinsiyet (Gender) Ayırmıcılığı Ve Sağlık”,Toplum Hekimliği Bülteni,26 (2), 8.

- Akkaş, İ. (2020). “Toplumsal Cinsiyet Algısı Üzerine Bir Değerlendirme: Erzincan Örneği”, *Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi*, 1, 55-72.
- Akkoç, E. (2018). *Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Algısı Ve Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi*, SANKO Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Anabilim Dalı (Yayınlanmış yüksek lisan tezi), Gaziantep.
- Ayçiçek, V. (2020) . *Kadınlarda Toplumsal Cinsiyet Algısı, Psikolojik İyi Oluş Ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkiler*, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Ana Bilim Dalı (Yayınlanmış yüksek lisans tezi), İstanbul, 60.
- Aygün Ş, Tekin S, Özdemir R. (2021). “Farklı Meslek Grupları Bağlamında Toplumsal Cinsiyet Algısı Ve Dindarlık Düzeyi Arasındaki İlişki”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 10(3), 2288 - 2309.
- Berktaş, F. ve diğer. (2013). *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları. Açık Öğretim Fakültesi Yayınları. 2. Baskı.*
- Berridge, D., Penn, R., & Ganjali, M. (2009). “Changing Attitudes To Gender Roles: A Longitudinal Analysis Of Ordinal Response Data From The British Household Panel Study”, *International Sociology*, 24(3), 346–367.
- Bilik, M . (2019). “Toplumsal Cinsiyet Rollerini Ve Kadına Yönelik Şiddet Konusunda Lise Öğrencilerinin Tutumları”, *Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 0 (4) ,143-160.
- Cılga, İ. (2004). *Bilim Ve Meslek Olarak Türkiye’de Sosyal Hizmet. H.Ü. Sosyal Hizmetler YO. Ankara.*
- Çiftçi, S. (2018). *20-65 Yaş Arası Kişilerin Toplumsal Cinsiyet Algısı Ve Etkileyen Faktörleri Mardin Örneği*, Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı (Yayınlanmış doktora tezi), Diyarbakır.
- Çuhadaroğlu, A., Akfırat O. (2017). “Üniversite Öğrencilerinin Benlik Kurgularıyla Toplumsal Cinsiyet Algıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(4), 1030 - 1046.
- Duyan, V. (2003). “Sosyal Hizmetin İşlev Ve Rollerini”, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 14 (2), 1-22.
- Dökmen, Z.Y. (2019) . *Toplumsal Cinsiyet, Sosyal Psikolojik Açıklamalar. Remzi Yayınevi.*
- Dvoriak S., Karagodina O., Semigina T. (2020) . “Gender Competencies Of Social Work Students: Do We Need A Transformative Approach?”, *Social Work and Education*, 7(3), 279-288.
- Güzel, B. (2020). “Türkiye’deki Sosyal Hizmet Uzmanlarının Toplumsal Cinsiyet Algısının Belirlenmesi”, *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, 0 (16), 82-100.
- Güriz, A. (1997). *Feminizm, Postmodernizm ve Hukuk. Ankara.*
- Kalaycı, N. ve Hayırsever, F. (2014). “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bağlamında Vatandaşlık Ve Demokrasi Eğitimi Ders Kitabına Yönelik Bir İnceleme Ve Bu Konuya İlişkin Öğrenci Algılarının Belirlenmesi”, *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 14(3), 1-26.
- Karasar, N. (1991). *Bilimsel Araştırma Yöntemi. Ankara.*

- Kırbaşoğlu Kılıç, L., Eyüp, B. (2011). “İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Ortaya Çıkan Toplumsal Cinsiyet Rollerine Üzerine Bir İnceleme”, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 2 (3), 129-148.
- Pincher, C. (2009). Duyarlı Afet Yönetimi Uygulamacılar İçin El Kitabı. Uyarlama ve Çeviri: Derya Keskin Demirer. 3-5.
- Rivera Garrido, N. (2018). “Can education reduce traditional gender role attitudes?”, Instituto Valenciano de Investigaciones Económicas, SA (Ivie).
- Sağlam, M . (2020). “Feminist Kuram’da Kadının Politik Ekonomisi Ve Dönüşümü”, Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, (46), 394-412
- Savaş, G. (2018). “Türkiye’de Yaşayan Bireylerin Toplumsal Cinsiyet Eşit(siz)liği Algısı”, Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi, 1 (2), 101-121 .
- Sjöberg, O. (2004). “The Role Of FamilyPolicyInstitutions İn ExplainingGender-Role Attitudes: A Comparative Multilevel Analysis Of 13 Industrialized Countries”, Journal of European SocialPolicy, 14(2), 107–25.
- Spencer, E. (1997). Professional ethics. J.C. Fletcher. Maryland: University Publishing Group, Inc.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). Using multivariate statistics (6th ed.), Boston: Allynand Bacon
- Teater, B. (2019). Sosyal Hizmet Kuram Ve Yöntemleri, Nika Yayınevi, Ankara.
- United Nations Office on Drugs and Crime,(2019). Global Study on Homicide,10.
- Ural, A., Kılıç, İ. (2011). Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Valentová, M. (2013). “Age And Sex Differences İn Gender Role Attitudes İn Luxembourg Between 1999 And 2008”, Work, Employment&Society, 27, 639 - 657.
- W.H.O. (2018) . Violence Against Women Prevalence Estimates, 18,73.

Bu makale benzerlik taramasına tabi tutulmuştur.

Araştırma Makalesi/ Research Article

COVID-19 PANDEMİ DÖNEMİNDE ÇALIŞAN SAĞLIK PERSONELİNİN TÜKENMİŞLİK DÜZEYİ VE BENLİK SAYGISI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ (UŞAK İLİ ÖRNEĞİ)¹

Durmuş KAÇAR* Canan YÖRÜK**

Öz

Bu çalışmada covid-19 pandemi döneminde yoğun mesai harcayan sağlık personellerinin benlik saygıları ile tükenmişlik düzeylerinin belirlenerek bazı değişkenlere göre aralarındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Uşak Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde görev yapan sağlık personellerinden 321 katılımcının katıldığı araştırmada kişisel bilgi formu, Rosenberg Benlik Saygısı ve Maslach Tükenmişlik ölçekleri kullanılmıştır. Veri setlerinin analizinde frekans dağılımı, parametrik test varsayımları sağlandığı için t testi ve anova testi kullanılmıştır. Benlik saygılarının yüksek olduğu, maslach tükenmişlik ölçeğine göre duygusal tükenme ve kişisel başarı alt boyutlarında tükenmişlik düzeyinin yüksek olduğu saptanmıştır. Çalışmada benlik saygısı ile duygusal tükenme ve duyarsızlaşma arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen tüm bulgular ilgili literatür ışığında tartışılarak sağlık personellerinin çalışma performansına katkı sunacak biçimde yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Benlik saygısı, tükenmişlik, sağlık personeli, covid-19.

INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN BURNOUT LEVEL AND SELF-ESTEEM OF WORKING HEALTH PERSONNEL DURING THE COVID-19 PANDEMIC PERIOD (UŞAK PROVINCE EXAMPLE)¹

Abstract

In this study, it was aimed to determine the self-esteem and burnout levels of health personnel working during the covid-19 pandemic period and to examine the relationship between them according to some variables. Personal information form, Rosenberg Self-Esteem and Maslach Burnout scales were used in the study, in which 321 participants from the health personnel working at Uşak Eğitim ve Araştırma Hastanesi participated. Since frequency distribution and parametric test assumptions were provided in the analysis of data sets, t test and anova test were used. It was determined that their self-esteem was high, and the level of burnout was high in the sub-dimensions of emotional exhaustion and personal achievement according to the Maslach burnout scale. In the study, it was determined that there is a positive and significant relationship between self-esteem and emotional exhaustion and

¹ Bu makale, Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyal Hizmet Yönetimi Yüksek Lisans bölümü tarafından yürütülen "Covid-19 Pandemi Döneminde Çalışan Sağlık Personelinin Tükenmişlik Düzeyi ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Uşak İli Örneği)" isimli Yüksek Lisans Tezinden Üretilmiştir.

*Sosyal Çalışmacı, Yüksek Lisans Öğrencisi, Uşak Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyal Hizmet Yönetimi, ORCID: 0000-0001-7388-7990, kacardurmus@gmail.com

**Dr. Öğr. Üyesi, Uşak Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet, ORCID:0000-0002-9335-1680, canan.yoruk@usak.edu.tr

depersonalization. All the findings obtained were discussed and interpreted in the light of the relevant literature.

Key Words: Self-esteem, burnout, health workers, covid-19.

1. Giriş

İnsanlık tarihi süresince birçok salgın hastalıklarla karşılaşmış ve bu salgın hastalıklar sonucunda milyonlarca insan hayatını kaybetmiştir. En son 2020 yılında karşılaşılan salgın ise Covid-19 (Coronavirus Disease-2019) olmuştur. 21 yüzyılda koronavirüs (CoV) üç salgına neden olmuştur. İlk salgın 2002-2003 yıllarında “Akut Şiddetli Solunum Sendromu (SARS)”, ikinci salgın 2012 yılında “Orta Doğu Solunum Sendromu (MERS)” olarak adlandırılmıştır. SARS’ta %10, MERS’te %37 ölüm oranı saptanmıştır (Huang vd., 2020:1275-1280). Gerek enfeksiyon gerekse yayılım olarak hızlı ve dirençli olan Covid-19 (Wu vd., 2020:1239-1242), ilk vakanın tespit edildiği 2019 Aralık ayından 14 Ocak 2022 tarihine kadar dünyada yaklaşık 316 milyon kişide tespit edilmiş ve bunların yaklaşık 6 milyonu vefat etmiştir.

Virüsün kısa sürede tüm dünya ülkelerinde süratli biçimde yayılım göstermeye başlaması neticesinde Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından dünya çapında pandemi ilan edilmiştir (Cucinotta ve Vanelli, 2020:157-160). Virüs dünya genelinde hızlı bir şekilde yayılırken Türkiye’de ilk vaka, T.C Sağlık Bakanlığı tarafından 9 Mart 2020 tarihinde açıklanmıştır.

Dünya Sağlık Örgütü’nün pandemiye duyurduğu zaman diliminde alınan önlemler günlük hayatın aksamasına ve belirsizlik durumuna neden olmuştur. Kişilerin enfekte olma korkusu ve güvenli olmayan bir ortamda yaşama düşüncesine yönelik bu değerlendirmeler pandemiye ortaya koymuştur (Kaya, 2020:124). Sağlık çalışanları toplumun diğer kesimlerinden daha fazla enfekte veya taşıyıcı olabilecek bireylerle aynı ortamda çalışırlar. Bunun doğal sonucu olarak sağlık çalışanları artan stres ve enfekte olma riski ile karşı karşıya kalmaktadır. Covid-19 pandemisinin zirve yaptığı 2020 yılı sonbaharında Çin’de 1.716 sağlık personeli virüse yakalandı. Virüsün ortaya çıktığı Çin’in Wuhan şehrindeki bir hastanede 138 hastadan 40 tanesini sağlık çalışanları olduğu tespit edilmiştir. Vaka ve hasta sayısının yapılan testlerle yükselmesi ve ölüm oranının yüksek olması, ekipmanlardaki eksiklikler, yoğun iş temposu ve stres gibi sebepler sağlık çalışanlarında tükenmişlik duygusuna sebep olmuştur (Wu vd., 2020:1239-1242).

Tükenmişlik kavramı çalışma hayatındaki kişilerin işinin asıl anlam ve hedefinden uzaklaşması ve hizmet sunduğu kişilere gerçek anlamda ilgi gösteremiyor olması ya da fazlaca stres ve yoğun tempoya tepki olarak kişinin kendini psikolojik olarak işinden geri çekmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu kavram genellikle doğrudan insanlara hizmet sunan alanlarda görülmektedir. Bu halde tükenmişlik yapılan iş ve işlemlerin niteliğini negatif bir şekilde etki etmektedir. Literatürdeki araştırmalar tükenmişliğin çalışılan işten ayrılma zorunluluğundan aile içi iletişim problemlerine, psikolojik kökenli fiziksel rahatsızlıklardan alkol, sigara ve maddeye yönelme bununla birlikte uyku eksikliği, kaygı ve bunalım gibi psikolojik rahatsızlıklara dek ulaşan çok farklı ehemmiyetli neticelerinin olabileceğini ortaya koymaktadır (Aslan vd., 1996:192-199).

Covid-19 virüsünün yayılımının hızlı olması ve koruyucu aşı yöntemi dışında etkin bir tedavi yönteminin geliştirilememiş olması nedeniyle sağlık personelinin karşı karşıya kalmış olduğu yoğun çalışma temposunun bir takım fiziksel ve ruhsal tepkilere yol açabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda tükenmişlik durumunun da sağlık personelinin karşılaşabileceği bir sonuç olabileceği değerlendirilmiştir.

2.Literatür

2.1.Salgın Hastalıklar ve Sağlık Personelleri

Kişiden kişiye bulaşan bulaşıcı hastalıklar yüzyıllardır insanlığa eşlik eden olağan durumlardır. Bulaşıcı hastalıkların ortaya çıkması toplumların davranışlarını ve alışkanlıklarını değiştirerek bazı psikolojik tepkilerini ortaya çıkarmıştır. Veba salgınının ortaya çıkması ve hastalığın etkileriyle baş etmenin farklı yollarını öğretmiştir. Veba hastalığının etkisi asırlar boyunca dünyayı büyük oranda etkileyerek yıkıcı etkilere neden olmuştur. Doğu Roma İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul'da M.S. 542'de ortaya çıkan vebanın 300.000'den fazla kişinin ölümüne neden olduğu tahmin edilmektedir. Dünya üzerinde veba Avrupa, Kuzey Afrika ve Asya'nın diğer bölgelerine yayıldı. Veba pandemisinin bu küresel yoğunluğu 100 milyona kadar insanın ölümüne neden olmuştur (Beaunoyer vd., 2020:1-9). Antik Çağ'dan Orta Çağ'a kadar salgın hastalıkların sebebi hijyen durumu ile açıklamak yerine kaçınılması zor olan kirli hava koşulları olarak kabul edildi. Ölüm oranlarının yüksek olması sebebiyle salgın hastalıklar her zaman panik ve korku durumu ve bireysel güvenliğe yönelik bir tehdit durumu ile ilişkilendirildi. Literatürde genellikle salgın hastalıkların sonuçları ağırlıklı; anksiyete, uykusuzluk, alkol tüketiminde artış ve enerji kaybı olarak belirlenmiştir (Schimmenti vd.,2020:41-45).

Genellikle gribal enfeksiyon semptomları gösteren koronavirüsler (CoV) bir RNA virüs grubu olarak bilinmesine rağmen aynı grup üyelerinden MERS ve SARS, bu ailenin grubundan daha önemli rahatsızlıklara sebebiyet verebildiği ortaya koyulmuştur.Fiziksel yapı itibariyle dış kesiminde yer alan çubuğa benzer çıkıntılarının taca benzemesi sebebiyle Latin dilinde taç manasında olan “corona” sözcüğüyle koronavirüs adı kullanılmıştır. RNA virüs grupları; yabani canlılarda oluşup bu hayvanlardan insanlara bulaşan ve değişime uğrama kabiliyetleri fazla virüs grubu olmasından dolayı salgın hastalığa neden olma ihtimali fazla organizmalar adıyla isimlendirilmiştir (Carrasco-Hernandez vd., 2017:343-358).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO)2020 Ocak ayında yeni bir koronavirüs hastalığının (COVID-19) patlak vermesini uluslararası ehemmiyete sahip halk sağlığı acil durumu ilan etti. Dünya Sağlık Örgütü Mart 2020'de COVID-19'un bir pandemi olarak kabul edilebileceğinin değerlendirmesini yaptı. COVID-19'lu kişilere hizmet sunan sağlık personellerinin ruh sağlığının önemi ve korunması, sağlık iş gücünün uzun vadeli kapasitesi için zorunlu olarak tanımlanmıştır. Özellikle ön saflardaki sağlık personeline psikolojik destek sağlamamanın sonraki süreçte önemli bir halk sağlığı sorunu olacağı öngörülmüştür (Caligiuri vd, 2020:697-713).

Sağlık alanı ve sağlık hizmeti sunan profesyoneller için Covid-19'a maruz kalmanın neticelerine özel önem verilmelidir. Covid-19 salgını sağlık hizmetleri veren sağlık personellerinde ruh sağlığında muhtemel boşlukları ortaya çıkarmıştır. Sağlık personelleri salgınla baş etme konusundaki kararlılıkları sebebiyle enfekte olmuş kişilerle daha fazla temas etmekte ve bu nedenle önemli bir duygusal yüke sahiptirler. Sağlık çalışanlarının, özellikle hemşirelerin ve erkeklerden daha çok kadınların artan psikolojik problemleri, depresyon, uykusuzluk, artan kaygı, kronik yorgunluk ve stres düzeyleri endişe vermektedir. Özellikle kendilerinin ve ailelerinin sağlığından endişe duymakta, hastayla temasın zihinsel yükünü taşımakta, personel yetersizliği ve kişisel koruyucu donanım yetersizliği nedeniyle ağır iş yüklerine maruz kalmaktadırlar. Zihinsel bir yorgunluk durumunda, güvenilir bilgi desteğine, stresin azaltılmasına, gerginliğin giderilmesine ve dinlenmeye ihtiyaç duyarlar. Uzun saatler süren sürekli çalışma halinde, bireysel dinlenme ve rahatlamamanın yanı sıra yemek, uyku, koruyucu giysi ve aile ile temas gibi günlük ihtiyaçlarının karşılanması için ayrı bir yere sahip olmalıdırlar (Lai vd, 2020:976-988; Chen vd, 2020:15-16)

Sağlık alanının ve hizmet sunan personellerinin iş gücünün refahını koruma altına almak için acil eyleme açık bir ihtiyaç vardır (Moazzami vd., 2020:104-120). Covid-19'a maruz kalma konusundaki korkulara, kişisel koruyucu ekipman (KKE) veya diğer temel ekipman eksikliği ile ilgili endişelere ve çalışırken aile desteği ve çocuk bakımının zorluklarına ek olarak, sağlık çalışanları düzensiz çalışma saatleri ve daha yüksek iş yükleri ile birlikte kaygı yaşayabilirler (Ayanian, 2020:1; Blake vd, 2020:1-15). Sağlık personelleri hızla kötüleşerek artan hasta sayısı ile duygusal gerginlik ve fiziksel tükenme riski altındadırlar; çalışma arkadaşlarının enfekte olmalarına veya ölümüne maruz kalabilirler ve ayrıca kısıtlı kaynaklarla bakımın sağlanması konusunda karar vermede ahlaki ikilemlerle karşılaşabilirler (Shyrock, 2020).

Pandemi durumunda gerginlik, endişe ve bunalım normal olmayan duygusal tepkiler kapsamında kabul edilebilir (Munyenyenbe ve Chen, 2021:1-21). Önceki pandemilerde sağlık personelleri yüksek seviyede stres, kaygı ve düşük ruh hali yaşamıştır ve olumsuz psikolojik etkiler bir yıl sonrasına kadar devam etmiştir (Goulia vd., 2010:1-11). Travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) belirtileri, bir salgından sonraki haftalar içinde gözlenmiştir (Chan ve Huak, 2004:190-196).

Çalışanlar üzerindeki psikolojik etkiler organizasyonlar için olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Bir pandemi sırasında sağlık çalışanlarının yaşadığı aşırı baskılar, sadece kişisel selamet amacı için olmayıp, bununla birlikte hasta tedavi ve bakım hizmeti ve sağlık düzeninin de negatif sonuçları olan tükenmişlik riskini artırabilir (Patel vd., 2018:98-109). SARS salgın hastalığı sırasında sağlık çalışanlarının yaşadığı duygular, istifalar ve düşük iş performansı ile ilişkilendirilmiştir (Baivd, 2004:1055-1057).

Sağlık çalışanlarının virüsle karşı karşıya kalma riski daha yüksek olduğu için daha az maruz kalanlarla kıyaslandığında daha büyük bir psikolojik etki yaşama ihtimalleri yüksektir (McAlonanvd, 2007:241-247). Çin'de doğrudan Covid-19 hastalarıyla çalışan sağlık çalışanları kaygı, stres ve uykusuzluk yaşadığı ve ikincil rollerdekilere göre daha yüksek düzeyde ciddi zihinsel sağlık semptomları sergilediği tespit edilmiştir (Lai vd,2020:976-988; Zhangvd, 2020:242-250). Bununla birlikte muhtemelen bu çalışanların bilgi ve psikolojik desteğe daha az erişime sahip olmaları nedeniyle ön saflardaki personel arasında daha yüksek bir psikolojik sıkıntı yaygınlığı göstermiştir (Tan vd, 2020). İş rolleri veya virüse maruz kalma düzeyleri ne olursa olsun, tüm sağlık çalışanları için destek mekanizmalarına ihtiyaç olduğu vurgulanmaktadır.

Covid-19 salgınının devam etmesi ve tedavileri konusundaki belirsizlik ve sınırlı kaynakların yarattığı zorlukları nedeniyle sağlık çalışanlarının pandemi sırasında zor kararlar ve ahlaki ikilemlerle karşı karşıya kalması muhtemeldir. Bu durum 'birinin ahlaki veya etik kodunu ihlal eden eylemlerden veya bunların eksikliğinden kaynaklanan psikolojik sıkıntı' olarak tanımlanan ahlaki yaralanma ile sonuçlanabilir (Greenberg, Docherty, Gnanapragasam ve Wessely, 2020).

Covid-19'a karşı hastalarla doğrudan temas halinde olan sağlık çalışanları özellikle psikiyatrik bozukluklar geliştirmeye duyarlı olarak kabul edilir (Lai vd., 2020:976-988). Tüm sağlık çalışanları kaldıkları ağır iş yükleri ve yetersiz kişisel koruyucu ekipman (KKE) ve ilaç eksikliği nedeniyle zihinsel baskıda artış yaşadı ve bununla birlikte ölümcül bir virüse maruz kaldılar. Ek olarak sevdiklerine bulaştırma korkusu sağlık çalışanlarına başka bir psikolojik yük getirdiğinden, ailelerinden uzak durmak bu zihinsel gerilimi daha da artırmıştır (Lai vd, 2020:976-988). 2003 SARS salgını sırasında sağlık çalışanları depresyon belirtisi yanında yüksek düzeyde stres ve kaygı yaşadı (Maunder vd, 2003:1248). Bununla birlikte, literatürde Covid-19 pandemisinin sağlık çalışanları üzerindeki etkileri hakkında şu anda veri bulunmaktadır. Çin'de 1.830 ön saftaki sağlık çalışanı üzerinde yapılan bir araştırmaya göre,

çalışmaya katılanların yaklaşık yarısı (%50,4) depresyon belirtileri gösterdiği, %44,6'sının kaygı, %34'ü uykusuzluk ve %71,5'i artan stres belirtileri gösterdiği tespit edilmiştir (Laivd, 2020). Benzer şekilde, Singapur'da Covid-19 hastalarına bakım veren iki hastanede yapılan bir araştırma, 470 sağlık çalışanının %14,5'inin anksiyete belirtileri gösterdiğini, %6,6'sının ise depresyon belirtileri gösterdiğini ortaya koymuştur (Tan vd, 2020:317-320). Laive arkadaşlarının (2020) çalışması Covid-19 salgın hastalığı boyunca sağlık personellerinin daha yüksek düzeyde stres, uyku yoksunluğu, depresyon ve kaygı bildirdiğini doğrulamıştır.

Tarihsel süreç içinde sağlık hizmet sunumunun gelişerek değişim göstermesine rağmen insan gücüne ihtiyaç her daim süreklilik göstermiştir. Salgın hastalıklarla mücadelede sağlık hizmet gücüne olan ihtiyaç her dönem artmıştır. Bu ihtiyaç doğrultusunda sağlık çalışanlarının salgın hastalıklarla mücadelesi ön safta olmuştur. Tarih boyunca salgın hastalıkların topluma mal olan sonuçları ile birlikte sağlık çalışanları özelinde etkileri ve sonuçları daha fazla olmuştur. Bu bağlamda salgın hastalıkların devam ettiği ve tamamlandığı süreçte sağlık çalışanlarının yoğun tempo sürecinde unutulmaması önem arz etmektedir. Nitekim literatürde yapılan çalışmalarda önceki salgınlarda sağlık çalışanlarının olumsuz etki ve sonuçlarının salgının bitmesinden sonraki yıllar da dahi devam ettiği belirlenmiştir.

2.2. Benlik Saygısı

Benlik saygısı hakkında 20. yüzyıldan bu yana yapılan profesyonel ve akademik katkılar bulunmaktadır. Bu katkılar benlik saygısının önemini ortaya koymuştur (Danielsson ve Bengtsson, 2016:325-330; Soenens, Berzonsky, Papini, 2016; Weidmann, Ledermann, Grob, 2017). Benlik saygısının önemi farklı alanlardaki farklı sonuçları ile bilinmektedir. Benlik saygısının yüksek olması literatürde olumlu duygular ve iyi oluş ile bağlantılıdır. İkilemli durumlarla baş etme, olumsuz duyguların ve stresin yönetimi gibi olumsuzlukların aşılmasında önemi vardır. Buna karşın düşük benlik saygısı sağlık sorunları ve psikolojik bozukluklarla ilişkilendirilmiştir (Orth vd., 2016:133-140). Sosyalleşme ve sosyal içerme faktörü olarak benlik saygısının yeri ve önemi bilinmektedir (Pilarska, 2018:109) ve iş üzerinde önemli yankıları vardır (Bakker vd., 2014:389-411). Bu nedenle hem kişileri (duygular) hem de farklı ortamları (sosyal ilişkiler) (Cameron ve Granger, 2018:73-102) etkileyen pek çok süreç ve sonuca dahil olması nedeniyle benlik saygısının derinlemesine incelenmesi özel bir ilgi alanı olmuştur.

Benlik saygısı; ruhsal iyi oluşta önemli bir yeri olan öz değerlendirmeyi ifade eder. Kişinin bireysel değerlendirmesinde önemli olduğu gibi benlik saygısının sosyal ilişkilerde de önemli bir rolü bulunmaktadır (Zeigler-Hill, 2011:160). Benlik saygısı yüksek olan kişi sosyal çevresi tarafından kabul gördüğü ve güvenilir birisi olduğu düşüncesindedir, kendini sever, yeteneklerinin farkındadır ve yeteneklerini geliştirmeye odaklanır. Bu bakımdan bu kişiler psikopatolojik olarak daha düşük riske sahiptir (Waldron vd., 2018:277-284). Konuyla ilgili yazın alanında yapılan bir çok araştırmaya benlik saygısının psikiyatrik önemini vurgulamaktadır (Lynum vd., 2008:469-477; Lee ve Hankin, 2009:219-231). Bu açıdan kişinin benliğine yönelik pozitif değerlendirmeleri destekleyici koruyucu bir sebepya daruhsalişleyişinin bir neticesinde gerçekleşebileceği görüşleri bulunmaktadır (Zeigler-Hill, 2011:160).

Benlik saygısı, kişilerin gündelik deneyimlerinin merkezi bir bileşeni olduğu için önemli bir psikolojik yapıdır. İnsanların kendileri hakkında nasıl hissettiklerini ifade eder, çevreleri ve karşılaştıkları insanlarla devam eden işlemlerini yansıtır ve etkiler (Gardnervd, 2005:343-372). Benlik saygısı, bireyin çoklu ve çoğu zaman çelişkili duygusal değerlendirmelerle ilişkili bilinçli ve bilinçsiz benlik temsillerini ifade eden benlik kavramı gibi ilgili terimlerden ayırt edilmelidir. Benlik saygısı aynı zamanda bireyin deneyimlerinin sürekliliği duygusu,

kişilik duygusu ve kişinin kendi düşüncelerini düşünen ve hisseden olarak benlik duygusuyla ilgili olan benlik duygusundan da farklıdır (Ramarajan, 2014:594).

Benlik saygısı, Rosenberg (1965) tarafından “bir kişinin genel değer duygusu” olarak tanımlanmıştır. Zaman içinde sabit kalmaktan çok uzak olan, belirli günlük deneyimlere yanıt olarak kişinin yaşamı boyunca dalgalanabilen genel bir olumlu veya olumsuz yargıdan oluşur (Webster vd., 2017:156-169).

Benlik saygısı, çeşitli tanımları olan bir terimdir. Benlik değerine ilişkin küresel yargılara rağmen farklı alanlarda benliğin belirli değerlendirmelerine atıfta bulunabilir. Hudson (1982), benlik saygısını benlik kavramının değerlendirici bileşeni olarak tanımlarken (MacDonald vd., 2003:23-40), Rosenberg, 1965 benlik saygısını, insanların başkaları tarafından kabul veya reddedildiklerini nasıl algıladıklarıyla yakından ilgili olan, kişinin kendisine yönelik duygusal bir tepki veya tutum olarak vurgulamıştır. Yüksek benlik saygısı olumlu duygulanım içerirken, düşük benlik saygısı olumsuz duygulanım içerir (Lynum vd., 2008:469-477).

Benlik saygısı, daha geniş bir tanım olan benlik kavramı çerçevesinde tanımlanabilir. Benlik saygısı en başından beri tek boyutlu bir kavram olarak adlandırıldı. Buna uygun olarak, benlik saygısı, bir tür küresel benlik değerlendirmesi olarak tanımlanmış ve ölçülmüştür. Shavelson, Hubner ve Stanton (1976) benlik saygısını benlik kavramının karmaşık ve çok boyutlu bir modeli olarak incelemeye başladılar. Modeli üstte küresel kabul edilen benlik saygısı, altta akademik, sosyal, duygusal ve fiziksel benlik kavramı gibi katmanlarla açıkladılar.

Bireyin kendini mutsuz olmayan, güzel, tembellikten uzak, işine önem veren, ve muzaffer olarak değerlendirip kabul etmesi neticesinde oluşan saygı benlik saygısı olarak tanımlanır (Cast ve Burkee, 2002:1041-1068). Benlik saygısının oluşup ilerlemesinde önemli kabul edilen dört ana faktör bulunur;

- Kişinin dışarıdan onay alması,
- Kişinin edindiği statü,
- Kişinin yaşamdan beklentisi ve bu beklentiyi elde edebilmek için çaba göstermesi,
- Kişini olumsuz eleştiriler ve mağduriyet durumunda kendini açık bir biçimde ifade edebilmesidir (Kumbaroğlu, 2013:40).

Kişinin hayatını sürdürdüğü sosyal çevrede bulunan ve kişi için önem arz eden bireylerin kişi ile alakalı fikirleri ve görüşleri benlik saygısına etkisi bulunmaktadır (Temel ve Aksoy, 2001:22-24). Ayrıca kronik hastalıklar, cinsiyet, beden imajı ve sosyal etmenler kişinin benlik saygısına etki etmektedir.

Benlik saygısı ile ilgili yapılan tanımlamalar ve değerlendirmeler, insan hayatının her sürecinde önemli bir yerinin olduğunu ortaya koymuştur. Maruz kalınan olumlu ve olumsuz durumlar karşısında sahip olunan benlik saygısının önemi daha da anlaşılmaktadır. Sağlık personelinin sahip olduğu benlik saygısı seviyesi salgın hastalıklar sürecinde olumsuz duygularla baş etme ve yaşanan stresi azaltmada önemli olduğu düşünülmektedir.

2.3. Tükenmişlik

1970’lerde yapılan psikolojik araştırmalarda incelenen tükenmişlik kavramı 2019 yılında Dünya Sağlık Örgütü tarafından resmi olarak tıbbi bir tanı olarak kabul edilmiştir. İlk yıllarda tükenmişlik kavramının yeni olması nedeniyle konunun değerlendirilmesi, yaygınlığının belirlenmesi, anlaşılması ve tanımlanması için çalışmalar yapılmasını gerektirdi. Bu sebeple tükenmişlik alanındaki araştırmaların ilk örnekleri tükenmişlik kavramını açıklamak üzerine odaklanmıştır (Lehto vd., 2019:10-14). Son yıllarda ise eğitim, sosyal hizmetler, tıp, din, ruh sağlığı ve yoğun olarak insanlarla ilgili olan diğer alanlarda tükenmişlik literatürüne odaklanmıştır. Araştırmacılar tükenmişliğin, insanların diğer kişileri önemsedikleri ve onların

gelişmelerine yardımcı olmayan etki yarattıkları durumlarda meydana geldiğini fark etmişlerdir (Maslach ve Schaufeli, 2017:1-16).

Tükenmişlik literatürünün ilk yılları yetersiz çalışmalarla tanımlanabilir. Ancak 1980'lerde yaşanan değişim ile bu problem aşmaya başlanmıştır (Maslach ve Schaufeli, 2017:1-16). Bu yaşanan değişimci araştırmalara daha fazla odaklanılmasını sağladı ve sonuç olarak tükenmişliği ölçmek için çeşitli araçların geliştirilmesine yol açtı (Lehto vd.,2019:10-14). Çalışmalarla tükenmişlik kavramına meslek alanlarında daha fazla vurgu yapılmaya başlanmasına rağmen, çalışmalar insani hizmet sunan mesleklerde odaklanmaya devam etti (Maslach ve Schaufeli, 2017:1-16).

Günümüzde tükenmişlik kavramı insan hizmetleri alanındaki tek ellikten çıkarak diğer mesleklerin de literatürlerine bir kavram olmuş ve araştırmalar yapılmaktadır. Tükenmişliğin çalışma alanındaki bir meslek alanına özel olmadığı ve çalışma alanındaki tüm meslekler için risk oluşturabileceği algısına dönüşmüştür. (Schaufeli vd., 2009:204-220). Bilgisayar bağlantılı bilimciler, ordu, yöneticiler ve din adamları artık tükenmişlikle bağlantılı olarak incelenen meslek alanlarıdır (Lehto vd.,2019:10-14). Ayrıca tükenmişlik üzerine araştırmalar Amerika Birleşik Devletleri'ndeki bir kaygıdan dünya çapında araştırılan bir kaygıya doğru evrilmiştir. Bu gelişmeler tükenmişlik konusunda sürekli genişleyen literatür olmasına yol açmıştır (Schaufeli vd., 2009:204-220).

Tükenmişlik değerlerde, saygınlıkta, zihinde ve ruhta bir dezenformasyonu temsil eder. Zamanla ortaya çıkar ve kişileri kurtulamayacakları bir girdabın içine alabilir (Schaufeli vd., 2006:701-716). Çoğunlukla önemli bir başarısızlık ve düş kırıklığıdurumuyla ilgili olan duygusal ve fiziksel bir tükenme olarak tanımlanmıştır (Wardle ve Mayorga, 2016:9-15). Bu tanımlama kavramı anlamının önemini vurgular ve kişinin enerjisinin tükendiği genel süreci gösterir. Ancak tükenmişlik terimiyle özellikle ne kastedilmektedir? Zamanla kavram, Freudenberger'in (1974) orijinal tanımında olduğu gibi, kronik iş stresinden kaynaklanan psikolojik bir sendrom olarak genel bir kavramdan, üç ana bileşenle karakterize edilen belirli bir gerçeklikten birine doğru gelişmiştir (Özer, 2013:390). Tükenmişlik, günümüzde sıklıkla bir tür insan işi yapan bireyler arasında meydana gelebilecek duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarıda azalma sendromu olarak tanımlanmaktadır (Maslach ve Schaufeli, 2017:1-16).

Tükenmişlik, hem evde hem de işte sadece kişi üzerinde değil aynı zamanda ailesi ve sosyal çevresindekiler üzerinde de ciddi etkileri olabileceğinden kişiler için önemli bir kavramdır. Bireyin fiziksel ve duygusal sağlığına zarar verebilir ve iş performansında önemli bir yıpranmaya yol açabilir (Schaufeli vd., 2006:701-716). Bir kişi tükenmişlik yaşadığında ortaya çıkan bu önemli sorunlarda hangi değişkenlerin dahil olabileceğini belirlemeye yönelik araştırmalar yapılmıştır.

Tükenmişlikle bağlantılı olarak araştırılan faktörler işyeri ortamı veya deneyimi ile ilişkili olanlardır. İşyerinde tükenmişlik hissedenenlerin iş yerinden ayrılma niyeti daha yüksek olduğundan işteki tükenmişlik sorunları işten ayrılmayı etkileyebilir (Spence Laschinger vd.,2009:302-311). Bu nedenle, işyerinde tükenmişlikle ilgili faktörlerin daha fazla araştırılması önemli bir çalışma konusudur.

3.Yöntem

3.1.Araştırmanın Amacı

Yapılan bu araştırmanın amacı, covid-19 pandemi sürecinde çalışan sağlık personelinin benlik saygıları ile tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesidir.

3.2.Evren ve Örneklem

Araştırma sonuçlarının genellenebilmesi amacıyla çalışmanın evreni Sağlık Bakanlığı'na bağlı ikinci ve üçüncü basamak sağlık kuruluşlarında çalışan sağlık personelidir. Araştırmanın örneklem grubu ise Uşak ilinde bulunan Uşak Eğitim ve Araştırma Hastanesi pandemi servisinde görev yapan 321 sağlık çalışanıdır. Yapılan araştırmanın örneklem grubu kolay örneklem yöntemi ile gönüllülük durumuna göre seçilmiştir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Yapılan çalışmada verilerin toplanması için nicel bir veri toplama tekniği olan anket kullanılmıştır. Çalışma kapsamında kişisel bilgi formu, Maslach tükenmişlik ölçeği ve Rosenberg benlik saygısı ölçeği kullanılmıştır. Çalışma sürecinde örneklem grubunun tükenmişlik ve benlik saygıları ölçülerek, aralarındaki ilişkiyi ve bağımsız değişkenler ile ilişkisini belirlemek ve yorumlamak için bu teknik tercih edilmiştir.

3.3.1. Maslach Tükenmişlik Ölçeği

Araştırmada kullanılacak ilk ölçek “Maslach Tükenmişlik Ölçeği”dir. Ölçek Maslach ve Jackson (1981) isimli araştırmacılarca oluşturulmuştur. Türkçe'ye çevrilerek geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Ergin (1992) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçek, beş kısımdan meydana gelmekte ve likert özelliklidir. Yapılan puan işlemleri 1-5 aralığında gerçekleştirilmiştir. Ölçekteki puanlar hiçbir zaman (1), çok nadir (2), bazen (3), çoğu zaman (4), her zaman (5) olarak değerlendirmektedir. Ölçek üç alt kapsamı ile beraber 22 adet sorudan oluşmaktadır. “Duygusal tükenme”, “kişisel başarı” ve “duyarsızlaşma” alt kapsamları sayılan sıra ile 9, 8 ve 5 maddeden oluşmaktadır. Duygusal tükenme alt boyutu; 1, 2, 3, 6, 8, 13, 14, 16, 20 maddelerini, kişisel başarı boyutu 4, 7, 9, 12, 17, 18, 19, 21 maddelerini ve duyarsızlaşma boyutu 5, 10, 11, 15, 22 sorularını kapsamaktadır. Olumsuz alt boyutları “duygusal tükenme” ve “duyarsızlaşma”, olumlu alt boyutu ise “kişisel başarı” kapsamaktadır. Olumlu alt boyutun puanlaması ters biçimde yapılmıştır. “Duygusal tükenme” ve “duyarsızlaşma” alınan puanların yüksekliği ile “kişisel başarı” alt boyutunda hesaplanan daha az skorlar yüksek seviyede tükenmişliğe işaret etmektedir (Ergin, 1992:30).

3.3.2. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği

“Rosenberg Self-Esteem Scale” (Benlik Saygısı Ölçeği) 1965 yılında Morris Rosenberg ‘in çalışması ile oluşturulmuştur. 1985 yılında Dr. Füsün Çetin Çuhadaroğlu yapmış olduğu çalışma ile Türkçe uyarlaması yapılmış olan ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışması yine Çuhadaroğlu tarafından yapılmıştır (Çuhadaroğlu, 1986:42). Ölçek birden fazla seçeneği bulunan sorularla yapılandırılmış 12 alt boyut olmak üzere 63 maddeden meydana gelmektedir. Anılan alt boyutlar; “benlik saygısı”, “kendilik kavramının sürekliliği”, “insanlara güvenme”, “eleştiriye duyarlılık”, “depresif duygulanım”, “hayalperestlik”, “psikosomatik belirtiler”, “kişiler arası ilişkilerde tehdit hissetme”, “tartışmalara katılabilme”, “anne-baba ilgisi”, “babayla ilişkisi” ve “psişik izolasyon” biçiminde isimlendirilmiştir. Bu çalışmada ölçek yetişkinlere uygulanacağından, yalnızca 10 sorudan oluşan benlik saygısı kategorisi kullanılacaktır. İlk 5 soru ile 9 ve 10. sorular beraber değerlendirmeye alınmaktadır. 1, 2, 3’üncüs orulardan herhangi iki sorudan puan alınırsa (2/3) bu gruptan bir puan alınmış olur. 4 ve 5’inci sorudan herhangi birinden puan alan şıklardan birini seçmişse yine bu gruptan bir puan alır. 9 ve 10’uncu sorular da 4 ve 5’inci sorular gibi değerlendirilir. 6, 7 ve 8’inci soruların hepsi ayrı ayrı değerlendirmeye alınır. Bu yöntemle ölçeği dolduran birey bütün sorulardan puan alması halinde en fazla puanı 6 olmaktadır. Bu ölçeğin skorlanması, alınan puan yükseldikçe benlik saygısının düşük olduğu değerlendirilir. Sorular “Çok doğru”, “Doğru”, “Yanlış” ve “Çok yanlış” biçiminde cevap şıklarından meydana gelmektedir. Ölçeğin ilk 10 sorusundan hesaplanan toplam puan 0–1 ise

benlik saygısı yüksek, 2–4 ise orta, 5–6 ise benlik saygısının düşük olduğunu göstermektedir (Çuhadaroğlu, 1986:42).

3.4. Verilerin Uygulanması ve Değerlendirilmesi

Yapılan araştırmanın gerçekleştirilmesi amacıyla lazım olan izinlerin alınmasıyla verilerin toplanabilmesi için Uşak Eğitim ve Araştırma Hastanesinde görev yapan sağlık çalışanlarından izin alınmasından sonra birebir mülakat tekniği ile veriler elde edilmiştir. Gerçekleştirilen araştırma Mayıs 2021- Ağustos 2021 arasında dört ay boyunca sürdürülmüş ve bu zaman zarfında araştırmaya katılmak için gönüllülük gösteren 321 sağlık çalışanına erişilmiştir.

Yapılan çalışmada elde edilen verilerin çözümlemeleri çalışmanın problem ve alt problemlerine göre kurgulanmıştır. Çalışmada ulaşılan örneklem sayısı 300 rakamından büyük ise Skewness (çarpıklık) değerinin 2 rakamından fazla olması veya Kurtosis (basıklık) değerinin 7 rakamından fazla olması durumlarda verilerin normal dağılım göstermediği, anılan rakamlar aralığında olması halinde ise normal dağılım olduğu kabul edilir (Hancock ve Mueller, 2018:123). Verilerin normal dağılımda olduğunun var sayılması Skewness (çarpıklık) sonucunun 3 rakamından, Kurtosis (basıklık) sonucunun ise 10 rakamından küçük olması gerekmektedir (Kline, 2015:88). Verilerin normal dağılım göstermesi halinde başvurulacak Shapiro-Wilk ve Kolmogorov-Smirnov testleri çalışmanın örneklem büyüklüğü 300 rakamından az olan araştırmalar için başvurulabilirken, örneklem büyüklüğü 300 rakamından fazla olan büyük ölçekli araştırmalar kapsamında güvenli olmadığı kabul edilir (Mishra vd., 2019:67-72). Merkezi limit tezi kapsamında ana kütlelerin nasıl dağıldığına bakılmadan $n \geq 30$ için örneklem ortalaması yaklaşık olarak normal dağılmaktadır (Abbate vd., 2022:546-555). Benlik saygısı ölçeği çarpıklık değeri 1,359 ve basıklık değeri 1,966 olarak tespit edilmiştir. Tükenmişlik ölçeği alt boyutlarından duygusal tükenme çarpıklık değeri 0,107 basıklık değeri -0,547; duyarsızlaşma alt boyutunda çarpıklık 0,736 basıklık değeri 0,597 ve kişisel başarı çarpıklık değeri -0,423 ve basıklık değeri 0,055 olarak hesaplanmıştır. Hesaplanan değerlerle verilerin normal dağılım gösterdiği tespit edilmiştir.

4. Bulgular

Tablo 1. Sosyo-Demografik Bulgular

	\bar{x}	ss
Yaş	34,61	8,57
Çalışma Süresi	12,40	8,94
	N	%
Cinsiyet		
Kadın	237	73,8
Erkek	84	26,2
Medeni Durum		
Bekar	81	25,2

Evli	231	72
Boşanmış	9	2,8
Gelir Durumu		
Gelir giderden az	123	38,3
Gelir gidere eşit	150	46,7
Gelir giderden fazla	48	15
Eğitim Durumu		
Lise	3	0,9
Önlisans/ Lisans	255	79,4
Yüksek Lisans	51	15,9
Doktora	12	3,7
Unvan		
Doktor	36	11,2
Hemşire/ Ebe	183	57
Sağlık memuru/ teknikeri	42	13,1
Yardımcı sağlık personeli (çocuk gelişimci, diyetisyen, sosyal çalışmacı vd.)	60	18,7
Covid-19 geçirme durumu		
Evet	90	28
Hayır	231	72
Dışlandığını düşünme durumu		
Evet	210	65,4
Hayır	111	34,6
Toplam	321	100

Araştırmaya katılan sağlık çalışanlarının ortalama yaşlarının 34,61 ve ortalama çalışma sürelerinin 12.4 olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların %73,8'inin (237) kadın, %26,2'sinin (84) erkek olduğu belirlenmiştir. Örneklem grubu medeni durum, gelir durumu ve eğitim durumu bakımından incelendiğinde; %25,2'sinin (81) bekar, %72'sinin (231) evli ve %2,8'inin (9) boşanmış olduğu; %38,3'ünün (123) gelirinin az olduğu, %46,7'sinin (150) gelir gider dengesinin eşit olduğu ve %15'inin (48) gelirinin fazla olduğu, %0,9'unun (3) lise, %79,4'ünün önlisans ve lisans, %15,9'unun (51) yüksek lisans, %3,7'sinin (12) doktora mezunu olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların %11,2'sini (36) doktor, %57'sini (183) hemşire ve ebe, %13,1'ini (42) sağlık memuru ve teknikeri, %18,7'sinin (60) yardımcı sağlık personeli oluşturmaktadır. Örneklem grubunun covid-19 tanısı alma durumu incelendiğinde %28'inin (90) tanı aldığı ve %72'sinin (231) tanı almadığı tespit edilmiştir. Katılımcıların sağlık çalışanı olması nedeniyle sosyal çevre tarafından dışlandıklarını düşünme durumu

değerlendirildiğinde %65,4'ü (210) sosyal çevre tarafından dışlandıklarını düşündükleri, %34,6'sının (111) dışlanma hissetmedikleri tespit edilmiştir.

Tablo 2. Ölçek Puanlamaları

	N=321	\bar{x}	ss	Min.	Max.
Benlik Saygısı Ölçeği Toplam		1,14	1,23	0	6
Duygusal Tükenme Alt Boyut		18,59	7,44	3	36
Duyarsızlaşma Alt Boyut		6,19	3,92	0	20
Kişisel Başarı Alt Boyut		21,29	4,98	7	32

Çalışmaya katılan sağlık çalışanlarının benlik saygısı ölçeği minimum puanlarının 0, ortalamalarının 1,14±1,23 ve maksimum puanlarının 6 olduğu, maslach tükenmişlik ölçeği duygusal tükenme alt boyutu minimum puanlarının 3, ortalamalarının 18,59±7,44 ve maksimum puanlarının 36 olduğu, duyarsızlaşma alt boyutu minimum puanlarının 0, ortalamalarının 6,19±3,92 ve maksimum puanlarının 20 olduğu, kişisel başarı alt boyutu minimum puanlarının 4, ortalamalarının 21,29±4,98 ve maksimum puanlarının 35 olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Bağımsız Değişkenlere Göre Ölçek Puan Ortalamalarındaki Farka Dair Bulgular (T Test)

	Duygusal Tükenme Alt Boyut	Duyarsızlaşma Alt Boyut	Kişisel Başarı Alt Boyut	Benlik Saygısı
Cinsiyet	$\bar{x}\pm ss$	$\bar{x}\pm ss$	$\bar{x}\pm ss$	$\bar{x}\pm ss$
Kadın	18,69±6,75	6,13±3,6	20,86±5,11	1,21±1,17
Erkek	18,32±9,15	6,35±4,72	22,53±4,36	0,82±0,93
t değeri	0,343	-0,385	-2,674	2,719
p değeri	0,732	0,701	p<0,05*	p<0,05*
Covid19 Geçirme Durumu	$\bar{x}\pm ss$	$\bar{x}\pm ss$	$\bar{x}\pm ss$	$\bar{x}\pm ss$
Evet	19,16±8,03	6,13±3,87	20,86±4,74	0,92±1,11
Hayır	18,37±7,20	6,22±3,95	21,46±5,07	1,17±1,13
t değeri	0,814	-0,179	-0,971	-1,830
p değeri	0,417	0,858	0,332	0,068
Dışlanma Durumu	$\bar{x}\pm ss$	$\bar{x}\pm ss$	$\bar{x}\pm ss$	$\bar{x}\pm ss$
Evet	20,54±7,16	6,81±4,07	21,54±4,80	1,21±1,11
Hayır	14,91±6,54	5,02±3,33	20,83±5,29	0,89±1,11
t değeri	6,889	3,969	1,207	2,494
p değeri	p<0,05*	p<0,05*	0,228	p<0,05*

Katılımcıların cinsiyet bağımsız değişkenine göre maslach tükenmişlik ölçeği at boyutlarından duygusal tükenme alt boyutu (t:0,343) ve duyarsızlaşma alt boyutu (t:-0,385) bakımından grupların istatistiksel olarak anlamlı bir farkın bulunmadığı (p>0,05) tespit edilmiştir. Ancak kişisel başarı alt boyutu (t:-2,674) bakımında gruplar arasında istatistiki açıdan anlam ifade eden (p<0,05) olduğu, bu farkın kadınların aleyhine olduğu görülmüştür.

Benlik saygısı ölçeğine göre cinsiyet bağımsız değişkenine göre (t:2,719) gruplar arasında anlamlı bir farkın ($p<0,05$) olduğu ve bu farkın kadınların aleyhine olduğu tespit edilmiştir.

Covid-19 tanısı alma durumuna göre duygusal tükenme alt boyutu (t:0,814), duyarsızlaşma alt boyutu (t:-0,179), kişisel başarı alt boyutu (t:-0,971) puan ortalamaları ve benlik saygısı (t:-1,380) ortalama puanları arasında anlamlı düzeyde fark ($p>0,05$) görülmemiştir.

Sağlık çalışanı olması nedeniyle dışlanma durumu da duygusal tükenme alt boyutu (t:6,889) ve duyarsızlaşma alt boyutu (t:3,969) puanlamalarındaki oluşan farklılaşmanın anlamlı düzeyde olduğu ($p<0,05$) görülmüştür ve bu farkların dışlanmayı hissedenlerin aleyhin olduğu görülmüştür. Kişisel başarı alt boyutuna göre (t:1,207) ortalama puanlarda ortaya çıkan farkın anlam ifade etmediği ($p>0,05$) tespit edilmiştir. Benlik saygısı (t:2,494) ortalama puanlarının istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğu ($p<0,05$) ve ortaya çıkan farklılaşmanın dışlanmayı hissedenlerin aleyhine olduğu görülmüştür.

Tablo 4. Bağımsız Değişkenlere Göre Ölçek Puan Ortalamalarındaki Farka Dair Bulgular (Anova Testi)

	Duygusal Tükenme Alt Boyut	Duyarsızlaşma Alt Boyut	Kişisel Başarı Alt Boyut	Benlik Saygısı
Medeni Durum	$\bar{x}\pm ss$	$\bar{x}\pm ss$	$\bar{x}\pm ss$	$\bar{x}\pm ss$
Bekar(a)	19,71±8,21	6,92±3,19	21,62±5,05	1,41±1,44
Evli (b)	17,97±7,15	5,83±4,02	21,24±4,99	0,98±0,96
Boşanmış (c)	24,66±2,64	9,00±5,4	19,66±3,91	1,33±1,32
F değeri	4,807	4,808	0,673	4,717
p değeri	p<0,05*	p<0,05*	0,511	p<0,05*
Gelir Durumu	$\bar{x}\pm ss$	$\bar{x}\pm ss$	$\bar{x}\pm ss$	$\bar{x}\pm ss$
Gelir Giderden Az (a)	20,95±6,74	6,68±3,79	21,78±4,78	1,41±1,19
Gelir Gidere Eşit (b)	17,68±7,94	5,86±4,23	20,98±5,13	0,95±1,08
Gelir Giderden Fazla (c)	15,43±5,63	6,00±3,09	21,06±4,99	0,81±0,89
F değeri	12,441	1,562	0,936	7,685
p değeri	p<0,05*	0,211	0,393	p<0,05*
Eğitim Durumu	$\bar{x}\pm ss$	$\bar{x}\pm ss$	$\bar{x}\pm ss$	$\bar{x}\pm ss$
Lise (a)	19,00±0,01	5,00±0,01	28,00±0,01	1,00±0,01
Önlisans/ Lisans (b)	18,95±7,76	6,25±4,05	20,81±4,88	1,12±1,15
Yüksek Lisans (c)	16,76±5,25	5,11±2,37	22,52±4,49	1,00±0,97
Doktora (d)	18,75±8,65	9,75±4,80	24,75±6,45	1,25±1,35
F değeri	1,231	4,847	5,833	0,239
p değeri	0,298	p<0,05*	p<0,05*	0,869
Unvan				
Doktor (a)	16,66±4,00	5,66±3,18	21,25±4,22	0,91±0,96
Hemşire/Ebe (b)	20,29±7,96	6,13±4,05	21,67±4,83	1,12±0,97
Sağlık Memuru/Teknikeri (c)	14,28±6,47	6,50±4,22	19,42±5,50	1,11±1,48
Yardımcı Sağlık Personeli (d)	17,60±6,38	6,50±4,22	21,50±5,29	1,15±1,36

F değeri	9,778	0,437	2,381	0,387
p değeri	p<0,05*	0,727	0,70	0,762

Medeni durum bağımsız değişkenine göre duygusal tükenme alt boyutu (F:4,807) ve duyarsızlaşma alt boyutu (F:4,808) ortalama puanlarındaki farkın anlamlı olduğu ($p<0,05$), kişisel başarı alt boyutu (F:0,673) puan ortalamalarındaki farkın istatistiksel olarak anlam ifade etmediği ($p>0,05$) tespit edilmiştir. Bu farkın olduğu grubu belirlemek için yapılan post-hoc testi yapılmıştır. Medeni durum bağımsız değişkenine göre grupların varyans homojenliği testi sonucunda homojen dağılım olmadığı için duygusal tükenme alt boyutunda Games-Hawell testi yapılmıştır. Yapılan test sonucunda söz konusu farkın boşanmış sağlık çalışanları grubundan kaynaklandığı görülmüştür. Duyarsızlaşma alt boyutunda da varyans homojenliği sağlanamadığı için post-hoc testlerinden Games-Hawell uygulanmıştır. Yapılan test sonucunda farkın bekar ve evli sağlık çalışanları arasında kaynaklandığı tespit edilmiştir. Benlik saygısı (F:4,717) puanlamalarında grupların istatistiksel olarak anlamlı bir biçimde farklılaştığı ($p<0,05$) görülmüştür. Bu farkın hangi gruptan kaynaklandığını tespit etmek için öncelikle varyans dağılımının homojenliği test edilmiştir. Veriler homojenliği sağlamadığından dolayı post-hoc testlerinden Games-Hawell uygulanmıştır. Test sonucunda farkın bekar ve evli sağlık çalışanları arasında kaynaklandığı belirlenmiştir.

Gelir durumu bağımsız değişkenine göre duygusal tükenme alt boyutu (F:12,441) ortalamalarının anlamlı olarak farklılaştığı ($p<0,05$), duyarsızlaşma alt boyutu (F:1,562) ve kişisel başarı alt boyutu (F:0,936) ortalama puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farkın olmadığı ($p>0,05$) tespit edilmiştir. Benlik saygısı (F:7,685) ortalama puanları arasındaki farkın anlamlı olduğu ($p<0,05$) görülmüştür. Benlik saygısı ve duygusal tükenme alt boyutuna göre gruplar arasında ortaya çıkan farkın hangi gruptan kaynaklandığını tespit etmek için öncelikle verilerin varyans homojenliği analiz edilmiştir. Yapılan analizde varyans homojenliği sağlanamamıştır. Bu tespit sonucunda post-hoc testlerinden Games-Hawell uygulanmıştır. Yapılan post-hoc testi sonuçlarına bakıldığında benlik saygısı ve duygusal tükenme alt boyut da farkın geliri az olan sağlık çalışanlarından kaynaklandığı tespit edilmiştir.

Eğitim durumu bağımsız değişkenine göre duyarsızlaşma alt boyutu (F:4,847) ve kişisel başarı alt boyutu (F:5,833) puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olduğu ($p<0,05$), duygusal tükenme alt boyutu (F:1,231) puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olmadığı ($p>0,05$) görülmüştür. Gruplar arasında ortaya çıkan farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan post-hoc testi uygulanmadan önce verilerin varyans homojenliği test edilmiştir. Hem duyarsızlaşma hem de kişisel başarı alt boyutunda varyans homojenliği sağlanamadığı için Games-Hawell testi uygulanmıştır. Yapılan analizde duyarsızlaşma alt boyutunda farkın doktora mezunu sağlık çalışanlarından kaynaklandığı belirlenmiştir. Kişisel başarı alt boyutunda ise farkın lise, önlisans/lisans ve yüksek lisans mezunları arasındaki farktan kaynaklandığı görülmüştür. Benlik saygısı (F:0,239) puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olmadığı ($p>0,05$) tespit edilmiştir.

Sağlık çalışanlarının sahip oldukları unvan bağımsız değişkenine göre duygusal tükenme alt boyutu (F:9,778) puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olduğu ($p<0,05$), duyarsızlaşma alt boyutu (F:0,437) ve kişisel başarı alt boyutu (F:2,381) puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olmadığı ($p>0,05$) görülmüştür. Bu farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için varyans homojenliği analiz edilmiştir. Yapılan analizde varyans homojenliği sağlanamadığı için Games-Howell post-hoc testi sonucunda farkın ebe-hemşire grubundan kaynaklandığı görülmüştür.

5.Tartışma ve Yorum

Çalışmaya katılan sağlık çalışanlarının yaş ortalamalarının $34,61 \pm 8,57$, mesleki çalışma süresinin ortalamalarının $12,40 \pm 8,94$ olduğu görülmüştür. Tuğçe ve arkadaşlarının (2019) yapmış oldukları çalışması ve Şahin'in (2017) "Sağlık çalışanının iş sağlığı güvenliği ve iş stresi" isimli çalışmasında ulaşılan ortalama yaş ve çalışma süresi bulgumuzla benzerlik göstermektedir.

Sağlık çalışanlarının %73,8'nin kadın, %72'sinin evli ve %79,4'ünün üniversite mezunu olduğu tespit edilmiştir. Literatürdeki çalışmalarla kıyaslandığında Duman Karakuş (2021), Çoktaş (2020) ve Gün (2021) sağlık çalışanları ile yapmış oldukları çalışmalarla benzerlik göstermektedir. Sağlık çalışanlarının cinsiyet dağılımında kadın sayısının fazla olmasında toplumsal cinsiyet algısının sonuçlarının olabileceği değerlendirilmiştir. Üniversite mezunlarının sayısının fazla olmasında sağlık meslek lisesi mezunlarının istihdamının azalması ve daha çok ön lisans/ lisans mezunu sağlık çalışanının atamasının yapılmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Ayrıca üniversite eğitiminde uzaktan ve açıktan eğitim olanaklarının artması ve lisans tamamlama imkanlarının genişlemesi ile sağlık çalışanları arasındaki üniversite mezunu sayısını artıran bir etken olduğu değerlendirilmiştir.

Maslach tükenmişlik ölçeğinin duygusal tükenme alt boyutu puan ortalamasının $18,59 \pm 7,44$ olduğu ve yüksek düzeyde duygusal tükenme yaşadıkları, duyarsızlaşma alt boyutu puan ortalamalarının $6,19 \pm 3,92$ olduğu orta düzeyde duyarsızlaşma yaşadıkları ve kişisel başarı alt boyutu puan ortalamalarının $21,29 \pm 4,98$ olduğu ve yüksek düzeyde tükenmişlik yaşadıkları belirlenmiştir. Çalışma ortamında tükenmişlik yaşayan kişiler fiziki olarak ve ruhen enerji kaybı yaşamakla birlikte yorgun ve yıpranmış hissederler. Tükenmişlikle ilgili yapılan çalışmalarda tükenme yaşayan kişilerin iş performansı düşmekte, işi bırakma, istifa düşüncesi artmakta ve alkol-madde kullanıma yönelme durumlarında artış gözlenmektedir (Leiter ve Maslach, 2001:48-51). Araştırmanın bulguları Murat ve arkadaşlarının (2020) ve Lasalvia ve arkadaşlarının (2021) yapmış oldukları çalışmanın sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Yorgunluk, bitkinlik ve güçsüzlük başta olmak üzere duygusal tükenmeyi tamamlayan boyutlar bulunmaktadır. Bu çerçevede değerlendirildiğinde vaka yoğunluğunun dalgalar halinde ortaya çıkması, yatış sayılarının artması ve önemlisi covid-19 pandemisinin aşılama rağmen ne zaman sona ereceğine dair bilinmezliğin sağlık çalışanlarının duygusal tükenmelerinin artmasındaki etken olduğu değerlendirilmiştir. Duyarsızlaşma puanları değerlendirildiğinde orta düzeyde tükenmişlik göze çarpmaktadır. 2020 yılı mart ayından bu yana devam eden covid-19 pandemi sürecinde tedavi yollarının henüz keşfedilmemiş olması nedeniyle hastalara yaklaşım konusunda hassasiyet gerektirdiği sağlık çalışanları tarafından kabul edilmiştir. Ancak aradan geçen sürede koruyucu aşılama dışında tedavinin henüz bilinmemesi sağlık çalışanlarının covid-19 tanısı alan hastalara karşı hassasiyetlerinin azaldığı ve bu nedenle duyarsızlaşma alt boyutunda tükenmişliğin orta düzeyde olduğu değerlendirilmiştir. Kişisel başarı alt boyutundaki yüksek tükenmişlik seviyesine etki eden neden olarak sağlık hizmetlerinin sunumunda bireysel çalışmadan ziyade multidisipliner yaklaşımın hakim olduğu belirlenmiştir. Bu nedenle sağlık çalışanlarının sunmuş oldukları hizmetler ekip çalışması olarak değerlendirilmektedir. Bu durumun sağlık çalışanlarında bir süre sonra başarısızlık olarak kabul edildiği düşünülmüştür. Pandemi sürecinde sağlık çalışanları yoğun iş stresinin yanı sıra başkaları tarafından sosyal izolasyona, ayrımcılığa ve yalnızlığa maruz kalabilmektedir. Aile üyelerinden ve sevdiklerinden izole yaşamak, yüksek riskli bölgelerde çalışmak ve enfekte bireylere bakım sağlamak gelecekte travmatik etkilere neden olabilir. Yüksek stresli duygusal ve psikolojik sorunlar sağlık çalışanlarının gelecekteki bilişsel işlevlerini ve karar verme süreçlerini olumsuz etkileyebilmektedir.

Cinsiyet bağımsız değişkenine göre benlik saygısı ölçeği puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlı ($p<0,05$) olduğu ve kadın sağlık çalışanlarının benlik saygısının erkek sağlık çalışanlarına göre daha düşük olduğu sonucuna varılmıştır. Sertakan'ın (2018) yapmış olduğu çalışmanın sonuçları ile çalışmamızın sonuçları benzerlik göstermektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri kapsamında toplumun kadın ve erkekten beklediği rol ve görevler farklılıklar göstermektedir. Bu durumun kadınların benlik saygılarına olumsuz etki ettiği düşünülmüştür. Tükenmişlik ölçeği alt boyutu kişisel başarıda gruplar arasında puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlı ($p<0,05$) olduğu tespit edilmiştir. Dikmetaş ve arkadaşlarının (2011) yapmış oldukları çalışmanın bulguları ile bulgularımız örtüşmektedir. Kadın sağlık çalışanlarının bu boyutta tükenmişliklerinin yüksek olduğu görülmüştür. Kadınlar tükenmeyi iş ve iş dışı etmenler olarak değerlendirirken erkekler sadece işle ilgili etmenleri değerlendirmektedir. Kadınların ve erkeklerin tükenmeyi değerlendirmesindeki ayrımın bu farkı ortaya çıkardığı düşünülmüştür.

Sağlık çalışanı olması nedeniyle yaşanan dışlanma durumu bağımsız değişkenine göre dışlanma yaşadıklarını düşünenlerin benlik saygısının daha düşük olduğu bulunmuştur. Çalışma bulguları ile Tekeli'nin (2017) bulguları benzerlik göstermektedir. Tükenmişlik ölçeği alt boyutlarından duygusal tükenme ve duyarsızlaşma puanlarında dışlanma yaşadıklarını düşünenlerin tükenmişlik düzeylerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Kisely ve arkadaşları (2020) ile Türkili ve arkadaşlarının (2021) çalışmalarının sonuçları ile çalışmamızın bulguları örtüşmektedir. Sağlık çalışanlarının doğrudan covid-19 tanısı alan hastalarla temas halinde olması buldukları sosyal çevre tarafından damgalanmalarına neden olduğu değerlendirildiğinde sosyal çevre tarafından damgalanan ve dışlanan sağlık çalışanının tükenmişlik düzeyine olumsuz katkı sağladığı değerlendirilmiştir.

Medeni durum bağımsız değişkenine göre boşanmış olan sağlık personellerinin puan ortalamalarının duygusal tükenme ve duyarsızlaşma alt boyutunda diğer gruptakilerden farklılaştığı ve tükenmişliğin daha fazla olduğu belirlenmiştir. Araştırmamızın sonuçları ile Dizer ve arkadaşlarının (2008) yapmış olduğu çalışmanın sonuçları benzerlik göstermektedir. İnsan hayatının seyrinde karşılaşılan bazı kriz durumlarının gündelik hayata olan etkisi kaçınılmazdır. Evlilik gibi boşanma süreci de hayat akışı içinde bir kriz durumu olarak düşünüldüğünde tükenmişlik üzerine etkisinin olumsuz olduğu düşünülmektedir. Medeni durum bağımsız değişkenine göre benlik saygısı puanlarında evli olan grubun benlik saygısının farklılaştığı ve daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Çalışmamızın sonuçları ile Güler'in (2019) araştırmasının sonuçları örtüşmektedir. Kişilerin yeni bir ilişkiye başlaması ve ilişkinin uyumlu bir şekilde seyretmesi benlik saygısına olumlu katkı sunduğu gibi ayrılık ve boşanmanın da olumsuz etkisinin olduğu değerlendirilmiştir. Gelir durumu bağımsız değişkenine göre gelirin az olduğunu ifade eden sağlık çalışanlarının duygusal tükenme puan ortalamalarının farklılaştığı ve tükenmişliklerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Şenturan ve arkadaşlarının (2009) yapmış oldukları çalışmanın sonuçları ile çalışmamızın sonuçları benzerlik göstermektedir. Benlik saygısı ölçeği puan ortalamaları bakımından geliri fazla olanların benlik saygılarının yüksek olduğu tespit edilmiştir. Polat'ın (2014) yapmış olduğu çalışma ile çalışmamızın sonuçları paralellik göstermektedir.

Eğitim durumu bağımsız değişkenine göre duyarsızlaşma ve kişisel başarı alt boyutlarında lise, önlisans/ lisans ve yüksek lisans mezunları arasındaki farktan dolayı puan ortalamalarının farklılaştığı tespit edilmiştir. Lise mezunlarının diğer gruplardan farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Çalışmamızın bulguları ile Kırçalı'nın (2021) bulguları paralellik göstermektedir. Bireylerin eğitim seviyeleri ile baş etme becerilerinin yükseldiği ve bu nedenle daha düşük tükenmişlik yaşadıkları düşünülmüştür.

Çalışılan unvan grupları bağımsız değişkenine göre ebe ve hemşirelerin duygusal tükenme alt boyutu puan ortalamalarının diğer gruplardan farklılaştığı ve daha yüksek tükenmişlik yaşadıkları tespit edilmiştir. Matsuo'nun (2020) ve Hacımusalar ve arkadaşlarının (2020) yapmış oldukları çalışmaların sonuçları ile çalışmamızın sonuçları benzerlik göstermektedir. Hastalarla yakın temas içinde olmaları, yoğun çalışma süreleri ve fazla mesai gibi gerekçelerin ebe ve hemşirelerin duygusal tükenmelerine neden olan sebepler olduğu değerlendirilmiştir.

Tükenmişlik Covid-19 salgını sırasında hastanede görev yapan sağlık personeli için büyük bir endişe kaynağıdır ve etkisi tüm sağlık çalışanları için külfetlidir. Sağlık çalışanlarının Covid-19 sürecindeki tükenmişlik düzeylerinin ve benlik saygılarının belirlendiği çalışma sonucunda duygusal tükenme alt boyutu ile kişisel başarı alt boyutunda yüksek düzeyde tükenmişlik yaşadıkları saptanmıştır. Covid-19 sürecinde riske en açık grup olan sağlık çalışanları doğrudan hastalarla çalışmaları nedeniyle bireysel önlemlerin yanında kendilerini aileden ve toplumdaki izole etmektedir. Araştırmanın yapıldığı tarihte Covid-19 salgının henüz tedavisi bulunmamaktadır. Koruyucu önlem olarak aşı bulunmuş ve toplum genelinde aşılama çalışmaları devam etmektedir. Henüz tedavinin bulunmamış olması nedeniyle sağlık çalışanlarının izolasyon süreci devam etmektedir. Bu sürecin sürekli hale gelmesi sağlık çalışanları üzerinde olumsuz etki etmektedir. Bununla beraber toplumun sağlık çalışanlarını enfekte olarak görmesi sağlık çalışanlarının dışlanmasına sebebiyet vermektedir. Araştırmamızda ulaşılan sonuçlara göre sağlık çalışanlarının %65,4'ü toplum tarafından dışlandığını ve ayrımcılığa uğradığını ifade etmiştir.

Araştırmanın yapıldığı süreçte sağlık çalışanlarının %72'sinin covid-19 teşhisi almadıkları tespit edilmiştir. Burada sağlık çalışanlarının yeterli kişisel koruyucu ekipmana sahip olduklarını ve kullanımı konusunda bilinçli davrandıklarını ifade etmek mümkündür.

6.Sonuç ve Öneriler

Benlik saygısı tükenmişliğin ortaya çıkması ve gelişmesi sürecinde önemli bir yer tutmaktadır. Tükenmişliğin alt boyutlarından kişisel başarıdaki yaşanan tükenmişliğin benlik saygısına doğrudan etkisi olduğu bilinmektedir. Düşük benlik saygısındaki kişilerin kişilerarası ilişkilerde etkinlikleri daha azdır. Tükenmişlik yaşayan sağlık personellerinin rehabilite edilip uyumlandırılmasında benlik saygısının yeniden inşa edilmesi önemli bir husustur. Benlik saygısının insan yaşamı süresince gelişimi ve değişimi bilinmektedir. Sağlık profesyonellerinin benlik saygısının seviyesi sunmuş oldukları hizmetin kalitesini doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle sağlık çalışanlarının benlik saygılarını etki edebilecek durumların tespit edilerek ortadan kaldırılması önem arz etmektedir.

Covid-19 pandemi sürecinde sağlık çalışanlarının tükenmişlik seviyelerinin belirlenerek tükenmişliğin sebep olacağı psikolojik etkiler tespit edilmelidir. Pandemilerin uzun bir süreç olduğu düşünüldüğünde sağlık çalışanlarının vazgeçilmez olduğu görülmektedir. Bu vazgeçilmezlikten dolayı sağlık çalışanlarındaki bu etkileri tespit ederek müdahalede bulunmak önemli noktadır.

Endüstriyel sosyal hizmet bağlamında tükenmişlik yaşayan sağlık personeline yönelik psikososyal destek odağında uygulamalar gerçekleştirmek önem arz etmektedir. Sağlık personelinin bireysel ve sosyal gereksinimlerinin belirlenerek buralara dönük mikro ve mezo uygulamalar hedeflenebilir. Doğrudan insanla çalışan sağlık personellerinin yaşamış oldukları tükenmişliğin azaltılması ve ortadan kaldırılması amacıyla sosyal destek mekanizmalarının harekete geçirilerek psikososyal destek sağlamak tükenmişliğin yıkıcı etkilerini ortadan kaldırabilir.

Pandemi sürecinde yoğun çalışma saatleri enfekte olma korkusunu tetiklemekte ve hizmet kalitesini etkilemektedir. Yeni istihdamların olması ve sağlık çalışanlarının personel yönünden desteklenmesi yoğun çalışma saatlerini azaltarak oluşabilecek tahribatın önüne geçecektir. Yapılan çalışma neticesinde sağlık sektöründe çalışmaları nedeniyle sağlık personelinin dışlanmaya maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Bu anlamda sağlık personelinin damgalanma ve dışlanmaya maruz kalmalarının hangi seviyede olduğunun tespiti önemli bir husustur.

KAYNAKÇA

- Abbate, R., Caterino, M., Fera, M., Caputo, F. (2022). Maintenance Digital Twin using vibration data. *Procedia Computer Science*, 200, 546-555.
- Aslan, H., Alpaslan, N.Z., Aslan, O., Ünal, M. (1996). Hemşirelerde Tükenme, İş Doyumu Ve Ruhsal Belirtiler. *Nöro Psikiyatri Arşivi*, 33, 192-199.
- Ayanian, J. Z. (2020, April). Mental health needs of health care workers providing frontline COVID-19 care. *In Journal of American Medical Association Health Forum*, 1(4), 1-2 .
- Bai, Y., Lin, C. C., Lin, C. Y., Chen, J. Y., Chue, C. M., Chou, P. (2004). Survey of stress reactions among health care workers involved with the SARS outbreak. *Psychiatric Services*, 55(9), 1055-1057.
- Bakker, A. B., Demerouti, E., & Sanz-Vergel, A. I. (2014). Burnout and work engagement: The JD–R approach. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior*, 1(1), 389-411.
- Beaunoyer, E., Dupéré, S., Guitton, M. J. (2020). COVID-19 and digital inequalities: Reciprocal impacts and mitigation strategies. *Computers in human behavior*, 111, 1-9.
- Blake, H., Bermingham, F., Johnson, G., & Tabner, A. (2020). Mitigating the psychological impact of COVID-19 on healthcare workers: a digital learning package. *International journal of environmental research and public health*, 17(9), 1-15.
- Caligiuri, P., De Cieri, H., Minbaeva, D., Verbeke, A., Zimmermann, A. (2020). International HRM insights for navigating the COVID-19 pandemic: Implications for future research and practice. *Journal of international business studies*, 51, 697-713.
- Cameron, J. J., Granger, S. (2019). Does self-esteem have an interpersonal imprint beyond self-reports? A meta-analysis of self-esteem and objective interpersonal indicators. *Personality and Social Psychology Review*, 23(1), 73-102.
- Carrasco-Hernandez, R., Jácome, R., López Vidal, Y., Ponce de León, S. (2017). Are RNA viruses candidate agents for the next global pandemic? A review. *ILAR journal*, 58(3), 343-358.
- Cast, A. D., Burke, P. J. (2002). A theory of self-esteem. *Social forces*, 80(3), 1041-1068.
- Chan, A. O., Huak, C. Y. (2004). Psychological impact of the 2003 severe acute respiratory syndrome outbreak on health care workers in a medium size regional general hospital in Singapore. *Occupational medicine*, 54(3), 190-196.
- Chen, Q., Liang, M., Li, Y., Guo, J., Fei, D., Wang, L., Zhang, Z. (2020). Mental health care for medical staff in China during the COVID-19 outbreak. *The Lancet Psychiatry*, 7(4), 15-16.
- Cucinotta, D., & Vanelli, M. (2020). WHO declares COVID-19 a pandemic. *Acta Bio Medica: Atenei Parmensis*, 91(1), 157-168.
- Çoktaş, F. (2020). Sağlık Çalışanlarında Covid-19 Hastalığı İle İlgili Risk Faktörlerinin Değerlendirilmesi, Fatih Sultan Mehmet Eğitim ve Araştırma Hastanesi Acil Tıp Kliniği (Yayımlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi), İstanbul.

- Çuhadaroğlu, F. (1986). Adolesanlarda Benlik Saygısı, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi), Ankara.
- Danielsson, M., Bengtsson, H. (2016). Global self-esteem and the processing of positive information about the self. *Personality and Individual Differences*, 99, 325-330.
- Dikmetaş, E., Top, M., Ergin, G. (2011). Asistan hekimlerin tükenmişlik ve mobbing düzeylerinin incelenmesi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 22(3), 137-149.
- Dizer, B., İyigün, E., Kılıç, S. (2008). Yoğun bakım hemşirelerinin tükenmişlik düzeylerinin belirlenmesi. *Yoğun Bakım Hemşireliği Dergisi*, 12(1), 1-11.
- Duman Karakuş, T. (2021). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi'nde Çalışan Sağlık Çalışanlarının Covid-19 Hakkında Bilgi Düzeyi, Tutumu Ve Kişisel Koruyucu Ekipman Kullanımının Değerlendirilmesi. Ondokuzmayıs Üniversitesi Tıp Fakültesi/ Enfeksiyon Hastalıkları ve Klinik Mikrobiyoloji Anabilimdalı(Yayımlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi), Samsun.
- Ergin C. (1992). Maslach Tükenmişlik Ölçeği'nin Türkiye Sağlık Personeli Normları. *3P Dergisi*, 4(1), 28-33.
- Gardner, W. L., Avolio, B. J., Luthans, F., May, D. R., Walumbwa, F. (2005). "Can you see the real me?" A self-based model of authentic leader and follower development. *The leadership quarterly*, 16(3), 343-372.
- Goulia, P., Mantas, C., Dimitroula, D., Mantis, D., Hyphantis, T. (2010). General hospital staff worries, perceived sufficiency of information and associated psychological distress during the A/H1N1 influenza pandemic. *BMC infectious diseases*, 10(1), 1-11.
- Greenberg, N., Docherty, M., Gnanapragasam, S., Wessely, S. (2020). Managing mental health challenges faced by healthcare workers during covid-19 pandemic. *British Medical Journal*, 36,1-4.
- Güler, S. (2019). "Akademisyenlerin Benlik Saygılarının Bazı Demografik Faktörler Bağlamında İncelenmesi", Uluslararası Eğitimde ve Kültürde Akademik Çalışmalar Sempozyumu Bildiriler, 12-14 Eylül 2019, 159-161.
- Gün, İ. (2021). Covid-19 Pandemisi Döneminde Sağlık Çalışanlarında Tükenmişlik ve Anksiyete Seviyelerinin Değerlendirilmesi.Sağlık Bakanlığı İstanbul İl Sağlık Müdürlüğü Prof. Dr. Cemil Taşçıoğlu Şehir Hastanesi(Yayımlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi), İstanbul.
- Hacımusalar, Y., Kahve, A. C., Yasar, A. B., Aydın, M. S. (2020). Anxiety and hopelessness levels in COVID-19 pandemic: A comparative study of healthcare professionals and other community sample in Turkey. *Journal of psychiatric research*, 129, 181-188.
- Hancock, G. R. ve Mueller, R. O., (2018). Structural equation modeling. In *The reviewer's guide to quantitative methods in the social sciences* (445-456). Routledge.
- Huang, D., Xu, X., Yu, C., Qu, J., Zhang, L., Jiang, S., Liu, J. (2020). Imaging and clinical features of patients with 2019 novel coronavirus SARS-CoV-2. *European journal of nuclear medicine and molecular imaging*, 47(5), 1275-1280.

- Kaya, B. (2020). Pandeminin ruh sağlığına etkileri. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 23(2), 123-134.
- Kırçalı, BNB. (2021). Covid-19 Hastalarına Bakım Veren Sağlık Çalışanlarının Algılanan Stres İle Mesleki Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişkide Umutsuzluğun Aracı Rolü. Ayvansaray Üniversitesi/ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Kisely, S., Warren, N., McMahon, L., Dalais, C., Henry, I., Siskind, D. (2020). Occurrence, prevention, and management of the psychological effects of emerging virus outbreaks on healthcare workers: rapid review and meta-analysis. *Britain Medical Journal*, 36-48.
- Kline, R. B. (2015). *Principles and practice of structural equation modeling*. Guilford publications.
- Kumbaroğlu, Z. B. (2013). Spor Yapan ve Yapmayan Ortaöğretim Öğrencilerinin Empatik Eğilim Düzeyleri İle Benlik Saygısı Düzeylerinin Çeşitli Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Karşılaştırılması. Gazi Üniversitesi/ Sağlık Bilimleri Enstitüsü(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Lai, J., Ma, S., Wang, Y., Cai, Z., Hu, J., Wei, N., Hu, S. (2020). Factors associated with mental health outcomes among health care workers exposed to coronavirus disease 2019. *The Journal Of The American Medical Association*, 3(3), 976-988.
- Lasalvia, A., Amaddeo, F., Porru, S., Carta, A., Tardivo, S., Bovo, C., Bonetto, C. (2021). Levels of burn-out among healthcare workers during the COVID-19 pandemic and their associated factors: a cross-sectional study in a tertiary hospital of a highly burdened area of north-east Italy. *Britain Medical Journal*, 11(1), 45-53.
- Lee, A., Hankin, B. L. (2009). Insecure attachment, dysfunctional attitudes, and low self-esteem predicting prospective symptoms of depression and anxiety during adolescence. *Journal of clinical child & Adolescent Psychology*, 38(2), 219-231
- Lehto, J. E., Kortesoja, L., Partonen, T. (2019). School burnout and sleep in Finnish secondary school students. *Sleep Science*, 12(1), 10–14.
- Leiter, M. P., & Maslach, C. (2001). Burnout and quality in a sped-up world. *The Journal for Quality and Participation*, 24(2), 48-60.
- Lynum, L. I., Wilberg, T., Karterud, S. (2008). Self-esteem in patients with borderline and avoidant personality disorders. *Scandinavian Journal of Psychology*, 49(5), 469-477.
- MacDonald, G., Saltzman, J. L., & Leary, M. R. (2003). Social approval and trait self-esteem. *Journal of research in personality*, 37(2), 23-40.
- Maslach, C., & Schaufeli, W. B. (2017). Historical and conceptual development of burnout. In W. B. Schaufeli, C. Maslach, & T. Marek (Eds), *Professional burnout: Recent developments in theory and research* (pp. 1-16). New York, NY: Routledge.
- Maslach, C., Schaufeli, W. B., Leiter, M. P. (2001). Job burnout. *Annual review of psychology*, 52(1), 397-422.

- Matsuo, T., Kobayashi, D., Taki, F., Sakamoto, F., Uehara, Y., Mori, N., Fukui, T. (2020). Prevalence of health care worker burnout during the coronavirus disease 2019 (COVID-19) pandemic in Japan. *The Journal Of The American Medical Association*, 3(8), 271-283.
- Maunder, R., Hunter, J., Vincent, L., Bennett, J., Peladeau, N., Leszcz, M., Mazzulli, T. (2003). The immediate psychological and occupational impact of the 2003 SARS outbreak in a teaching hospital. *Cmaj*, 168(10), 1245-1251.
- McAlonan, G. M., Lee, A. M., Cheung, V., Cheung, C., Tsang, K. W., Sham, P. C., Wong, J. G. (2007). Immediate and sustained psychological impact of an emerging infectious disease outbreak on health care workers. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 52(4), 241-247.
- Mishra, P., Pandey, C. M., Singh, U., Gupta, A., Sahu, C., & Keshri, A. (2019). Descriptive statistics and normality tests for statistical data. *Annals of cardiac anaesthesia*, 22(1), 67.
- Moazzami, B., Razavi-Khorasani, N., Moghadam, A. D., Farokhi, E., Rezaei, N. (2020). COVID-19 and telemedicine: Immediate action required for maintaining healthcare providers well-being. *Journal of Clinical Virology*, 126, 104-120
- Munyenyembe, B., Chen, Y. Y. (2021). COVID-19 anxiety-coping strategies of frontline health workers in a low-income country Malawi: A qualitative inquiry. *Journal of Workplace Behavioral Health*, 1-21.
- Murat, M., Köse, S., Savaşer, S. (2021). Determination of stress, depression and burnout levels of front-line nurses during the COVID-19 pandemic. *International Journal of Mental Health Nursing*, 30(2), 533-543.
- Orth, U., Robins, R. W., Meier, L. L., Conger, R. D. (2016). Refining the vulnerability model of low self-esteem and depression: Disentangling the effects of genuine self-esteem and narcissism. *Journal of personality and social psychology*, 110(1), 133-140.
- Özer, N. (2013). Trust me, principal, or burn out! The relationship between principals' burnout and trust is students and parents. *Alberta Journal of Educational Research*, 59(3), 382-400.
- Patel, R. S., Bachu, R., Adikey, A., Malik, M., Shah, M. (2018). Factors related to physician burnout and its consequences: a review. *Behavioral sciences*, 8(11), 98-109.
- Pilarska, A. (2018). Big-Five personality and aspects of the self-concept: Variable-and person-centered approaches. *Personality and Individual Differences*, 127, 107-113.
- Polat, G. (2014). Düzenli Egzersiz Yapan Kadınlarda Egzersizin Benlik Saygısı Ve Beden Memnuniyeti Üzerine Etkisi. Sütçü İmam Üniversitesi/ Sağlık Bilimleri Enstitüsü(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş.
- Ramarajan, L. (2014). Past, present and future research on multiple identities: Toward an intrapersonal network approach. *Academy of Management Annals*, 8(1), 589-659.
- Schaufeli, W. B., Leiter, M. P., Maslach, C. (2009). Burnout: 35 years of research and practice. *Career development international*.
- Schaufeli, W. B., Bakker, A., Salanova, M. (2006). The measurement of work engagement with a short questionnaire: A cross-national study. *Educational and Psychological Measurement*, 66, 701-716.

- Schimmenti, A., Billieux, J., Starcevic, V. (2020). The four horsemen of fear: An integrated model of understanding fear experiences during the COVID-19 pandemic. *Clinical Neuropsychiatry*, 17(2), 41-45.
- Shavelson, R. J., Hubner, J. J., & Stanton, G. C. (1976). Self-concept: Validation of construct interpretations. *Review of educational research*, 46(3), 407-441.
- Sertakan, B. (2018). Pediatri Hemşirelerinin Ve Hekimlerinin Benlik Saygılarının Ve Empati Becerilerinin Çocuk Sevme İle İlişkisi. Cumhuriyet Üniversitesi/ Sağlık Bilimleri Enstitüsü(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas.
- Shyrock, T. “COVID-19 Raises Ethical Dilemmas for Many Physicians”. <https://www.medicaleconomics.com/news/covid-19-raises-ethical-dilemmas-many-physicians> (17.07.2021).
- Spence Laschinger, H. K., Leiter, M., Day, A., Gilin, D. (2009). Workplace empowerment, incivility, and burnout: Impact on staff nurse recruitment and retention outcomes. *Journal of nursing management*, 17(3), 302-311.
- Şahin, L A. (2017). Sağlık Çalışanının İş Sağlığı Güvenliği ve İş Stresi. Gaziantep Üniversitesi/ Sağlık Bilimleri Enstitüsü(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep.
- Şenturan, L., Karabacak, B.G., Alpar, Ş.E. ve Sabuncu, N. (2009). Hemodiyaliz Ünitesinde çalışan hemşirelerin tükenmişlik düzeyi. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, 2(2), 33-45.
- Tan, B. Y., Chew, N. W., Lee, G. K., Jing, M., Goh, Y., Yeo, L. L., Sharma, V. K. (2020). Psychological impact of the COVID-19 pandemic on health care workers in Singapore. *Annals of internal medicine*, 173(4), 317-320.
- Tekeli, G. (2017). Hemşirelerin Psikolojik Yardım Arama Davranışları İçselleştirilmiş Damgalama Ve Benlik Saygısının Belirlenmesi. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi/ Sağlık Bilimleri Enstitüsü(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Temel, Z. F., Aksoy, B. A. (2001). Ergen ve gelişimi. *Ankara: Nobel Yayıncılık*, 22-24.
- Tuğçe, E. R., Ayoğlu, F.,Açıkgöz, B. (2021). Sağlık çalışanına yönelik şiddet: Risk faktörleri, etkileri, değerlendirilmesi ve önlenmesi. *Turkish Journal of Public Health*, 19(1), 69-78.
- Türkili, S., Uysal, Y., Tot, Ş. ve Mert, E. (2021). Aile hekimlerinde korona virüs salgını nedeniyle yaşanan zorluklar, kaygı ve tükenmişlik durumlarının incelenmesi. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 15(2), 348-356.
- Waldron, J. C., Scarpa, A., Kim-Spoon, J. (2018). Religiosity and interpersonal problems explain individual differences in self esteem among young adults with child maltreatment experiences. *Child abuse & neglect*, 80, 277-284.
- Wardle, E. A., Mayorga, M. G. (2016). Burnout among the counseling profession: A survey of future professional counselors. *Journal on Educational Psychology*, 10(1), 9-15.
- Webster, G. D., Smith, C. V., Brunell, A. B., Paddock, E. L., Nezelek, J. B. (2017). Can Rosenberg’s (1965) Stability of Self Scale capture within-person self-esteem variability?

- Meta-analytic validity and test–retest reliability. *Journal of Research in Personality*, 69, 156-169.
- Weidmann, R., Ledermann, T., Grob, A. (2017). Big Five traits and relationship satisfaction: The mediating role of self-esteem. *Journal of Research in Personality*, 69, 102-109.
- Wu, Z., McGoogan, J. M. (2020). Characteristics of and important lessons from the coronavirus disease 2019 (COVID-19) outbreak in China: summary of a report of 72 314 cases from the Chinese Center for Disease Control and Prevention. *Jama*, 323(13), 1239-1242.
- Zeigler-Hill, V. (2011). The connections between self-esteem and psychopathology. *Journal of Contemporary Psychotherapy*, 41(3), 157-164.
- Zhang, W. R., Wang, K., Yin, L., Zhao, W. F., Xue, Q., Peng, M., Wang, H. X. (2020). Mental health and psychosocial problems of medical health workers during the COVID-19 epidemic in China. *Psychotherapy and psychosomatics*, 89(4), 242-250.